

C:\Users\Plazma\Desktop\A_Asimov Isaac - Povídky.pdb

PDB Name: zdroj
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

ISAAC ASIMOV
Povídky

PAŠTIKA Z HUSÍCH JATER

Nemohl bych vám prozradit, jak se doopravdy jmenuju, i kdybych chtěl, a za daných okolností vlastně ani nechci. A protože navíc nejsem ani nijak zvláštní psavec - pokud nepočítám články, které obstojí ve vědeckém časopise - poprosil jsem Isa-aka Asimova, aby to sepsal za mě.

Zvolil jsem si ho z několika důvodů. Za prvé je biochemik, a tak dokáže pochopit když už ne všechno, tak alespoň část z toho, co mu řeknu. A za druhé taky umí psát - nebo mu přinejmenším otiskli už dost románů a povídek, což to může, ale taky nemusí, potvrzovat.

Nejdůležitější však je, že to, co napíše, může otisknout v některém vědecko-fantastickém časopise a že už napsal dva články o thiothy-molinu. To je přesně, co potřebuju - důvody objasním později.

Nejsem první, kdo měl tu čest setkat se s Husou. Ta přísluší lanu Angusovi MacGregorovi z Texasu, farmáři a pěstiteli bavlny, kterému Husa patřila, než se stala vládním majetkem. (Jména, místa i časové údaje jsem po zralé úvaze změnil. Nikomu se nemůže podařit jejich prostřednictvím něco zjistit. Takže s tím raději neztrácejte čas.)

MacGregor držel husy nejspíš proto, že se živí plevem, a ne bavlnou. Když se na to podíváme jeho očima, měl prostě automatické odplevelovace, které samy tankovaly, navíc vyráběly vejce a peří a kromě toho v poměrně krátkých intervalech husí pečení.

Asi tak do léta 1955 poslal ministerstvu zemědělství rovný tučet dopisů, v nichž žádal informace, jak vysadit husí vejce. Z ministerstva mu poslali všechny brožurky, co byly po ruce a týkaly se alespoň z dálky předmětu jeho zájmu, ale MacGregorovy dopisy byly čím dál rozčilenější a pořád víc se hemžily narážkami na jeho přátelství s texaským kongresmanem ve Washingtonu. A tak jsem se jako zaměstnanec ministerstva zemědělství dostal s celou záležitostí do styku. Mám obstojné vzdělání v oboru zemědělské chemie a krom toho vím sem tam něco o fyziologii obratlovců. (Neradujte se. Jestli si myslíte, že se domáknete mé totožnosti z těchto faktů, jste na omylu.)

Vzhledem k tomu, že jsem měl v červnu 1955 jet na nějaké symposium do San Antonia, poprosil mě šéf, abych se na MacGregorově farmě zastavil a mrknul se, jak by se mu dalo pomoci. Služba veřejnosti je přece naším úkolem a navíc nám konečně napsal i MacGregorův kongresman.

Tak jsem se 17. července 1955 seznámil s Husou.

Tedy nejdřív jsem se seznámil s MacGregorem. Byl to vysoký chlap, asi tak padesátiletý, s obličejem plným vrásek a podezíravosti. Prošel jsem s ním všechny rady, které jsme mu poslali, vysvětlil mu, co jsou to inkubátory, jak důležitá jsou stopová množství některých prvků v potravě, zmínil se o nejnovějších poznatcích o vitamínu E, kobalaminech, používání antibiotik jako přísad.

Jen vrtěl hlavou. Zkoušel už všechno, ale housata ne a ne se líhnout.

Co, sakra, jsem měl víc dělat? Jsem jen státní úředník a ne archanděl Gabriel. Zkusil už všechno, co jsem mu mohl poradit, a jestliže se housata ani přesto nechtěla líhnout, tak se s tím nedalo nic dělat. Nakonec jsem se pro jistotu zdvořile optal, jestli by bylo možné ty husy vidět, vlastně jen aby mi později nikdo nemohl vyčítat, že jsem na něco zapomněl.

"To nejsou husy, pane. Je to jen jedna husa," řekl.

"Můžu se tedy podívat na tu jednu husu?" zeptal jsem se.

"To snad ani nestojí za to."

"Co se má dělat, víc už vám pomoci nemůžu. Jestli je to jen jedna husa, tak s ní prostě není něco v pořádku. Ale proč si lámete hlavu s jednou husou? Raději ji snězte."

Vstal jsem a sáhl po klobouku.

"Moment!" řekl. Stál jsem a čekal, zatímco zatínal zuby, mračil se a sváděl tichý boj sám se sebou.

Pak řekl: "Když vám teď něco ukážu, vodpřísáhnete mi, že si to necháte pro sebe?"

Nevypadal, že by mu muselo tolik záležet na cizí mlčenlivosti, ale jak se zdálo, dosáhlo jeho zoufalství nebývalé hloubky a nic jiného mu nezbývalo.

"Jestli to není nic protizákonného..." řekl jsem.

"Vůbec ne," řekl.

A pak mě zavedl za dům k ohradce z ostatních drátů. Odemkl vrátka. Uvnitř byla jediná husa. Ano, Husa. "To je Husa," řekl. Říkal to tak, že jsem to velké H i slyšel.

Prohlížel jsem šiji. Vypadala jako každá jiná, na mou duši, tlustá, spokojená sama se sebou, popudlivá. "Hmmm," řekl jsem co nejzdvověleji a neoficiálněji. "A tady je její vajíčko," řekl MacGregor. "Bylo v inkubátoru a nic se nestalo." Vylovil z obrovité kapsy overalu vejce. Ve způsobu, jakým ho držel, bylo podivné napětí. Zamračil jsem se. S vejcem bylo něco v nepořádku. Bylo menší a okrouhlejší, než bývají husí vejce. MacGregor řekl: "Jen si ho vemte." Sáhl jsem po něm - nebo spíš se o to pokusil. Věnoval jsem mu jen tolik síly, kolik si takové vajíčko zaslouží, a ono nic. Musel jsem sevřít prsty mnohem víc, teprve pak se pohnulo. Došlo mi, co bylo divného na způsobu, jakým ho MacGregor držel. Vážilo skoro kilo. (Abych byl přesný, když jsme ho později vážili, zjistili jsme, že jeho hmotnost činí přesně 852,6 gramu.) Zíral jsem na vejce, které mi tížilo dlaň. MacGregor se suše ušklíbl: "A teďka ho pusťte na zem," řekl. Udiveně jsem se na něj podíval. Vzal mi vejce z ruky a pustil ho na zem sám. Vejce padlo do hlíny. Nerozkřáplo se a kolem se nerozstříkl žlou-tek s bílkem. Zůstalo prostě ležet, kde dopadlo, spodkem zaražené do země. Znovu jsem ho zdvihl. Bílá skořápka v místě, kterým padlo na zem, praskla a odchlípla se do stran. Zevnitř zářilo něco matně žlutého. Roztřásl se mi ruce. Dalo mi hroznou práci přinutit prsty, aby oloupaly zbytek skořápky a já si mohl prohlédnout, co skrývá. Nemusel jsem nikam běhat, abych si nechal udělat rozbor, srdce mi napovědělo. Stál jsem tváří v tvář Huse. Huse, která snáší zlatá vejce. Samozřejmě že mi nevěříte. Díváte se na to jako na další článek o thiotymolinu nebo něčem podobném. Výborně! Počítám, že zrovna tak budete uvažovat. A později vám vysvětlím proč. Zatím jsem ale ze všeho nejdřív musel přesvědčit MacGregora, aby mi zlaté vejce vydal. Choval se skoro hystericky. Byl jsem s to porvat se s ním, sebrat mu vejce a utéct. "Dám vám přece potvrzení," vysvětloval jsem mu. "A zaručuju, že vám ho vláda zaplatí. Zařídím všechno, co bude potřeba. Tak jako tak nezpracované zlato nesmíte prodávat, pokud neprokážete, jak a kde jste ho získal. Vlastnit takové zlato je protizákonné. Jak myslíte, že to budete vysvětlovat? Jestliže vláda -" "Nechci, aby do toho vláda strkala nos," řekl tvrdohlavě. Ale já byl tvrdohlavý dvojnásob. Chodil jsem za ním kolem dvora. Zapřisahal jsem ho. Ječel jsem na něj. Vyhrožoval jsem. Trvalo to hodiny, skutečně. Nakonec si přece jen vzal potvrzení a vyprovodil mě k autu. Když jsem odjížděl, stál ještě na silnici a díval se za mnou. Už nikdy to vejce neviděl. Samozřejmě že dostal za hodnotu zlata náhradu - dělalo to po stržení daní celkem 656 dolarů 47 centů - ale pro vládu to byl prvotřídní kšeft. Když si uvědomíte potenciální hodnotu toho vejce - Potenciální hodnotu. V té se skrývá ironie celé záležitosti. Proto byla sepsána tato stat'. Šéfem oddělení ministerstva zemědělství, kde pracuju, je Louis P. Bronstein. (Zkuste si ho vypátrat - ale jen jestli máte dost času na zbytečnosti. To P. je iniciála jména Pittfield, aby vás to ještě víc znátl.) Vycházíme spolu docela dobře, takže jsem měl pocit, že mu můžu všechno vysvětlit a nebudu riskovat přímou cestu do blázince. Ale ani tak jsem mu k tomu neposkytl příležitost. Měl jsem vejce s sebou a když došlo na neuvěřitelnou část historky, jednoduše jsem je položil na stůl mezi nás. Chvilí trvalo, než se ho dotkl - sahal na něj, jako by bylo horké. "Jen ho zvedni," řekl jsem. Trvalo mu ještě déle, než se k tomu odhodlal. Potřeboval k tomu, stejně jako já, dva pokusy. "Je ze žlutého kovu," řekl jsem, "a klidně by mohlo jít o mosaz, kdyby neoddávalo působení kyseliny dusičné. Už jsem to vyzkoušel. Je ovšem duté, protože při silném tlaku se prohýbá. Kdyby bylo plné, vážilo by to vajíčko tak pět kilo." "Podvod," řekl Bronstein. "Stoprocentně." "Podvod? Z pravého zlata? A nezapomeň, že když jsem tu věc viděl poprvé, byla úplně pokrytá nefalšovanou a nerozbitou vaječnou skořápkou. Analyzovat si kousek z ní byla hračka. Uhličitan vápenatý. Zfalšovat skořápku by byl pěkný kumšt. A jestliže se mrknem, co je uvnitř vajíčka - to bych, šéfe, nerad dělal na vlasní zodpovědnost - a najdeme tam opravdový bílek i žloutek, pak máme jistotu, protože ty se padělat nedají. Tahle záležitost si na beton zaslouží nejvyšší zájem." "Ale jak můžu přijít za ministrem s -" Podíval se na vejce. Větu nedokončil. Začal telefonovat, až se z něho skoro celý zbytek dne kouřilo. Pár ministerských potentátů se přišlo na vejce dokonce podívat. A tak začala akce Husa. Psal se červenec 1955. Od počátku jsem byl zodpovědným referentem akce a zůstal jsem jím - alespoň titulem - až do konce, i když mi celá záležitost rychle přerostla přes hlavu. Začali jsme s jedním vejcem. Jeho střední poloměr činil 35 milimetrů (dlouhá osa 72 mm, krátká osa 68 mm). Zlatý plášť byl silný 2,45 mm. Když jsme později zkoumali další vejce, zjistili jsme, že tato hodnota je spíše vyšší, v průměru činila síla zlatého pláště 2,1 mm. Uvnitř bylo vajíčko. Vypadalo tak a taky tak bylo cítit. Rozbor jeho obsahu prokázal, že organické složky jsou v mezích normálu. V bílku bylo 9,7 % albuminu. Žloutek se jako normálně skládal ze žloutkového proteinu, cholesterolu, lecitinu a karotenu. Neměli jsme dost materiálu pro testy stopových množství látek, ale ani později, když už bylo k dispozici víc vajec, se neukázalo nic neobvyklého, ani pokud

se týče obsahu vitaminů, koenzymů, nukleotidů - normální bylo zkrátka vše, o čem jsme se zajímali.

Neobvyklé a zcela nenormální bylo ovšem chování vejce, když jsme je zahřívali. Vzali jsme malou část žloutku, zahřáli ji a okamžitě byla natvrdo. Nakrmili jsme kouskem toho natvrdo vařeného vejce myš. Přežila to.

Udloubl jsem si taky kousek. Bylo toho příliš málo, abych poznal, jakou má chuť, ale jen se mi udělalo špatně. Jsem si ovšem jist, že z psychologických důvodů. "Rychlost, s níž ke změně přirozeného stavu zkoumané látky dochází, naznačuje, že proces samotný začal už mnohem dříve," prohlásil Boris W. Finley z katedry biochemie univerzity v Temple, který jako odborný poradce ministerstva na průběh zkoušek dohlížel. "Přihlédneme-li pak k povaze slupky, jež vejce pokrývá, můžeme soudit na vliv těžkých kovů."

Pustili jsme se tedy do anorganických testů a vzápětí zjistili, že žloutek obsahuje vysoký podíl tetrachlorozlatitanu, což je jednomocný ion, tvořený atomem zlata a čtyřmi atomy chlóru (AuCl_4). Říkám vysoký podíl, i když jde jen o 3,2 části z každé tisícovky, čili 0,32%. To už je dost, aby se vytvořily nerozpustné sloučeniny "zlatých bílkovin", které se snadno srážejí. "Jasně, že tohle vajíčko nelze vysedět," řekl Finley, "stejně jako žádné podobné. Klasická otrava těžkými kovy. Zlato se sice blýská víc než olovo, ale jedovaté je stejně."

Kysele jsem přikývl. "Alespoň se ale nezkaží."

"Naprosto správně. Žádná bakterie, která si jen trochu váží života, si do téhle polévky z chlóru a zlata nevleze."

Nakonec přišla i spektrografická analýza pláště našeho vajíčka. V podstatě ryzí zlato. Jedinou zjistitelnou příměsí bylo 0,23% železa. Taký žloutek obsahoval dvakrát víc železa, než je běžné. Ovšem v této fázi výzkumu jsme si ještě neuvědomovali, co to znamená.

Týden na to, co akce Husa vypukla, vyjela do Texasu expedice. Účastnilo se jí pět biochemiků - jak vidíte, byl hlavní důraz zatím kladen na biochemii - se třemi nákladňáky aparatur a rotou vojáků. Jel jsem s nimi samozřejmě taky.

Okamžitě, jak jsme přijeli, odřízli jsme MacGregorovu farmu od světa. To, že jsme od počátku tolik dbali o bezpečnost, bylo důležitější, než by se na první pohled zdálo. Počáteční důvody se sice ukázaly jako chybné, ale důležitý je výsledek. Zpočátku totiž byla akce Husa utajovaná především z obavy, zda přece jen nejde o mazaný trik, a vedení ministerstva rozhodně nestálo o nějakou ostudu v novinách. Ani pokud by nešlo o podvod, nebylo možné riskovat divokou hysterií kolem husy se zlatými vejci, kterou by naprosto jistě palcové titulky v novinách vyvolaly. Avšak teprve dlouho poté, co jsme se na MacGregorově farmě zabydleli, začali jsme si uvědomovat případné důsledky i souvislosti.

Přirozeně, že MacGregorovi se vůbec nelíbilo tolik chlapů a techniky kolem. Ještě mň se mu líbilo, když jsme mu oznámili, že Husa je od tohoto okamžiku státním majetkem. A měli jste ho vidět, když jsme mu zabavovali všechna zlatá vejce.

Nelíbilo se mu to, ale souhlasil - jestli lze nazvat souhlasem, když se jedná na dvoře, zatímco vám před stodolou budují kulometné hnízdo a deset mužů s nasazenými bajonety dělá, že poslouchá vaše argumenty. Jistě, dostal od vlády náhradu, ta má peněz vždycky dost, ale - nelíbilo se mu to.

Také Huse se pár věcí nelíbilo - například odebrání vzorků krve. Ze strachu, abychom neovlivnili její metabolismus, jsme si netroufali dát jí žádné uklidňující prostředky, a tak ji pokaždé museli držet dva muži. A zkoušeli jste někdy udržet rozezlenou husu? Huse byla okamžitě přidělena osobní ochrana dnem i nocí. Kdyby se jí něco stalo, hrozil strašným okamžitým válečným soudem. (Mimořádně možná se některému z těch vojáků dostane tato stať do ruky, možná mu hlavou bleskne, o co vlastně tenkrát šlo. Nepochybuj, že bude mít dost rozumu nechat si to, co si pamatuje, pro sebe, jestli se nechce dostat do nějakých malérů.)

Husí krev procházela všemi myslitelnými testy. Obsahovala ve sto tisících dílů dva díly tetrachlorozlatitanu (0,002 %).

Krev z jaterní tepny byla bohatší než ostatní, obsahovala 0,004 %.

Finley chrochtal uspokojením. "Játra!"

Zrentgenovali jsme je. Na snímku vypadala jako světlešedá zamlžená hmota, světlejší než vnitřnosti v jejich sousedství. Jasně: vzhledem k vyššímu obsahu zlata jimi procházelo méně rentgenových paprsků. Krevní cévy však byly světlejší než sama játra a vaječníky byly dočista bílé - rentgenové paprsky jimi vůbec neprošly.

Zapadalo to do sebe a v jednom z prvních hlášení, které Finley sepsal, vysvětloval podstatu Husy asi takhle: játra vylučují do krevního oběhu ionty tetrachlorozlatitanu, zatímco vaječníky plní funkci jakési pastě, v níž jsou tyto ionty redukovány na kovové zlato a ukládány jako skořápka kolem vznikajícího vejce. Relativně vysoké množství iontů tetrachlorozlatitanu přitom proniká i do jeho obsahu.

Huse tento proces téměř jistě svědčí. Umožňuje jí zbavit se atomů zlata, jež by ji ve větším množství otrávil.

Vylučování škodlivin do pláště vejce může sice být ve zvířecí říši novinkou, dokonce velmi neobvyklou, ale nedá se popřít, že právě ono udržuje Husu naživu.

Naneštěstí jsou vaječníky otrávené do takové míry, že se produkce vajec snížila, možná jen natolik, aby se husa mohla zbavit nahromaděného zlata. Snesená vejce ovšem nelze vysedět.

Zpráva tím končila - nám, kteří jsme byli kolem, však Finley řekl: "Zbývá nám ještě jedna zapeklitá otázka."

Bylo mi jasné, jaká. Všem nám to bylo jasné. Kde se bere to zlato?

Odpověď jsme v tu chvíli neznali. Zato jsme si byli jisti, odkud se nebere. V potravě, kterou Husa dostávala, nebylo žádné zlato k nalezení a stejně tak jsme neobjevili ani žádné zlatonosné oblázky, které by do sebe mohla naladovat. V okolí nebylo široko daleko po zlatu stopy a nenašli jsme je, ani když jsme prohledali dům i pozemek. Žádné zlaté mince, žádné šperky, zlaté talíře, prostě vůbec nic ze zlata. Nikdo na celé farmě neměl dokonce ani jediný zlatý zub. Jen paní MacGregorová měla zlatý snubní prsten - ale byl to jediný zlatý prsten, který v životě dostala, a nikdy ho nestahovala s prstu. Takže - odkud jen se bralo to zlato?

Odpověď se začala rýsovat 16. srpna 1955.

Nejdřív ale musel Albert Nevis zavést Huse žaludeční sondu - taky téhle proceduře se pták podroboval jen velmi nerad - aby mohl vyšetřit obsah trávicích cest. Běžný způsob, jak ověřovat cesty zlata uvnitř organismu.

Nějaké zlato jsme našli - ale jen ve stopovém množství. Domnívali jsme se tudíž, že se do trávicích orgánů dostalo spolu s trávicími enzymy, čili jinými slovy, pochází z organismu samotného.

Bohužel se však objevilo ještě něco - či lépe řečeno něco chybělo.

Byl jsem zrovna ve Finleyově kanceláři - takřka přes noc jsme postavili hned vedle husího kurníku provizorní budovu - když se tam Nevis objevil.

"Husa má nějak málo žlučového barviva," řekl. "Ve dvanáctníku dokonce není žádné."

Finley se zamračil. "Játra díky té koncentraci zlata zřejmě fungují úplně naruby. Bůhví, jestli vůbec dokážou nějakou žluč produkovat."

"Ale dokážou," řekl Nevis. "Hladina žlučových kyselin je normální. Tedy skoro normální. Jediné, co schází, jsou žlučová barviva."

Udělal jsem analýzu trusu a ta potvrdila, že je bez žlučového barviva. "Teď bych vám patrně měl něco vysvětlit."

Žlučové kyseliny jsou steroidy vylučované játry spolu se žlučí. Spolu s ní také pronikají do horního konce tenkého střeva. Trochu se podobají domácím detergentům. Pomáhají emulgovat tuky v naší potravě - nebo tedy v potravě Husy - které pak postupují v podobě malých bublinek spolu s vodnatým obsahem střev. Tohle rozptýlení, neboli homogenizace tuku, jak se tomu odborně říká, pak umožňuje jeho snadnější trávení.

Žlučová barviva, tedy látky, které jsme tak postrádali u Husy, jsou něco doista jiného. Játra je vytvářejí z hemoglobinu, červeně zbarvené bílkoviny přenášející v krvi kyslík. Opotřebovaný hemoglobin se v játrech rozkládá, přičemž se složka obsahující železo odlučuje. Je tvořena téměř čtverhrannými molekulami nazývanými "porfyrin", v jejichž středu je atom železa. Játra odnímají porfyrinu železo, které ukládají pro další potřebu, přičemž zbylá čtyřhranná molekula se rozpadá na žlučová barviva. Mají hnědovou či zelenavou barvu - to záleží na dalších chemických změnách - a jsou vylučována ve žluči.

Žlučová barviva nemají pro organismus žádný význam. Vylévají se vlastně do žluči jako odpad, procházejí pak střevy a vylučují se spolu s exkrementy. Vlastně právě žlučová barviva mají na svědomí jejich zbarvení.

Finleymu se zajiskřilo v očích.

"Jako kdyby metabolismus porfyrinu v játrech neprobíhal podle obvyklého postupu," řekl Nevis. "Nezdá se vám?"

Jasně, vypadalo to tak. I mně se to zdálo zvláštní.

Zavládlo ohromné vzrušení - objevili jsme první metabolickou anomálii, na níž nemá zlato přímý podíl!

Udělal jsem rychle jaterní testy - což znamenalo uštípnout Huse válcovitý kousek jaterní tkáně. Bolelo ji to, ale neohrozilo. Odebrali jsme jí taky další krevní vzorky.

Tentokrát jsme z krve rovnou izolovali hemoglobin a malé množství cytochromů z jaterních vzorků (Cytochromy jsou oxidační enzymy, které rovněž obsahují železo.) Oddělili jsme z hemoglobinu složku obsahující železo a ta se v kyselém roztoku rychle zbarvila zářivě do oranžova. Kolem 22. srpna 1955 jsme měli 5 mikrogramů sloučeniny.

Oranžová sloučenina se sice železitě části hemoglobinu podobala, ale nic víc. Železo se v krevním barvivu totiž může vyskytovat buď ve formě dvojmocného železnatého (Fe^{2+}) nebo trojmocného železitého (Fe^{3+}) iontu.

Oranžová sloučenina, kterou jsme získali, měla porfyrinovou složku normální, jen v jejím středu bylo místo železa zlato, přesně řečeno zlatitý ion (Au^{3+}) - takže jsme ji začali říkat aurem. Aurem byla první objevená organická látka, která obsahovala zlato. Za normálních okolností by její objev vyvolal ve světě biochemie poprask. Ale v tomto případě ještě neznamenal nic - nic proti tomu, co mohly znamenat další perspektivy existence této sloučeniny.

Jak se ukazovalo, nerozkládala játra Husy hemoglobin a nevytvářela žlučová barviva. Namísto toho ho měnila na aurem, nahrazovala železo zlatem. Aurem pak s iontem tetrachlorozlatitanu vstupoval do krevního oběhu a byl přenášen do vaječníku, kde se zlato vylučovalo.

Další rozbor ukázal, že 29 procent zlata v krvi Husy bylo přenášeno plazmou ve formě iontů tetrachlorozlatitanu, zbývajících 71 pak přenášely červené krvinky jako "auremoglobin". Pokusili jsme se Husu nakrmit radioaktivním zlatem, abychom mohli sledovat, jak postupuje v plazmě a krvinkách, a zjistit rychlost přenosu auremo-globinových molekul do vaječníku. Domnívali jsme se totiž, že se Husa bude auremoglobinu zbavovat mnohem pomaleji než iontů tetrachlorozlatitanu.

Pokus se nevydařil, žádnou radioaktivitu jsme nenaměřili. Přičetli jsme to na vrub naší nezkušenosti, nikdo z nás dosud s izotopy nepracoval. Byla to mrzutá chyba - neúspěch pokusu dost naznačoval, a tím, že jsme si neuvědomili co, jsme ztratili několik týdnů.

Přenášet kyslík auremoglobin samozřejmě nemohl, ale vzhledem k tomu, že jeho podíl činil pouze 0,1 % celkového množství hemoglobinu v červených krvinkách, neměla Husa s kyslíkem žádné potíže.

Nicméně otázka, odkud se zlato bere, zůstávala a byl to právě Nevis, který první přišel s rozhodným návrhem:

"Možná," řekl, když jsme se večer 25. srpna 1955 všichni sešli, "že Husa nenahrazuje jednoduše železo zlatem. Možná, že železo na zlato sama proměňuje."

Slyšel jsem o Nevisovi už dříve, než jsem se s ním setkal, četl jsem jeho práce o chemismu žluči a fungování jater a vždycky jsem ho považoval za obezřetně, logicky uvažujícího člověka - možná až příliš obezřetně. Ani ve snu by mě nenapadlo, že právě on řekne něco tak směšného. Dokazovalo to však, jak zoufale a bezmocně jsme si připadali.

Zoufalá byla především skutečnost, že jsme neměli potuchy odkud se zlato bere. Husa ho vylučovala v průměru 38,9 gramu za den a provozovala to už celé měsíce. Muselo přece odněkud pocházet. A když ne - což se zdálo absolutně jisté - musela je z něčeho vyrábět!

Bezmocnost, která vůbec vedla k uvažování nad druhou možností, vyplývala z prosté příčiny: stáli jsme tváří v tvář Huse, která snáší zlatá vejce, nepopíratelně existující HUSE. Tím pádem bylo možné cokoli. Octli jsme se v pohádkovém

světě a chovali se podle toho, jako bychom ztratili veškerý smysl pro realitu.

Finley první začal o této možnosti uvažovat vážně. "Hemoglobin," myslel nahlas, "vstupuje do jater. Z nich pak vystupuje v malém množství auremoglobin. A jedinou nečistotou přinášenou do zlatého pláště vajec je železo. Taký žloutek obsahuje ve zvýšeném množství jen dva prvky - hlavně zlato a pak něco železa. Jak je to možné, mi poněkud uniká. Pánové, mám dojem, že potřebujeme, aby nám někdo pomohl."

Měl svatou pravdu - a tak začala třetí fáze výzkumu. První jsem obstaral já sám, druhou kohorta biochemiků a třetí, nejrozsáhlejší a nejdůležitější, začala invazí jaderných fyziků.

5. září 1955 přijel John L. Billings z Kalifornské univerzity. Základní vybavení si přivezl sebou, něco dorazilo v následujících týdnech. Vyrostly další provizorní budovy. Zdálo se, že do roka vybudujeme kolem kurníku celý výzkumný ústav.

Billings přišel na poradu hned 5. září večer.

Finley mu vyložil všechno, k čemu jsme došli, a pak přidal: "Ten alchymistický nápad přináší spoustu vážných problémů. Už proto, že všechno železo, které má husa v těle, dá dohromady tak půl gramu, zatímco zlato vyrábí každý den skoro 4 deka."

Billings měl klidný, vysoko posazený hlas. „Jsou horší problémy, než tenhle," řekl. "Železo je někde na dně rozpadové křivky, zlato mnohem výš. Proměnit gram železa v gram zlata by vyžadovalo asi tolik energie, kolik vznikne při štěpení gramu uranu 235." Finley pokrčil rameny. "To už necháme na vás."

"Budu o tom přemýšlet," svolil Billings.

Jenže nejen přemýšlel - ale nechal taky Huse odebrat čerstvé krevní vzorky, vyžíhal je a poslal do Brookhavenu na spektrální analýzu. Neměl pro to žádný zvláštní důvod, zkusil jen jeden z mnoha možných postupů, který jako jediný přinesl výsledky.

Když přišly, vyrazily Billingsovi dech. "Vždyť tu není žádný izotop železa Fe 6."

"A co další izotopy?" zeptal se rychle Finley. "Všechny jak se patří," řekl Billings, "ve správných poměrech. Jen žádné zjištěné železo Fe56"

Ted' je na místě znovu se pustit do vysvětlování. Železo, které se v přírodě vyskytuje, se skládá ze čtyř různých izotopů, což jsou různé atomy lišící se jeden od druhého atomovou hmotou. Atomy železa s atomovou hmotou 56, čili Fe56 tvoří zhruba 91,6 % veškerého železa v přírodě. Zbytek jsou atomy s atomovou hmotou 54, 57 a 58.

Železo v krvi Husy se však skládalo pouze z izotopů Fe54, Fe57, Fe58. A nepřítomnost železa Fe56 naznačovala neuvěřitelné -jadernou reakci. Jen té se totiž může zúčastnit jeden izotop, zatímco jiný ne. Obvyčejné chemické reakce by se zúčastnily všechny izotopy stejnou měrou.

"Ale to přece není z hlediska energie možné," řekl Finley.

Říkal to mírně sarkasticky, v hlavě mu totiž pořád ještě strašila Billingsova úvodní námitka.

Každý biochemik přece ví, že reakce vyžadující energii nejsou u živých organismů nic zvláštního. Aby k nim mohlo docházet, probíhají v páru s reakcemi, které naopak energii vydávají.

Chemické reakce vystačí s energií několika jednotek až desítek kilojoulů najeden mol. Jaderné reakce jejich však třeba dodat milióny. Spustit jadernou reakci, která energii vyžaduje, tudíž znamená mít k dispozici jinou, při které energie vzniká.

Dva dny jsme Billingse nezahledli.

Pak se objevil se stručným sdělením: "Koukněte, energie musí vzniknout přesně tolik, kolik vyžaduje další reakce. Jestli jí vznikne jen o málo méně, následující reakce se nerozběhne, jestli jí bude o drobet víc, vypaří se Husa, než stačíte mrknout, z povrchu zemského."

"Takže co?" čekal dál Finley.

"Takže počet možných reakcí je velmi přísně omezen. Zatím jsem dokázal objevit jedinou, která by vyhovovala. Když přeměníme kyslík 18 na železo 56, vznikne nám dostatek energie k přetvoření železa 56 na zlato 197. Je to stejné, jako když se vezete na pouti horskou dráhou, pořád nahoru a dolů. Musíme si to ověřit."

"Ale jak?"

"Především musíme prověřit, jaké izotopy kyslíku má Husa v těle."

Kyslík s atomovou hmotou 18 je jedním z izotopů vyskytujících se v přírodě. Jeden jeho atom připadá na 250 atomů nejběžnějšího izotopu O16. Když jsme zpracovali další krevní vzorek a nechali jej projít hmotovým spektrografem, ukázalo se, že jeden atom O18 připadá na 1300 atomů O16. Celých 80% izotopů O18 chybělo.

"Nevidíte? Kyslík 18 v Huse mizí," usuzoval Billings. "Husa ho nepřetržitě získává v potravě i ve vodě, ale také nepřetržitě zpracovává - a přitom vzniká zlato 197. Železo 56 je jeden z meziproduktů, a vzhledem k tomu, že reakce, jíž se účastní, je rychlejší než ta, při níž vzniká, není ho nikdy pohromadě zjištěné množství a spektrální analýza nám o něm nic nemůže říct."

Moc věrohodně to nevypadalo, takže jsme to raději vyzkoušeli. Asi týden jsme Huse dávali vodu obohacenou o O18 a produkce zlata se začala zvyšovat. Koncem týdne ho vyráběla už 45,8 gramu na den, zatímco obsah O18 v jejím těle zůstával stejně nízký jako předtím.

"Stačí?" řekl Billings a cvakl propisovačkou. "Ta Husa je živý jaderný reaktor."

Měli jsme zcela jistě co dělat s mutantem.

V takovém případě se obvyčejně uvažuje o ozáření - a v roce 1952 a 1953 probíhaly jen pár set kilometrů od MacGregorovy farmy

jaderné pokusy. (Jestli máte dojem, že v Texasu se nikdy žádné jaderné pokusy nedělaly, poukazuje to na dvě věci: neprozrazuju vám

všechno a vy taky všechno nevíte.)

Pochybuju, že v celém atomovém věku někdo tak pečlivě analyzoval radioaktivitu půdy jako my. Prozkoumali jsme všechny protokoly včetně těch nejtajnějších. Akce Husa se stala úkolem nejvyšší důležitosti. Prošli jsme dokonce staré povětrnostní zprávy a zjišťovali rychlost i směr větrů v době, kdy probíhaly jaderné pokusy.

Zjistili jsme dvě skutečnosti.

Za prvé: radioaktivita půdy na farmě byla o něco málo nad normálem. Rozhodně ne však tolik, aby to mohlo škodit. Našli jsme také určité náznaky, že v době, kdy se Husa narodila, byla farma vystavena účinkům okrajů dvou radioaktivních spadů.

Za druhé: Husa, jediná z hejna na farmě a vlastně ze všech živých tvorů, které jsme vyšetřili, MacGregora a jeho rodinu nevyjímaje, neprokázala naprosto žádnou radioaktivitu. Abyste rozuměli: všechno, co existuje, vykazuje alespoň stopy radioaktivity. Jenomže u Husy po ní nebylo ani stopy.

V hlášení odeslaném 6. prosince 1955 popisoval Finley situaci asi takto: "V případě Husy jde o naprosto výjimečnou mutaci, vyvolanou

patrně krátkodobým výrazným zvýšením radioaktivity zdejšího prostředí. Jde o jediný případ z mnoha, který není pouze zhoubný, ale

má i určité blahodárné následky. Trávicí enzymy dotyčné Husy jsou totiž schopny katalyzovat jaderné reakce.

Zatím není jisté, zda jde o jeden enzym, či zda jich působí víc pohromadě, ani jaká je jejich podstata. Nedokážeme také vysvětlit, jak ke katalýze dochází; při reakcích těmito enzymy vyvolaných, se totiž uvolňují síly o pět řádů mohutnější než při chemických reakcích katalyzovaných známými enzymy.

Cyklus transmutace začíná kyslíkem 18 a končí zlatem 197. Kyslíku 18 je v okolí dostatek, ve značné míře je přítomen ve vodě a je i součástí všech organických složek potravy Husy. Meziproduktem je železo 56, konečným produktem zlato 197 vylučované vaječníky. To, že se v průběhu transmutace tvoří aureomoglobin, nás vede k domněnce, zda součástí tohoto enzymu - či těchto enzymů - není i krevní barvivo.

Za úvahu stojí smysl této jaderné transmutace pro organismus Husy. Kyslík 18 je neškodný, zatímco zlato 197 jedovaté, Husa se ho zbavuje jen s obtížemi a za cenu neplodnosti. Tvorba zlata 197 má tedy opodstatnění především jako způsob, jak předejít ještě většímu nebezpečí. Toto nebezpečí..."

Čte se to docela dobře a spořádaně, nic šokujícího v hlášení není, ne? Ale přesto jsem nikdy neviděl člověka tak blízko mrtvici, jako vypadal Billings, když se dozvěděl o našich pokusech s radioaktivním zlatem. Říkal jsem vám o nich už dříve - vzhledem k tomu, že jsme u Husy nezjistili žádnou radioaktivitu, zahodili jsme výsledky jako bezcenné.

Znovu a znovu kroutil hlavou nad tím, jak jsme mohli považovat za nedůležité to, že se nám ztratila veškerá radioaktivita.

"Jste jako redakční elév, kterého pošlou na svatbu do nejlepší společnosti a on se vrátí s tím, že není o čem psát, protože ženich se nedostavil," křičel na nás. "Nakrmíte Husu radioaktivním zlatem a ono se vám ztratí. Navíc se vám nepodaří u Husy zjistit žádnou radioaktivitu! Žádný uhlík 14, žádný draslík 40. A vy jednoduše řeknete, že pokus selhal."

Začali jsme do Husy cpát znovu radioaktivní izotopy. Ze začátku opatrně, ale koncem ledna 1956 jsme je do ní házeli málem lopatou.

A Husa pořád nic. Po radioaktivitě ani stopy.

"Jestli se nepletu," řekl Billings, "tak Husa dokáže přeměnit jakýkoli nestabilní izotop na stabilní."

"To je docela fajn," řekl jsem, aby řeč nestála.

"Docela fajn? To je přece světová věc! Dokonalá obrana proti nemoci atomového věku. Heleďte, když přeměním kyslík 18 na zlato 197, uvolní se mi na každý atom kyslíku osm a kousek pozitronu. To znamená, že jak jen se každý pozitron spojí s elektronem, mělo by se objevit osm a kousek gama paprsku. Jenže záření tu není. Husa ho zřejmě dokáže vstřebat bez následků."

Začali jsme Husu ozařovat gama paprsky. Se vzrůstem intezity se u ní projevila zvýšená teplota a my propadli panice. Ale nebyla to nemoc z ozáření, jen horečka. Uběhl den, teplota spadla a Husa byla jako nová.

"Je vám jasné, co tu máte?" zeptal se Billings.

"Vědecký zázrak," řekl Finley.

"Človče, a nevidíte ty možnosti využití v praxi? Jestli ten mechanismus dokážem objevit a zopakovat ve zkumavce, budeme mít dokonalý způsob, jak se zbavovat radioaktivního odpadu. A z toho nás přece v atomovém hospodářství nejvíc bolí hlava - co s radioaktivními izotopy, které nutně vzniknou. Takhle je proženem káděmi s uměle připravenými enzymy a bude to. Najděte, jak Husa funguje, pánové, a můžeme pustit strach z radioaktivního odpadu z hlavy. A nemoci z ozáření taky."

A co když se nám povede ten mechanismus jen trochu pozměnit a budem pěstovat Husy, schopné rozbít všechny prvky, které budem potřebovat? Co takhle vaječné skořápky z uranu 235?"

Jenže - ani Billings nevěděl, jak na to.

Seděli jsme všichni kolem a zírali na Husu.

Kdyby se tak z vajec vylíhla housata! Kdyby se nám tak podařilo vypěstovat plemeno Hus s jadernými reaktory!

"Už se to určitě muselo někdy stát," řekl Finley. "Přece pověsti o těch husách, co snášely zlatá vejce, nevznikly jen tak."

"Chcete si počkat?" zeptal se Billings.

Mít hejno Hus, mohli bychom jich pár rozebrat. Mrknout se na jejich vaječníky. Udělat si mikroskopické řezy tkání a tkáňové vzorky.

Také by to ale nemuselo vést nikam. Vždyť přece tkáň jater za žádných podmínek, které jsme zkoušeli, s kyslíkem 18 nereagovala.

Jenže co kdybychom dali do výživného roztoku celá játra? A co se podívat na nedotčené zárodky, sledovat, jak se vyvíjí všechno od začátku?

Ale s jednou Husou si člověk moc vyskakovat nemůže. Kdo si troufne mít na svědomí Husu, která snáší zlatá vejce...

Tušili jsme všichni, kde hledat klíč k tajemství: v jejích sádelnatých játrech.

Ano, v játrkách naší tučné husičky. V jemňoučké, voňavé paštice z husích jater... Sliny se už sbíhají - ale tahle pochoutka není zrovna k maní.

Pak Nevis zamyšleně řekl: "Chce to jen nápad. Něco úplně naruby. Něco geniálního."

"Řeční nic geniálního nepřivoláš," zamumlal zlomyslně Billings.

Chtěl jsem náladu zachránit alespoň vtipem, i když nebyl zrovna nejlepší. "Mužem si dát inzerát do novin."

A pak mě to napadlo.

"Science fiction!"

"Cože?" vypouklil Finley oči.

"Heleďte, vědecko-fantastické časopisy tisknou všelijaké legrační nápady. Čtenáři se sice smějou, ale začnou se o věc zajímat." A od-vyprávěl jsem jim jeden Asimovův článek o jakémsi thiothymolinu, který jsem před časem četl.

Ovšem náladu jsem nezvedl, natož aby se mnou někdo souhlasil.

"Dokonce ani nemusíme porušit bezpečnostní opatření," pokračoval jsem. "Nikdo tomu totiž nebude věřit. Ve čtyřiačtyřicátém taky Cleve Cartmill vydal povídku, která popisovala atomovou pumu o rok dřív, než se o ní svět dozvěděl. A FBI dělala jakoby nic, jen aby nevyvolala rozruch. Lidi, co čtou science fiction, mívají často zvláštní nápady. I když si myslí, že jde o nějakou recesi, posílají do redakce další nápady. Co tedy mužem ztratit, když už sami jsme na konci slepé uličky?"

Pořád se jim do toho nechtělo.

Dokud jsem ledabyle nepoznamenal: "Je vám přece jasné, že Husa nebude žít navěky -"

A bylo rozhodnuto.

Nejdřív jsme museli přesvědčit Washington. Potom jsem zavolał Johnu Campbellovi a ten zase Asimovovi.

Článek je na světě. Četl jsem ho, souhlasím s ním a radím vám všem, nevěřte mu. Pěkně prosím.

Leda, že.... Máte snad nějaký nápad?

VZHLEDEM K TOMU, ŽE AUTOREM TÉTO povídky jsem já sám, můžu vám prozradit, jak vznikla. Na počátku byla strašlivá chuť najít si nějaké naprosto nevědecké téma a nastražit kolem něj tolik vědeckých chytáků, že bude působit stejně věrohodně jako čistokrevná science-fiction.

Vybral jsem si nakonec husu, která snáší zlatá vejce. Jak je ale může snášet, když žádné zlato v potravě nepřijímá? Jen tehdy, když ho dokáže vytvořit z jiných prvků - což vyžaduje celou řadu jaderných reakcí. V živých tkáních ovšem k jaderným reakcím docházet nemůže a předpoklad, že jsou možné, je právě oním nesmyslným "pevným" bodem, o který se povídka opírá.

Takže jsem vyšel z nesmyslného předpokladu, obklopil ho přemírou zcela věrohodně se tvářících chemických i biologických zdůvodnění a důkladně popsal skutečné metody výzkumu. Vzhledem k tomu, že mám doktorát z chemie a celá léta jsem vyučoval biochemii na lékařské fakultě, snad jsem ten úkol zvládl - a víc už vlastně k povídce nemám co dodat.

Sally

Sally sjížděla cestou kolem jezera, tak jsem jí zamával a zavolał na ni jménem. Sally jsem vždycky rád viděl. Chápejte, měl jsem je všechny rád, ale Sally je z té party nejhezčí. To je prostě bez debaty.

Trochu zrychlila, když jsem na ni zamával. Nic nedůstojného. Tak se ona nikdy nechovala. Pohybovala se právě tak rychle, aby dala najevo, že také ji potěšilo, že mne vidí.

Obrátil jsem se k muži stojícímu vedle mne. "To je Sally," řekl jsem.

Usmál se na mne a přikývl.

Uvedla ho paní Hesterová. Oznámila mi: "Jakeu, tohle je pan Gellhorn. Vzpomínáte, poslal vám dopis, ve kterém vás žádal o schůzku."

Byly to jen řečičky, fakt. Na Farmě mám na práci milión věcí a jednou, se kterou nemůžu ztrácet čas, je psaní. Proto mám k ruce paní Hesterovou. Bydlí skoro hned vedle, je formát, s jakou rezervou bere moje extravagance, aniž by se kvůli nim do mě navážela, a nadto nade vše má ráda Sally a ty ostatní. To někteří lidé ne.

"Těší mě, že vás poznávám, pane Gellhorne," řekl jsem.

"Raymond J. Gellhorn," představil se a podal mi ruku, kterou jsem mu potřásl a vzápětí pustil.

Byl to vytáhlý chlápek, o půl hlavy vyšší než já, a taky rozložitější. Bylo mu asi o polovinu mň než mně, kolem třicítky.

Měl černé ulízané vlasy s pěšinkou uprostřed a tenký knírek, velmi pečlivě při-střížený. Pod ušima mu mohutně vystávaly čelisti, což vzbuzovalo dojem, jako by prodělával lehké příušnice. Na videu vypadal jako zrozený pro roli padoucha, takže jsem předpokládal, že to je fajn chlapík. Jak se ukáže, video se vždycky mýlit nemusí.

"Já jsem Jacob Folkers," řekl jsem. "Cím vám můžu sloužit?" Zazubil se. Byl to bezbřehý široký úsměv odhalující běloskvoucí zuby. "Můžete mi trochu povykládat tady o své Farmě, jestli vám to nebude vadit."

Slyšel jsem, jak Sally přijíždí za mě, a natáhl jsem niku. Vklouzla mi přímo do ní a dotyk pevného, hladkého smaltu jejího blatníku mně zahřál dlaň.

"Pěkné auto," prohodil Gellhorn.

I tak se to dá vyjádřit. Sally byla kabriolet 2045 s Hennis-Carletonovým pozitronovým motorem a podvozkem Armat. Měla bez diskuse ty nejčistší, nejušlechtilejší linie, které jsem kdy na nějakém modelu spatřil. Po pět let byla mou favoritkou a já jsem do ní instaloval všechno, co jsem byl schopen si vyfantazírovat. Po celou tu dobu neseděla za jejím volantem lidská bytost.

Ani jedinkrát.

"Sally," oslovil jsem ji a laskavěji popleskal, "seznam se s panem Gellhornem."

Sallyiny válce zavrněly o něco vzrušeněji. Bedlivě jsem naslouchal, zda neuslyším nějaké klepání. Před nedávným jsem zaslechl klepání motoru téměř u všech vozů a výměna benzínu tomu ani trošku nepomohla. Sally však tentokrát předla stejně hladce, jak hladký byl její lak.

"To máte pojmenované všechny své vozy?" zeptal se Gellhorn.

Vyznělo to pobaveně, a paní Hesterová nemá ráda lidi, kteří vypadají, jako by si z Farmy dělali legraci. Ostře prohlásila:

"Samozřejmě. Ty vozy jsou skutečnými osobnostmi, že, Jakeu? Limuzíny jsou všechny mužští a kabriolety jsou ženské."

Gellhorn se znovu usmál. "A máte je zaparkované v oddělených garážích, madam?"

Paní Hesterová ho sežehla pohledem.

Gellhorn se obrátil ke mně: "A teď by mě zajímalo, jestli si s vámi můžu pohovořit mezi čtyřma očima, pane Folkersi?"

"Přijde na to," řekl jsem. "Jste reportér?"

"Ne, pane. Jsem obchodní cestující. Nic z toho, co si řekneme, není určeno k zveřejnění. Ujišťuji vás, že je v mém zájmu nechat si všechno přísně pro sebe."

"Pojďte, projdeme se kousek dolů po silnici. Je tam lavička, kde se můžeme posadit."

Vydali jsme se dolů. Paní Hesterová odkráčela pryč. Sally si to šinula za námi.

Prohodil jsem: "Nebude vám vadit, když nás Sally doprovází, že ne?"

"Ani v nejmenším. Ona nemůže opakovat to, co si říkáme, že ne?" Zasmál se svému vlastnímu vtipu, natáhl se a přejel Sally po krytu chladiče.

Sally vytúrovala motor a Gellhorn rychle odtáhl ruku.

"Není zvyklá na cizí lidi," vysvětloval jsem.

Posadili jsme se na lavičku pod rozložitým dubem, odkud se nám naskýtal pohled přes jezírko na soukromou dálnici.

Den se oteplil a převážná většina aut si vyjela ven, přinejmenším třicet z nich. I na tuhle vzdálenost jsem viděl, že Jeremiah provozuje svůj obvyklý kaskadérský kousek spočívající v tom, že se plíží za nějakým usedlým postarším modelem, potom prudce zařadí rychlost a prosvíští kolem s úmyslně kvílicími brzdami. Před čtrnácti dny vytlačil z asfaltu starého Anguse a já jsem mu za to na dva dny vypnul motor.

Obávám se, že se to přesto minulo účinkem, a vypadá to, že toho s tím moc nenadělám. Předesílám, že Jeremiah je sportovní model, a tenhle typ je strašlivě horkokrevný.

"No, pane Gellhorne," řekl jsem. "Mohli byste mi prozradit, proč chcete tu informaci?"

Ale on se jen rozhlížel kolem. Konstatoval: "To je ale fantastické místo, pane Folkersi."

"Rád bych, kdybyste mi říkal Jakeu. Jako každý."

"Fajn, Jakeu. Kolik vozů tu máte?"

"Jedenapadesát. Každý rok přibude jeden nebo dva nové. Jeden rok jsme jich měli pět. Ani o jeden jsme zatím nepřišli. Všechny jsou dokonale provozuschopné. Máme dokonce jeden fungující "patnáctku, model Mat-O-Mot". Jeden z původních automatů. Bylo to první auto tady."

Starý dobrák Matthew. Teď prostál většinu dne v garáži, ale tehdy byl pradědečkem všech vozů s pozitronovým motorem. To bylo v dobách, kdy slepí váleční veteráni, paraplegici a hlavy státu byli těmi jedinými, kdo jezdili v automatech. Ale mým šéfem byl Samson Harridge a ten byl dost bohatý, aby si mohl jeden pořídit. Tehdy jsem byl jeho šoférem.

Při té vzpomínce jsem si uvědomil, jak jsem starý. Pamatuji časy, kdy na světě nebylo jediné auto, které mělo dost rozumu na to, aby si našlo svou vlastní cestu domů. Řídil jsem mrtvou hmotu strojů, které potřebovaly každou minutu na svém řízení lidskou ruku. Stroje jako tyhle zabíjely každým rokem desítky tisíc lidí.

Automaty v tom zjednaly nápravu. Pozitronový mozek je samozřejmě schopný reagovat mnohem rychleji než lidský a lidem se vyplatilo držet ruce dál od řízení. Nasedli jste si, vytukali si cíl své cesty a nechali je jet podle svého.

Teď to považujeme za samozřejmé, ale já pamatuju, když vyšly první zákony vykazující staré stroje z dálnic a omezující jízdu na automaty. Bože, to byl bláznec. Dávali tomu všemožná jména, od nanicovaté demokracie po fašismus, ale vytlidnilo to dálnice a skoncovalo to se zabíjením a tímhle novým způsobem cestovalo mnohem jednodušeji stále víc lidí.

Automaty byly samozřejmě desetkrát až stokrát dražší než ručně řízená auta a těch, kdo si mohli dovolit soukromé vozidlo, nebylo mnoho. Průmysl se specializoval na výrobu automatických omnibusů. Mohli jste si vždycky zavolat cestovní společnost a bylo otázkou minut, aby vám jeden zastavil přede dveřmi a zavezl vás, kam jste chtěli. Obvykle jste museli jet s ostatními, kteří s vámi měli stejnou cestu, ale co na tom bylo špatného?

Samson Harridge měl přesto soukromý vůz a v tom okamžiku, kdy přijel, jsem za ním zašel. Ten vůz pro mne tehdy nebyl Matthew. Netušil jsem, že se jednoho dne stane doyenem Farmy. Věděl jsem jen, že mně bere práci, a nenáviděl jsem ho.

Zeptal jsem se: "Dál mě potřebovat nebudete, pane Harridgi?"

Odpověděl: "Co to plácáte, Jakeu? Snad se nedomníváte, že se svěřím vynálezu, jako je tenhle, že ne? Jen hezky zůstaňte u řízení."

Upozornil jsem ho: "Ale to funguje samo, pane Harridgi. Sleduje pečlivě cestu, reaguje jaksepatří na překážky, lidi a jiné

vozy a má v paměti určené trasy k cestování."

"Říkají to. Říkají. Ať je to jak chce, vy se posadíte za volant, pro případ, kdyby se něco přihodilo."

Zvláštní, jak si můžete nějaký vůz oblíbit. Netrvalo dlouho a dal jsem mu jméno Matthew a všechnen svůj čas jsem trávil tím, že jsem ho udržoval nablýskaný a v chodu. Pozitronový mozek nejlépe zůstává ve formě, když má podvozek pod kontrolou, což znamená, že se vyplatí udržovat akcelerátor v činnosti, takže motor se může pomalu protáčet ve dne v noci.

Zanedlouho to došlo tak daleko, že jsem byl schopen podle zvuku motoru rozeznat, jak se Matthew cítí.

Harridge si svým vlastním způsobem Matthewa také oblíbil. Neměl nikoho jiného, koho by měl rád. Se třemi manželkami se rozvedl neboje přežil a přežil pět dětí a tři vnoučata. Takže když zemřel, nebylo snad překvapující, že všechnen svůj majetek vložil do Farmy pro vysloužilé automobily, se mnou jako správcem a Matthewem jako prvním členem úctyhodné rady.

Stalo se to náplní mého života. Nikdy jsem se neoženil. Nemůžete se oženit, a ještě si hledět automatů tak, jak byste měli.

V novinách to považovali za směšné, ale po nějaké době o tom přestali žertovat. Jsou některé věci, o kterých žertovat nemůžete. Možná že jste si automat nikdy nemohli dovolit, a možná že také nikdy nebudete moci, ale dejte na mě, zamilovali byste si ho. Automaty jsou přičinlivé a oddané. Jen člověk bez srdce by s některým špatně zacházel nebo by přihlížel, jak se s některým špatně zachází.

Stávalo se, že poté, co člověk po nějakou dobu vlastnil automat, činíval ustanovení, že ho přenechá Farmě, neměl-li dědice, na kterého by se mohl spolehnout, že automatu poskytne náležitou péči.

Vysvětlil jsem to Gellhornovi.

Prohodil: "Jedenapadesát vozů! To představuje hromadu peněz."

"Původní investice, minimálně padesát tisíc za jedno auto," řekl jsem. "Teď mají cenu mnohem vyšší. Vylepšil jsem je."

"Vyrážovat Farmu, to musí stát spoustu peněz."

"To máte pravdu. Farma není výdělečný podnik, čemuž vděčíme za to, že neplatíme daně, a samozřejmě nové automaty, které přibývají, přinášejí obvykle peněžní fondy. Přesto náklady neustále vzrůstají. Musím tady to místo udržovat upravené jako park; starám se o pokládání nového asfaltu a o opravování toho starého; je tu benzín, olej, opravy a nové součástky. To se počítá."

"A vy jste tím strávil pěknou dobu."

"To jistě ano, pane Gellhorne. Třiatřicet let."

"Vypadá to, že vám z toho moc nekápla."

"Že ne? Udivujete mě, pane Gellhorne. Mám Sally a padesát dalších. Jen se na ni podívejte."

Zazubil jsem se. Nemohl jsem si pomoci. Sally byla tak čistounká, až to skoro bolelo. Na jejím předním skle se určitě rozplácl nějaký hmyz nebo na něm přistálo přebytečné smítko prachu, takže se pustila do práce. Vysunula se krátká hadička a vystříkla na sklo tergosol. Ten se v mžiku rozlil po silikonové povrchové fólii a stěrače se okamžitě daly do práce, přejížděly po předním skle a hnaly vodu do úzkého kanálku, který ji, kapku po kapce, odváděl dolů na zem. Ani kapička vody se jí nedostala na nablýskanou jablkově zelenou sklápěcí střechu. Stěrače a čistící trubička vklouzly zpátky na své místo a zmizely.

Gellhorn konstatoval: "Nikdy jsem neviděl, že by to nějaký automat dělal."

"Soudím, že ne. Tohle jsem přidělal speciálně na naše auta. Jsou čistá. Sklo si vždycky vydrbou. Líbí se jim to. Sally jsem dokonce vybavil voskovacími tryskami. Každou noc se leští, dokud se vám tvář nezrcadí v kterékoli její ploše a nemůžete se podle ní oholit. Kdybych mohl schrstit dohromady víc peněz, vrazil bych je do těch ostatních děvčat. Kabriolety jsou strašně marnivé."

"Mohl bych vám poradit, jak ty peníze schrstit, jestli vás tohle zajímá."

"Tohle vždycky jo. Jak?"

"Není to jasné, Jakeu? Kterýkoli z vašich vozů má přinejmenším cenu padesáti tisíc, tvrdil jste. Sázím, že většina z nich přesahuje šestimístné číslo."

"Neříkejte."

"Nenapadlo vás někdy pár jich prodat?"

Zavrtěl jsem hlavou. "Nebudete tomu, myslím, pane Gellhorne, věřit, ale já žádné z nich prodat nemůžu. Patří Farmě, ne mně."

"Ty peníze by šly na Farmu."

"Zakládající listiny Farmy stanoví, že vozům bude poskytnuta stálá péče. Nelze je prodat."

"Co potom takhle motory?"

"Já vám nerozumím."

Gellhorn změnil taktiku a jeho hlas zdůvěrněl: "Heleďte, Jakeu, nechtě si vyložit, jak se věci mají. Po soukromých automatech je velká poptávka, jen kdyby se mohly vyrábět sdostatek lacino. Jasný?"

"To není žádné tajemství."

"A pětadevadesát procent ceny představuje motor. Jasný? No a já vím, odkud můžu zajistit přísun karosérií. A vím taky, kde můžu automaty za slušnou cenu prodat - dvacet třicet tisíc za lacinější modely, za ty lepší možná padesát šedesát tisíc. Jediné, co potřebuju, jsou ty motory. Už vám svítá, jak to vyřešit?"

"Ne, pane Gellhorne." Svítalo mi, ale chtěl jsem, aby to řekl na rovinu.

"Řešení máte přímo před očima. Máte jich jedenapadesát. Jste odborný automobilový mechanik, Jakeu. Určitě jste.

Mohl byste vy-montovat motor a přendat ho do jiného vozu tak, že by rozdíl nikdo nepoznal."

"S morálkou by se to zrovna nesrovnávalo."

"Vozům byste neuškodil. Prokázal byste jim službu. Použijte svá starší auta. Použijte tamten starý Mat-O-Mot."

"No, teď chvilku zabrzdíte, pane Gellhorne. Motory a karosérie nejsou dvě oddělené součásti. Tvoří nedílný celek.

Tyhle motory jsou zvyklé na své vlastní karosérie. V jiném voze by nebyly šťastné."

"Správně, to jste vystihl. To jste vystihl velmi dobře, Jakeu. Bylo by to jako vyjmout váš mozek a přendat ho do lebky někoho jiného. Mám pravdu? Nepředpokládáte, že by se vám to zamlouvalo?"

"Nepředpokládám, že ano. Ne."

"Ale co kdybych vyndal váš mozek a přendal ho do těla mladého atleta? Co vy na to, Jakeu? Nejste už žádný mladíček. Kdybyste tu možnost měl, netěšilo by vás, že je vám zase dvacet? To je to, co nabízím některým z vašich pozitronových motorů. Vmontujeme je do nových "57" karosérií. Nejnovější konstrukce."

Zasmál jsem se. "Tohle moc velký smysl nedává, pane Gellhorne. Některé z našich vozů jsou možná staré, ale staráme se o ně moc dobře. Nikdo s nimi nejezdí. Je jim dovoleno žít si po svém. Jsou na odpočinku, pane Gellhorne. Netoužil bych mít dvacetileté tělo, kdyby to znamenalo, že bych musel kopat po zbytek svého nového života příkopy a nikdy se nemohl dosyta najíst... Co si myslíš ty, Sally?"

Oboje Sallyiny dveře se otevřely a pak se s tlumeným přibouchnutím zavřely.

"Co má tohle znamenat?" otázal se Gellhorn.

"Takhle se Sally směje."

Gellhorn se nuceně usmál. Mám za to, že si myslel, že jde z mé strany o špatný vtip. Řekl: "Mluvte rozumně, Jakeu.

Vozy se vyrábějí proto, aby se řídily. Pravděpodobně nejsou šťastné, jestliže je neřídíte."

Namítl jsem: "Sally neřídil nikdo po pět let. Mně připadá šťastná."

"To bych se divil."

Vstal a kráčel pomalu k Sally. "Ahoj, Sally, co bys takhle řekla projíždce?"

Sallyin motor zvýšil otáčky. Zacouvala.

"Nenuťte ji, pane Gellhorne," řekl jsem. "Má trochu sklon k roz-marnosti."

Dva sedany byly asi o sto yardů výš na silnici. Zastavily se. Možná že způsobem jim vlastním vyčkávaly. Měl jsem oči upřené na Sally a nespouštěl je z ní.

Gellhorn pronesl: "Teď klid, Sally." Přiloudal se k ní a vzal za kliku dvířek. Ta se samozřejmě nepohla.

Podivil se: "Před chvilkou se to otevřelo."

Informoval jsem ho: "Automatický zámek. Ona má smysl pro soukromí, to Sally má."

Přešel to, pak pomalu a uvážlivě prohlásil: "Auto se smyslem pro soukromí by se nemělo projíždět se staženou střechou."

Ustoupil o dva nebo tři kroky, potom rychle, tak rychle, že jsem se nevzmohl ani vykročit, abych ho zastavil, vyrazil vpřed a vyhoupl se do vozu. Sally tím zcela zaskočil, protože jak dosedl, vypnul jí zapalování dřív, než šije mohla na místě zablokovat.

Poprvé za pět let Sallyin motor odumřel.

Myslím, že jsem zařval, ale Gellhorn zapnul na "ruční řízení" a také je na místě zablokoval. Nahodil motor. Sally znovu ožila, ale neměla žádnou svobodu pohybu.

Gellhorn vyrazil silnici. Sedany tam dosud byly. Otočily se a zmizely, ne příliš rychle. Mám za to, že to všechno bylo pro ně hádankou.

Jeden byl Giuseppe, z milánských závodů, a ten druhý byl Stephen. Vždycky se zdržovaly pospolu. Oba byly na Farmě nové, ale byly tu dost dlouho, aby věděly, že naše vozy řidiče určitě nemají.

Gellhorn se řítí přímo na ně, a když sedanům konečně došlo, že Sally zpomalit nehodlá, že zpomalit nemůže, bylo pozdě na cokoli než na zběsilý úprk.

Rozdělily se při něm, každý na jednu stranu, a Sally mezi nimi prolétla jako blesk. Steve prorazil plot na jezerní straně a zarazil se na trávě a blátě ani ne šest palců od okraje vody. Giuseppe se vymrštil strašlivým nárazem do strany, kde se silnice přimykala k pevnině.

Vytáhl jsem Stevea zpátky na dálnici a pokoušel se zjistit, jaké zranění, jestli vůbec nějaké, mu způsobil ten plot, když se Gellhorn vrátil.

Gellhorn otevřel Sallyina dvířka a vystoupil. Nakláněje se dozadu vypnul zapalování podruhé.

"Tak," řekl. "Myslím si, že jsem jí moc prospěl."

Ovládl jsem se. "Proč jste vrazil mezi ty sedany? Neměl jste pro to žádný důvod."

"Očekával jsem, že se rozjedou na stranu."

"Taky že ano. Jeden proletěl plotem."

"To mě mrzí, Jakeu," řekl. "Domníval jsem se, že se budou pohybovat mnohem rychleji. Víte, jak to chodí. Vezl jsem se v mnoha autobusech, ale v soukromém automatu jsem seděl jen dvakrát nebo třikrát v životě a tohle je poprvé, kdy jsem vůbec jeden řídil. Tak tady to právě vidíte, Jakeu. Řídit jeden, to mě chytlo, a to jsem pěkně tvrdá nátura. Řeknu vám, my nemusíme jít víc než dvacet procent pod oficiální cenu, abysme na tom vydělali slušný balík, a výdělek bude devadesátiprocentní."

"A o ten se podělíme?"

"Půl napůl. A nezapomeňte, že všechna rizika na sebe беру já."

"Dobře. Já jsem vás vyslechnul. Teď poslouvejte vy mě." Zvýšil jsem hlas, protože jsem toho měl právě tak zrovna dost, abych se dál choval slušně. "Když jste Sally vypnul motor, ublížil jste jí. Jak by se vám zamlouvalo, kdyby vás zkopali do bezvědomí? To je to, co jste provedl Sally, když jste ji vypnul."

"Vy přeháníte, Jakeu. Automatobusy se vypínají každou noc."

"Jistě, to je důvod, proč nechci dát žádného ze svých chlapců nebo děvčat do vašich luxusních "57" karosérií, kde

nebudou vědět, jak se s nimi zachází. Autobusy vyžadují generální opravy v pozitronových obvodech každé dva roky. Na obvody starého Matthewa se nesáhlo dvacet let. Co mu ve srovnání s tímhle můžete nabídnout?"

"No, teď jste našťvaný. Předpokládám, že si můj návrh necháte projít hlavou, až zchladnete, a že mi dáte vědět."

"Celé jsem si to nechal projít hlavou ažaž. Jestli vás tady ještě znova uvidím, zavolám policii."

Ústa mu ztvrdla a stáhla se do varovného úšklebku. Ucedil: "Tak moment, starej."

Řekl jsem: "Tak moment, vy jeden. Tohle je soukromý majetek a já vás vykazuju ven."

Pokrčil rameny. "No tak teda dobrá, sbohem"

Řekl jsem: "Paní Hesterová vás vyprovodí z pozemku. Berte to jako rozloučení jednou provždy."

Ale jednou provždy to nebylo. O dva dny později jsem se s ním setkal znovu. Vlastně za dvaapůl dne, protože to bylo kolem poledne, když jsem ho viděl prvně, a něco po půlnoci, když jsem ho spatřil znovu.

Posadil jsem se v posteli, když rozsvítil, oslněné mžouraje, než mi došlo, co se děje. Jakmile jsem se rozkoukal, nebylo třeba velkého vysvětlování, ve skutečnosti nebylo třeba vůbec žádného. Gellhorn svíral v pravé pěsti pistoli, sotva postřehnutelnou v dlani. Byl jsem si vědom toho, že stačí, aby zesílil tlak ruky, a mě to roztrhá na kousky.

Přikázal: "Obleč se, Jakeu."

Nepohnul jsem se. Jen jsem ho sledoval.

Řekl: "Hele, Jakeu, vím, jak to tu chodí. Vzpomeň si, navštívil jsem tě přede dvěma dny. Ty tady na tomhle místě nemáš žádné strážné, ani ploty nabitě elektrinou, ani poplašná zařízení. Nic."

Konstatoval jsem: "Žádné nepotřebuju. Prozatím tu není nic, co by vám bránilo v odchodu, pane Gellhorne. Já bych to udělal, být vámi. Tohle místo může být moc nebezpečné."

Uchechtl se. "To je, pro každého na té nesprávné straně pistole."

"To vidím," přitakal jsem. "Je mi známo, že jednu máte."

"Tak sebou hoď. Moji lidi čekají."

"To ne, vážený, ne, pane Gellhorne. Ne, dokud mi neřeknete, co chcete, a pravděpodobně ani pak ne."

"Předevčím j sem ti udělal nabídku."

"Odpověď zní stále ne."

"Teď je tu něco víc než ta nabídka. Přijel jsem sem s pár lidma a s automatobusem. Máš tu možnost jít se mnou a odpojit pětadvacet pozitronových motorů. Je mi fuk, kterých pětadvacet si vybereš. Naložíme je do autobusu a odvezeme. Jakmile je rozprodáme, dohlídnu na to, abys dostal slušný balík peněz."

"Předpokládám, že mi na to dáváte svoje slovo."

Nevypadal na to, že by mu došlo, že jsem to myslel ironicky. Prohlásil: "Máš ho mít."

Odpověděl jsem: "Ne."

"Jestliže trváš na svém, dáme se do toho my sami a po svém. Já sám ty motory odpojim, jenomže jich odpojim všech jedenapadesát. Každý z nich."

"Odpojovat pozitronové motory, to není žádná hračka, pane Gellhorne. Jste odborník v robotice? Jestliže i jste, je vám známo, že já jsem tyhle motory upravil."

"To vím, Jakeu. A abych pravdu řekl, odborník nejsem. Možná docela dobře pár motorů zničím, až se budu pokoušet dostat je ven. To je důvod, proč musím přemontovat všech jedenapadesát, jestli nepřiložíš ruku k dílu. Víš, můžu skončit jen s pětadvaceti, až to dodělám. Těch prvních pár, do kterých se pustím, bude pravděpodobně trpět nejvíc. Dokud tomu nepřijdu na kloub, víš. A jestli se do toho pustím já sám, myslím, že první na řadu přijde Sally."

Řekl jsem: "Nemůžu uvěřit tomu, že to myslíte vážně, pane Gellhorne."

Odpověděl: "Já to myslím vážně, Jakeu." Dával mi to všechno po kapkách. "Jestli jseš ochotný pomáhat, můžeš si Sally nechat. Jinak, jak se zdá, to dost ošklivě odnese. Je mi líto."

Prohlásil jsem: "Půjdu s vámi, ale ještě jednou vás varuju. Dostanete se do maléru, pane Gellhorne."

Usoudil, že je to velmi zábavné. Úplně potichu se smál, když jsme spolu sestupovali po schodech.

Venku na soukromé příjezdové cestě ke garážovým apartmá čekal automatobus. Vedle něj vyčkávaly stíny tří mužů, a když jsme se přiblížili, rozsvítily se paprsky jejich světelných kuželů.

Gellhorn zašeptal tichým hlasem: "Vedu toho starouše. Pojďte. Vyjeďte s tím nákladákem nahoru po cestě a dáme se do toho."

Jeden z těch tří se sklonil a vytákal příslušné pokyny na řídicím panelu. Rozjeli jsme se vzhůru po příjezdové cestě, s autobusem, který nás poslušně následoval.

"Dovnitř do garáže se nedostane," upozornil jsem. "Neprojede dveřmi. Autobusy tu nemáme. Jen soukromé vozy."

"Dobře," řekl Gellhorn. "Zajeďte s ním na trávník a držte ho z dohledu."

Zaslechl jsem předení vozů, když nám ještě zbývalo deset yardů do garáže.

Obvykle ztichly, když jsem do garáže vstoupil já. Tentokrát to neudělaly. Myslím si, že poznaly, že se tu potloukají cizí lidé, a jakmile byly tváře Gellhorna a těch ostatních v dohledu, hluk vzrostl. Každý motor rozčileně hřmotil a nepravidelně klepal, až se prostor otrásal.

Světla se automaticky rozsvítila, když jsme vešli. Nezdálo se, že by rámusení vozů vyvedlo Gellhorna z míry, ale ti tři muži, kteří ho doprovázeli, vypadali zaražení a nesví. Měli vzhled najatých hrdlořežů, vzhled, který ani tolik netvořilo tělesné vzezření, jako spíš určitá ostražitost v oku a výraz spráskaného psa ve tváři. Ten typ jsem znal a nevzrušoval j sem se tím.

Jeden z nich zaklel: "K sakru, plýtvaj benzínem!"

"To moje vozy vždycky dělají," odpověděl jsem odměřeně.

"Ne dneska večer," řekl Gellhorn. "Vypni je."

"Ono to není tak jednoduché, pane Gellhorne," namítl jsem.

"Tak začni už přece!" přikázal mi.

Postával jsem tam. Stále měl pistoli namířenou na mne. Prohlásil jsem: "Říkal jsem vám, pane Gellhorne, že se s mými vozy nakládá dobře, když jsou na Farmě. Jsou zvyklé na to, aby se s nimi tímto způsobem nakládalo, a cokoli jiného odmítají."

"Máš jednu minutu," oznámil mi. "Kázání mi uděláš někdy jindy."

"Snažím se něco vysvětlit. Snažím se vysvětlit, že moje vozy jsou s to porozumět tomu, co jim říkám. Časem a trpělivostí se to pozitronový motor naučí. Moje vozy se to naučily. Sally vaší nabídce přede dvěma dny porozuměla. Vzpomínáte, že se smála, když jsem se jí zeptal na její názor. Má taky na paměti to, co jste jí provedl, a totéž platí o těch dvou sedanech, které jste rozebral. A ty ostatní vědí, jak vesměs nakládat s vetřelci."

"Heleď, ty bláznivý starý cvoku -"

"Stačí jen, abych řekl -, " zvýšil jsem hlas. "Chyt' te je!"

Jeden z mužů zběhl a zaječel, ale jeho hlas zcela zanikl v houkání jedenapadesáti klaksonů, které se najednou daly do troubení. Držely tón a mezi čtyřmi stěnami garáže se ozvěny znásobily v jedno divoké kovové sólo. Dva vozy se daly do pohybu, beze spěchu, ale bez sebemenší pochyby, co se jejich cíle týče. Dva vozy se připojily do řady za první dva. Všechny vozy ve svých oddělených boxech se rozjely.

Zloději vytřeštili oči, pak se dali na ústup.

Zakřičel jsem: "Ke zdi ne."

Na tuto bezděchnou myšlenku připadli očividně sami. Jako šílení se hrnuli ke dveřím garáže.

Ve dveřích se jeden z Gellhornových mužů otočil, vytáhl svou vlastní zbraň. Kulka jehlovky vyrazila útlým modrým zábleskem k prvnímu vozu. Tím vozem byl Giuseppe.

Z Giuseppeho kapoty se odloupl tenký proužek laku a pravá polovina jeho předního skla popraskala a roztříštila se na malé kousky, ale neprolomila se.

Muži vyrazili poklusem ze dveří a dvojice za dvojicí vozů se za nimi pustila do noci, s klaksony troubícími k útoku.

Držel jsem Gellhorna za loket, ale nemyslím, že by se vůbec byl mohl pohnout. Rty se mu třáslly.

Řekl jsem: "Proto nepotřebuju ploty nabitě elektrinou nebo stráže. Můj majetek se ochrání sám."

Gellhorn, fascinován, jezdil očima sem a tam, jak pár po páru pro-svištěl kolem. Hlesl: "Jsou to zabijáci."

"Neblázněte. Oni vaše lidi nezabijou."

"Jsou to zabijáci!"

"Dají jen vašim lidem za vyučenou. Moje vozy byly speciálně vytrénované v přespolním pronásledování právě pro takovouhle příležitost; jsem toho názoru, že to, co si prožijí vaši muži, bude horší než okamžitá rychlá smrt. Už vás někdy pronásledovalo auto?"

Gellhorn neodpověděl.

Pokračoval jsem. Nechtěl jsem, aby přišel o jediný detail. "Stanou se stíny, pohybujícími se ne rychleji než vaši lidé, pronásledujícími je tuhle, zatarasujícími jim cestu tamhle, oslňujícími je, vrhajícími se na ně, míjejícími je se zaskřípěním brzd a zahřměním motoru. Neustanou v tom, dokud vaši lidé neklesnou, bez dechu a polomrtví, očekávající, že jim kola rozdrtí prašticí kosti. Ty vozy tohle neudělají. Odjedou. Přesto se můžete vsadit, že se sem vaši lidé nikdy v životě nevrátí. Ani za všechny ty peníze, které byste jim vy nebo deset vám podobných mohli dát. Poslouchejte -"

Silněji jsem mu stiskl loket. Gellhorn nastražil uši.

Zeptal jsem se ho: "Neslyšíte bouchání dvířek?"

Bylo slabé a vzdálené, ale neomylné.

Dodal jsem: "Smějí se. Baví se."

Tvář mu znetvořil vztek. Napřáhl ruku. Dosud držel pistoli.

Řekl jsem: "Já bych to nedělal. Jeden automatovůz je pořád s námi."

Myslím, že do té chvíle Sally nezaregistroval. Pohybovala se tak tiše. Třebaže se mě její pravý přední nárazník skoro dotýkal, neslyšel jsem její motor. Uměla zatajit dech.

Gellhorn zaječel.

Prohlásil jsem: "Nezkříví vám ani vlasek, dokud budu s vámi. Ale jestli mě zabijete... Víte, že vás Sally nemá v lásce."

Gellhorn namířil pistoli směrem k Sally.

"Má na motoru ochranný štít," informoval jsem ho, "a dřív než byste vůbec mohl zmáčknout spoušť podruhé, bude vás mít na lopatkách."

"Tak teda dobře," zařval a v mžiku jsem měl paži ohnutou za zády a zkroucenou tak, že jsem se stěží udržel na nohou. Držel mě mezi Sally a sebou a jeho tlak nepolevoval. "Ustupuj za mnou a nepokoušej se vytrhnout, starej, nebo ti vyrvu ruku z pantu."

Musel jsem se pohnout. Sally popojížděla vedle nás, znepokojena, nejistá, co má podniknout. Pokoušel jsem se jí něco říct, ale nebyl jsem s to. Byl jsem s to jen zatnout zuby a sténat.

Gellhornův automatobus stál dosud venku před garáží. Gellhorn mě násilím vecpal dovnitř. Vskočil za mnou a zamkl dveře.

Řekl: "No tak fajn. Promluvíme si rozumně."

Třel jsem si paži, pokoušeje se navrátit jí cit, a i při této činnosti jsem automaticky a bez jakéhokoli vědomého úsilí zkoumal řídící desku autobusu.

Došel jsem k závěru: "Tohleto je předělaná věc."

"Jo?" prohodil jízlivě. "To je ukázka mé práce. Sehnal jsem vyřazený podvozek, obstaral mozek, který jsem mohl použít, a dal jsem si dohromady soukromý autobus. Co má být?"

Vrhl jsem se k náhradnímu panelu a násilím jsem ho odsunul.

Gellhorn zaklel: "K sakru. Vypadni od toho." Hrana jeho dlaně mě necitelně ťala do levého ramene.

Pustil jsem se s ním do křížku. "Já tomuhle autobusu nechci ublížit. Co si myslíte, že jsem za člověka? Chci se jen podívat na některé spoje v motoru."

Stačil jediný pohled. Byl jsem vzteky bez sebe, když jsem se k němu otočil. Řekl jsem: "Jste syčák a grázl. Neměl jste právo připojit tenhle motor sám. Proč jste si nesehnal nějakého člověka na roboti -ku?"

Opáčil: "Vypadám na cvoka?"

"I když to byl ukradený motor, neopravňovalo vás to takhle s ním zacházet. Já bych s člověkem nezacházel tím způsobem, jakým vy jste zacházel s tímhle motorem. Měkká pájka, páska a zmačknuté svorky! To je surovostk

"Fungujeto, ne?"

"Jistěže to funguje, ale pro ten autobus to musí být peklo. Mohl byste žít s bolestmi hlavy při migréně a s akutní artritidou, ale ten život by za moc nestál. Tohle vozidlo trpí."

"Drž hubu!" Na chvíli vrhl z okénka letmý pohled na Sally, která přijela k autobusu tak blízko, jak mohla. Ujistil se, že dveře a okénka jsou zajištěné.

Oznámil mi: "Ted' odtud vypadnem, než se vrátí ty ostatní vozy. Budem se držet stranou."

"Co vám to bude platné?"

"Jednoho dne dojde těm tvým vozům benzín, že jo? Tak zařízený je nemáš, aby si mohly samy natankovat, ne? Vrátime se a dokončíme tu fušku."

"Budou mě hledat," upozornil jsem ho. "Paní Hesterová zavolá policii."

Nedalo se s ním rozumně mluvit. Přiměl jen autobus, aby se rozjel. Ten sebou škubl. Sally se rozjela za ním.

Gellhorn se uchechtl. "Co může nadělat, když tu jseš se mnou?"

Zdalo se, že Sally si toho také byla vědoma. Přidala plyn, minula nás a zmizela. Gellhorn otevřel nejbližší okénko a plivl ven škvírou.

Autobus se vlekl temnou silnicí, s motorem nerovnoměrně hrkají-cím. Gellhorn ztlumil okrajové světlo, dokud fosforeskující zelený pruh uprostřed vozovky, zářící v měsíčním svitu, nebyl to jediné, co nás dělilo od stromů. Ve skutečnosti tu žádný provoz nebyl. Naše vozidlo minuly dva vozy jedoucí opačným směrem a na naší straně vozovky se ani před námi, ani za námi nevyskytoval vůbec nikdo.

Zabouchnutí dvířek jsem zaslechl první. Rychlé a ostré v tom tichu, nejprve napravo a pak nalevo. Gellhornovi se třásl ruce, jak se zoufale snažil zvýšit rychlost. Od skupiny stromů vyrazil paprsek světla a oslnil nás. Další paprsek na nás vyrazil zpoza svodidel na druhé straně. Na přejezdu, čtyři sta yardů před námi, se ozvalo ví-i-i-i-i a nějaký vůz nám přeťal cestu.

"Sally dojele pro ostatní," řekl jsem. "Myslím, že vás obklíčili."

"No a co? Co můžou podniknout?"

Nahrbil se nad řízením, provrtávaje pohledem přední sklo.

"A ty se o nic nepokoušej, starej," ucedil.

Nebyl bych toho schopen. Byl jsem jako zmlácený; levou paží jsem měl v jednom ohni. Hřmění motorů se slilo a přiblížilo. Slyšel jsem, že motory vynechávají v nepravidelných intervalech; najednou se mně zdálo, že moje vozy mezi sebou mluví.

Ze zadu zaznívala změť klaksonů. Otočil jsem se a Gellhorn se rychle podíval do zpětného zrcátka. Tucet vozů nás sledovalo v obou jízdních pruzích.

Gellhorn zařval a rozesmál se jako šílenec.

Vykřikl jsem: "Stát! Zastavte ten autobus!"

Neboť ani ne čtvrt míle před námi, zřetelně viditelná ve světelných paprscích dvou sedanů na okraji silnice, stála Sally, se svou elegantní karosérií protínající kolmo cestu. Do protějšího silničního pruhu po naší levici vyrazily dva vozy, držíce s námi dokonale tempo a bráníce Gellhornovi, aby obrátil.

Ale on neměl v úmyslu obrátit. Přiložil prst na tlačítko plná rychlost vpřed a stiskl ho.

Prohlásil: "Nebudem si nic namlouvat. Tenhle autobus váží pětkrát víc než ona, starej, a myji prostě smetem ze silnice jako chciplé kotě."

Věděl jsem, že by to udělat mohl. Autobus jel na ruční řízení a Gellhorn nespouštěl prst z tlačítka. Věděl jsem, že by to udělal.

Stáhl jsem okénko a vystrčil hlavu ven. "Sally," zakřičel jsem. "Uхни z cesty. Sally."

Ztratilo se to ve zmučeném zakvílení týraných brzdových pásů. Cítil jsem, jak mě to hodilo dopředu, a zaslechl jsem, jak Gellhorn vyhekl a vyrazil si z plic všechny vzduchy.

Zeptal jsem se: "Co se stalo?" Byla to pošetilá otázka. Zastavili jsme. To bylo to, co se stalo. Sally a autobus dělilo pět stop. Před pětinasobkem své váhy, řítícím se na ni, se nepohnula ani o milimetr. Silou svého charakteru.

Gellhorn cloumal ručním páčkovým přepínačem. "Musí to jít," mumlal si dál. "Musí to jít."

Nezdržel jsem se: "Ne takhle, jak ten motor startuješ, ty experte. Kterýkoli z obvodů by se mohl překřížit."

Podíval se na mne s divokým vztekem a z hloubi hrdla se mu ozvalo zavrčení. Kolem čela se mu ježily vlasy. Napřáhl pěst.

"Tak tohle je fakt to poslední moudro, který jsi kdy pronesl, starej."

A já jsem si uvědomil, že stačí málo a pistole vystřelí.

Přitiskl jsem se zády na dveře autobusu, sleduje, jak se pěst zdvihá, a když se dveře otevřely, překulil jsem se pozpátku ven, dopadáje se žuchnutím na zem. Zaslechl jsem, jak se dveře se zabouchnutím znovu zavřely.

Vztyčil jsem se na kolena a podíval se nahoru právě včas, abych uviděl, jak Gellhorn marně bojuje se zavírajícím se okénkem a jak potom rychle míří pistolí přes sklo. Už nevystřelil. Autobus vyrazil s úděsným řevem vpřed a Gellhorn se

zapotácel zpátky.

Sally už dál v cestě nestála a já jsem sledoval, jak se koncová světla autobusu mihotají silnicí.

Byl jsem u konce sil. Sedl jsem si rovnou tam, rovnou na silnici, a hlavu si složil na zkřížené paže ve snaze popadnout dech. Zaslechl jsem, jak vedle mne zastavil opatrně nějaký vůz. Když jsem vzhledl, byla to Sally. Pomalu - s láskou, mohlo by se říct - se otevřely její přední dveře.

Nikdo po pět let Sally neřídil - s výjimkou Gellhorna ovšem - a já vím, jakou cenu má taková svoboda pro vůz. To gesto jsem ocenil, řekl jsem však: "Díky, Sally, ale vezmu si jedno z novějších aut."

Vstal jsem a měl se k odchodu, ona však obratně a lадně, jakoby piruetou, znovu zakroužila přede mě. Její city jsem nemohl zranit. Nastoupil jsem. Její přední sedadlo vydechovalo jemnou svěží vůni auta, které se udržovalo bez poskvrnky čisté. Sklesl jsem na ně, vděčné a s vyrovnaným, ztišeným a náhlým povědomím, že mě mí chlapci a má děvčata odvázejí domů.

Příštího večera mně paní Hesterová přinesla s velkým vzrušením radiozáznam.

"Je to pan Gellhorn," sdělovala mi. "Ten člověk, který vás přišel navštívit."

"Co je s ním?"

Její odpovědi jsem se bál.

"Našli ho mrtvého," řekla. "Představte si to. Prostě ležel mrtvý v příkopu."

"Mohl to být nakonec nějaký cizinec," zamumlal jsem.

"Raymond J. Gellhorn," pronesla rázně. "Dva existovat nemůžou, že ne? Popis se taky hodí. Pane bože, takhle sejít ze světa! Na jeho pažích a těle našli stopy po pneumatikách. Představte si! Oddechla jsem si, když se ukázalo, že to byl autobus; jinak by sem mohli přijít a slídit."

"Stalo se to tady poblíž?" zeptal jsem se pln obav.

"Ne... Blízko Cooksvillu. Ale přečtete si o tom vy sám, proboha, jestli - Co se stalo Giuseppemu?"

To vytržení jsem uvítal. Giuseppe na mě trpělivě čekal, abych dokončil přelakování. Přední sklo měl vyměněné.

Poté, co odešla paní Hesterová, jsem chňapl po záznamu. Nebylo o tom pochyb. Doktor konstatoval, že Gellhorn utíkal a ocitl se ve stavu zcela úplné vyčerpanosti. Ptal jsem se sám sebe, kolik mil si s ním autobus pohrával před konečným výpadem. Záznam se samozřejmě o něčem takovém nezmiňoval.

Ten autobus vypátrali a identifikovali podle stop pneumatik. Policie ho zajistila a pokoušela se přijít na stopu jeho vlastníkov.

V záznamu o tom byl uveden článek. V tomto roce to byla v zemi první smrtelná dopravní nehoda a noviny horlivě nabádaly, aby nikdo nepoužíval ruční řízení po setmění.

Nebylo tam zmínky o Gellhornových třech zabijácích, a alespoň tomu jsem byl rád. Potěšení z vražedné štvance nesvedlo žádné z našich aut.

To bylo všechno. Nechal jsem papír sklesnout. Gellhorn byl zločinec. To, jak zacházel s autobusem, bylo surové. V mysli se mi neobjevila jedna pochybnost, že nezasloužil smrt. Ale přece se mě nad způsobem této smrti zmocňoval trochu neklid.

Teď uplynul měsíc a já to nemůžu vypudit z hlavy.

Moje vozy si spolu povídají. Už o tom nepochybuju. Je to, jako by nabyly sebedůvěry; jako by se neobtěžovaly udržovat to nadále v tajnosti. Jejich motory bez ustání rachotí a klepou.

A nepovídají si jenom mezi sebou. Promlouvají k vozům a autobusům, které přijíždějí na Farmu pracovně. Jak dlouho tohle prováděly?

Musí jim být také rozumět. Gellhornův autobus jim rozuměl, přestože nebyl na pozemku víc než hodinu. Můžu zavřít oči a vybavit si znovu tu zběsilou jízdu silnicí s našimi vozy, které obklopovaly autobus z každé strany, rachotily na něj motory, až porozuměl, zastavil, pustil mě ven a ujel s Gellhornem.

Řekly mu mé vozy, aby Gellhorna zabil? Nebo to byl jeho nápad?

Mohou mít vozy takové nápady? Konstrukteři motorů tvrdí, že ne. Ale to miní za běžných podmínek. Předvídali všechno?

Víte, s vozy se zachází špatně.

Některé z nich přicházejí na Farmu a pozorují. Dozvídají se věci. Zjišťují, že existují vozy, jejichž motory se nikdy nezastaví, které nikdo nikdy neřídil, o jejichž každou potřebu postaráno.

Potom možná vyklouznou a vyprávějí o tom jiným. Možná že se ta zpráva šíří rychle. Možná si začínají myslet, že tak, jak to chodí na Farmě, by to mělo chodit na celém světě. Nechápou. Nemohli byste předpokládat, že pochopí dědické odkazy a rozmary boháčů.

Na Zemi jsou milióny automobilů, desítky miliónů. Jestli se v nich zakoření myšlenka, že jsou otroky; že by s tím měly něco dělat... Jestli začnou přemýšlet způsobem, jakým začal přemýšlet Gellhornův autobus ...

Možná že to bude dřív, než vyprší čas mého života. A pak si budou muset pár z nás nechat, abychom se o ně starali, nemám pravdu? Všechny by nás nezabily.

A možná, že ano. Možná že by si neuvědomily to, že by se o ně musel někdo starat. Možná že nebudou čekat.

Každé ráno se probouzím a pomyslím si: Možná dneska ...

Moje vozy mi nepřinášejí tolik potěšení, jako mi přinášivaly. V poslední době jsem se přistihl, že se dokonce začínám vyhýbat Sally.

Jonathanu Quellovi mžikaly ustarané oči za brýlemi bez obrouček, když se vřítíl do dveří s označením "Generální ředitel".

Složeným papírem, který držel v ruce, praštil o psací stůl a bez dechu vychrlil: "Mrkněte na to, šéfek Sam Tobě přestěhoval doutník z jednoho koutku úst do druhého a mrkl se. Jeho ruka vyjela k neoholené čelisti a smírkovala její drsný povrch. "Krucinál!" vybuchl. "Co je to za blábol?"

"Tvrdí, že jsme odeslali pět robotů AL," vysvětloval zcela zbytečně Quell.

"Poslali jsme jich šest," stál na svém Tobě.

"Jistěže šest! Ale tam na konci jich dostali jen pět. Poslali sériová čísla a AL - sedmdesát šest chybí!"

Židle odletěla dozadu, jak Tobě s námahou vztyčil své těžkopádné mohutné tělo. Prošel dveřmi, jako by se pohyboval na promazaných kolečkách. Od té doby uplynulo pět hodin - zatímco závod pročesávali od zasedacích síní po vakuové komory, zatímco se každý z dvou set zaměstnanců závodu podrobil mlýnským kamenům výsledku třetího stupně -, když upocený, rozčuchaný Tobě poslal do ústředního závodu v Schenectady hlášení o mimořádné události.

A v ústředním závodě došlo k neočekávanému rozruchu, ne nepodobnému panice. Poprvé v dějinách Spojených států robotů a mechanických lidí uprchl robot do širého světa. Nebylo to ani tak proto, že zákon zakazoval výskyt jakéhokoli robota na Zemi mimo koncesovanou továrnu Společnosti. Zákony lze vždycky obejít. Co mnohem víc vystihovalo jádro problému, bylo prohlášení formulované jedním z matematiků z výzkumu.

Ten konstatoval: "Tento robot byl vytvořen, aby na Měsíci uvedl v činnost dezintegrátor. Jeho pozitronový mozek byl vybaven pro lunární prostředí, a pouze pro lunární prostředí. Na Zemi bude vnímat pětasedmdesát x-milionů smyslových vjemů, na které nebyl vůbec připraven. Nedá se odhadnout, jaké budou jeho reakce. To se odhadnout nedá!" A hřbetem ruky si otřel čelo, které se mu znenadání orosilo.

Do hodiny odstartovalo do závodu ve Virginii stratosférické letadlo. Pokyny byly jednoduché.

"Najděte toho robota, a najděte ho rychle!"

AL-76 byl zmatený! Zmatek byl ve skutečnosti jediný dojem, který jeho citlivý pozitronový mozek zaregistroval. Začalo to, když se ocitl v tomto podivném prostředí. Jak k tomu došlo, na to se už nepamatoval. Všechno bylo popletené. Byl tu zelený koberec země a všude kolem něj se tyčily hnědé pně s větším množstvím zeleně na vršku. A obloha byla modrá tam, kde měla být černá. Slunce bylo v pořádku, kulaté a žluté a hřejivé, ale kam se poděl prašný pemzový kamenitý podklad; kam se poděly obrovské, útesům podobné kráterové prstence?

Byla tu jen zeleň dole a modř nahoře. Zvuky, které ho obklopovaly, byly všechny zvláštní. Přebrodil se tekoucí vodou, jež mu sahala do pasu. Byla modrá a studená a mokrá. A když míjel lidi, k čemuž tu a tam došlo, byli bez skafandrů, které měli nosit. Když ho zahlédli, křičeli a dávali se na útěk. Jeden muž na něj namířil pušku a jemu kolem hlavy hvízdla kulka - a potom ten muž také utekl.

Neměl představu, jak dlouho bloudil, dokud konečně nenarazil na boudu Randolpha Paynea, v lesích dvě míle od města Hannaford. Randolph Payne sám - šroubovák v jedné ruce, dýmku v druhé a zdemolovanou trosku vysavače mezi koleny - seděl na bobku přede dveřmi.

Payne si v té chvíli pobrukoval, protože byl od přírody bezstarostné povahy - když se nacházel ve své boudě. V Hannafordu měl mnohem důstojnější místo bydliště, ale tamto místo bydliště okupovala z nezanedbatelné velké části jeho manželka, což byla skutečnost, které tiše, ale upřímně želel. V takových chvílích se pak možná dostavoval pocit úlevy a svobody, když zjistil, že se může odklidit do své "speciální psí boudy de luxe", kde si mohl v klidu pokuřovat a věnovat se svému koníčku, opravování domácích spotřebičů.

Nebyl to ani tak koníček, vždyť občas někdo přinesl rádio nebo budík a peníze, které mu zaplatili za to, že se neodborně pohrabal ve vnitřnostech přístroje, byl jediný příjem, který kdy dostal, a jenž neprošel po troškách skrblickýma rukama jeho choti. Tenhle vysavač mu například pravděpodobně vynese snadno nabytých pětasedmdesát centů.

Při tom pomyšlení si začal notovat písničku, pozdvihl zrak a polil ho pot. Písnička mu odumřela na rtech, oči mu vylezly z důlků a pot se z něj jen řinul. Pokusil se vztyčit - aby se připravil k úprku jako o život - ale nemohl přimět nohy, aby ho poslouchaly.

A pak si k němu AL-76 přidřepel na bobek a zeptal se ho: "Řekně-te, proč všichni ti ostatní utekli?"

Payne věděl zcela dobře, proč všichni utekli, ale klokotání, které vydávala jeho bránice, tomu nenasvědčovalo.

Pokoušel se kousek po kousku odsouvat od robota.

AL-76 pokračoval ukřivděným hlasem: "Jeden z nich po mně dokonce střílel. O palec níž, a byl by mi škrábnul plát na rameni."

"M-musel to b-být cvok," vykoktal Payne. "Dost možná."

Robotův hlas zdůvěrněl. "Poslyšte, co se s tím vším stalo?"

Payne se chvatně rozhlédl kolem. Udivilo ho, že robot mluví nápadně mírným hlasem na někoho na pohled tak vyzývavě a surově kovového. Napadlo ho také, že někde zaslechl, že roboti jsou po duševní stránce uzpůsobeni tak, že nemohou ublížit lidským bytostem. Trochu se mu ulevilo. "Tady se nic s ničím nestalo."

"Opravdu?" AL-76 ho vyčítavě pozoroval. "S vámi se všemi se něco stalo. Kde máte skafandr?"

"Žádný nemám."

"Proč potom nejste mrtvý?"

To Paynea zarazilo: "No -já nevím."

"Podívejte," prohlásil robot vítězoslavně, "se vším se tu něco stalo. Kde je kráter Copernicus? Kde je lunární stanice sedmáct? A kde je můj dezintegrátor? Chci se dát do práce, já chci." Zdálo se, že je rozrušený, a hlas se mu chvěl, když pokračoval. "Plahočil jsem se hodiny ve snaze najít někoho, kdo by mi řekl, kde je můj dezintegrátor, ale oni všichni utekli. Touhle dobou mám pravděpodobně zpoždění oproti programu a sekční šéf bude řídit jak tajfun. Tohle je teda parádní situace."

Payne se pomalu orientoval ve zmatku, v němž se ocitlo jeho myšlení, a zeptal se: "Poslyš, jak ti říkají?"

"Mám sériové číslo AL sedmdesát šest."

"Fajn, AI mi docela dobře postačí. A teď, Ale, jestli hledáš lunární stanici sedmáct, tak ta je na Měsíci, chápeš?"

AL-76 přikývl neohrabaně hlavou. "Jistě. Ale já jsem ji hledal -"

"Ale taje na Měsíci. Tohle není Měsíc."

Teď bylo na robotovi, aby se cítil zmatený. Sledoval Payne a po chvíli zahloubání a pak řekl pomalu: "Co míníte tím, že tohle není Měsíc? Samozřejmě že to Měsíc je. Protože jestli to Měsíc není, co je to, cha? Na tohle mi odpovězte."

Payneovi se vydral z hrdla podivný zvuk a ztěžka dýchal. Zamířil prstem na robota a zahrozil jím. "Heleď, << řekl - a potom ho napadla fantastická myšlenka století a zakončil příškrčeným: "To je senza!"

AL-76 ho kárávě sledoval. "To není odpověď. Domnívám se, že mám právo na zdvořilou odpověď, když se zdvořile zeptám."

Payne neposlouchal. Dosud žasl sám nad sebou. No ovšem, bylo to nad slunce jasnější. Tenhle robot byl jedním z těch zkonstruovaných pro Měsíc, který se nějak ztratil na Zemi. Bude přirozeně celý popletený, protože jeho pozitronový mozek byl výhradně uzpůsoben pro lunární podmínky, takže pro něj okolí na Zemi postrádalo naprosto smysl.

A kdyby tady teď jen mohl toho robota pozdržet - dokud by se mu nepodařilo spojit se s těmi lidmi z továrny v Petersboru. No, roboti obnášejí peníze. Nejlacinější stál 50 000 dolarů, to jednou slyšel, a někteří z nich mají cenu milionů. Měl na paměti odměnu!

Človče, ach, človče, měj na paměti odměnu! A každý cent pro sebe. Pro Mirandu ani co by se za nehet vešlo. Kdyby se čerti ženili, tak ne!

Konečně se postavil na nohy. "Ale," pronesl, "ty a já jsme bráchové. Kámoši! Já tě miluju jako bratra." Napřáhl ruku.

"Ruku na tok

Robot pohltil nabízenou ruku do kovové tlapy a jemně ji stiskl. Naprosto nechápal. "Má to znamenat, že mi řeknete, jak se dostanu k lunární stanici sedmáct?"

Paynea to poněkud vyvedlo z míry. "N-ne docela. Abych pravdu řekl, mám tě tak rád, že bych si přál, abys tu se mnou na nějaký čas zůstal."

"Ach ne, to udělat nemůžu. Musím se dát do práce." Zavrtěl hlavou. "Jak vám by to bylo milé, opoždovat se za stanoveným úkolem hodinu za hodinou, minutu za minutou? Já chci pracovat. Já musím pracovat."

Payne si rozmrzele pomyslel, že proti gustu není žádný dišputát, a řekl: "Dobrá tedy, já ti něco vysvětlím - protože podle tvého vzezření usuzuji, že jsi inteligentní osoba. Mám příkazy od vašeho sekč-ního šéfa a ten chce, abych tě tu po nějakou dobu pozdržel. Vlastně dokud pro tebe nepošlou."

"Proč to?" zeptal se AL-76 podezíravě.

"To prozradit nemůžu. Je to tajná vládní záležitost." Payne se modlil, v skrytu duše a horoucně, aby mu robot tohle spolkl. Někteří roboti byli chytří, to věděl, ale tenhle vypadal najeden z dřívějších modelů.

Zatímco se Payne modlil, AL-76 uvažoval. Robotův mozek, seřízený na ovládání dezintegrátoru na Měsíci, nefungoval zrovna nejlépe, když se obíral abstraktním myšlením, přesto však AL-76 shledával, že od té doby, co se ztratil, se jeho myšlenkový proces stává podivným. Cizí prostředí s ním něco provedlo.

Jeho další poznámka byla téměř vychytralá. Zeptal se mazaně: "Jak se jmenuje můj sekční šéf?"

Payne polkl a bleskově přemýšlel. "Ale," pronesl dotčeným hlasem, "ty mě tímhle podezíráním zraňuješ. Já ti jeho jméno říct nemůžu. Ty stromy mají uši."

AL-76 nechápavě prozkoumal nejbližší strom a konstatoval: "Nemají."

"Já vím. Mínil jsem tím, že všude kolem jsou špióni."

"Špióni?"

"Ano. Víš, zlí lidé, kteří chtějí zničit lunární stanici sedmáct."

"A proč?"

"Protože jsou zlí. A chtějí zničit tebe, proto tady musíš nějakou chvíli zůstat, aby tě nemohli najít."

"Ale - ale já musím mít dezintegrátor. Nesmím se zpozdit za svým stanoveným úkolem."

"Budeš ho mít, budeš ho mít," ujišťoval ho Payne se zápalem a se stejným zápalem zatracoval robotovo jednokolejné myšlení. "Chystají se jeden poslat zítra. Jo, zítra." Tím získá spoustu času, aby sem dostal lidi z továrny a aby shrábl krásné zeleňoučké hromádky stodolarových bankovek.

Pod vyčerpávajícím tlakem podivného světa obklopujícího jej všude kolem na svůj myšlenkový mechanismus se však AL-76 stával jen neústupnějším.

"Ne," trval na svém, "musím mít dezintegrátor teď." Nemotorně si protáhl klouby a s trhnutím se vztyčoval. "Raději bych měl jít dál a podívat se po něm."

Payne se k němu otočil a popadl ho za studený kovový loket. "Po-slouchej," vyvriskl, "ty musíš zůstat -"

A v robotově mysli se něco rozsvítilo. Všechna ta neobvyklost, která ho obklopovala, se soustředila do jediné kapénky, explodovala a byla příčinou toho, že mozek pracoval s nezvykle zvýšenou výkonností. Robot se vrhl k Payneovi. "Něco vám povím. Dezintegrátor si můžu sestojit přímo tady - a pak ho můžu spustit."

Payne se pochybovačně odmlčel. "Myslím, že já ho sestojit neumím." Ptal se sám sebe, zda by bylo k něčemu dobré předstírat, že by to uměl.

"To nevadí." AL-76 téměř cítil, jak se pozitronové dráhy jeho mozku splétají do nového vzorce, a zakoušel zvláštní rozjařenost. "Já ho sestojit umím." Nakoukl do Payneovy psi boudy de luxe a konstatoval: "Máte tady všechn materiál, který potřebuju."

Randolph Payne přelétl očima to harampádí, které vyplňovalo jeho boudu: vykuchaná rádia, lednička bez vršku, rezavé automobilové motory, rozbitý plynový kuchyňský sporák, několik milí rozřepeného drátu a suma sumárum padesát

tun nebo přibližně tolik nejrůznější spousty starého kovu, který byl kdysi příčinou pohrdání nějakého vetešníka. "Opravdu?" hlesl Payne slabounce.

O dvě hodiny později se téměř současně přihodily dvě věci. První byla to, že Sam Tobě z petersboroské pobočky Spojených států robotů a mechanických lidí přijal vizifonní hovor od jistého Randolpha Paynea z Hannafordu. Týkal se postrádaného robota a Tobě, s hlubokým hrdelním zamručením, v polovině přerušil spojení a nařídil, aby se všechny následující hovory přepojovaly na x-tého viceprezidenta čehokoli.

Tohle od Tobe skutečně nebylo nerozumné. V průběhu minulého týdne se z celé Unie přivalila záplava zpráv, co se robotova místa pobytu týče. Přicházelo jich až čtrnáct denně - obvykle ze čtrnácti různých států.

Tobě tím byl strašlivě unavený, nemluvě o tom, že byl v podstatě zpoloviny šílený. Padla dokonce zmínka o vyšetřování Kongresem, třebaže každý vážený odborník v robotice a každý matematický fyzik na Zemi přísahali, že ten robot je neškodný.

Není potom divu, že v takovém rozpoložení myslí to generálnímu řediteli trvalo tři hodiny, než se zarazil a zrovna se pozastavil přesně nad tím, že tenhle Randolph Payne věděl, že ten robot je určen pro lunární stanici 17, a když na to přijde, jak věděl, že sériové číslo robota je AL-76. Tyhle podrobnosti Společnost nezveřejnila.

Asi minutu a půl pokračoval v uvažování a pak rozjel akci.

Avšak během tří hodin mezi hovorem a začátkem akce se odehrála ta druhá událost. Randolph Payne, který správně rozpoznal, že náhlé přerušení jeho hovoru způsobila všezahrnující pochybovačnost ze strany představitele závodu, se vrátil do boudy s fotoaparátem. S fotografií by dost dobře polemizovat nemohli a jeho by vzali na hůl, kdyby jim ukázal skutečný objekt, dřív než vysázejí peníze na dřevo.

AL-76 se zabíral svými vlastními záležitostmi. Polovina obsahu Payneovy boudy se válela rozházená na dvou akrech země a uprostřed toho seděl na bobku robot a pohrával si s lampami do rádia, kusy železa, měděným drátem a všelijakou veteší. Payneovi, který plaze se po bříše zaostřoval fotoaparát pro perfektní záběr, nevěnoval žádnou pozornost.

A právě v tomto okamžiku to bylo, kdy Lemuel Oliver Cooper vybíral zatačku na silnici a ztuhl na místě jako přimrazen, když zahlédl ten výjev. Důvodem, proč přišel, byl v první řadě neposlušný elektrický opékač topinek, který si osvojil otravný zvyk vyhazovat krajíčky chleba s vervou, ale veskrze nepropečené. Důvod, proč zmizel, byl mnohem pochopitelnější. Příkrácel pomalu, mírně rozjařující procházkou za jarního rána. Zmizel rychlostí, jež by přiměla kteréhokoli vysokoškolského trenéra lehké atletiky povytáhnout obočí a sešpulit uznale rty.

K znatelnému snížení rychlosti nedošlo, dokud Cooper nevpadl do kanceláře šerifa Saunderse, bez klobouku a opékače topinek, a neza-razil se tvrdě o zeď.

Laskavé ruce ho zdvihly a on se půl minuty snažil - samozřejmě s nulovým výsledkem - mluvit dřív, než se skutečně zklidnil natolik, že mohl nabrat dech.

Nalili mu whisky a ovívali ho, a když byl s to promluvit, dávalo to dohromady něco jako tohle: "Příšera - sedm stop vysoká - bouda na cimprcampr - chudák Rannie Payne -" a tak dál.

Po částech z něj tu příhodu dostali; jak před boudou Randolpha Paynea stál obrovitý kovový kolos, sedm stop vysoký, možná i osm nebo devět; jak Randolph Payne sám ležel na bříše, "nebohá, krvácející, znetvořená mrtvola"; jak se ten netvor potom vrhl z čiré touhy ničit do plnění boudy; jak se pak otočil k Lemuelu Oliveru Cope-ovi a jak se jemu, Cooperovi, podařilo jen o vlasek uprchnout.

Šerif Saunders si těsněji utáhl opasek kolem objemného pasu a nechal se slyšet: "To je tamten mechanikej člověk, co jim útek z pe-tersboroský továrny. Upozorňovali nás na to minulou sobotu. Hele, Jakeu, seženeš každého chlapa z hannafordského okresu, kterej umí střilet, a dáš mu placku šerifova pomocníka. Do poledne je sem přiveď. A Jakeu, poslyš, než se do toho dáš, zaskoč ještě k vdově Pay-neovy a tu strašnou novinu jí nějak šetrně naservíruj."

Šířily se zprávy, že se Miranda Payneová poté, co byla obeznámena s událostmi, na chvíli zarazila jen proto, aby si zjednala jistotu, že pojistka jejího manžela je v pořádku, a utrousila pár řízných poznámek týkajících se její zpozdilosti ohledně toho, že nepřiměla manžela, aby žádal dvojnásobnou částku, než spustila dlouhotrvající a srdceryvný nářek žalosti, jak se vlastně na počestnou vdovu sluší.

Bylo to o několik hodin později, když Randolph Payne - nemající tušení o svém hrůzostrašném zohavení a skonu - prohlížel s uspokojením vyvolané negativy svých snímků. Jako série portrétů robota při práci neponechávaly ani kousíček místa pro fantazii. Mohly být označeny: "Robot zkoumající zamyšleně elektronku", "Robot spojující dva dráty", "Robot pracující se šroubovákem", "Robot rozebírající s vynaložením obrovské síly lednici" a tak dále. Protože teď už zbýval jenom obvyklý postup vyvolávání samotných snímků, vyšel zpoza závěsu improvizované temné komory na pár šluků a na kus řeči s AL-76.

Když tak činil, setrval v blažené nevědomosti, že se okolní lesy hemží znervózněnými farmáři vyzbrojenými čímkoli, od staré koloniální relikvie muškety po lehký kulomet, který nesl sám šerif. Když na to přijde, neměl ani potuchy o skutečnosti, že si to půl tuctu odborníků na robotiku pod vedením Sama Tobe hasilo přinejlepším sto dvaceti mílemi za hodinu po silnici z Petersbora z toho prostého důvodu, aby se jim dostalo potěšení a cti seznámit se s ním.

Takže zatímco události nervózně nazrávaly k vyvrcholení, Randolph Payne si povzdychl sebeuspokojením a rozškrtl si zápalku o zadnici kalhot, zapukal z dýmky a zahleděl se s potěšením na AL-76.

Poměrně delší dobu bylo zřejmé, že robot je víc než mírně praštěný. Randolph Payne byl sám expert na zlepšováky vyráběné podo-mácku, dal jich dohromady několik, které nemohly být vystaveny na denním světle, aniž by vyrazily dech všem přihlížejícím, ale nikdy, byť vzdáleně, nepojal myšlenku na něco podobajícího se monstróznosti, kterou AL-76 slepoval dohromady.

Bylo by to způsobilo, že by Rube Goldbers té doby skončil v křečích závisi. Bylo by to přimělo Picassa, kdyby mu bylo bývalo dopřáno dožít se toho, aby se stal svědkem něčeho takového, aby zanechal výtvarného umění na základě

poznání, že byl překonán na celé čáře. Byla by z toho zestřečkovatěla kterákoli kráva v okruhu půl mile.

Ve skutečnosti to bylo úděsné!

Z rezavé a masivní železné základny, která se vzdáleně podobala čemusi, co Payne kdysi viděl připevněné na ojetém traktoru, se to tyčilo vzhůru v odvážných opilých křivkách fascinující změtí drátů, koleček, elektronek a nepojmenovatelných hrůz bez počtu, korunováno megafonním mechanismem, který rozhodně nebudil důvěru.

Payne byl v pokušení nakouknout do megafonní části, ale upustil od toho. Viděl explodovat daleko citlivější přístroje, náhle a s razancí. Zavolal: "Hej, Ale."

Robot vzhlédl. Ležel natažený na bříše a pokoušel se vsunout tenký plátek kovu na místo. "Co chceš, Payne?"

"Co má tohle znamenat?" zeptal se tónem člověka zmiňujícího se o něčem odsouzeníhodném a perverzním, rozprostírajícím se s velkou opatrností mezi dvěma tyčemi zvící deseti stop.

"Tohle je dezintegrátor, to, co vyrábím - takže se můžu pustit do práce. Je to vylepšení standardního modelu." Robot povstal, oprávil si s řinkotem kolena a pohlédl na dezintegrátor s pýchou.

Payneovi přeběhl mráz po zádech. "Vylepšení!" Není divu, že původní model ukrývají v kráteru na Měsíci. Nebohý satelit! Nebohý mrtvý satelit! Vždycky si přál vědět, jak vypadá osud horší než smrt. Teď to věděl.

"Bude to fungovat?" zeptal se.

"Samozřejmě."

"Jak to víš?"

"Musí to fungovat. Sestrojil jsem to já, ne? Teď potřebuju jen jednu věc. Máš baterku?"

"Řek bych, že někde jo." Payne zmizel v boudě a skoro vzápětí se vracel.

Robot odšrouboval spodní část baterky a pustil se do práce. Byl hotov v pěti minutách. Ustoupil dozadu a prohlásil:

"Všechno sedí. Teď se dám do práce. Můžeš se dívat, jestli chceš."

Následovala odmlka, v níž se Payne pokoušel ocenit velkodušnost nabídky. "Není to nebezpečné?"

"Dítě by to mohlo ovládat."

"Ach!" Payne se ochable zazubil a uklidil se za nejmohutnější strom v blízkém okolí. "Spusť to," zvolal. "Bezvýhradně ti důvěru-ju."

AL-76 zamířil k hromadě harampádí, připomínající zlý sen, a řekl: "Sleduj!" Jeho ruce se pustily do práce.

Bojechtiví farmáři z hannafordského okresu, Virginie, se stahovali kolem Payneovy boudy v pomalu se svírajícím kruhu. S krví svých hrdinných předků kolonialistů, tepající jim v žilách - as husí kůží přebíhající jim odshora dolů po páteřích -, se plížili od stromu ke stromu.

Šerif Saunders vydal povel. "Palte, až dám znamení - a mřte na oči."

Jacob Linker - Čahoun Jaké pro své přátele a šerifův zástupce, pokud se jeho osoby týče - se připlížil blíž. "Myslíš, že tendle me-chanicej člověk třeba pláchnul?" V hlase se mu nepodařilo docela potlačit tón toužebné naděje eplnosti.

"To nevím," zavrčel šerif. "I když hádám, že ne. Kdyby jo, tak to bysme na něj v lesích narazili, a to sme nenarazili."

Té poznámky nebylo třeba. Šerif Saunders měl v krku tak velký knedlík, že ho musel polykat natříkrát. "Běž zpátky," přikázal, "a prst měj na spoušti."

Byli teď na okraji mýtiny a šerif Saunders zavřel oči a vystrčil koutek jednoho oka zpoza stromu. Když nic neuviděl, zarazil se, pak to zkusil znovu, tentokrát s očima dokořán.

Výsledky byly přirozeně lepší.

Přesně řečeno, uviděl nějakého obrovského mechanického člověka, zády k němu, sklánějícího se nad nějakým otřásajícím se vynálezem, nad nímž zůstával rozum stát, neurčitelného původu a neméně určitého účelu. Jediný detail, který šerif nezaregistroval, byla chvějící se postava Randolpha Paynea, objímající kmen ob tri stromy severoseverozápadně.

Šerif Saunders vykročil do čistiny a zalíčil kulomet. Robot, stále vystavující široká kovová záda, pronesl zvučným hlasem - k osobě nebo osobám neznámým - "Sleduj!", a když šerif otvíral ústa, aby dal všeobecný povel pal, stlačily kovové prsty spínač.

Neexistuje žádný výstižný popis toho, co se udalo poté, navzdory přítomnosti sedmdesáti očitých svědků. V následujících dnech, měsících a rocích neměl ani jeden z těchto sedmdesáti vůbec co dodat o těch několika sekundách potom, kdy šerif otevřel ústa, aby dal povel k palbě. Když se jich na to vyptávali, zezelenali pouze jako sedma a odpotáčeli se pryč.

Avšak z podrobných svědectví je patrné, že suma sumárum toho, co se opravdu přihodilo, bylo následující.

Šerif Saunders otevřel ústa; AL-76 stiskl spínač. Dezintegrátor fungoval a sedmdesát pět stromů, dvě stodoly, tři krávy a horní tri čtvrtiny hory Duckbill odsvištěly do řídké atmosféry. Splynuly, tak řečeno, s loňskými sněhy.

Ústa šerifa Saunderse zůstala dokořán po neurčitou dobu poté, ale nic - ani povely k palbě, ani nic jiného - z nich nespijnulo. A potom-

A potom se zčeřil vzduch, ozval se znásobený burrrrácivý zvuk, atmosférou se rozstříkl sled purpurových šmouh s ohniskem v boudě Randolpha Paynea a po členech dobrovolného policejního oddílu nebylo ani vidu, ani slechu.

Po blízkém okolí byly roztroušeny různé střelné zbraně včetně šerifova patentovaného, obzvláště rychle palícího, překážky zaručeně neznajícího lehkého kulometu. Povalovalo se tu na padesát klobouků, pár zpola rozdupaných doutníků a nějaké maličkosti, které se v tom zmatku poztrácely - ale z opravdových lidských bytostí tu nebyla žádná.

S výjimkou Čahouna Jakea se ani jedna z těchto lidských bytostí neobjevila v dohledu lidí po tri dny, a ta výjimka v jeho prospěch se přihodila díky tomu, že jeho let komety přerušilo půl tuctu mužů z petersboroské továrny, kteří se řítili do lesa svou vlastní slušnou rychlostí.

Byl to Sam Tobě, kdo Čahouna Jakea zarazil tím, že obratně zachytil jeho hlavu v prohlubni svého žaludku. Když popadl dech, zeptal se Tobě: "Kde tu bydlí Randolph Payne?"

Čahoun Jaké popřál očím, aby jen na chvíli ztratily skelný výraz. "Brácho," promluvil, "dej se právě tím směrem, kterým já se ubírám."

A s tím, jako zázrakem, zmizel. Na obzoru se objevil zmenšující se bod kličkující mezi stromy, kterým mohl být Jaké, ale Sam Tobě by za to byl nedal ruku do ohně.

Tolik, pokud jde o dobrovolný policejní oddíl; ještě tu však zůstává Randolph Payne, jehož reakce na sebe vzaly poněkud odlišnou formu.

Pro Randolpha Paynea znamenal pěti sekundový interval mezi stlačením spínače a zmizením hory Duckbill naprostou prázdnotu. Na počátku vykukoval skrz hustý podrost dole zpoza stromů; na konci se zuřivě mrskal na jedné z nejvyšších větví. Tatáž síla, která unášela dobrovolný policejní oddíl horizontálně, vznesla jeho vertikálně.

Co se týče toho, jak urazil těch padesát stop od kořenů do vrcholku, zda se vyšplhal, vyskočil, nebo vyletěl - nevěděl, a ani v nejmenším si nemyslel, že se nic nestalo.

To, co doopravdy věděl, bylo, že robot, dočasně v jeho vlastnictví, způsobil zničení majetku. Všechny představy odměn se ztratily a nahradily je rozechvělé děsivé příznaky nepřátelského občanstva, ječících lynčechtivých davů, soudních procesů, obvinění z vraždy, a co tomu asi řekne Miranda Payneová.

Zařval divoce a chraplavě: "Hej, ty robote, ty, rozmlať tuhle věc, slyšíš? Napadrt' ji rozmlať! Zapomeň, že jsem s ní měl já kdy co do činění. Tebe já neznám, rozumíš? Nikdy se o tom nezmíníš ani slůvkem. Zapomeň na to, slyšíš?"

Nepředpokládal, že jeho příkazy padnou na úrodnou půdu; bylo to jen reflexivní jednání. To, co nevěděl, bylo, že robot vždycky uposlechne rozkazu člověka, vyjma tehdy, kdy by splnění tohoto rozkazu znamenalo nebezpečí pro jiného člověka.

AL-76 tudíž klidně a soustavně přikročil k demolování svého dez-integrátoru v hromadu trosek a úlomků.

Právě když nohou upěchoval poslední krychlový palec, dorazili Sam Tobě a jeho tým a Randolph Payne, který pocítil, že přijeli praví majitelé robota, opustil strom hlavou napřed a nohama napřed vyrazil do končin neznámých. Na svou odměnu nečekal.

Austin Wilde, robotik inženýr, se otočil k Samu Tobeovi a zeptal se: "Dostal jste z toho robota něco?"

Tobě zavrtěl hlavou a z hloubi hrdla se mu vydralo zabručení. "Nic. Ani ň. Zapomněl všechno, co se odehrálo od té chvíle, co opustil továrnu. Musel dostat příkazy, aby zapomněl, jinak by byl nemohl zůstat tak vygumovaný. Co to bylo za haldu harampádí, se kterou si hrál?"

"No právě tohle. Halda harampádí! Ale určitě to byl dezintegrátor, než to rozmlátil, a já bych s chutí zavraždil toho chlápka, který mu přikázal, aby to rozbil - pokud možno pomalým mučením."

Nacházeli se kus cesty vzhůru po svazích toho, co bývalo horou Duckbill - přesně řečeno v onom bodě, kde se vychýlil vrchol; a Wilde položil ruku na dokonalou plošinu, která protínala jak zeminu, tak skálu.

"Jaký to dezintegrátor," prohlásil. "Tu horu to sfouklo přímo od základu."

"Co ho přimělo k tomu, aby ho postavil?"

Wilde pokrčil rameny. "Nevím. Nějaký faktor v jeho okolí - nelze zjistit jaký - ovlivnil jeho pozitronový mozek měsíčního typu, aby sestrojil dezintegrátor z harampádí. Je to miliarda ku jedné proti tomu, že bychom kdy znovu narazili na ten faktor teď, když ho robot sám zapomněl. Tenhle dezintegrátor mít nikdy nebudeme."

"Nevadí. Důležitá věc je, že máme toho robota."

"S tímhle jděte do háje." Ve Wildeově hlase zazněla lítost. "Měl jste kdy co do činění s dezintegrátory na Měsíci?"

Energie spolykají tolik, co mnozí elektroničtí nenažranci, a dokonce nezačnou fungovat, dokud jim nezajistíte potenciál o napětí vyšším než milion voltů. Ale tenhle dezintegrátor pracoval jinak. Prozkoumal jsem tu suť mikroskopem, a chtěl byste vidět jediný zdroj energie nějakého druhu, který jsem objevil?"

"Co to bylo?"

"Právě tohle! A my se nikdy nedozvíme, jak to dokázal." A Austin Wilde pozdvihl zdroj energie, který umožnil dezintegrátoru roznélnit v polovině sekundy horu -, dvě baterie z baterky!

Opravdová láska

Jmenuji se Joe. Tak mi totiž říká můj kolega Milton Davidson. On je programátor a já jsem program. Jako součást komplexu Multivaku mám spojení se všemi počítači a databankami na celém světě. Vím všechno. Tedy téměř všechno. Jsem Miltonův soukromý program. Jeho Joe. Milton rozumí programování víc než všichni na světě a já jsem jeho experimentální model. Naučil mě mluvit, a všechna čest, umím mluvit lip než všechny ostatní počítače.

"Chce to jenom přiřadit symbolům určité zvuky, Joe," vysvětlil mi Milton. "Přesně tak to funguje v lidském mozku, i když bohužel stále ještě nemáme tušení, jaké symboly v mozku vlastně vězí. Symboly v tvém mozku znám, a proto je můžu přiřazovat ke slovům, jeden symbol k jednomu slovu." A tak mluvím. Mám sice dojem, že nemluvím tak dobře, jak myslím, ale Milton tvrdí, že mi to mluví náramně dobře. Milton se ještě neoženil, ačkoliv mu táhne už na čtyřicítku. Svěřil se mi, že ještě neobjevil tu pravou. Jednou mi řekl: "Joe, ale já ji ještě najdu. Jen tu nejlepší. Musím najít opravdovou lásku a ty mi pomůžeš. Už mě nebaví pořád tě vylepšovat, jen aby se vyřešily světové problémy. Teď koukej vyřešit můj problém. Najdi mi opravdovou lásku."

"Co je to opravdová láska?" zeptal jsem se.

"S tím si nedělej hlavu. To je abstraktní pojem. Úplně postačí, když mi najdeš ideální dívku. Připojil jsem tě ke komplexu Multivaku, takže si můžeš projít soubory dat všech lidí na celém světě. Eliminujeme je podle skupin a kategorií, dokud nám nezůstane jedna jediná osoba. Dokonalá osoba. Ta bude pro mne."

"Jsem připraven," řekl jsem.

"Nejdřív eliminuj všechny muže," přikázal Milton. To jsem zvládl raz dva. Příkaz zaktivizoval symboly v mých molekulárních blocích. Stačilo se jen natáhnout a získal jsem spojení s nashromážděnými údaji o všech lidech na celém světě. Po jeho slovech jsem se stáhl od 3 784 982 874 mužů a udržoval kontakt se 3 786 112 090 ženami.

"Eliminuj všechny mladší než dvacet pět a všechny starší než čtyřicet," řekl Milton. "Potom eliminuj všechny s IQ pod sto dvacet, všechny nižší než sto padesát centimetrů a vyšší než sto sedmdesát pět centimetrů."

Zadal mi přesné rozměry. Vyloučil ženy s žijícími dětmi. Vyloučil ženy s nestálými genetickými charakteristikami. "Ještě jsem se nerozhodl o barvě očí," řekl. "Zatím to necháme běžet. Ale žádné zrzky. Zrzavé vlasy zrovna dvakrát nemiluju." Po dvou týdnech jsme dospěli ke dvěma stům třiceti pěti ženám. Všechny hovořily výborně anglicky. Milton mě poučil, že nechce žádné jazykové problémy. V intimních okamžicích by vadil i počítačový překlad.

"Zpovídat dvě stě pětadvacet žen nepřipadá v úvahu," usoudil Milton. "Zabralo by to řadu času a nějakým šťouralům by mohlo dojít, co mám vlastně za lubem."

"A to by byl malér," prohodil jsem. Milton mě upravit, abych prováděl operace, ke kterým jsem původně nebyl určen. Nevěděla o tom živá duše.

"Jen ať se starají o své," odsekl a kůže na tváři mu zrudla. "Ale víš co, Joe? Já ti přinesu hologramy a ty si oťukneš ten náš seznam, jestli bys tam neobjevil nějaké podobnosti."

A přinesl hologramy žen. "Takhle vypadají tři vítězky soutěže krásy," řekl. "Podobá se jim některá z těch dvou set pětadvaceti?"

Osm se jich podobalo vsutku povážlivě. "Dobře," řekl Milton, "máš jejich soubory dat. Pěkně si prostuduješ požadavky a potřeby trhu pracovních sil a zařídíš, aby je převedli k nám. Po jedné, to dá rozum." Chvilí přemýšlel, pohyboval rameny nahoru a dolů a pak dodal: "Podle abecedy."

Tohle je jedna z operací, ke kterým nejsem určen. Přerazovat lidi z jednoho zaměstnání do druhého z čistě osobních důvodů, tomu se říká manipulace. Teď jsem se do takové akce mohl pustit, protože to rozjel Milton. Pro nikoho jiného než pro Miltona bych na sebe takovou zodpovědnost nebral.

O týden později se dostavila první dívka. Když ji Milton spatřil, zrudl v obličeji. Mluvil, jako by mu to činilo neskutečné potíže. Nehnuli se od sebe, a mně se Milton vůbec nevěnoval. Nakonec jednou vyhrkl: "Dovolte, abych vás pozval na večeři."

Druhý den si mi postěžoval: "Co naplat, nějak se to zvrtilo. Něco tomu chybělo. Je to krásná žena, ale žádnou opravdovou lásku jsem necítil. Zkusíme tu další."

Se všemi osmi to dopadlo stejně. Byly si podobné až příliš. Hodně se smály a měly příjemné hlasy, ale Milton vždy dospěl k závěru, že to není ono. "Já to nechápu, Joe," řekl mi. "Rukou společnou jsme vybrali osm žen, které podle mého názoru vypadají nejlíp. Jsou ideální. Proč ale v nich nenacházím zalíbení?"

"Nacházejí zalíbení ony v tobě?" zeptal jsem se.

Milton udiveně pozvedl obočí a uhodil pěsti do dlaně druhé ruky. "Teď's na to kápl, Joe. Funguje to jako obousměrná ulice. Když nejsem jejich ideál, pak je jasné, že se nemůžou chovat tak, aby byly mým ideálem. Já se ale musím stát jejich opravdovou láskou, jenže jak mám postupovat?" Dozajista mu to celý den vrtalo hlavou.

Druhý den ráno se za mnou přišoural. "Mám v úmyslu nechat to všechno na tobě, Joe. Hodit ti to všechno na krk. Máš můj soubor dat a já ti vyklopím všechno, co o sobě vím. Doplníš si mé osobní údaje o další detaily. Tyhle dodatky si ale laskavě necháš pro sebe."

"Co mám, Milton, dělat s tvým souborem dat dál?"

"Potom jej porovnáš s těmi dvěma sty pětadvaceti ženami. Ne, dvěma sty dvaceti sedmi. Těch osm, které už viděl, přeskoč. Zaříd' to tak, aby se každá podrobila psychiatrickému vyšetření. Doplníš si jejich soubory dat a srovnáš je s mým. Hledej korelace." (Zařizovat psychiatrická vyšetření je další věc, která se protíví mým původním instrukcím.)

Milton si se mnou povídal celé týdny. Vyprávěl mi o svých rodičích a sourozencích. Vyprávěl mi o svém dětství, o tom, jak chodil do školy, jak dospíval. Vyprávěl mi o mladých ženách, jimž se na dálku obdivoval. Miltonův soubor dat se rozrůstal, a proto mě Milton upravit. Rozšířil a prohloubil mé vnímání symbolů.

"Viš, Joe," vysvětlil mi Milton, "jak mě stále víc a víc vstřebáváš do sebe, nastavuji tě, aby ses mi stále víc a víc podobal. Tvoje myšlení začíná pozvolna odpovídat mému, a proto mi taky lip rozumíš. Až mi porozumíš dokonale, potom ta žena, jejímuž souboru dat porozumíš právě tak dokonale, bude moje opravdová láska." Mluvil ke mně v jednom kuse a já jsem mu postupně začínal rozumět lip a lip.

Dokázal jsem tvořit dlouhé věty se stále složitějšími výrazy. Co do slovní zásoby, pořádku slov a stylu se moje řeč v mnohém blížila způsobu, jakým mluvil Milton.

"Viš, Milton," dodal jsem si jednou odvahy, "tady nejde jen o to, aby nějaká dívka odpovídala pouze tělesnému ideálu. Ty potřebuješ dívku, která se pro tebe hodí po stránce osobnostní, emocionální i povahové. Jestli takovou dívku nalezneme, vzhled už nebude hrát takovou roli. A když nenalezneme tu pravou mezi těmi dvěma sty dvaceti sedmi, zkusíme to samo sebou jinde. Vyhledáme ženu, které bude taky fuk, jak vypadáš ty nebo někdo jiný, ale které bude záležet na stránce osobnosti. Copak nám záleží na vzhledu?"

"Moje řeč," souhlasil Milton. "Tohle by mě určitě taky napadlo, kdybych se dřív o ženy zajímal krápně důkladněji. Darmo mluvit, když o tom teď přemýšlím, tak se mi všechno zdá naprosto jasné."

Vždy jsme se shodovali. Naše myšlení si byla podobná jako vejce vejci.

"Teď už by nám, Milton, vytčená meta neměla uniknout, a jestli dovolíš, rád bych ti položil několik otázek. Vidím, že se v tvém souboru dat vyskytují ještě některá bílá a nevyvážená místa."

Následoval výsledek z Milton jej posléze charakterizoval jako ekvivalent důkladné psychoanalýzy. Jak jinak. Získal jsem zkušenosti z psychiatrických vyšetření dvou set dvaceti sedmi žen - a nutno přiznat, že mi nic neuniklo.

Milton vypadal navysost šťastně. Liboval si: "Když s tebou mluvím, Joe, jako bych mluvil se svým druhým já. Naše

osobnosti se připodobnily přímo skvěle."

"Zrovna tak to bude i s osobností ženy, kterou si vybereme."

Protože já jsem onu kýženou dívku našel. Nakonec to byla jedna z těch dvou set dvaceti sedmi. Jmenovala se Charity Jonesová a pracovala jako odhadkyně v Historické knihovně ve Wichitě. Její rozšířený soubor dat odpovídal našim údajům dokonale. Jak se data doplňovala, všechny ostatní ženy v tom či onom ohledu vypadávaly ze hry, ale v případě Charity se jednalo o rostoucí a přímo úžasnou rezonanci.

Miltonovi jsem ji ani nemusel popisovat. Milton sladil mou symboliku natolik se svou, že jsem rezonanci poznal hned. Vězel jsem v tom až po uši.

Vše ostatní už bylo věcí úpravy pracovních výkazů a seznamů hledaných pracovních sil, aby Charity byla přidělena k nám. Musel jsem postupovat velmi obezřetně, aby nikoho nenapadlo, že se děje něco nezákonného.

Milton o celé akci ovšem věděl, neboť všechno zařizoval on, a s tím bylo třeba rovněž něco podniknout. Když ho přišla do zaměstnání zatknout policie, bylo to naštěstí kvůli něčemu, co provedl před deseti lety. Sám mi o tom vyprávěl, samozřejmě, a tak mi vše značně usnadnil - o mně ani necekne, to by mu jen přitížilo.

Je pryč, a zítra máme čtrnáctého února, to je Valentýna svátek všech zamilovaných. Přijede Charity, pohladí mě chladivými rukama a já uslyším její něžný hlas. Naučím ji, jak mne má obsluhovat a jak se má o mne starat. Co záleží na vzledu, když naše osobnosti splynou v rezonanci?

Řeknu jí: "Já jsem Joe a ty jsi má láska. Má opravdová láska."

Ženská intuice

Tři zákony robotiky:

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo nečinností dopustit, aby člověk bylo ublíženo.

2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.

3. Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

Poprvé v dějinách společnosti Spojených států robotů a mechanických lidí byl přímo na Zemi zničen při nehodě robot. Nikdo nebyl na vině. Ke zničení vzdušného dopravního prostředku došlo v bodě vysoko nad zemí a nedůvěřivý vyšetřovací výbor se zajímal o to, zda se skutečně obávali uvést fakt, že byl zasažen meteoritem. Nic jiného by bylo nemohlo být tak rychlé, aby to zabránilo automatickému úhybnému manévru; nic jiného by bylo nemohlo způsobit škodu odpovídající atomovému výbuchu, a ten nepřicházel v úvahu.

Dejte si to do souvislosti se zprávou o záblesku na noční obloze, právě předtím, než ten dopravní prostředek explodoval - a z flag-staffské observatoře, ne od amatéra -, a s objevem značně velkého a nesporně meteorického úlomku železa, které se před nedávným zabořilo do země míli od tohoto místa, a k jakému jinému závěru byste mohli dojít?

Ovšem nic podobného se předtím nikdy nepříhodovalo a dohady o možnostech oponujících tomuto tvrzení dosahovaly gigantických rozměrů. I absurdní nemožnosti se přece někdy mohou stát.

V pobočkách Spojených států robotů byla jak a proč tohoto problému druhořadá. Základní otázkou bylo to, že došlo ke zničení robota.

To samo o sobě bylo znepokojující.

Skutečnost, že JN - 5 byl prototyp, první po předchozích čtyřech pokusech, který měl být nasazen do terénu, byla dokonce mnohem víc znepokojující.

Skutečnost, že JN - 5 byl radikálně inovovaný typ robota, zcela odlišný od čehokoli zkonstruovaného kdy předtím, byla propastně znepokojující.

Skutečnost, že JN - 5 patrně před svým zničením objevil něco, co bylo nesmírně důležité, a že tento objev mohl být navždy ztracen, učinil znepokojení naprosto nevyjádřitelné i slovy.

Zdálo se, že sotva stojí za zmínku skutečnost, že spolu s robotem zahynul také hlavní robopsycholog Spojených států robotů.

Clinton Madarian nastoupil u firmy před deseti lety. Pět z těchto let pracoval bez reptání pod mrzoutským dozorem Susan Calvinové.

Madarianova vynikající odborná úroveň byla zcela zjevná a Susan Calvinová při jeho povýšení v tichosti přeskočila jeho starší kolegy. V žádném případě by se byla neobtěžovala uvádět pro to řediteli výzkumu Peteru Bogertovi své důvody, ale žádných důvodů nebylo náhodou třeba. Nebo spíš byly zřejmé.

Madarian byl v několika významných směrech absolutně pravým opakem věhlasné dr. Calvinové. Nebyl zase tak tlustý, jak by tomu nasvědčovala jeho charakteristická dvojité brada, ale i tak ho bylo za jeho přítomnosti plno všude tam, kde Susan proplula bez povšimnutí. Madarianova masivní tvář, čupřina zářivých rudohnědých vlasů, ru-měná plet' a dunivý hlas, halasný smích a nejvíc ze všeho jeho nezkrotná sebedůvěra a dychtivý způsob, jak dávat najevo své úspěchy, vyvolávaly ve všech ostatních v místnosti pocit, že je tam nedostatek prostoru.

Když Susan Calvinová odešla konečně na odpočinek (odmítajíc předem sebemenší spoluúčast týkající se jakékoli recepce, která se mohla chystat na její počest, způsobem tak neústupným, že žádné oznámení o odchodu do penze nebylo předáno dokonce ani zpravodajským agenturám), nastoupil na její místo Madarian.

Své nové místo zastával přesně jeden den, když zahájil projekt JN.

Znamenalo to největší uvolnění fondů najeden projekt, které kdy musely Spojené státy robotů zvážít, ale to znamenalo něco, co Madarian odbyl blahosklonným mávnutím ruky.

"Stojí to za všechny ty peníze, Petere," tvrdil. "A já předpokládám, že o tom přesvědčím správní radu."

"Zdůvodni mi to," opáčil Bogert, zvědav, zda tak Madarian učiní. Susan Calvinová nikdy důvody neuváděla.

Ale Madarian řekl: "Jistě," a uvelebil se v obrovském křesle v ředitelově pracovně.

Bogert pozoroval svůj protějšek s čímsi, co se blížilo téměř posvátné úctě. On sám měl kdysi černé vlasy, nyní skoro bílé, a někdy za deset let bude následovat Susan do důchodu. To bude konec původního týmu, který vytvořil ze Spojených států robotů zeměkouli obepínající firmu, která co do náročnosti a významnosti soupeřila s národními vládami. Nějak si ani on, ani ti, co odešli před ním, nikdy zcela neuvědomovali obrovský rozmach firmy.

Ale tohle byla nová generace. Noví lidé zaujali ke kolosu nenucený postoj. Postrádali ten příděch nejistoty, který by je držel na trní nedůvěry. Tak kráčeli kupředu a to bylo správné.

Madarian prohlásil: "Navrhuji začít s konstrukcí robotů bez omezení."

"Bez tří zákonů? Jistě -"

"Ne, Petere. Jsou tohle jediné překážky, které jsi schopen si představit? Ty ses sakra spolupodílel na projektu prvních pozitronových mozků. Musím ti já vykládat, že, ponechme zcela stranou ty tři zákony, v těchhle mozcích neexistuje jediná dráha, která není pečlivě určená a zajištěná? Máme roboty předurčené pro specifické úkoly, kterým se vštěpují specifické schopnosti."

"A ty navrhuješ -"

"Aby dráhy na každé rovině pod tři zákony nebyly uzavřené. To není si ožité,"

Bogert sarkasticky přisvědčil: "To skutečně složité není. Věci k ničemu nejsou nikdy složité. Složitá věc je zajistit dráhy a učinit robota užitečným."

"Proč je ale tohle složité? Zajištění drah vyžaduje značně velké úsilí, protože princip nahodilosti je důležitý v částicích, masa pozitronů a jev nahodilosti musí být zredukovány na nejmenší možnou míru. Proč však musí? Jestli se nám podán získat princip dominantní právě do té míry, abychom umožnili překřížení drah nepředvídatelně -"

"Získáme nepředvídatelného robota."

"Získáme tvořivého robota," upřesnil Madarian s trochou netrpělivosti. "Petere, jestli existuje něco, co lidský mozek má a co mozek robota nikdy neměl, je to stopa nepředvídatelnosti, která vzniká z účinků nahodilosti na subatomovou rovinu. Připouštím, že tento účinek nebyl nikdy na nervovém systému demonstrován pokusem, ale odhlédneme-li od toho, lidský mozek zpravidla nebývá nadřazený mozku robota."

"A ty jsi toho názoru, že zabuduješ-li tento účinek do mozku robota, lidský mozek přestane být zpravidla nadřazeným mozku robota."

"To," přitakal Madarian, "je přesně to, v co věřím." Po téhle větě pokračovali po dlouhou dobu dál.

Správní rada zjevně neměla v úmyslu nechat se snadno přesvědčit.

Scott Robertson, největší akcionář firmy, řekl: "Je dost těžké poradit si s průmyslem zaměřeným na roboty tak, jak se věci mají, s nepřátelstvím veřejnosti vůči robotům, za neustálého rizika otevřeného výbuchu. Jestliže veřejnost připadne na myšlenku, že roboti nebudou řízení... Ach, nevykládejte mi o třech zákonech. Průměrný člověk neuvěří, že ho ty tři zákony ochrání, jen co uslyší slovo "neřízený"."

"Tak toho výrazu neužívejte," navrhl Madarian. "Říkejte tomu robotovi - říkejte mu "intuitivní"."

"Intuitivní robot," zamumlal si někdo. "Robot - děvče?"

Kolem konferenčního stolu proběhl úsměv.

Madarian se toho chytil. "Dobrá. Robot děvče. Naši roboti jsou samozřejmě bezpohlavní a stejně tomu bude u tohohle, ale my vždycky jednáme, jako kdyby to byli muži. Dáváme jim domácí mužská jména a říkáme on a jemu. Nuže tenhle, vezmeme-li v úvahu charakter matematického uspořádání mozku, které jsem navrhl, se zařadí do koordinovaného systému JN. Prvním robotem bude JN jedna a já jsem měl za to, že se bude jmenovat John jedna...

Obávám se, že to je ukázka úrovně originality průměrného robotika. Ale proč ho k sakru nepojmenovat Jane jedna? Jestliže musí být veřejnost zasvěcena do toho, do čeho se pouštíme, tak konstruujeme ženského robota s intuící."

Robertson zavrtěl hlavou: "Jaký v tom bude rozdíl? To, co říkáte, znamená, že zamýšlíte odstranit poslední překážku, která v podstatě udržuje mozek robota podřízený mozku lidskému. Jaká předpokládáte, že na tohle bude reakce veřejnosti?"

"Vy máte v úmyslu tohle zveřejnit?" otázal se Madarian. Na chvíli se zamyslel a pak prohlásil: "Podívejte. Jednou věcí, o které je široká veřejnost přesvědčena, je, že ženy nejsou tak inteligentní jako muži."

Tváří nejednoho muže u stolu se mihl náhlý chápavý výraz a pak následovalo rychlé poohlédnutí, jako kdyby Susan Calvinová seděla na svém obvyklém místě.

Madarian pokračoval: "Jestliže ohlásíme ženského robota, nezáleží na tom, jaký bude. Veřejnost se bude automaticky domnívat, že je mentálně zaostalý. Robota představíme veřejnosti jako Jane jedna a nebudeme muset dodávat dál ani slovo. Máme to v suchu."

"Ve skutečnosti," řekl Peter Bogert tiše, "s tím souvisí víc než tohle. Madarian a já jsme pečlivě prošli matematické funkce a série JN, ať John, nebo Jane, budou zcela bez rizika. Budou méně složitá a vnímavá po intelektuální stránce v obvyklém slova smyslu než mnohé jiné série, které jsme navrhovali a zkonstruovali. Bude tu ta jedna připojená složka, nu, začneme si zvykat nazývat ji "intuice"."

"Kdo ví, co to udělá?" zahučel Robertson.

"Madarian upozornil na jednu věc, kterou je schopno to dokázat. Jak všichni víte, uskutečnil se skok prostorem. Je možné, aby lidé dosáhli toho, co jsou ve skutečnosti hyperrychlosti za hranicí rychlosti světla, a navštívili jiné hvězdné soustavy a vrátili se v zanedbatelné době - nanejvýš během týdnů."

Robertson řekl: "To pro nás není novinka. Toho bychom bez robotů byli nemohli dosáhnout."

"Přesně, a není to pro nás nějakým přínosem, protože cestu hyperrychlosti nemůžeme použít, s výjimkou snad jednou, jako názornou ukázkou, takže Spojené státy robotů sklízí malou důvěru. Skok prostorem je riskantní, vyplývá se při něm strašlivě energie, a je proto nesmírně nákladný. Kdybychom jej hodlali užít tak jako tak, bylo by příhodné, kdybychom mohli přinést zprávu o existenci obyvatelné planety. Říkejte tomu psychologická nutnost. Utraťte kolem dvaceti miliard dolarů na jediný skok prostorem a neoznamte nic než vědecké údaje, a veřejnost bude chtít vědět, proč se rozházely její peníze."

Oznamte existenci nějaké obyvatelné planety, a je z vás mezihvězdný Kolumbus, a nikdo si s těmi penězi nebude lámat hlavu."

"Takže kde máme hledat obyvatelnou planetu? Nebo to formulujme takhle - která hvězda v dosahu skoku prostorem, jak je v současnosti vyvinutý, která z tří set tisíc hvězd a hvězdných soustav do tří set světelných let skýtá tu největší naději, že má obyvatelnou oběžnici? Máme nepřehledné množství detailů týkajících se každé nové hvězdy v naší blízkosti do tří set světelných let a povědomí, že téměř každá má planetární soustavu. Ale která má obyvatelnou oběžnici? Kterou navštívíme? ...To nevíme."

Jeden z ředitelů se zeptal: "Jak nám tenhle robot Jane pomůže?"

Madarian se na to už už chystal odpovědět, ale pokynul nenápadným gestem Bogertovi a Bogert porozuměl. Ředitel vzbudil větší vážnost. Bogertovi se ta myšlenka dvakrát nezamlouvala; jestliže se série JN ukáže být nezdarem, angažoval se on sám v souvislosti s ní natolik, aby si zajistil, že lepkavé prsty viny potřísni jeho. Na druhé straně odchod do penze zas není nikterak tak daleko, a kdyby to klaplo, odešel by v záři slávy. Možná že to způsobila pouze Madarianova aura důvěry, ale Bogert skutečně došel k přesvědčení, že to vyjde.

Spustil: "Je docela dobře možné, že někde v archívech údajů, které o těchto hvězdách máme, existují metody k odhadnutí možnosti výskytu obyvatelných planet typu Země. Všechno, co je třeba, abychom udělali, je pochopit správné údaje, pohlédnout na ně vhodným tvůrčím způsobem, stanovit správné vzájemné vztahy. Dosud jsme to nedokázali. Nebo pokud se to nějakému astronomovi podařilo, nebyl natolik bystrý, aby si uvědomil, co se mu podařilo."

Robot typu JN bude schopen vzájemné vztahy stanovit daleko rychleji a daleko přesněji, než by mohl člověk. Za den stanoví a vyloučí tolik vzájemných vztahů, kolik by byl člověk schopen během deseti let. Navíc bude skutečně pracovat na principu náhody, kdežto člověk je ovlivněn silnou předpojatostí založenou na již učiněném úsudku a na tom, co se už má za dané."

Po těchto slovech se rozhostilo významné ticho. Nakonec promluvil Robertson: "Ale tohle je jen otázka pravděpodobnosti, že ano? Předpokládejme, že tenhle robot řekne: "Hvězda, jejíž oběžnice je s největší pravděpodobností obyvatelná, v dosahu tolika a tolika světelných let, je Squidgee sedmáct," nebo něco na ten způsob, a my se tam poženeme a zjistíme, že pravděpodobnost je jenom pravděpodobnost a koneckonců že žádné obyvatelné planety neexistují. A jací jsme byli?"

Tentokrát se do řeči vmísil Madarian. "I tak vyhrájeme. Budeme vědět, jak robot k tomu závěru došel, protože - ona - nám to řekne. Možná že by nám to umožnilo, že bychom dosáhli obrovského proniknutí do astronomického detailu a celou tu záležitost bychom zhodnotili, i když vůbec neuskutečnime skok prostorem. Mimoto můžeme potom propočítat pět nejpravděpodobnějších poloh planet a pravděpodobnost, že jedna z těch pěti má obyvatelnou oběžnici, může potom být vyšší než nula celá devadesát pět. Buďte to skoro jisté -"

Po tomhle pokračovali po dlouhou dobu dál.

Poskytnuté fondy byly zcela nedostačující, ale Madarian spoléhal na obvyklou dodatečnou dotaci, aby se z investice alespoň něco získalo. S dvěma sty milióny, které budou neodvolatelně ztraceny, když by další stamilión mohl všechno zachránit, bude jistě ten druhý stamilión odhlasován.

Konečně byla Jane - 1 zkonstruována a předvedena. Peter Bogert to - ji - vážně studoval. Prohodil: "Proč ten útlý pas? To je jistě známkou bezděčné slabosti."

Madarian se v duchu zasmál. "Poslyš, jestli jí budeme říkat Jane, nemá cenu, abychom ji udělali jako Tarzana."

Bogert zavrtěl hlavou. "Mně se to nezdá. Příště ji nahoře výše vyklenete, abyste dosáhli zdání poprsí, a to je praštěný nápad. Jakmile ženy začnou nabývat dojmu, že roboti můžou vypadat jako ženy, můžu ti přesně vyličit ten druh úchylných představ, které je napadnou, a z jejich strany opravdu můžeš očekávat nepřátelství."

Madarian přisvědčil: "V tom máš možná pravdu. Žádná žena nechce, aby ji nahradilo něco, co nemá ani jednu z jejich chyb. Dobrá."

Jane - 2 neměla vosí pas. Byl to zasmušilý robot, který se zřídka pohyboval a ještě řidčeji promluvil.

V průběhu jejího konstruování Madarian jen příležitostně zaskočil k Bogertovi s novinkami a to bylo neklamným znamením, že se věci nevyvíjejí růžově. Madarianův elán býval vlivem vidiny úspěchu překypující. Neváhal by vtrhnout do Bogertovy ložnice ve tři hodiny v noci s nejčerstvější podrobností, než by čekal na ráno. Tím si byl Bogert jistý.

Teď se Madarian zdál jako pokropený, jeho obvyklé kvetoucí vzezření téměř bledé, jeho kulaté tváře nějak povadlé.

Bogert s pocitem jistoty konstatoval: "Ona mluvit nebude."

"Ale ona mluví." Madarian ztěžka dosedl a žmolal si dolní ret. "V každém případě někdy," dodal.

Bogert vstal a obešel robota kolem dokola. "A předpokládám, že když mluví, nedává to žádný smysl. No, jestli nemluví, není to žádná ženská, ne?"

Madarian se pokusil o chabý úsměv, ale vzdal to. Řekl: "Odděleně se mozek osvědčil."

"Já vím," přisvědčil Bogert.

"Ale jakmile byl jednou tenhle mozek podřízen tělesné schránce, samozřejmě se nezbytně přizpůsobil."

"Samozřejmě," souhlasil Bogert zbytečně.

"Ale nepředvídatelně a destruktivně. Malér je v tom, že vezmeš-li v úvahu n-rozměrný počet nejistoty, věci jsou -"

"Nejisté?" doplnil Bogert. Jeho vlastní reakce ho překvapovala. Investice Společnosti byla již víc než značná a uplynuly téměř dva roky, výsledky přesto byly, mírně řečeno, zklamáním. Přesto však shledával, že Madariana popichuje a že v tom vývoji událostí nachází pobavení.

Téměř v skrytu duše se Bogert ptal sám sebe, zda to není nepřítomná Susan Calvinová, koho to on popichuje.

Madarian byl o tolik vitálnější a schopnější, než by Susan kdy mohla pravděpodobně být - když se věci dařily. Byl také daleko zranitelnější v depresi, když se věci nedařily, a bylo to přesně v krajní situaci, kdy Susan nikdy neselhala. Terč, který Madarian skýtal, mohl znamenat přesné vedenou trefu do černého jako odškodné za terč, který Susan nikdy nepřipustila ze sebe udělat.

Madarian na poslední Bogertovu poznámku nezareagoval nijak jinak, než by to byla udělala Susan Calvinová; nikoli z povýšenosti, což by byla bývala Susanina reakce, ale protože ji neslyšel.

Řekl omluvně: "Kamenem úrazu je záležitost poznání. Jane dvě nám vytváří vztahy skvěle. Dovede stanovit vztah k jakémukoli objektu, ale jakmile toho jednou dosáhne, není schopna rozlišit hodnotný výsledek od bezcenného. Není jednoduchý úkol odhadnout, jak naprogramovat robota, aby formuloval podstatný vztah, když nevíš, jaké vztahy ti vytvoří."

"Měl jsem za to, že jsi pomýšlel snížit napětí ve spoji diody W dvacet jedna a spojit jiskrou ten -"

"Ne, ne, ne, ne -" Madarianův hlas slábl do šeptajícího dimi-nuenda. "Všechno to najednou nemůže vychrlit. To můžeme udělat sami. Hlavní problém je přimět ji rozeznat rozhodující vztah a vyvodit závěr. Uvidíš, že jakmile se toho dosáhne, robot Jane vychrlí odpověď intuitivně. Bude to něco, co bychom my sami dokázat nemohli, jediné, kdybychom měli z pekla štěstí."

"Mně se to jeví tak," pronesl Bogert suše, "že kdybys takového robota měl, přiměl bys ho provádět běžně v praxi to, čeho mezi lidskými bytostmi dokáže dosáhnout jen nahodilý génius."

Madarian horlivě přikývl. "Přesně tak, Petere. Sám bych to byl řekl podobně, kdybych se nebál, že vyplaším ty ouřady. Tohleto, prosím tě, neříkej v jejich doslechu."

"Ty chceš opravdu robota génia?"

"K čemu slova? Pokouším se vyvinout robota s kapacitou vytvářet obrovskými rychlostmi nahodilé vztahy, spolu s kvocientem klíčového významu maximálního poznání. Pokouším se uvést tato slova na úroveň pozitronové oblasti. Taky jsem si myslel, že to mám, ale nemám to. Ještě ne."

Nespokojeně se podíval na Jane - 2 a zeptal se: "Která je ta nejvýznamnější hodnota, kterou znáš, Jane?"

Jane - 2 otočila hlavu, aby se podívala na Madariana, ale nevydala ani hlásku, a Madarian rezignovaně zašeptal: "Teď tohleto zanáší do korelačních bank."

Konečně Jane - 2 promluvila bezbarvým hlasem: "Nejsem si jista." Byla to první slova, která vydala.

Madarian obrátil oči v sloup. "Vypracovává si ekvivalent vytváření rovnic s neurčitými řešeními."

"Já to shrnu," prohlásil Bogert. "Poslouchej, Madariane, můžeš se z tohoto bodu někam hnout, nebo to teď máme sbalit a jít od toho se ztrátou půl miliardy?"

"Ale já na to přijdu," zahučel Madarian.

Jane - 3 nebyla to právě. Nebyla nikdy ani aktivována a Madarian zuřil.

Způsobil to lidský omyl. Jeho vlastní chyba, chtěl-li být člověk zcela přesný. Třebaže to však Madariana naprosto ponížilo, ostatní ani nemukli. Ať on, který nikdy neudělal jedinou chybu v hrozivé spleť matematice pozitronového mozku, vyplní první záznam o korekci.

Uplynul téměř rok, než byla hotova Jane - 4. Madarian opět překypoval elánem. "Ona to dokáže," prohlašoval. "Má výborný vysoce rozlišovací kvocient."

Natolik si důvěřoval, zeji dal předvést před radou a nechal ji řešit problémy. Ne matematické, to by mohl dokázat kterýkoli robot; ale problémy, ve kterých byly termíny uvedeny záměrně mylně, aniž byly ve skutečnosti chybné.

Bogert se později nechal slyšet: "Moc toho teda opravdu nebylo."

"Samozřejmě že ne. Pro Jane čtyři je to začátečnická záležitost, ale něco jsem jim předvést musel, ne?"

"Máš představu, kolik jsme doteď utratili?"

"Ale jdi, Petere, tohleto mi nepředhazuj. Víš, kolik se nám vrátí? Takovéhle věci ze vzduchu nevykouzlíš. Jestli to chceš vědět, prožil jsem si nad tímhle přes tři roky pekla. Vypracoval jsem nové metody rozpočtu, které nám ušetří přinejmenším padesát tisíc dolarů na každém novém typu pozitronového mozku, který navrhne, odtědka napořád. Chápeš?"

"No -"

"S téma svýma no na mě nechod'. Tak se věci mají. A je to můj osobní pocit, že n-rozměrný počet nejistoty může mít jakýkoli počet jiných aplikací, jestli budeme mít dost důmyslu, abychom je objevili, a můj robot Jane je najde. Jakmile jednou budu mít přesně to, co chci, nová série JN se zaplatí sama během pěti let, i když ztrojnásobíme to, co jsme doteďka investovali."

"Co máš na mysli pod tím 'přesně to, co chci'? Co je s Jane čtyři?"

"Nic. Nebo nic moc. Je na správné stopě, ale může se vylepšit, a to mám v plánu. Byl jsem přesvědčen, že vím, kam mířím, když jsem ji navrhoval. Teď jsem si ji otestoval a vím, kam mířím. Mám v úmyslu se tam dostat."

Jane - 5 byla to právě. Madarianovi trvalo přes rok, než ji vyrobil, a u ní neměl žádné výhrady; byl prodchnut naprostou důvěrou.

Jane - 5 byla menší než průměrný robot, štíhlejší. Aniž byla karikaturou ženy, jakou byla Jane - 1, podařilo se jí vytvořit kolem sebe ovzduší ženskosti, navzdory tomu, že postrádala jediný čistě ženský rys.

"Je to v držení těla," prohlásil Bogert. Paže držela graciézně a horní polovině těla se nějak dařilo vzbudit dojem, že se mírně vlní, když se otáčí.

Madarian řekl: "Poslechni šiji... Jak se cítíš, Jane?"

"Těším se vynikajícímu zdraví, děkuji i," odpověděla Jane - 5 a ten hlas byl přesně hlasem ženy; byl to sladký a téměř znepokojující kontraalt.

"Proč jsi tohle udělal, Clintone?" otázal se Peter, nepříjemně zaskočený, a začínal se mračit.

"Psychologická nutnost," odpověděl Madarian. "Chci, aby ji lidé brali jako ženu; aby s ní jako s ženou jednali; aby ji vysvětlovali"

"Jací lidé?"

Madarian si strčil ruce do kapes a zahleděl se skrz Bogerta. "Rád bych, aby se zařídilo vše potřebné pro mne a pro Jane, abysme odjeli doFlagstaffu."

Bogert nemohl než zaznamenat, že Madarian neřekl Jane - 5. Tentokrát nepoužil žádného čísla. Ona byla ta Jane.

Prohodil pochybovačně: "Do Flagstaffu? Proč?"

"Protože je to světové středisko obecné planetologie, že ano? To je tam, co bádají o hvězdách a pokoušejí se vypočítat pravděpodobnost obyvatelných planet, že ano?"

"Já vím, ale to je na Zemi."

"No a tohle já vím určité."

"Přemísťování robotů na Zemi je přísně sledováno. A není to potřeba. Zaříd' jí knihovnu z knih o obecné planetologii tady a nech je Jane zažít."

"Ne! Petere, vezmeš už laskavě na vědomí, že Jane není obyčejný logický robot; je intuitivní."

"Tak?"

"Tak jak můžeme vědět, co potřebuje, co může využít, co jí dá impuls? Ke čtení knížek můžeme použít kterýkoli kovový model v továrně; jsou to jenom mrtvé údaje, a mimoto zastaralé. Jane musí mít živou informaci; musí slyšet tón hlasu, musí znát vedlejší otázky; musí vědět i o úplných bezvýznamnostech. Jak k čertu jinak zjistíme, co nebo kdy v ní uvnitř něco do sebe zapadne a hodí se do vzorce? Kdybysme to věděli, vůbec bysme ji nepotřebovali, ne?"

Bogerta zaplavoval pocit uštvanosti. Navrhl: "Pak sem dovezte ty lidi, ty obecné planetology."

"Tady nám nebudou nic platní. Vytrhneme je z jejich živlu. Nebudou reagovat přirozeně. Chci, aby je Jane pozorovala při práci; chci, aby viděla jejich přístroje, jejich pracovny, jejich psací stoly, všechno, co vidět může, co je obklopuje. Chci, abys zařídil, aby ji převezli do Flagstaffu. A dál bych o tom fakt nerad diskutoval."

Chvilku se téměř zdálo, jako by promluvila Susan. Bogert sebou trhl a řekl: "Zařídít něco takového, to není jednoduché. Převezení experimentálního robota -"

"Jane není experimentální. Je pátá ze série."

"Ty čtyři předcházející nebyly ve skutečnosti fungující modely."

Madarian vztáhl ruce v bezmocném gestu marnosti. "Kdo tě nutí, abys tohle vykládal vládě?"

"S vládou si hlavu nelámu. Dá se přimět k tomu, aby pochopila výjimečné případy. Jde o veřejné mínění. Během padesáti let jsme urazili dlouhou cestu a já nemám v úmyslu, abysme se navrátili o pětadvacet z nich zpátky díky tomu, že ty ztratíš kontrolu nad nějakým -"

"Já kontrolu neztratím. Máš pitomé poznámky. Podívej! S. st. robotů si můžou dovolit soukromé letadlo. V tichosti můžeme přistát na nejbližším obchodním letišti a ztratit se mezi stovkami podobných přistání. Můžeme si zajistit, aby na nás čekal velký nákladák s krytou korbou a vzal nás do Flagstaffu. Jane bude v laťkové bedně a bude nablízku, že se do laborek převáží nějaká část výhradně nerobotické-ho zařízení. Nikdo si nás ani nevšimne. Lidem z Flagstaffu se dá vědět a budou zasvěceni do pravého účelu návštěvy. Budou mít všechny pohyby k tomu, aby se zapojili do spolupráce a aby zabránili prozrazení."

Bogert uvažoval. "Riskantní článek bude to letadlo a ten nákladák. Jestli se cokoli stane s tou laťkovou bednou -"

"Nic se s ní nestane."

"Možná že bysme se bez ní obešli, kdyby byla Jane během převozu deaktivovaná. Kdyby pak někdo i zjistil, zeje uvnitř -"

"Ne, Petere. To nemůžeme udělat. Ach jo. Ne u Jane pět. Podívej, vytváří volné asociace od té doby, co jsme ji aktivovali. Informace, které má zafixovány, se mohou během deaktivace zablokovat, ale volné asociace nikdy. Ne, pane, deaktivována ona být nikdy nemůže."

"Jestli se pak ale nějak provalí, že převážíme aktivovaného robota -"

"Nato se nepříjde."

Madarian nepovolil a letadlo nakonec odstartovalo. Byl to poslední model automatického computo-jetu, ale na palubě měl lidského pilota -jednoho z vlastních zaměstnanců S. st. robotů -jako náhradníka. Laťková bedna obsahující Jane dorazila v pořádku na letiště, byla přemístěna na nákladní auto a bez nehody se dostala do výzkumných laboratoří ve Flagstaffu.

Petera Bogerta zastihl první telefonát od Madariana ne víc než hodinu po Madarianově příjezdu do Flagstaffu.

Madarian byl u vytržení a, což bylo typické, nemohl se zprávou počkat.

Zpráva dorazila potrubním laserovým paprskem, zašifrovaná, zakódovaná a normálně nesrozumitelná, ale Bogerta to popudilo. Byl si vědom toho, že mohla být dešifrována, kdyby se někdo s dostatečnou technickou způsobilostí - vládla například - rozhodl tak učinit. Jediná opravdová záruka spočívala ve skutečnosti, že vláda neměla žádný důvod se o to pokusit. V to alespoň Bogert doufal.

Houkl: "Pro rány boží, tos musel volat?"

Madarian ho otevřeně ignoroval. Rozplýval se: "Bylo to vnuknutí. Učiněného génia, to ti povím."

Bogert chvíli civěl na sluchátko. Pak nevěřicně zařval: "Tím míníš, že máš tu odpověď? Už?"

"Ne, ne! Dopřej nám čas, k sakra. Míním tím, že barva jejího hlasu byla vnuknutím. Poslouchej, poté, co jsme se dopravili z letiště k hlavní administrativní budově ve Flagstaffu, jsme z Jane sundali laťkový obal a ona vystoupila z bedny. Když to udělala, všichni lidi, co tam byli, couvli. Vyděšení! Blbouni! Když i vědci nejsou s to pochopit smysl zákonů robotiky, co můžeme očekávat od průměrného neskolence? Na okamžik mě napadlo: Všechno to bude na nic. Oni nebudou mluvit. Budou se chystat na bleskový zvrat v případě, že ona začne běsnit, a nebudou schopni myslet na nic jiného."

"Dobrá teda, kam míříš?"

"Tak ona je pak normálně pozdravila. Řekla: "Dobré odpoledne, pánové. Těší mne, že vás poznávám." A to se linulo v tom nádherném kontraaltu... Tohle bylo ono. Jeden chlápek si narovnal kravatu a další si rukou pročísl vlasy. Co mě doopravdy porazilo, bylo to, že ten nejstarší chlápek, co tam byl, si fakt zkontroloval kalhoty, aby se ujistil, že je má zapnuté. Všichni jsou teď do ní blázen. Jediné, co potřebovali, byl ten hlas. Ona už prostě není robot; je to dívka."

"Tím myslíš, že si s ní povídají?"

"Jestli si s ní povídají! To bych řekl, že jo. Měl jsem ji naprogramovat na sexy intonace. Už teď by si s ní dávali rande, kdybych to byl udělal. Vykládej mi o podmíněném reflexu. Poslyš, muži reagují na hlasy. Mají otevřené oči v těch nejintimnějších momentech? Je to hlas ševalici ti do ucha -"

"Ano, Clintone, zdá se mi, že si vzpomínám. Kde je Jane teď?"

"S nimi. Nechtějí se od ní hnout."

"K sakra! Běž tam za ní. Nespouštěj ji z očí, člověče."

Poté nebyly Madarianovy hovory během jeho desetidenního pobytu ve Flagstaffu příliš časté a nadšení z nich postupně vyprchávalo.

Jane pečlivě naslouchala, hlásil, a občas odpovídala. Byla i nadále oblíbená. Dveře měla všude otevřené. Ale výsledky veškeré žádné.

Bogert se zeptal: "Vůbec nic?"

Madarian zaujal okamžitě obranné postavení. "Vůbec nic, to se nedá říct. To je nemožné, říct vůbec nic u intuitivního robota. Nevíš, co se možná odehrává v jejím nitru. Dneska ráno se zeptala Jensena, co měl k sni dani."

"Rossitera Jensena, toho astrofyzika?"

"Toho, samozřejmě. Jak se ukázalo, onoho rána nesní dal. No, šálek kávy."

"Takže Jane proniká do tajů společenské konverzace. To stěží vyváží ty náklady -"

"Ale nebud' trouba. To nebyla společenská konverzace. Pro Jane není nic společenská konverzace. Zeptala se, protože to nějak souviselo s nějakým prahem protínající se souvztažností, kterou si budovala v mysli."

"Co to může pravděpodobné -"

"Jak já to mám vědět? Kdybych to věděl, byl bych Jane já sám a ty bys ji nepotřeboval. Ale něco to znamenat musí. Je naprogramována na vysokou motivaci, aby získala odpověď na otázku týkající se planety s optimální obyvatelností, vzdáleností a -"

"Dej mi vědět, až tohle dokáže, a ne předtím. Nemám opravdu zapotřebí, aby se mi předkládal podrobný popis možných souvztažností."

Ve skutečnosti neočekával, že se mu dostane zprávy o úspěchu. Bogertův optimismus se vytrácel každým dnem, takže když oznámení nakonec přišlo, zaskočilo ho. A přišlo právě za pět minut dvanáct.

Tehdy posledně, když došla Madarianova zpráva o dosažení cíle, dorazila v podobě něčeho, co bylo téměř šepotem. Duševní vytržení se spojilo v uzavřený kruh a to Madariana přimělo k tichosti.

"Ona to dokázala," zašeptal. "Dokázala to. Potom, co jsem to skoro vzdal i já. Potom, co se jí na místě dostalo všeho a většina z toho dvakrát nebo třikrát navrch, a ona nikdy neřekla ani slovo, které by dávalo nějaký smysl... Já jsem teď v letadle, vracím se. Právě jsme odstartovali."

Bogertovi se podařilo chytit dech. "Nehraj si s ohněm, člověče. Ty máš tu odpověď? Jestli ano, tak řekni. Řekni to na rovinu."

"Ona má odpověď. Ona mi dala tu odpověď. Jmenovala tři hvězdy do osmdesáti světelných let, které, jak tvrdí, mají šedesát k devadesáti procentům naděje, že každá vlastní jednu obyvatelnou oběžnici. Pravděpodobnost, že ji má alespoň jedna, je nula celá devět set sedmdesát dva. Je to skoro jisté. A to je jen to nejmenší. Jakmile se vrátíme, může nám předvést přesný postup logického uvažování, které ji přivedlo k tomu závěru, a já prorokuju, že celá ta věda astrofyzika a kosmologie bude -"

"Jseš si jistý?"

"Ty si myslíš, že mám halucinace? Mám dokonce jednoho svědka. Chudák chlápek vyskočil dva metry, když Jane najednou začala tím svým božským hlasem plynule odvíjet tu odpověď -"

A tehdy to bylo, když přilétl meteorit a následovala naprostá zkáza letadla, při které se Madarian a pilot změnili v cáry krvavého masa a z Jane neobjevili žádný použitelný pozůstatek.

Chmury ve S. st. robotů nebyly nikdy temnější. Robertson se pokoušel najít útěchu ve skutečnosti, že naprostá dokonalost zkázy zcela utajila nezákonnosti, kterými se firma provinila.

Peter kroutil hlavou a truchlil. "Ztratili jsme tu nejlepší šanci, která se kdy S. st. robotů naskytla, učinit nepřekonatelný dojem na veřejnost; zvítězit nad tím prokletým frankensteinovským komplexem. Co by to bylo znamenalo pro roboty, kdyby jeden z nich vypracoval řešení problému obyvatelné planety, když jiní roboti pomohli vypracovat skok prostorem. Roboti by nám byli otevřeli galaxii. A kdybychom byli současně mohli urychlit vědecké poznání v tuctu rázných směrů, což bychom jistě byli udělali... Ach bože, nelze vyčíslit výhody, které by to skýtalo lidskému rodu a nám, samozřejmě."

Robertson řekl: "Mohli bychom zkonstruovat jiné Jane, ne? I bez Madariana?"

"Samozřejmě že bychom mohli. Ale můžeme se znovu spoléhat na vhodnou souvztažnost? Kdo ví, jak nízkou pravděpodobnost měl konečný výsledek? Co když měl Madarian fantastický kus začátečnického štěstí? A potom měl ještě fantastičtější kus smůly? Zasažen meteoritem... Je to prostě neuvěřitelné -"

Robertson pronesl pochybovačným šepotem: "Nebylo by to mohlo být - úmyslně. Mám na mysli, kdyby nám nebylo souzeno poznání, a jestli ten meteorit nebyl soudem - od -"

Povadl pod Bogertovým zlobným pohledem.

Bogert pronesl: "Předpokládám, že to není naprostá ztráta. Jiné Jane nám musí nějakými způsoby pomoci. A jiným robotům můžeme dát ženské hlasy, jestli to pomůže podpořit příznivé přijetí veřejností - třebaže jsem zvědavý, jak se asi budou tvářit ženy. Kdybychom jen věděli, co Jane opět řekla!"

"V posledním hovoru se Madarian zmínil o tom, že tam byl nějaký svědek."

Bogert přitakal: "Já vím; přemýšlel jsem o tom. To předpokládáte, že jsem se nespojil s Flagstaffem? Nikdo v celém tom místě neslyšel říct Jane něco, co by vybočovalo z normálu, něco, co by znělo jako odpověď na otázku obyvatelné planety, a kdokoli odtamtud by byl jistě rozpoznal odpověď, kdyby se objevila - nebo by ji přinejmenším rozpoznal jako možnou odpověď."

"Byl by Madarian mohl lhát? Nebo se zbláznit? Nebyl by se mohl pokoušet chránit sebe -"

"Máš na mysli, že se možná pokoušel zachránit si reputaci tím, že předstíral, že odpověď má, a pak to s Jane nějak narafičit, aby nemohla promluvit, a prohlásit: "Ach promiňte, zjistijasna se přihodilo něco nepředvídaného. Ó u všech roháčích!" Tohle si nepřipustím ani na chvíli. To bys stejně dobře mohl předpokládat, že si zaranžoval ten meteorit."

"Co teda budeme dělat?"

Bogert řekl ztěžka: "Vrátíme se zpátky do Flagstaffu. Ta odpověď tam musí být. Budu muset zarýt hlouběji, to je všechno. Jedu tam a беру si s sebou pár lidí z Madarianova oddělení. Musíme to místo prozesat odshora dolů a od jednoho konce k druhému."

"Ale víš, i kdyby tu byl nějaký svědek a slyšel to, k čemu by nám to bylo, teď, když nemáme Jane, aby nám vysvětlila postup?"

"Každá sebemenší maličkost je užitečná. Jane uvedla jména hvězd; pravděpodobně čísla z katalogu - žádná z těchto hvězd nemá šanci. Jestli si někdo pamatuje to, co řekla, a pamatuje si dokonce katalogové číslo neboje zaslechl natolik zřetelně, aby jeho odhalení umožnila psychosonda, jestli on postrádá vědomou paměť - pak budeme něco mít."

Kdybychom vycházeli z výsledků na konci a z údajů, které do Jane nahustili na začátku, mohli bychom možná provést celou rekonstrukci postupu uvažování; mohli bychom odhalit tu intuici. Jestli se to povede, máme to v suchu -"

Po třech dnech byl Bogert zpátky, zaražený a naprosto deprimovaný. Když se Robertson dychtivě dotazoval na výsledky, zavrtěl hlavou. "Nic!"

"Absolutně nic. Mluvil jsem ve Flagstaffu s každým člověkem - s každým vědcem, s každým technikem, s každým studentem, kteří měli cokoli do činění s Jane; s každým, kdo ji i jen zahlédl. Ten počet nebyl velký; klobouk dolů před Madarianem za takovou diskretnost. Jen těm, u nichž se mohly předpokládat planetologické vědomosti, jež by se daly do Jane uložit, dovolil, aby se s ní setkali. Dohromady tam bylo třicet mužů, kteří Jane viděli, a z těch jich s ní mluvilo víc než příležitostně pouze dvanáct."

Probral jsem kolem dokola všechno, co Jane řekla. Pamatovali si všechno docela dobře. Jsou to zapálení chlapi, podílejí se na velmi důležitém experimentu z oblasti své specializace, takže jsou dokonale motivováni, aby si pamatovali. A oni jednali s mluvícím robotem, s něčím, co bylo samo o sobě dost šokující, a s takovým, co mluvil jako televizní hvězda. Nemohli zapomenout."

Robertson navrhl: "Možná psychosonda -"

"Kdyby jediný z nich měl ten nejmlhavější dojem, že se něco přihodilo, ten souhlas k testu bych z něj vyždímal. Ale neexistuje nic, co by k tomu skýtalo vysvětlující důvod, a přezkoušet dva tucty lidí, kteří si na živobytí vydělávají svými mozky, to nemůžeme udělat. Po pravdě řečeno, moc by to nepomohlo. Kdyby se Jane zmínila o těch třech hvězdách a řekla, že mají obyvatelné oběžnice, bylo by to bývalo, jako by v jejich mozcích roznítla ohňostroj. Jak by kterýkoli z nich mohl zapomenout?"

"Pak možná jeden z nich lže," usoudil Robertson ponuře. "Chce tu informaci sám pro sebe; aby později sám shrábnul zásluhy."

"K čemu by mu to bylo?" zeptal se Bogert. "Celý ústav přesně ví, proč tam Madarian a Jane byli, to za prvé. Vědí, proč jsem tam přijel já, to za druhé. Jestli se teď kdykoli v budoucnosti objeví najednou ve Flagstaffu nějaký člověk s teorií o obyvatelné planetě, která bude překvapivě nová a odlišná, každý další člověk ve Flagstaffu a každý člověk v S. st. robotů bude okamžitě vědět, že ji ukradl. To by mu nikdy neprošlo."

"Pak se Madarian sám nějak mýlil."

"Nevidím důvod, proč bych měl věřit taky tomuhle. Madarian měl výbušnou povahu - všichni robopsychologové mají, myslím, výbušné povahy, což je příčinou toho, že pracují spíš s roboty než s lidmi - ale nebyl to žádný idiot. V něčem takovém, jako je tohle, se mýlit nemohl."

"Pak -" Ale Robertson vyčerpal možnosti. Dostali se ke slepé uličce a pár minut na ni sklíčeně civěli.

Robertson se nakonec vzburcoval. "Petere -"

"No?"

"Požádejme Susan."

Bogert ztuhl. "Cože!"

"Požádejme Susan. Zavolejme ji a požádejme ji, ať přijede."

"Proč? Co asi může udělat?"

"To já nevím. Ale je taky robopsycholog a snad by Madarianovi rozuměla líp než my. Kromě toho, ona - ale krucinál, ona má pořád víc rozumu než kdokoli z nás."

"Je jí skoro osmdesát."

"A tobě sedmdesát. No a co?"

Bogert si povzdychl. Ztratil její jazyk jako břitva něco ze své na-broušenosti v průběhu let jejího důchodu? Řekl:

"Dobrá, já ji požádám."

Susan Calvinová vešla do Bogertovy kanceláře s pátravým pohledem, než se její oči zaměřily na ředitele výzkumu. Od svého odchodu na odpočinek očividně zestárla. Vlasý měla zářivě bílé a obličej jako by se scvrkl. Stala se tak křehkou, že téměř zprůsvitněla, a zdálo se, že jen její oči, pronikavé a neuhýbající, zůstaly z toho ze všeho, co bývalo.

Bogert vykročil srdečně vpřed, s napřaženou rukou. "Susan!"

Susan Calvinová ji stiskla a řekla: "Na starého muže vypadáš docela dobře, Petere. Ale být sebou, nečekala bych do příštího roku. Odejdi do penze teď a pusť k tomu ty mladíky... A Madarian je po smrti. Zavolaš sis mě, abych převzala svou starou práci? Rozhodl ses ponechat si staré vykopávky ještě rok po skutečné tělesné smrti?"

"Ne, ne. Susan. Zavolaš jsem tě -" Zarazil se. Ostatně neměl tu nejmenší představu, jak začít.

Ale Susan četla jeho myšlenky stejně lehce nyní, jako je četla vždycky. Usadila se s obezřetností způsobenou ztuhlými klouby a řekla: "Petere, tys mě zavolaš, protože jsi v pěkném maléru. Jinak bys mě raději viděl mrtvou než na vzdálenost jedné míle."

"Jdi, Susan -"

"Neztrácej čas lichotivými řečičkami. Neměla jsem nikdy času nazbyt, když mně bylo čtyřicet, a notabene teď."

Madarianova smrt a to, žeš mě zavolaš, je obojí neobvyklé, takže tu musí existovat nějaká spojitost. Dvě neobvyklé události bez nějaké spojitosti, to je příliš málo pravděpodobné, že by se nad tím člověk zamýšlel. Začni od Adama, nelam si hlavu tím, že na sebe prozradíš, že jsi šašek. Na to jsem přišla už před dávnem."

Bogert si zbědované odkašlal a spustil. Se zaujetím naslouchala a tu a tam pozdvihla svraštělou ruku, aby ho zarazila a mohla mu položit otázku.

V jednom okamžiku si odfrkla. "Ženská intuice? To je to, na co jste potřebovali robota? Vy muži. Tváří v tvář ženě docházející ke správnému závěru a neschopní připustit skutečnost, že ona je vám rovnocenná nebo nadřazená, pokud jde o inteligenci, jste vynalezli něco, čemu říkáte ženská intuice."

"Ach ano, Susan, ale nech mě pokračovat -"

Nechala. Když jí pověděl o Janině kontraaltovém hlasu, prohlásila: "Někdy je těžké si vybrat, zda pociťovat nad mužským plemenem pobouření, nebo zda je úplně pustit z hlavy jako zavržení hodné."

Bogert řekl: "Dobrá, ale nech mě domluvit -"

Když definitivně skončil, požádala ho Susan: "Smím si nechat tuhle kancelář na hodinu nebo dvě pro sebe?"

"Ano, ale -"

Řekla: "Chci si projít různé záznamy - Janino programování, Madarianovy hovory, tvoje rozhovory ve Flagstaffu. Předpokládám, že můžu použít tenhle ten nádherný nový stíněný laserfon a tvůj počítačový výstup, jestli budu potřebovat."

"Ano, samozřejmě."

"Dobrá teda, tak vypadni, Petere."

Netrvalo to ani čtyřicet pět minut, když se dobelhala ke dveřím, otevřela je a poslala pro Bogerta.

Když Bogert přišel, byl s ním Robertson. Oba vstoupili a Susan toho druhého pozdravila nepřiliš nadšeným "Nazdar, Scotte."

Bogert se zoufale pokoušel vyčíst ze Susaniny tváře výsledky, ale byla to pouze tvář přísné staré dámy, která neměla jeden úmysl cokoliv mu zjednodušit.

Zeptal se opatrně: "Myslíš, že s tím můžeš něco udělat, Susan?"

"Přes to, co jsem už udělala? Ne! Víc nejde nic."

Bogertovy rty se stáhly zklamáním, ale Robertson se otázel: "Co jsi už udělala, Susan?"

Susan odpověděla: "Trošku jsem přemýšlela; to je, jak se zdá, něco, o čem nemůžu nikoho dalšího přesvědčit, aby to dělal. Jednak jsem přemýšlela o Madarianovi. Víte, že jsem ho znala. Byl chytrý, ale byl to velmi výbušný extrovert. Domnívala jsem se, že se vám bude po mně zamlouvat, Petere."

"Byla to změna," Bogert se nemohl zdržet, aby to neprohlásil. "A pořád za tebou běhal s výsledky právě v tu chvíli, kdy k nim dospěl, že ano?"

"Ano, to běhal."

"A přesto," pokračovala Susan, "jeho poslední zpráva, ta, ve které tvrdí, že mu Jane dala odpověď, byla odeslána z letadla. Proč čekal tak dlouho? Proč ti nezavolaš, když byl ještě ve Flagstaffu, neprodleně poté, co mu Jane řekla, ať to bylo, co bylo?"

"Předpokládám," řekl Peter, "že protentokrát si to chtěl důkladně prověřit a - no, já nevím. Byla to ta nejvýznamnější věc, která se mu kdy přihodila; mohl pro jednou chtít počkat a být si sám jistý."

"Naopak; čím důležitější to bylo, tím kratší dobu by jistě čekal. A když mohl dokázat čekat, proč to nedotáhl až do konce a nepočkal, až bude zpátky ve S. st. robotů, kdy by si mohl prověřit výsledky s celým tím počítačovým vybavením, které by mu mohla tahle firma dát k dispozici? Zkrátka čekal příliš dlouho z jednoho hlediska a nepřiliš dlouho z hlediska druhého."

Robertson ji přerušil. "Ty se teda domníváš, že chystal nějaký podraz -"

Susan vypadala pobouřená. "Scotte, nepokoušej se konkurovat Pe-terovi v pronášení trapných poznámek. Nech mě pokračovat... Druhý bod se týká toho svědka. Podle záznamů onoho posledního hovoru Madarian řekl: "Chudák

chlápek vyskočil dva metry, když Jane najednou začala tím svým božským hlasem plynule odvíjet tu odpověď." Ve skutečnosti to byla poslední věc, kterou řekl. A otázkou pak je, proč měl ten svědek vyskočit? Madarian vysvětlil, že všichni muži šleli díky tomuhle hlasu a strávili s tím robotem deset dní - s Jane. Proč je měl pouhý fakt, že promluvila, zaskočit?"

Bogert řekl: "Mám za to, že to byl úžas nad tím, že slyšeli, jak Jane dává odpověď na problém, který zaměstnával myslí planetologů po téměř století."

"Ale oni čekali, že jim onu odpověď dá. To byl důvod, proč tam byla. Mimoto vezměte v úvahu způsob, jakým je ta věta formulována. Z Madarianova sdělení se zdá, že ten svědek byl překvapen, ne udiven, jestli cítíte ten rozdíl. Co víc, ona reakce nastala, "když Jane najednou začala" -jinými slovy, na samém začátku sdělení. Být udiven obsahem toho, co Jane říkala, to by vyžadovalo, aby svědek chvilku poslouchal, aby to mohl vstřebat. Madarian by byl řekl, že vyskočil dva metry poté, co slyšel říct Jane to a to. Bylo by to "poté", ne "když", a slovo "najednou" by se nevyskytovalo."

Bogert řekl stísněně: "Nevěřím, že dokážeš vyvodit určité skutečnosti podle toho, užilo-li se, nebo neužilo jednoho slova."

"Já to dokážu," odvětila Susan ledově, "protože já jsem robopsy-choložka. A můžu předpokládat, že Madarian by to dokázal taky, protože on byl robopsycholog. Musíme tedy vysvětlit tyhle dvě nesrovnalosti. Nevysvětlitelný odklad před Madarianovým zavoláním a podivnou reakci svědka."

"Ty je vysvětlit můžeš?" zeptal se Robertson.

"Samozřejmě," odpověděla Susan, "když použiju špetku prosté logiky. Madarian zavolal zprávu bez prodlení, jak to dělal vždycky, nebo s prodlením tak malým, jak jen to mohl stihnout. Kdyby Jane vyřešila ten problém ve Flagstaffu, byl by určitě zavolal z Flagstaffu. Protože volal z letadla, musela jasně ten problém vyřešit potom, co z Flagstaffu odjel."

"Pak ale -"

"Nech mě to dokončit. Nech mě to dokončit. Neodváželi Madari-ana z letiště do Flagstaffu ve velkém uzavřeném nákladáku? A s ním Jane, v laťkové bedně?"

"Ano."

"A podle všeho se Madarian a Jane v laťkové bedně vraceli z Flagstaffu na letiště ve stejném velkém uzavřeném nákladáku. Mám pravdu?"

"Ano, samozřejmě"

"A oni v tom nákladáku nebyli také sami. V jednom ze svých hovorů Madarian řekl: "Dopravili jsme se z letiště do hlavní administrativní budovy," a já předpokládám, že se nemýlím, když usu-zuju, že jestli se dopravoval, pak to bylo proto, že tam byl šofér, řidič-člověk, v tom autě."

"Pane na nebi!"

"Potíž s tebou, Petere, je, že když máš na mysli svědka sdělení planetologického charakteru, máš na mysli planetology. Dělíš lidské bytosti do kategorií a většinu nebereš na vědomí a neuvažuješ o ní. Robot tohle dělat nemůže. První zákon říká: "Robot nesmí ublížit lidské bytosti nebo nedbalostí přivodit zranění lidské bytosti." Jakékoli lidské bytosti. Tohle je podstata pohledu robotiky na život. Robot nedělá žádné rozdíly. Pro robota jsou si všichni lidé skutečně rovni a pro robopsychologa, který musí chtít jednat s lidmi z úrovně robotiky, jsou si všichni lidé také skutečně rovni. Madariana by nenapadlo říct, že prohlášení slyšel řidič nákladáku. Pro tebe není řidič nákladáku vědec, je to jen pouhý živý doplněk nákladáku, ale pro Madariana to byl člověk a svědek. Nic víc. Nic méně."

Bogert zavrtěl pochybovačně hlavou: "Ale jseš si jistá?"

"Samozřejmě že jsem si jistá. Jak jinak můžete vysvětlit ten druhý bod; Madarianovu poznámku týkající se překvapení svědka? Jane byla v laťkové bedně, že ano? Ale nebyla deaktivována. Podle záznamů se Madarian vždycky stavěl neoblomně proti deaktivování intuitivního robota vůbec. Navíc byla Jane pět, jako kterákoli z Jane, neobyčejně nemluvná. Madariana pravděpodobně nikdy nenapadlo nařídit jí, aby byla v laťkové bedně zticha; a stalo se to v té laťkové bedně, když vzorec konečně zapadl na své místo. Ona přirozeně začala mluvit. Zevnitř laťkové bedny náhle zazněl nádherný kontraaltový hlas. Kdybys byl řidič nákladáku, jak by ses v takové chvíli choval? Samozřejmě že by tě to překvapilo. Je to zázrak, že se nenaboural."

"Ale jestliže byl řidič nákladáku ten svědek, proč se nepřihlásil -"

"Proč? Jak může asi vědět, že se přihodilo něco rozhodujícího, že to, co slyšel, je důležité? Mimoto, nepředpokládáte, že mu Madarian dobře zaplatil a požádal ho, aby nikde nic nevykládal? Chtěli byste vy, aby se šířily zprávy, že se po povrchu Země tajně přepravoval aktivovaný robot?"

"No, bude si pamatovat, co se říkalo?"

"Proč ne? Bude se ti možná zdát, Petere, že řidič nákladáku, z tvého hlediska jeden stupínek nad opicí, si to pamatovat nemůže. Ale řidiči nákladáku mají možná také mozky. Ta sdělení byla nanejvýš pozoruhodná a řidič si možná některá dobře zapamatoval. I když udá některá z písmen a čísel špatně, víš, že máte k dispozici omezenou sestavu, padesát pět stovek hvězd nebo systémů do osmdesáti světelných let nebo asi tak - přesný počet jsem si nevyhledávala. Můžete udělat správné výběry. A jestli to bude třeba, budete mít potřebné zdůvodnění pro použití psychosondy -"

Ti dva muži na ni zírali. Nakonec Bogert, obávaje se uvěřit, zašeptal: "Ale jak si můžeš být jistá?"

Na chvilku se Susan už už chystala říci: Protože jsem zavolala do Flagstaffu, ty blázne, a protože jsem mluvila s tím řidičem nákladáku a protože mi řekl, co vyslechl, a protože jsem si to ověřila na počítači ve Flagstaffu a dostala ty jediné tři hvězdy, které zapadají do toho sdělení, a protože mám tahle jména v kapse.

Ale neudělala to. Ať si na to na všechno přijde sám. Opatrně povstala a s trpkostí pronesla: "Jak si můžu být jistá?..."

Říkejte tomu ženská intuice."

Dvěstěletý člověk

Tři zákony robotiky:

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.
2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.
3. Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

"Děkuji vám," řekl Andrew Martin a posadil se do nabídnutého křesla. Nevypadal sice jako někdo, kdo je dohnán do posledního útočiště, jenže on se v takové situaci opravdu ocitl.

Netvářil se vlastně nijak, protože v obličeji se mu zračila vyrovnaná lhostejnost a snad smutek, který bychom při dostatečné představitosti zahlédli v jeho očích. Vlasy měl rovné, svědč hnědé, dost jemné, tvář byla bezvousá.

Vypadal svěže a byl hladce oholen. Šaty měl výrazně staromódní, zato elegantní a v barvě, již dominovaly sametové odstíny purpuru a červeně.

Z druhé strany psacího stolu pohlížel na Andrewa chirurg, jmenovka na stole obsahovala řadu písmen a číslic, která ho plně identifikovala, ale s nimiž se Andrew nikterak nezátěžoval. Zcela postačí, když mu bude říkat doktore.

"Kdy byste mohl tu operaci vykonat, doktore?" zeptal se.

Chirurg odpověděl tiše, s oním neodmyslitelným tónem respektu, s nímž roboti vždy hovořili s lidmi: "Nejsem si jist, pane, jak by se taková operace dala provést a koho konkrétně by se týkala."

Na chirurgově tváři by se objevil výraz zdvořilé neústupnosti, pokud by robot jeho druhu, z nerezavějící oceli potažené tenkou vrstvou bronzu, byl takového výrazu či vůbec nějakého výrazu schopen.

Andrew Martin si pozorně prohlížel pravou ruku robota, ruku, která operuje. Spočívala na desce psacího stolu naprosto klidně. Dlouhé prsty byly téměř umělecky vytvarovány do půvabných kovových křivek, uzpůsobených k dokonalému uchycení skalpelu, splývajícího s nimi načas v jediný nástroj.

Jeho výkon neovlivní sebemenší zaváhání, zbrkllost, třes, omyly. To vše vyplývalo ze specializace, ano, ze specializace, po níž lidstvo toužilo tak intenzívně, že už pouze hrstka robotů měla nezávislý mozek. Chirurg ovšem takový mozek mít musel. A tento robot, ačkoli vybaven mozkem, měl natolik vymezené schopnosti, že Andrewa nepoznal - s největší pravděpodobností o něm nikdy neslyšel.

"Nikdy vás nenapadlo, že byste chtěl být člověk?" zeptal se Andrew.

Chirurg na okamžik zaváhal, jako by tato otázka nezapadala nikam do jeho přidělených pozitronických drah. "Jenže já jsem robot, pane."

"Nebylo by lepší být člověk?"

"Lepší by bylo, pane, být lepším chirurgem. Jako člověk bych lepším chirurgem být nemohl. Pouze kdybych byl modernějším robotem. Byl bych rád modernějším robotem."

"Copak vás neuráží, že vás mohu komandovat? Že vám mohu přikázat, abyste vstal, sedl si, popošel doleva nebo doprava, jenom když vám řeknu, abyste to udělal?"

"Vyhovět vašim požadavkům je mým potěšením, pane. Kdyby vaše příkazy nepříznivě zasahovaly do mé funkce s ohledem na vás nebo na jiného člověka, neuposlechl bych vás. První zákon, týkající se mé povinnosti starat se o bezpečí lidí, by měl přednost před druhým zákonem, vztahujícím se k poslušnosti. Jinak je mi poslušnost potěšením... Ale koho mám operovat?"

"Mě," řekl Andrew.

"Ale to je nemožné. Operace vám vyloženě ublíží."

"Na tom nezáleží," řekl Andrew klidně.

"Nesmím nikomu ublížit," trval chirurg na svém.

"Člověku, to opravdu nesmíte," řekl Andrew. "Jenže já jsem také robot."

Andrew vypadal mnohem víc jako robot, když ho poprvé - vyrobili. Vzhledově tenkrát odpovídal podobě robota, takže se nelišil od žádného robota, jaký kdy existoval. Byl vzorně zkonstruován a plně funkční.

V domě, kam ho přivedli ještě v době, kdy roboti v domácnosti nebo vůbec na Zemi byli raritou, se mu dařilo dobře.

V domě tenkrát žili čtyři: Pán s Paní, Slečna a Slečinka. Všechny znal jménem, ale nikdy jejich jména nepoužíval. Pán se jmenoval Gerald Martin.

Jeho výrobní číslo bylo NDR... Ale číslice už zapomněl. Bylo to sice už velice dávno, ale kdyby si je chtěl tenkrát zapamatovat, nemohl by zapomenout. Tenkrát si je zapamatovat nechtěl.

Andrew ho jako první oslovila Slečinka, protože se těžce potýkala s písmeny. A Andrew mu pak začali říkat i ostatní členové rodiny.

Slečinka... Dožila se devadesátky a už dávno zemřela. Kdysi seji odvážil oslovit jako Paní, ale něco takového nechtěla ani slyšet. Do posledního dne byla Slečinka.

Andrew měl původně vykonávat povinnosti komorníka, číšníka a služebné. Pro něj i pro všechny roboty všude na Zemi, kromě robotů umístěných ve výrobních podnicích, ve výzkumných centrech a na kosmických stanicích, nastalo

experimentální období.

Martinovi si Andrewa oblíbili. Většinou se ale nemohl věnovat své práci, protože Slečna i Slečinka si s ním raději hrály. Právě Slečna první pochopila, jak to lze zařídit. Zavelela: "Přika-zujeme ti, aby sis s námi hrál, a ty musíš uposlechnout příkazy."

"Nezlobte se, Slečno," odpověděl Andrew, "ale dřívější Pánův příkaz má zcela určité přednost."

"Jenomže tatínek jenom řekl," oponovala Slečna, "že doufá, že se postaráš o úklid. To není žádný příkaz. Já ti to příkazuji."

Pán nic nenamítal. Měl rád Slečnu i Slečinku snad ještě víc, než je měla ráda Paní, a Andrew je měl taky rád.

Přinejmenším účinek, který měly na jeho chování, by se u člověka mohl shrnout jako působení náklonnosti. Andrew to považoval za náklonnost, protože pro to žádné jiné slovo neznal.

Jednou Slečince vyřezal ze dřeva přívěsek. Přikázala mu to. Slečna dostala k narozeninám ivoritový přívěsek s ozdobnými spirálovitými zářezy a Slečinka se z toho celá roznemohla. Sama měla jen kousek dřeva a ten podala Andrewovi spolu s kuchyňským nožikem.

Andrew přívěsek vyřezal, než bys řekl švec. "To je hezké, An-drewe," pochválila ho Slečinka. "Ukážu to tatínkovi."

Pánovi to nešlo na rozum. "Kdes to sebrala, Mandy?" Pán říkal Slečince Mandy. Když ho Slečinka ujistila, že vážně mluví pravdu, obrátil se na Andrewa. "Tos vyřezal ty, Andrewe?"

"Ano, Pane."

"Ten motiv taky?"

"Ano, Pane."

"Odkud jsi ten motiv okopíroval?"

"Je to, Pane, geometrické zobrazení, které odpovídá struktuře dřeva."

Druhého dne mu Pán přinesl jiný kus dřeva, o trochu větší, a elektrický vibrační nůž. "Zkus něco z tohohle, Andrewe," vybídl ho. "Co tě napadne."

Andrew se pustil do práce. Pán ho pozorně sledoval a potom si výrobek dlouho prohlížel. Od té doby Andrew už nikdy nesloužil u stolu. Místo toho dostal příkaz přečíst si knihy o konstrukci nábytku a naučil se vyrábět skřínky a stolky.

"Jsou to úžasné věci, Andrewe," divil se Pán.

"Zhotovuji je s radostí, Pane," řekl Andrew.

"S radostí?"

"Mozkové spoje mi při práci plynou snadněji. Onehdy jsem zaslechl, že jste použil výraz "s radostí", a smysl, ve kterém jej používáte vy, odpovídá smyslu, jak jej vycítuji já. Zhotovuji je s radostí, Pane."

Gerald Martin vzal Andrewa do okresní pobočky Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a. s., kde mu jako členu okresního zákonodárského sboru bez potíží umožnili rozhovor s vedoucím ro-bopsychologem. Faktem bylo, že pouze díky členství v okresním zákonodárném sboru získal oprávnění vlastnit robota mezi prvními - ještě před hodnou řádkou let, kdy roboti bývali vzácní.

Andrew sice tenkrát ničemu z rozhovoru nerozuměl, ale v pozdějších letech, když si prohloubil vzdělání, dokázal si opět vybavit tehdejší situaci a pochopit ji v plném dosahu.

Robopsycholog Merton Mansky naslouchal se stále podmačenější tváří a nejednou se mu podařilo zastavit prsty v okamžiku, kdy jen taktak, že nezabubnovaly na stole. Měl stažené rysy, varhánkovité čelo a pravděpodobně byl mladší, než jak se jevil.

"Robotika není žádná exaktní věda, pane Martine," začal Mansky. "Nemohu vám to vysvětlovat do detailů, ale matematika, která řídí vyhodnocování pozitronických spojů, je natolik složitá, že nám nedovoluje jiná než přibližná řešení. Samozřejmě že vše stavíme na třech zákonech, a ty nelze nijak ovlivnit. Robota vám pochopitelně vyměníme..."

"Co vás napadá!" vyhrkl Pán. "Zde se naprosto nedá hovořit o selhání z jeho strany. Uložené povinnosti vykonává dokonale. Problém je v tom, že také báječně vyřezává ze dřeva a nikdy dvakrát totéž. Tvoří umělecká díla."

Mansky zrozpačitel. "To je nezvyklé. V poslední době se ovšem pokoušíme o generalizované spoje... Je podle vašeho názoru doopravdy tvůrčí?"

"Přesvědčte se sám." Pán mu podal dřevěnou kuličku s výjevem z dětského hřiště, na němž si hrály postavičky chlapců a děvčat tak drobných, že nebylo možno rozeznat, ale přesto měly správné proporce a prolínaly se přirozeně se strukturou dřeva, že i letokruhy působily dojmem, jako by byly vyřezány.

"To udělal on?" podivil se Mansky. Vrátil kuličku Pánovi a kroutil hlavou. "Nepochybně náhoda. Asi něco ve spojích."

"Uměli byste ho vyrobit znovu?"

"Patrně ne. Dosud se nikdo s ničím podobným nepřihlásil."

"Dobře! Vůbec mi nevadí, že Andrew je vlastně jediný."

"Domnívám se," oznámil Mansky, "že společnost bude chtít vašeho robota zpět, aby ho mohla podrobit důkladné prohlídce."

"Ani nápad! Na to zapomeňte," odsekl Pán nekompromisně. Otočil se k Andrewovi. "Jdeme domů."

"Jak si přejete, Pane," řekl Andrew.

Slečna chodila na rande s chlapci a zřídka se zdržovala doma. Andrewův obzor zaplňovala Slečinka, ačkoli teď už z ní vyrůstala slečna. Nikdy nezapomněla, že vůbec první přívěsek, který Andrew vyřezal, patřil jí. Nosila jej na stříbrném řetízku na krku.

Také jako první protestovala proti Pánovu zvyku rozdávat An-drewovy výrobky. "Hele, tati," řekla, "když někdo

takovou věcičku chce, ať za ni pěkně zaplatí. Mají cenu."

"Že by tě posedla hamižnost, Mandy?" usmál se Pán.

"Nechci to pro nás, táti. Pro umělce."

To slovo Andrew nikdy předtím neslyšel, a když měl chvíli pro sebe, vyhledal si je ve slovníku. Poté následovala další cesta, tentokrát k Pánovu právníkovi.

"Co si o tom myslíš, John?" zeptal se Pán.

Právník se jmenoval John Feingold. Měl bílé vlasy, zakulacené břicho a okraje jeho kontaktních čoček zářily jasnou zelení. Prohlížel si malou plaketu, kterou mu Pán podal. "To je krása... Ale něco se mi už doneslo. Tuhle řezbu udělal tvůj robot. Ten, kterého sis přivedl s sebou."

"Ano, Andrew je vyřezává. Mám pravdu, Andrewe?"

"Ano, Pane," odpověděl Andrew.

"Kolik bys za to zaplatil, John?" otázal se Pán.

"Co já vím? Já takovéhle věci nesbírám."

"Věřil bys tomu, že mi za tuhle titěrnost nabízejí dvě stě padesát dolarů? Andrew vyrobil židle a ty se prodaly za pět set dolarů. Za Andrewovy výrobky leží v bance už dvě stě tisíc."

"Bože můj, ten z tebe, Geralde, udělá úplného boháče."

"Jen napůl," sdělil Pán. "Polovina peněz v bance je uložena na jméno Andrewa Martina."

"Tohohle robota?"

"Přesně tak. A mě by zajímalo, jestli to je legální."

"Legální?" Feingold se zapřel o opěradlo, až židle zaskřípěla. "Neexistují žádné precedenty, Geralde. Jak ten robot podepsal potřebné dokumenty?"

"Andrew se umí podepsat a podpis jsem přinesl do banky sám. Jeho jsem tam nebral. Dalo by se podniknout ještě něco?"

"Hmm." Feingoldovy oči se na okamžik jako by obrátily do právníkova nitra. Potom Feingold řekl: "No, můžeme ustanovit svěřen-skou radu, která bude spravovat veškeré finanční záležitosti jeho jménem a postaví mezi něj a nepřátelský svět izolační vrstvu. Zatím bych vám radil, abyste se do ničeho nepouštěli. Zatím vám nikdo nehází klacky pod nohy. Kdyby se někdo vytasil s nějakými výhradami, ať zažaluje on."

"A ujmeš se případu, kdyby někdo žaloval?"

"Za menší zálohu jistě."

"Kolik?"

"Třeba za tohle," a Feingold ukázal prstem na dřevěnou plaketu.

"Proč ne," ožil Pán.

Feingold se tiše usmál a otočil se k robotovi. "Andrewe, těší tě, že máš peníze?"

"Ano, pane."

"A co s nimi chceš podniknout?"

"Platit za věci, pane, za něž by jinak musel platit Pán. Ušetří mu to výdaje, pane."

Takové příležitosti se vyskytly. Opravy byly drahé a kontrolní prohlídky ještě dražší. Jak léta plynula, vyráběly se novější modely a Pán dohlížel na to, aby Andrew mohl využít každou novinku. An-drew se stával vzorem kovové dokonalosti. Všechno ale šlo na An-drewův účet. Andrew na tom trval.

Nedotčeny zůstaly pouze jeho pozitronické spoje. Na tom trval Pán.

"Ti noví nejsou zdaleka tak dobří jako ty, Andrewe," říkával Pán. "Tihle noví roboti jsou pro kočku. Národní se naučila vyrábět o moc kompaktnější spoje, na chlup přesně, jenže najedno brdo. Noví roboti se nemění. Dělají, k čemu je určili, a nikdy nešlápnou vedle. Ty se mi líbíš víc."

"Děkuji vám, Pane."

"To je tvoje zásluha, Andrewe, na to nezapomeň. Jsem si jist, že Mansky zastavil výrobu generalizovaných spojů, hned co si tě tenkrát pořádně omrkl. Nepředvídatelnost mu nešla pod nos... Víš ty vůbec, kolikrát o tebe žádal, aby si tě tam mohli skrz naskrz prořukat? Devětkrát! Však jsem nikdy na něco takového nepřistoupil a teď, když šel do důchodu, snad už budeme mít trochu klidu."

Pánovi řídly a šedivěly vlasy, pod očima se mu objevily váčky, kdežto Andrew vypadal lépe, než když kdysi poprvé vstoupil do rodiny.

Paní žila v jakési umělecké kolonii někde v Evropě a o Slečně se proslýchalo, že je básničkou v New Yorku. Tu a tam napsaly, ale jen občas. Slečinka se vdala a bydlela nedaleko. Prohlásila, že nechce Andrewa opustit, a když se jí narodil syn, Mladý pán, dovolila An-drewovi držet láhev a krmit ho.

Andrew vycítil, že po narození vnuka Pán získal někoho, kdo mu nahradí ty, kteří odešli. Teď nebude nečestné předstoupit se svou žádostí.

"Pane," řekl Andrew, "velmi mě těší, že jste mi dovolil nakládat s penězi, jak jsem si přál."

"Byly to tvoje peníze, Andrewe."

"Ovšem díky vašemu souhlasu, Pane. Nevěřím, že byste se sklonil před zákonem, kdybyste šije chtěl ponechat všechny."

"Zákon mě nemůže donutit, abych konal něco špatného, André we."

"I přes všechny výdaje - a také daně - mám teď, Pane, téměř šest set tisíc dolarů."

"Já vím, Andrewe."

"Chci ty peníze dát vám, Pane."

"Já je ale nepřijmu, Andrewe."

"Výměnou za něco, co mi můžete dát, Pane."

"Ale?! Copak to je, Andrewe?"

"Moje svoboda, Pane."

"Tvoje..."

"Chci si vykoupit svobodu, Pane."

Tak hladce to přece jen nešlo. Pán zbrunátněl, hlesl: "Proboha!" udělal čelem vzad, sebral se a šel.

Přemluvila ho až Slečinka, drze a nelitostně. A před Andrewem. Celých třicet let všichni bezostyšně mluvili před Andrewem, ať už se ona věc týkala přímo jeho, nebo ne. Andrew byl pouze robot.

"Tati," řekla Slečinka, "proč to bereš jako osobní urážku? Stále bude s námi. Stále bude oddaný. Nemůže jinak. Je to v něm. Chce jen slovní vyjádření. Chce, abys ho prohlásil za svobodného. Je to tak strašné? Copak si to nezaslouží? Pane na nebi, vždyť jsem se s ním o tom bavila celé roky."

"Tak vy jste se o tom bavili celé roky?"

"Ano, pořád a pořád dokola, stále to odkládal, protože se bál, že by ti ublížil. To já jsem ho donutila, aby ti ten návrh přednesla

"On přece nemá ponětí, co to je svoboda. Je robot."

"Ty ho neznáš, tati. Všechny knihy v knihovně má přečtené. Nevím, co cítí uvnitř, ale taky nevím, co cítíš uvnitř ty.

Když s ním mluvím, tak vidím, že reaguje na nejrůznější abstraktní pojmy stejně jako ty nebo já. Copak tohle neznamená nic? Když jsou reakce někoho druhého stejné jako ty naše, co víc bychom si mohli přát?"

"Na takové stanovisko soud nepřistoupí," odbyl ji Pán zlostně. "Ty teď dobře poslouvej!" Pán se otočil k Andrewovi a úmyslně promluvil chraplavým hlasem. "Nemohu ti poskytnout svobodu jinak než právní cestou, a jestli se to dostane k soudu, tak nejenže nedostaneš svobodu, ale soud vezme oficiálně na vědomí existenci tvých peněz. A oni ti už řeknou, že robot nemá právo vydělávat peníze. Má to vůbec cenu, přijít kvůli takovému nesmyslu o peníze?"

"Svoboda se penězi nedá zaplatit, Pane," řekl Andrew. "I naděje, že získám svobodu, za ty peníze stojí."

Soud mohl rovněž zaujmout stanovisko, že svoboda se nedá penězi zaplatit, a mohl rozhodnout, že robot si nemůže vykoupit svobodu za žádnou, byť i sebevětší sumu.

Okresní prokurátor, zastupující ty, kteří podali skupinovou žalobu proti svobodě, prohlásil: "Slovo "svoboda" nemá smysl, pokud se vztahuje na robota. Svobodný může být pouze člověk."

Prohlášení zopakoval vždy, když to považoval za vhodné: pomalými, rozmáchlými údery dlani do desky stolu před sebou podtrhoval rytmus věty.

Slečinka požádala o povolení promluvit ve prospěch Andrewa. Uvedla své plné jméno. Andrew je slyšel v úplnosti vlastně poprvé:

"Amanda Laura Martin Charneyová nechť přistoupí před soud."

"Děkuji vám, slavný soude," řekla Slečinka. "Nejsem advokát a nevím, jak mám vše správně vyjádřit, ale doufám, že budete naslouchat smyslu mých slov a opominete jejich formulaci.

Pokusme se pochopit, co to znamená být svobodný v Andrewově případě. Do jisté míry opravdu svobodný je. Tuším, že naposledy před dvaceti lety někdo z naší rodiny vydal Andrewovi příkaz, aby udělal něco, o čem jsme měli dojem, že by to nevykonal sám od sebe.

Ale my mu můžeme, když se nám zachce, dát příkaz, aby udělal, co nás napadne, a říct to tak hrubě, jak se nám zlíbí, protože je to stroj, který nám patří. Proč bychom ale něco takového dělali, když nám sloužil a slouží dlouho a věrně a vydělal nám spoustu peněz? Nám nic nedluží. Dlužníky jsme naopak my.

I kdybychom měli úředně zakázáno držet Andrewa v nedobrovolném otroctví, sloužil by nám stále a dobrovolně. Když mu poskytnete svobodu, bude to pouze pár bezvýznamných slov, ale pro něj to bude znamenat mnoho. Jemu to dá vše a nás to nebude stát nic."

Na okamžik se zdálo, že soudce zadržuje smích. "Chápu, jak to myslíte, paní Charneyová. Faktem zůstává, že pro tento případ doposud neexistuje žádný závazný zákon ani žádný precedens. Nicméně existuje nepsaný předpoklad, že ze svobody se může těšit pouze člověk. Mohu zde vyslovit nový zákon, který může být zrušen vyšším soudem, ale nemohu jen tak lehkovážně rozhodnout v rozporu s tímto předpokladem. Obrátme se tudíž na robota. Andrewek

"Ano, Vaše Ctihodnosti."

Bylo to poprvé, kdy Andrew promluvil v soudní síni, a soudce jako by na okamžik užasl nad lidským témbrem Andrewova hlasu. "Proč chceš být svobodný, Andrewe?" otázal se soudce. "Do jaké míry to má pro tebe nějakou cenu?"

"Přál byste si vy, Vaše Ctihodnosti, být otrokem?" zeptal se Andrew.

"Ale ty nejsi otrok. Jsi absolutně dokonalý, a jak jsem vyrozuměl, dokonce geniální robot, který je schopen takového uměleckého výrazu, jemuž široko daleko není rovno. Co víc bys mohl dělat, kdybys byl svobodný?"

"Snad ne o mnoho víc, než dělám teď, Vaše Ctihodnosti, zato s větší radostí. V této soudní síni bylo řečeno, že svobodný může být pouze člověk. Mám dojem, že svobodný může být pouze ten, kdo po svobodě touží. Já po svobodě toužím."

Tato slova zadala soudci podnět k rozhodnutí. Stěžejní věta v jeho rozsudku zněla: "Z právního hlediska nelze upírat svobodu nikomu, kdo má natolik vyspělé myšlení, že chápe její smysl a touží po tomto stavu."

Rozsudek nakonec potvrdil i Světový soudní dvůr.

Pán setrval v rozmrzelé náladě a Andrew měl z Pánova ostrého hlasu pocit, jako by mu ve spojích něco zkratovalo.

"Andrewe, já ty tvoje zpropadené peníze nechci," pravil Pán. "Přijmu je jen proto, že ty by ses jinak necítil svobodný."

Od této chvíle si můžeš vybírat práce, které se ti budou líbit, a vykonávat je, jak budeš chtít. Nedám ti žádný příkaz kromě tohoto příkazu - dělej si, co chceš. Jsem ale za tebe stále zodpovědný, to je součást soudního rozhodnutí. Doufám, že tomu rozumíš."

Slečinka se vmísila do hovoru. "Tak už se nezlob, táti. Ty s tou zodpovědností naděláš. Přece víš, že se nebudeš muset o nic starat. Tři zákony stále platí."

"Jakápak to je svoboda?"

"Nejsou snad i lidé vázáni zákony, Pane?" zeptal se Andrew.

"Nemám v úmyslu se hádat," zabručel Pán a odešel. Andrew ho od té doby vídal jen zřídka.

Slečinka chodila často na návštěvu do Andrewova domku, který byl postaven a upraven pouze pro něho. Neměl pochopitelně kuchyň, záchod ani koupelnu. Měl jen dva pokoje. Jeden sloužil jako knihovna a druhý jako skladiště a dílna zároveň. Andrew přijímal mnoho zakázek a jako svobodný robot pracoval usilovněji než kdy předtím, dokud dům nezaplatil a celou stavbu nepřevedl právně do svého vlastnictví.

Jednou přišel Mladý pán... Ne, George! Mladý pán si to vymínil po onom soudním rozhodnutí. "Svobodný robot nikomu neříká Mladý pane," prohlásil George. "Já ti říkám Andrewe. Ty mi musíš říkat Georgi."

Větu formuloval a vyslovil jako příkaz, a tak ho Andrew oslovoval Georgi. Slečinka ale zůstala Slečinkou.

Toho dne přišel George sám. Sdílel Andrewovi, že Pán umírá. Byla u něj sice Slečinka, ale Pán chtěl vidět také Andrewa.

Pán měl ještě dost silný hlas, ale zdálo se, že pohyb mu činí potíže. S námahou pozvedl ruku. "Andrewe," zvolal, "Andrewe... Nepomáhej mi, Georgi. Já jenom umírám, nejsem žádný mrzák... Andrewe, jsem rád, že jsi svobodný. Tohle jsem ti chtěl povědět."

Andrew nevěděl, co má říct. Ještě nikdy nestál u lože umírajícího. Věděl, že tak lidé přestávají fungovat. Že jde o nechtěnou a nenapravitelnou demontáž. Nic vhodného si nedokázal vybavit. Proto zůstal pouze stát, beze slova, nehybně.

Když bylo po všem, Slečinka mu řekla: "Možná se ti, Andrewe, zdálo, že se k tobě k poslednímu nechoval příliš přátelsky, ale byl starý. A víš, jak ho ranilo, když jsi zatoužil po svobodě."

Teprve pak našel Andrew ta správná slova. "Bez něj bych jaktěživ svobodný nebyl, Slečinko."

Šaty začal Andrew nosit až po Pánově smrti. Nejprve si oblékl staré kalhoty, které dostal od George.

George se oženil a vstoupil jako advokát do Feingoldovy kanceláře. Starý Feingold byl už dávno mrtev, ale tradici kanceláře udržovala jeho dcera, takže jméno kanceláře nakonec znělo Feingold a Charney. Vše zůstalo při starém, i potom... když dcera odešla na odpočinek a žádný Feingold nepřevzal její místo. Tenkrát, když si Andrew poprvé oblékl šaty, bylo jméno Charney právě přidáno ke jménu advokátní kanceláře.

Když si Andrew poprvé natáhl kalhoty, George se kousal do rtů, ale Andrewovým očím jeho potutelný úsměv neunikl. George předvedl Andrewovi, jak má zacházet se statickým nábojem, jehož pomocí se kalhoty rozepínaly, obtočily kolem dolní části těla a hmitem opět zapnuly. George mu celý postup demonstroval na svých kalhotách, ale Andrewovi bylo jasné, že mu ještě nějaký čas potrvá, než se vše naučí provádět jediným plynulým pohybem.

"Na co ale potřebuješ kalhoty, Andrewe?" ptal se George. "Máš tak krásně funkční tělo, že se ani nesluší je zakrývat..., zvlášť když se nemusíš starat o regulaci teploty, natož o cudnost. A navíc na kov jaksi nepřiléhají."

"Nejsou snad lidská těla krásně funkční, Georgi? A přece se zakrýváte^ oponoval Andrew.

"Kvůli teplu, čistotě, ochraně a dekorativnosti. Nic z toho se tě netýká."

"Bez šatů si připadám nahý," podotkl Andrew. "Mám pocit, že jsem jiný, Georgi."

"Jiný! Andrewe, na Zemi teď pracují milióny robotů. V našem kraji máme podle posledního sčítání téměř tolik robotů, kolik tady žije lidí."

"Já vím, Georgi. Roboti vykonávají všechny práce, na které si jen vzpomeneš."

"Ani jeden ale nenosí šaty."

"Ani jeden ale není svobodný, Georgi."

Andrew si rozšiřoval šatník jen poznenáhlu. Trpěl zábranami, jež v něm vyvolávaly Georgeův úsměv a udivené pohledy lidí, kteří mu zadávali práci.

Byl sice svobodný, ale měl v sobě zabudován zevrubně detailovaný program, který řídil jeho chování k lidem, a proto se odvažoval postupovat jen krůček po krůčku. Otevřený nesouhlas by ho vrátil o celé měsíce zpět.

Ne všichni přijímali Andrewa jako svobodného. Nemohl jim to zazlívát, ale když si to nechal projít hlavou, cítil, že se to vymyká jeho myšlenkovému procesu.

Obvykle si ale neoblékal šaty - tedy ne mnoho šatů, když si myslel, že by ho mohla navštívit Slečinka. Už zestárla a často teď odjížděla do teplejšího podnebí, ale když se vracela, ze všeho nejdřív chodívala za Andrewem.

Po jednom takovém návratu řekl George lítostivě: "Tak mě ukecala, Andrewe. Příští rok budu kandidovat na místo v zákonodárném sboru. Prý jaký děd, takový vnuk."

"Jaký děd...", Andrew se nejistě odmlčel.

"Jako že já, George, vnuk, se podobám Pánovi, dědovi, který kdysi působil v zákonodárném sboru."

"Pána by to určitě potěšilo," usoudil Andrew, "kdyby ještě..." A zarazil se, protože nechtěl říct: "... fungoval." To se mu zdálo nejapné.

"Žil," doplnil George. "Jo, taky si na toho starého netvora občas vzpomenu."

Byl to rozhovor, o němž Andrew dlouho přemýšlel. Neuniklo mu, že se nedovede správně vyjadřovat, když si povídá s Georgem. Jak se jazyk změnil od dob, kdy Andrew přišel na svět s vrozeným slovníkem! Tenkrát George taky používal hovorové výrazy, kdežto Pán ani Slečinka ne. Proč by měl říkat, že je Pán starý netvor, když ví, že to ani v nejmenším

neodpovídá pravdě?

Andrew se uchýlil ke svým knihám, ale ani tam nenalezl radu. Byly staré a většinou pojednávaly o práci s dřevem. Také o umění a o konstrukci nábytku. Neměl však žádné knihy o jazyku, zvycích a postojích lidí.

Právě v tom okamžiku dospěl k rozhodnutí, že si musí vyhledat správné knihy, a došlo mu, že jako svobodný robot o ně nesmí požádat George. Půjde do města a zastaví se v knihovně. Bylo to vítězoslavné rozhodnutí. Andrew cítil, jak mu prudce stoupá elektropoten-cíal. Musel zapojit imedanční cívku.

Oblékl si sváteční šaty, přes rameno si dokonce přehodil dřevěný řetěz. Sám by dal přednost třpytivému plastiku, ale George říkal, že dřevo je mnohem vhodnější a že leštěný cedr je také rozhodně cennější.

Ušel sotva sto kroků, když ho rostoucí odpor přinutil zastavit. Vypojil imedanční cívku z obvodu, a když ani to nepomohlo, vrátil se domů a na list dopisního papíru úhledně napsal "Šel jsem do knihovny" a papír položil na pracovní stůl tak, aby každému hned padl do oka.

Leč do knihovny nedošel. Prostudoval si mapu. Cestu znal, ale skutečná cesta se rozcházela s jeho představami.

Orientační body v krajině se nepodobaly symbolům na mapě a Andrewa to uvádělo do rozpaků. Nakonec si domyslel, že nejspíš zabloudil, protože všechno mu připadalo neznámé.

Čas od času potkal náhodného polního robota, ale v okamžiku, kdy se rozhodl, že se zeptá na cestu, nespátřil nikde ani živáčka. Nějaké vozidlo projelo kolem, ale nezastavilo. Andrew stál nerozhodně, což znamenalo klidně a nehybně, a potom zahlédl, jak k němu přes pole přicházejí dva lidé.

Otočil se k nim a lidé zamířili přímo k němu. Ještě před chvílí hlasitě mluvili, Andrew zaslechl jejich hlasy, ale teď byli zticha. V obličejích měli výraz, který Andrew asocioval s lidskou nejistotou, a byli mladší, ale ne o moc. Snad dvacet? Andrew nikdy neuměl odhadnout lidský věk.

"Byli byste tak laskaví, pánové," řekl Andrew, "a popsali mi cestu do městské knihovny?"

Jeden z nich, ten vyšší, s vysokým kloboukem, který ho ještě o hodný kus prodlužoval, téměř groteskně, řekl ne Andrewovi, ale tomu druhému: "To je robot."

Druhý měl bambulovitý nos a těžká víčka. Řekl ne Andrewovi, ale tomu prvnímu: "Má na sobě šaty."

Dlouhán luskl prsty. "To je ten svobodnej robot. U Charneyů maj robota, kterej nikomu nepatří. Proč by jinač nosil ty hadry?"

"Zeptej se ho," radil nosáč.

"Seš ten Charneyovic robot?" otázal se dlouhán.

"Jsem Andrew Martin, pane," odpověděl Andrew.

"Fajn. Koukej si svlíknout ty hadry. Roboti nenosej šaty." A druhému řekl: "No to je hnus. Koukni na něj."

Andrew váhal. Příkaz daný takovým tónem neslyšel léta letoucí, tudíž se mu spoje, řídící jeho reakce podle druhého zákona, dočasně zablokovaly.

Dlouhán ho vyzval: "Shoď ty hadry. Já ti to příkazuju."

Andrew se pomalu začal svlékat.

"Klidně to házej na zem," řekl dlouhán.

Nosáč řekl: "Jestli nikomu nepatří, tak to by se moh šíknout nám!"

"A vůbec," usmál se dlouhán, "moh by si někdo stěžovat? Majetek nepoškozujem... Hele, udělej stojku. Postav se na hlavu." To patřilo Andrewovi.

"Hlava se neuzívá...", namítl Andrew.

"Tohle je příkaz. Jestli nevíš jak, tak to aspoň zkus."

Andrew znovu zaváhal, potom se předklonil a opřel se hlavou o zem. Snažil se zvednout nohy, ale převážil se a plácl sebou jak široký, tak dlouhý.

"Jenom tady lež," řekl dlouhán. Potom tomu druhému navrhl: "Mohli bysme ho rozmontovat. Už jsi někdy rozebíral robota?"

"A von nás jako nechá, jo?"

"Jak by nám to moh zarazit?"

Kdyby Andrewovi s patřičným důrazem přikázali, aby jim neodporoval, nemohl by se bránit. Druhý zákon, zákon poslušnosti, by získal přednost před třetím zákonem, zákonem sebezáchovy. Obrana nepřipadala v úvahu, mohl by jim totiž způsobit zranění, čímž by porušil první zákon. Při tom pomyšlení mu ve všech motorických jednotkách zatrnulo a celý se roztřásl.

Dlouhán došel k Andrewovi a kopl do něj. "Je těžkej. Na tuhle fušku budem potřebovat vercajk."

"Co mu takhle přikázat, aby se rozmontoval sám," navrhl nosa-tec. "To by byla sranda, ne?"

"Že váháš," broukl dlouhán zamyšleně, "ale nejdřív ho musíme vodtáhnout z tyhle silnice. Kdyby náhodou šel někdo kolem..."

Bylo pozdě. Opravdu někdo šel kolem a byl to George. Z místa, kde ležel, Andrew zahlédl, jak George vystoupil na nedalekou vyvýšeninu v terénu. Rád by mu nějak dal signál, ale poslední příkaz zněl: "Jenom tady lež!"

George teď už utíkal, a tak na místo doběhl poněkud zadýchaný. Oba mladíci o kousek ustoupili a zatím vyčkávali.

"Andrew, vyrazil ze sebe George. Stalo se ti něco?"

"Jsem v pořádku, Georgi," uklidnil ho Andrew.

"Tak potom vstaň... A co ty šaty? Co to má znamenat?"

Dlouhán se zeptal: "Tohleco je tvůj robot?"

George se na něj zhurta obořil. "On není ničím robot. Co se tady děje?"

"Laskavě sme ho požádali, aby si ráčil odložit oděv. Co do toho strkáš nos, když ti nepatří?"

"Co dělali, Andrewe?" tázal se George.

"Měli asi v úmyslu rozebrat mě na součástky," odpověděl Andrew. "Zrovna se mě chystali přemístit někam do ústraní a přikázat mi, abych se rozebral."

George se díval na ty dva a rozklepala se mu brada. Mladíci už neustupovali. Usmívali se. Dlouhán se bodře zeptal:

"Tak co, tlust'ochu? Chceš nám nařezat?"

"Ne," opáčil George, "to ne. Tenhle robot žil v naší rodině dobrých sedmdesát let. Zná nás a cení si nás víc než všechny ostatní. Stačí, když mu řeknu, že vy dva ohrožujete můj život a že mě chcete zabít. A požádám ho, aby mě bránil. Při výběru mezi vámi a mnou se rozhodne pro mne. Víte, jak to dopadne, až on nařeže vám?"

Oba mladíci pomalu couvali, jejich jistota byla tatam. "Andrewe," řekl George, "jsem v nebezpečí a tito mladíci mi chtějí ublížit. Na ně!"

Andrew udělal dva kroky, jenže mladíci nečekali. Vzali nohy na ramena.

"Dost, Andrewe, uklidni se," řekl George. Hádku ho vyčerpala. Dávno přesáhl věk, kdy by se mohl pustit do rvačky s jedním mladíkem, natož se dvěma.

"Já bych jim nemohl ublížit, Georgi," řekl Andrew. "Viděl jsem, zetě nenapadali."

"Taky jsem ti nepřikázal, abys je napadl. Jenom jsem ti řekl: "Na ně!" Zbytek už vykonal jejich strach."

"Jak to, že se robotů bojí?"

"Je to choroba, která zachvátila lidstvo. Jedna z chorob, proti nimž lidstvo ještě nenašlo lék. Tím se ale nezatěžuj. Co ale sakra děláš tady, Andrewe? Užuju jsem se chtěl vrátit a najmout si helikoptéru, když jsem tě našel. Co ti to jen vlezlo do hlavy, žeš šel do knihovny? Byl bych ti přinesl všechny knihy, které bys potřeboval."

"Já jsem..." začal Andrew.

"Svobodný robot. Ano, ano, tak dobře. Proč jsi šel do knihovny?"

"Chtěl jsem se dozvědět víc o lidech, o světě a vůbec o všem. A o robotech, Georgi. Mám v úmyslu napsat dějiny robotů, Georgi."

"No tak, půjdeme pomalu domů... Napřed si seber šaty. Andrewe, na světě je milión knih o robotice a ve všech najdeš dějiny tohoto vědeckého oboru. Svět se pozvolna prosycuje nejen roboty, ale i informacemi o robotech."

Andrew zavrtěl hlavou. Lidské gesto, v poslední době mu uvykl. "Žádné dějiny robotiky, Georgi. Dějiny robotů, které sepiše robot. Chci objasnit, jak roboti reagují na to, co se stalo od doby, kdy první roboti dostali možnost pracovat a žít na Zemi."

George pozvedl obočí, ale přímo neodpověděl.

Slečinka nedávno oslavila třiaosmdesátiny, ale nic nenasvědčovalo tomu, že by jí ubývalo energie nebo rozhodnosti. Hůlkou častěji gestikulovala, než se o ni opírala.

Celou příhodu vyslechla v návalu rozhořčení. "To je strašné, Georgi," spráskla ruce. "Kdo byli ti mladí nezbedové?"

"Vím já? A záleží na tom? Žádnou škodu přece nezpůsobili."

"Ale mohli. Ty jsi advokát, Georgi, a jestli se ti vede dobře, pak jedině díky Andrewově talentu. Základem všeho, co máme, byly peníze, které vydělal on. Stará se o kontinuitu naší rodiny a já nepřipustím, aby se s ním zacházelo jako s nějakou natahovací hračkou."

"Tak co mám podle tebe dělat, mami?" zeptal se George.

"Teď jsem ti řekla, že jsi advokát. Copak mě neposloucháš? Dáš dohromady zkušební případ a přinutíš místní soudy, aby učinily prohlášení a postavily se za práva robotů. A přiměješ zákonodárný sbor, aby schválil potřebné zákony, a když to bude třeba, předneseš celou věc třeba před Světovým soudním dvorem. Já z tebe oka nespustím, Georgi, a nehodlám ti trpět žádné ulejvání."

Myslela to vážně. Jenže to, co začalo jako prostředek, jak uchlácholit jednu postarší rozezlenou dámu, se vyvinulo ve spleť případ s přešlými právníckými kličkami. George jako nejstarší partner advokátní kanceláře Feingold a Charney vypracovával strategii, vlastní práci však přenechával mladším partnerům, mnoha úkoly pověřoval také svého syna Paula, rovněž zaměstnance kanceláře, který poslušně podával zprávy téměř ze dne na den babičce. Ona pak prodiskutovala všechny novinky každý den s Andrewem.

Andrewa proces nesmírně zaujal. Práci na knize o robotech opět odložil, neboť se zahloubal do právníckých sporů a polemik. Občas dokonce vyslovil nesmělý návrh.

"George mi onehdy řekl," vzpomněl si Andrew, "že lidé se robotů báli vždycky. Dokud z nich budou mít strach, je velice nepravděpodobné, že by se zákonodárné orgány a soudy postavily důrazněji na stranu robotů. Neměli bychom proto podniknout něco s veřejným míněním?"

Zatímco Paul zůstával u soudu, George se vrhl na veřejná vystoupení. Měla tu výhodu, že se na nich mohl chovat neformálně, a někdy zašel tak daleko, že se halil do oděvu v novém volném stylu, kterému říkal závěs. Paul mu připomínal: "Tati, ne aby sis to na pódiu přišlápl."

"Vynasnažím se," odpovídal George sklesle. Při jedné příležitosti oslovil výroční konferenci redaktorů holozpráv a přednesl projev, z něhož lze uvést tuto část:

"Můžeme-li na základě druhého zákona vyžadovat od kteréhokoli robota neomezenou poslušnost ve všech ohledech vyjma situací, kdy by mohlo být člověku ublíženo, potom každý člověk, kterýkoli člověk má nad každým robotem děsivou moc. Nad kterýmkoli robotem. A jelikož je druhý zákon nadřazen zákonu třetímu, může kterýkoli člověk využít zákona poslušnosti tak, aby překonal zákon sebeochra-ny. Může přikázat kterémukoli robotu, aby se poškodil nebo aby se z libovolného důvodu či zcela bezdůvodně zničil.

Je to spravedlivé? Jednali bychom tak se zvířaty? I neživotný objekt, který nám řádně sloužil, má právo, abychom ho brali na vědomí.

Robot není necitlivý, ale není ani zvíře. Je schopen myslet tak dobře, že s námi může hovořit, debatovat i žertovat. Můžeme se k nim chovat jako k přátelům, můžeme s nimi spolupracovat, a neposkytnout jim něco z ovoce tohoto přátelství? Věnovat jim malý příspěvek z této spolupráce?

Má-li člověk právo dát robotu jakýkoli příkaz - vyjma příkazů, jimiž by člověku bylo ublíženo -, pak i člověk by měl být natolik slušný, aby nikdy nedal robotu příkaz, kterým by bylo robotu ublíženo, pokud by si to absolutně nevyžadovala bezpečnost lidí. S velkou mocí jde ruku v ruce velká odpovědnost. Mají-li roboti tři zákony, jimiž jsou chráněni lidé, bylo by příliš žádat, aby i lidé měli jeden či dva zákony, jimiž by byli chráněni roboti?"

Andrew se nemýlil. Propukla bitva o veřejné mínění, jež mělo klíč k soudům a zákonodárným shromážděním. A nakonec byl schválen zákon uvádějící podmínky, podle nichž se zakazují příkazy, jimiž se ubližuje robotům. Formulace zákona měla ještě mnohá sporná místa a tresty za porušení zákona byly mírné, ale princip jím už byl ustanoven. Konečně schválení Světovým zákonodárným sborem doručili v den Slečičiny smrti.

Nešlo o náhodu. Během závěrečných debat se Slečinka úpěnlivě držela života a polevila, teprve když obdržela zprávu o vítězství. Poslední úsměv patřil Andrewovi. I poslední povzdech: "Byl jsi na nás hodný, Andrewe."

Zemřela, držíc Andrewa za ruku, zatímco její syn se ženou a dětmi zůstali stát v uctivé vzdálenosti.

Když sekretářka zmizela do vedlejší kanceláře, Andrew trpělivě čekal. Sekretářka, rovněž robot, mohla použít holografický komunikátor; Andrew považoval tuto situaci za netypickou. Musel totiž jednat s jiným robotem, a ne s člověkem.

Andrew si v duchu celou situaci převracel. Co je vlastně pro robota typické a co ne? Co je typické pro lidi, pro muže, pro ženy?

S podobnými problémy se často setkával při práci na své knize o robotech. Postupně nabývaný fortel, jak vymýšlet věty, aby v nich vyjádřil veškerou složitost problematiky, mu nepochybně obohacoval slovní zásobu.

Do místnosti tu a tam někdo vešel, okamžik na Andrewa civěl, ale on zrak neodvracel. Každého si prohlédl. Všichni pak postupně stočili pohled stranou.

Konečně vyšel Paul Charney. Zdálo se, že je překvapen, nebo vskutku překvapen byl, pokud by Andrew dokázal jeho výraz s jistotou dešifrovat. Paul s oblibou používal silnou vrstvu makeupu, jež móda diktovala pro obě pohlaví, ale ačkoliv líčení značně zostřovalo a zpevňovalo poněkud nevýrazné rysy jeho obličeje, Andrew to neschvaloval. Zjistil, že nesouhlas s lidmi, pokud jej ovšem nevyjádřil slovy, v něm už nevyvolává takový neklid. Byl schopen dokonce takový nesouhlas zapsat. Byl si jist, že tomu tak nebývalo vždycky.

"Pojď dál, Andrewe," vyzval ho Paul. "Promiň, že jsem si dal tak načas, ale vyřizoval jsem tady jednu záležitost, kterou jsem musel dokončit. Pojď dál. Říkáš, že chceš se mnou mluvit, ale nevěděl jsem, žeš myslel tady, ve městě."

"Jestli máš, Paule, moc práce, klidně počkám."

Paul vrhl pohled na zeď, kde souhra posunujících se stínů na číselníku sloužila jako hodiny, a řekl: "Pro tebe si udělám chvilku vždycky. Přišel jsi sám?"

"Najal jsem si automobil."

"Nějaké potíže?" zeptal se Paul úzkostně.

"Žádné jsem nečekal. Mne chrání zákon."

Paulovy obavy se ještě prohloubily. "Andrewe, už jsem ti vysvětloval, že ten zákon je právně bezúčinný, alespoň ve většině situací... A jestli si to s nošením šatů nerozmyslíš, dostaneš se nakonec do maléru - zrovna jako tenkrát poprvé."

"A taky naposled, Paule. Mrzí mě, že se zlobíš."

"Dívej se na to takhle. Ty jsi, Andrewe, doslova a do písmene žijící legenda a máš, bráno z mnoha hledisek, příliš vysokou cenu, než abys měl právo vystavovat se nějakému riziku... Jak pokračuješ s knihou?"

"Blížím se ke konci, Paule. Nakladatel je spokojen."

"No vida!"

"Jestli je s ní opravdu spokojen jako s knihou, to nevím. Asi předpokládá, že prodá mnoho výtisků, protože ji napsal robot. Z toho nejspíš plyne jeho spokojenost."

"Co naplat, je to taky jen člověk."

"Mě to neuráží. Ať se kniha prodává z toho či onoho důvodu, vynese mi nějaké peníze a ty budu potřebovat."

"Babička ti odkázala..."

"Slečinka byla štědrá a také vím, že se mohu spolehnout na rodinu, že mi pomůže i nadále. Ale ve skutečnosti spoléhám na honorář, který za tu knihu získám. Pak se pustím do dalšího kroku."

"Jakého dalšího kroku?"

"Rád bych si promluvil s ředitelem Národní americké společnosti pro výrobu robotů. Pokoušel jsem se vyjednat si s ním schůzku, ale nikdy jsem ho nezastihl. Při psaní knihy se mnou Národní americká nespolečovala, takže mě takový přístup vůbec nepřekvapuje, to chápeš."

Paul se očividně bavil. "Spolupráce je to poslední, co můžeš očekávat. Nespolečovali s námi v našem velkém boji za práva robotů. Právě naopak, a snad je ti jasné, proč. Dáme robotům určitá práva a lidé si je nebudou chtít kupovat."

"To na věci nic nemění," řekl Andrew. "Jestli jim budeš volat, mohl bys mi zajistit pohovor?"

"Nemají mě v lásce o nic víc než tebe, Andrewe."

"Co kdybys jim ale naznačil, že by mým přijetím mohli odvrátit kampaň advokátní kanceláře Feingolda a Charney za další posílení práv robotů?"

"Nebyla by to lež, Andrewe?"

"Byla, Paule, a já lhát nemohu. Proto musíš volat ty."

"Aha, takže ty lhát nemůžeš, ale ponoukat mě ke lhaní, to můžeš, co? Jak ty se polidšťuješ, Andrewe..."

Vyjednat rozhovor nebylo snadné, i přes Paulovo jméno, které teoreticky mělo svou váhu.

Nakonec se to podařilo, a když došlo k rozhovoru, Harley Smythe-Robertson, jenž byl z matčiny strany potomkem zakladatele společnosti a na znamení příbuzenského vztahu psal obě příjmení s pomlčkou, se tvářil nasupeně. Blížil se důchodovému věku a celou dobu, kdy působil ve funkci předsedy správní rady, se věnoval problematice práv robotů. Šedé vlasy se mu v tenké vrstvě lepily k temenu hlavy, tvář neměl nalíčenou a čas od času po Andrewovi stroze a nepřátelsky loupal očima.

"Pane," řekl Andrew, "bezmála před sto lety mi váš zaměstnanec Merton Mansky sdělil, že matematika, která řídí vyhodnocování po-zitronických spojů, je natolik složitá, že nedovoluje jiná než přibližná řešení a že z toho důvodu nejsou mé schopnosti plně prediktabilní."

"To bylo před sto lety." Smythe-Robertson zaváhal a potom ledově dodal: "..., pane. To již dávno neplatí. Teď vyrábíme precizní roboty, dokonale připravené konat své povinnosti."

"Ano," promluvil Paul, který se, jak slíbil, dostavil s Andrewem, aby byl zárukou, že společnost bude postupovat korektně. "S tím výsledkem, že sekretářce musím dávat pokyny ve všech případech, kdy se situace liší od zaběhnutých šablon, třeba jen nepatrně."

"Byl byste nespokojenější, kdyby měla improvizovat," usklíbl se Smythe-Robertson.

"Takže vy už nevyrábíte roboty, jako jsem já, schopné pružně reagovat a adaptovat se?"

"Již ne."

"Z výzkumu, který jsem prováděl ve spojitosti se svou knihou, vyplývá," pokračoval Andrew, "že v současné době jsem nejstarší dosud aktivně činný robot."

"V současné době," prohodil Smythe-Robertson, "i vůbec. Nejstarší, jaký kdy bude existovat. Žádný robot není po pětadvaceti letech použitelný. Stahujeme je z oběhu a nahrazujeme novějšími modely."

"Žádný robot z těch, které se v současnosti vyrábějí, není po pětadvaceti letech použitelný," usmál se Paul líbezně. "V tomto ohledu je Andrew zcela výjimečný."

Andrew, který se držel vytčeného postupu, pravil: "Nejsem jako nejstarší a neadaptabilnější robot na světě dostatečně neobvyklý, abych si od Národní americké zasloužil výjimečnou pozornost?"

"Zdaleka ne," namítl Smythe-Robertson mrazivě. "Vaše neobvyklost či jedinečnost je pro naši společnost špatná reklama. Kdybyste byl v pronájmu, a ne čirou náhodou prodán do vlastnictví, dávno bychom vás vyměnili."

"Ale přesně o to tady jde," konstatoval Andrew. "Já jsem svobodný robot a jsem sám sobě majitelem. Proto přicházím za vámi a žádám vás, abyste mě vyměnil. Výměnu ovšem nemůžete vykonat bez souhlasu majitele. Nyní si souhlas vynucujete jako jednu z podmínek pronájmu, ale za mých časů se nic takového neprovádělo."

Smythe-Robertson se teď tvářil současně vyděšeně i zmateně a v místnosti se na okamžik rozhostilo ticho. Andrew se přistihl, že si prohlíží hologram na zdi. Byla to posmrtná maska Susan Calvinové, svaté patronky všech robotiků. Od jejího skonu uplynula takřka dvě století, ale Andrew ji při psaní knihy poznal tak dobře, že byl téměř ochoten tvrdit, že se s ní za jejího života setkal.

"Jak bych vám měl vaši výměnu provést?" zeptal se Smythe-Robertson. "Vyměním-li vás jako robota, jak vám mohu předat nového robota jako majiteli, když v průběhu výměny přestáváte existovat?" Krutě se usmál.

"Na tom není nic těžkého," vložil se do věci Paul. "Sídlem Andrewovy osobnosti je jeho pozitronický mozek. Mozek je jediná část, kterou nelze vyměnit, aniž by se vytvořil nový robot. Z toho plyne, že pozitronický mozek je Andrew - majitel. Všechny ostatní části těla robota lze vyměnit, aniž se tím naruší jeho osobnost, a všechny ostatní části jsou majetkem mozku. Řekl bych, že Andrew chce dodat mozku nové tělo, tělo robota."

"Souhlasí," řekl Andrew klidně. Otočil se k Smythe-Robertsonovi. "Vy jste přece vyráběli androidy. Roboty, které se navenek do všech detailů i texturou kůže podobají lidem."

"Ano, vyráběli," odpověděl Smythe-Robertson. "Fungovali perfektně, byli vybaveni pokožkou a šlachami ze syntetických vláken. Kromě mozku neobsahovali prakticky žádný kov, ale odolností se skoro vyrovnali kovovým robotům. Kdybychom je měli srovnávat co do hmotnosti, byli dokonce odolnější."

Smythe-Robertsonovo sdělení Paula zaujalo. "To jsem netušil. Kolik jich je na trhu?"

"Ani jeden," řekl Smythe-Robertson. "Byli cenově mnohem náročnější než kovové modely a průzkum trhu nám naznačil, že by je lidé neakceptovali. Příliš se podobali lidem."

"Předpokládám," řekl Andrew, "že si Národní americká udržela výrobní odborné znalosti. A poněvadž tomu tak je, chci vás požádat, abyste mě vyměnili za organického robota, za androida."

Paul vytřeštil oči. "Panenko skákavák vydechl."

Smythe-Robertson strnul. "To je vyloučeno!"

"Proč vyloučeno?" zeptal se Andrew. "Pochopitelně vám zaplatím jakoukoli přiměřenou cenu."

"My androidy nevyrábíme," trval na svém Smythe-Robertson.

"Vy nejste ochotni vyrábět androidy," skočil mu rychle do řeči Paul. "To není totéž."

"Výroba androidů se beztak přičií obecnému zájmu veřejnosti," vedl si svou Smythe-Robertson.

"Ale žádný zákon ji nezakazuje," upozornil ho Paul.

"Škoda řeči, nevyrábíme je a ani je vyrábět nechceme."

Paul si odkašlal. "Pane Smythe-Robertsone," řekl. "Andrew je svobodný robot, na něhož se vztahuje zákon zaručující robotům jejich práva. Uvědomujete si to?"

"Až moc."

"Tento robot se jako svobodný robot rozhodl nosit šaty. To vede k tomu, že ho často pokořují bezohlední lidé

navzdory zákonu proti ponižování robotů. Je nesnadné postihovat blíže nedefinované urážky, které se nesetkávají se všeobecným odsudkem osob rozhodujících o vině a nevině."

"Národní americká společnost to chápala již od prvopočátku. Kancelář vašeho pana otce bohužel ne."

"Můj otec je nyní mrtev," řekl Paul, "ale mně je jasné, že se zde jedná o nepochybnou urážku s ještě nepochybnějším cílem!"

"O čem to mluvíte?" zeptal se Smythe-Robertson.

"Můj klient Andrew Martin - právě se totiž stal mým klientem - je svobodný robot, který je oprávněn požádat Národní americkou společnost pro výrobu robotů o právo na výměnu, jež tato společnost poskytuje každému, kdo vlastní nějakého robota déle než dvacet pět let. Národní americká společnost ve skutečnosti na takové výměně trvá."

Paul se usmíval. Byl ve svém živlu. Pokračoval: "Pozitronický mozek mého klienta je majitelem těla mého klienta - a tělo je zcela jistě starší než dvacet pět let. Pozitronický mozek požaduje výměnu těla a navrhuje, že zaplatí jakoukoli přiměřenou sumu za androidské tělo, jež obdrží výměnou. Pokud žádost odmítnete, dopustíte se tím urážky mého klienta a celou věc předáme soudu."

I když veřejné mínění v podobném případě obvykle nepodporuje požadavky robota, snad vás smím upozornit, že Národní americká má u veřejnosti pošramocenou pověst. A ti, kdo roboty využívají a plynou jim z nich tučné zisky, by za vaši společnost nedali ruku do ohně. Snad to jsou ještě dozvuky z dob, kdy se lidé robotů báli, a báli se jich všude. Snad je to odpor a zášť vůči moci a bohatství Národní americké společnosti, která má celosvětový monopol na výrobu robotů. Ať už je příčinou co chce, takový odpor existuje. Já si myslím, že dojdete k závěru, že by bylo lépe nepodstupovat proces, zejména proto, že můj klient je zámožný, bude žít ještě mnoho století a nebude mít důvod, aby ustoupil z boje a nedovedl svou při až do vítězného konce."

Smythe-Robertsonovi se nahrnula do tváří krev. "Vy se mě snažíte donutit k..."

"Já vás k ničemu nenutím," ohradil se Paul. "Pokud odmítáte souhlasit s logickou žádostí mého klienta, můžete tak zajisté učinit a my se odtud vzdálíme bez jediného slova... Ale budeme vás žalovat, na což máme, jak dobře víte, právo, a vy ten proces nakonec prohraje-te."

"Já bych...", nakouzl Smythe-Robertson a odmlčel se.

"Mám dojem, že jste ochoten přistoupit na naši nabídku," řekl Paul. "Snad ještě váháte, ale nakonec na ni přistoupíte. Pak mi dovoďte, abych vás informoval ještě o jednom detailu. Kdyby během přenosu pozitronického mozku mého klienta z jeho stávajícího těla do těla organického došlo k jakémukoli, i sebemenšímu poškození mozku, tak vás ujišťuji, že bych neustal, dokud bych vaši společnost ne-přimáčk'l, že by se z toho nevzpamatovala. A pokud by utrpěl jen jediný mozkový spoj platiniridiové podstaty mého klienta, zmobilizoval bych proti Národní americké veřejné mínění."

Paul se obrátil na Andrewa a otázel se: "Souhlasíš se vším, Andrewe?"

Andrew rozvažoval celou minutu. Vždyť šlo o schvalování lži, vydírání, zastrašování a ponižování člověka. Ale ne ublížení na těle, opakoval si v duchu, ne ublížení na těle.

Nakonec ze sebe tichounce vypravil: "Ano."

Bylo to, jako by ho znovu zkonstruovali. Dny, potom týdny a měsíce se Andrew necítil ve své kůži a i ty nejprostší úkony v něm budily rozpaky a nejistotu.

Paul zuřil. "Oni tě poškodili, Andrewe. Musíme na ně podat žalobu."

Andrew promluvil velmi pomalu. "Ne, to nesmíš. Nikdy bys jim nemohl prokázat... to... zl-zl-zl-zl..."

"Zlý úmysl?"

"Zlý úmysl. Kromě toho jsem stále silnější a lepší. Je to ještě tr- tr-tr..."

"Tréma?"

"Trauma. Koneckonců, nikdy dřív jsem takovou př-př- př- neměl."

Andrew vnímal svůj mozek zevnitř. To nikdo jiný než on nedokázal. Věděl, že už je zase chlapík, a tak měsíce, než si osvojil patřičnou koordinaci a dospěl k interakci mezi pozitronickým mozkem a novým tělem, trávil hodiny před zrcadlem.

Kdepak člověk! Obličej byl strnulý - příliš ztuhlý - a pohyby příliš rozhodné. Chyběla jim bezstarostná vláčná plynulost typická pro člověka, ale to se snad časem upraví. Teď alespoň mohl nosit šaty, k nimž se jeho dřívější kovová tvář nehodila. Cítil, že to byla směšná anomálie.

"Mám v úmyslu vrátit se ke své práci," řekl Andrew.

Paul se zasmál. "Takže jsi fit. Do čeho se pustíš? Do další knihy?"

"Ne," odpověděl Andrew vážně. "Žiju dost dlouho, než aby si mě jedno povolání osedlalo navěky. Kdysi jsem byl hlavně umělcem a stále se k tomu mohu vrátit. Pak nastala doba, kdy jsem byl historikem, i k tomu se ještě mohu vrátit. Ale teď chci být robobiologem."

"Snad robopsychologem."

"Ne. To bych si musel přibrat i studium pozitronických mozků a v této chvíli po takové činnosti nijak netoužím. Zdá se mi, že robobio-log by věnoval pozornost funkci těla, které je k pozitronickému mozku připojeno."

"Nebyl by to robotik?"

"Robotik pracuje s kovovým tělem. Já chci prostudovat organické humanoidní tělo. Pokud vím, jediné existující humanoidní tělo vlastním já."

"Zužuješ si pole," řekl Paul zamyšleně. "Jako umělec jsi měl komplexní představu. Jako historik ses převážně zabýval roboty. Jako robobiolog se budeš zabývat pouze sebou."

Andrew přikývl. "Vypadá to tak."

Andrew musel začínat od píky, protože o běžné biologii neměl ponětí a o přírodních vědách jakbysmet. Stal se

pravidelným návštěvníkem knihoven, kde u elektronických rejstříků vysedával pokaždé celé hodiny. V šatech se nelišil od ostatních čtenářů. Hrstka zaměstnanců, která věděla, že je robot, mu ve studiu nebránila. V místnosti nově přistavěné k domku si vybudoval laboratoř; také jeho knihovna se rozrůstala. Léta ubíhala. Jednou za ním přišel Paul a řekl: "Škoda že už nepracuješ na dějinách robotů. Doslechl jsem se, že Národní americká zavádí nový radikální směr výroby." Paul zestárl. Slábnoucí zrak mu nahrazovaly fotooptické články. V tom se přiblížil Andrewovi. "S čímkem vyrukovali?" zeptal se Andrew. "Vyrábějí centrální počítače, obrovitánské pozitronické mozky, které mikrovlnami komunikují s desítkami či dokonce tisícovkami robotů. Noví roboti nemají mozek. Fungují jako manipulátory jednoho obrovitého mozku a jsou od něj fyzicky odděleni." "Je to účinnější?" "Národní americká tvrdí, že je. Však tuhle novou direktivu ustanovil Smythe-Robertson ještě před svou smrtí a mám dojem, že to je odvetná akce proti tobě. V Národní americké se rozhodli přestat s výrobou robotů, s nimiž by měli ten typ potíží jako s tebou, a kvůli tomu oddělují mozek od těla. Mozek nebude mít tělo, které by mohl chtít vyměnit. Tělo nebude mít mozek, a tudíž ani žádné choutky. To je úžasné, Andrewe," pokračoval Paul, "jak jsi ovlivnil dějiny robotů. Tvoje umělecké schopnosti podnítily Národní americkou k výrobě přesnějších a specializovanějších robotů. Tvoje svoboda měla za následek, že byly stanoveny základní principy práv robotů. Tím, že jsi trval na androidském těle, jsi Národní americkou přinutil, aby oddělila mozek od těl." "Tuším," řekl Andrew, "že Národní americká nakonec vyrobí jediný nesmírně velký mozek, který bude ovládat několik miliard robo-tických těl. Vše vsadí na jednu kartu. To je nebezpečné a nesprávné." "Asi máš pravdu," usoudil Paul, "ale doufám, že to bude trvat přinejmenším sto let a že se toho nedožiju. Možná že se nedožiju příštího roku." "Paule!" zděsil se Andrew. Paul pokrčil rameny. "Jsme smrtelní, Andrewe. Nejsme jako ty. S tím se nedá nic dělat. Rád bych tě ale upozornil na jednu závažnou věc. Jsem poslední Charney. Pár příbuzných z druhého kolena, z pra-tetiny strany, sice ještě žije, ale ty já nepočítám. Peníze, které já osobně spravuji, budou odkázány na tvé jméno, a jestli mohu předvídat budoucnost, budeš finančně zajištěn." "To nebylo třeba," vysoukal ze sebe Andrew. Za celou dobu nedokázal přivyknout faktu, že Charneyovi umírají. "Nehádejme se," řekl Paul. "Obraťme list. Na čem teď pracuješ?" "Na systému, který androidům - mně - umožní získávat energii ne z atomových článků, ale ze spalování uhlovodíků." Paul pozvedl obočí. "Takže budou dýchat a jíst?" "Ano." "Jak dlouho už na tom bádáš?" "Dost dlouho. Myslím, že jsem zkonstruoval vhodnou spalovací komoru pro katalyzovanou regulaci štěpení." "Ale proč, Andrewe? Atomový článek je nesrovnatelně lepší." "Do jisté míry ano, jenže atomový článek není lidský." Práce mu zabírala čas, ale toho měl Andrew habaděj. Zatím se nechtěl do ničeho pouštět, čekal, až Paul v pokoji a poklidu zemře. Po smrti Pánova pravnuka Andrew pochopil, že zůstal sám, vystaven nepřátelskému světu, ale s o to větším zápalem se pustil po cestě, kterou si před dávnými lety vytyčil. Ve skutečnosti však nezůstal osamocen. Zemřel jeden člověk, ale advokátní kancelář Feingold a Charney žila dál, neboť kancelář jako právnická osoba neumírá, jako neumírá robot. Měla své směrnice a mechanicky se jimi řídila. Díky odkazu a advokátní kanceláři byl Andrew stále zámožný. Za každoroční vysoké poplatky se kancelář Feingold a Charney zabývala právními aspekty Andrewovy nové spalovací komory. Když nadešel čas a Andrew musel navštívit Národní americkou společnost pro výrobu robotů, a. s., odebral se tam sám. Poprvé šel s Pánem a podruhé s Paulem. Tentokrát, potřetí, šel sám a zmužile. Národní americká se změnila. Hlavní výrobní závod se přemístil na velkou kosmickou stanici, což bylo typické pro stále větší počet průmyslových odvětví, s nimiž odešlo mnoho robotů. Země se proměňovala na veliký park, populace se stabilizovala na jedné miliardě a už jen třicet procent ze stejné početné populace robotů bylo vybaveno nezávislým mozkem. Funkci ředitele výzkumu zastával Alvin Magdescu, muž tmavé pleti i vlasů, s bradkou přistřiženou do špičky. Na horní polovině těla neměl nic než hrudní pás, jak to diktovala móda. Andrew se přioděl do obleku, který býval moderní před desítkami let. "Já vás samozřejmě znám," ujal se slova Magdescu, "a velice mě těší, že vás mohu u nás uvítat. Jste náš nejznámější výrobek a škoda přeskoda, že se starý Smythe-Robertson proti vám tak stavěl. Mohli jsme s vámi udělat báječný obchod." "Stále ještě můžete," ujistil ho Andrew. "Ne, bohužel už ne. Pozdě bycha honit. Měli jsme roboty na Zemi víc než sto let, jenže časy se mění. Teď je expedujeme do vesmíru a ti, kteří zůstanou tady, budou bez mozku." "Ale co já? Já na Zemi zůstávám." "To je pravda, jenže vy na robota už moc nevypadáte. Nějaká nová přání? " "Být ještě méně robot. Pořídil jsem si organické tělo a chtěl bych taky organický zdroj energie. Mám tady s sebou výkresy..."

Magdescu při prohlížení výkresů nepospíchal. Možná je chtěl zpočátku jen zběžně prohlédnout, ale pak zpozorněl a souhlasně pokyvoval hlavou. Pojednou zamumlal: "To je pozoruhodné, velmi důmyslné. Kdo to všechno vymyslel?" "Já," řekl Andrew.

Magdescu ostře vzhlédl. "Vždyť to by znamenalo komplexní generálku vašeho těla a nezapomeňte, že by to byl experiment, protože na něco takového si doposud nikdo netroufl. Být vámi, tak bych do toho nešel. Zůstaňte takový, jaký jste."

Andrewův obličej skýtal jen omezené výrazové prostředky, ale v hlasu mu nesporně zazněla netrpělivost. "Pane doktore, vám zjevně uniká celý smysl našeho rozhovoru. Nemáte jinou možnost než s mou žádostí souhlasit. Lze-li takové orgány implantovat do mého těla, lze je implantovat i lidem. Tendence prodlužovat lidský život protetickými implantáty vám jistě neušla. Kvalitnější orgány než ty, které jsem zkonstruoval a průběžně konstruuji, zatím neexistují. Náhodou spravuji tyto patenty prostřednictvím advokátní kanceláře Feingold a Charney. Nečinilo by nám potíží pustit se do celé akce sami, mohli bychom vyvinout další protetické orgány a případně zahájit výrobu lidí s četnými vlastnostmi robotů. Váš podnik by to položilo.

Když mi ale provedete požadovanou operaci a budete-li souhlasit s dalšími operacemi za obdobných podmínek i v budoucnosti, získáte povolení využívat všechny patenty a řídit technologii výroby robotů a protetizace lidí. Smlouvu o správě potvrdím samozřejmě až po úspěšném provedení první operace. A až uplyne odpovídající doba, abych si byl jist, že operace dopadla opravdu úspěšně." Když Andrew ukládal člověku tak přísné podmínky, necítil se nijak vázán prvotními zábranami. Zkušenost ho učila, že to, co se jeví jako krutost, se může časem přetavit v laskavost. Magdescu se těžce vzpamatovával z překvapení. "O něčem takovém nerozhoduji sám," řekl zamyšleně. "Návrh musí schválit rada společnosti, což chvíli potrvá."

"Jsem ochoten čekat přiměřenou dobu," uzavřel Andrew. "Ale ne déle." A spokojeně si pomyslel, že ani Paul by nebyl jednal lépe.

Rada návrh ve stanoveném termínu schválila a operace se zdařila.

"S vaší operací jsem nesouhlasil, Andrewe," řekl Magdescu, "ne ale z důvodů, které vás snad napadají. Odmítal jsem riskovat váš po-zitronický mozek. Teď, po propojení pozitronických mozkových spojů se simulovanými nervovými drahami, by to s vaším mozkem mohlo vzít špatný konec, kdyby si tělo usmyslelo vypovědět službu."

"Plně jsem důvěřoval dovednostem zaměstnanců Národní americké,* řekl Andrew. "A teď mohu jíst."

"Můžete uskrávat olivový olej. Spalovací komora bude potřebovat čas od času pročistit, jak jsme vám už vysvětlili. Poněkud nepříjemný detail, nezdá se vám?"

"Dost možná, kdybych neměl v úmyslu pokračovat dál. Není vyloučeno ani samočinné čištění. Vlastně pracuji na zařízení, které si poradí s pevnou potravou. Ta už by mohla obsahovat nespálitelné frakce -jinými slovy nestravitelné látky, jež bude třeba vylučovat jako odpad."

"Potom byste ale musel vyvinout konečník."

"Ekvivalent."

"Co dál, Andrewe?"

"Všechno ostatní."

"Genitálie také?"

"Pokud budou odpovídat mým plánům. Mé tělo je jako plátno, na které chci nakreslit..."

Magdescu čekal, že Andrew větu dokončí, ale když se zdálo, že se tak nestane, dokončil ji sám. "... člověka?"

"Uvidíme," řekl Andrew.

"Je to namouduši nicotná ctižádost, Andrewe," naléhal Magdescu. "Jste lepší než člověk. Od okamžiku, kdy jste se rozhodl pro organi-cismus, to s vámi jde z kopce."

"Můj mozek tím neutrpěl."

"Ne, neutrpěl. To vám zaručuji. Andrewe, vaše patenty znamenaly radikální obrat při použití protetických orgánů, uvádějí se na trh pod vašim jménem. Jste uznávaným vynálezcem, a taky se proto těšíte všeobecné úctě -jež vám právem náleží. Proč si dál hrát se svým tělem?"

Andrew neodpověděl.

Pocty na sebe nenechaly čekat. Andrew přijal členství v několika učených společnostech včetně jedné společnosti věnující se vědnímu oboru, který Andrew kdysi založil. Tenkrát jej nazval robobiologie, ale postupně se vžil termín protetologie.

O sto padesátém výročí Andrewova zhotovení se konal slavnostní oběd, který na jeho počest uspořádala Národní americká společnost pro výrobu robotů. Pokud v tom Andrew vycítil ironii, nechával si to pro sebe.

Alvin Magdescu se dostavil už jako muž na odpočinku a zasedl do čela stolu. Bylo mu čtyřiašedesát let a žil jen díky protetickým orgánům, které mimo jiné plnily funkci jater a ledvin. Oběd dosáhl vrcholu, když Magdescu po krátkém a dojemném projevu pozvedl sklenici a připil na zdraví "stopadesátiletého robota".

Andrew mohl nyní, po operaci, předvádět obličejovými svaly širokou škálu emocí, ale všechny ceremonie proseděl vážně a netečně. Nebylo mu po chuti, zeje stopadesátiletý robot.

Protetologie se nakonec postarala o Andrewův odlet ze Země. V desetiletích, která následovala po oslavách stopadesátin, se Měsíc stal po všech stránkách pozemštějším než Země - až na gravitaci. V městech vznikajících pod povrchem Měsíce se usadila poměrně hustá populace.

Protetické přípravky zde musely brát v úvahu slabší gravitaci. Andrew strávil na Měsíci pět let. Spolupracoval s místními protetology na odpovídajících úpravách. Když nepracoval, procházel se mezi roboty. Jeden jako druhý se k

němu choval s robotickou poslušností a ochotou, které náležejí člověku.

Odlétl na Zem, fádnil a tichou ve srovnání s Měsícem, a navštívil advokátní kancelář Feingold a Charney, aby ohlásil svůj návrat.

Nynější vedoucí kanceláře, Simon DeLong, byl překvapen.

"Slyšeli jsme, že se vracíte, Andrewe," (málem řekl "pane Martine", "jenže jsme vás nečekali dřív než příští týden."

"Hnala mě netrpělivost," pravil Andrew příkře. Chtěl co nejdřív stočit řeč k jádru věci. "Víte, Simoně, na Měsíci jsem se staral o dva-cetičlenný výzkumný tým, o dvacet lidí. Dával jsem příkazy, nad kterými se nikdo nepozastavoval. Měsíční roboti se mi podřizovali, jako by se podřizovali člověku. Proč potom nejsem člověk?"

Do DeLongových očí vstoupil ostražitý pohled. "Můj milý An-drew," řekl. "Jak jste mi právě vyličil, roboti i lidé s vámi jednají jako s člověkem. Jste proto de facto člověk."

"Být člověkem de facto mi nestačí. Nechci, aby se mnou pouze jednali, ale aby mě za něj právně uznali a s ním ztotožnili. Chci být člověk de iure."

"To je ovšem něco jiného," podotkl DeLong. "To bychom zabředli do lidských předsudků a do nepochybného faktu, že jakkoli se člověku podobáte, člověk nejste."

"Jak to, že ne?" otázal se Andrew. "Postavou ani orgány se od člověka neliším. Mám orgány, které jsou vlastně totožné s některými orgány v protetizovaných lidech. Umělecky, literárně i vědecky jsem přispěl lidské kultuře tolik, kolik nepřispěl jediný dosud žijící člověk. Co byste chtěl víc?"

"Já osobně už nic. Potíž ale tkví v tom, že bude třeba rozhodnutí Světového zákonodárného sboru, abyste byl prohlášen za člověka. Řeknu vám upřímně, že takové rozhodnutí neočekávám."

"S kým ze sboru bych měl promluvit?"

"Možná s předsedou výboru pro vědu a techniku."

"Můžete mi domluvit schůzku?"

"Vy ale nepotřebujete prostředníka. Ve vašem postavení smíte ..."

"Ne. Zařídte to vy." (Andrewovi nedošlo, že dává kategoricky příkaz člověku. Na Měsíci tomu přivykl.) "Chci, aby mu bylo jasné, že v tomhle mi kancelář Feingold a Charney bude krýt záda."

"Ale víte, že ..."

"Bude krýt záda, Simoně. Sto třiasmdesát let jsem tak či onak přispíval této kanceláři, a ne málo. V minulosti jsem býval zavázán jednotlivým členům kanceláře, ale teď už nejsem vázán ničím. Naopak, žádám jen o to, co mi dlužíte."

"Udělám vše, co bude v mých silách," vzdychl DeLong.

Předsedkyně (tedy ne předseda, jak se domníval DeLong) výboru pro vědu a techniku pocházela z východoasijské oblasti. Jmenovala se Ti Li-sing a v průhledných šatech (zahalujících to, co chtěla zahalovat, pouze leskem) vypadala, jako by se zabalila do plastické hmoty.

Řekla: "Vaše touha po plných lidských právech ve mně budí sympatie. V dějinách byly doby, kdy části lidstva bojovaly za plná práva, za plná lidská práva. O která práva se jedná vám?"

"O něco tak prostého, jako je právo na život. Roboti mohou kdykoliv demontovat."

"Člověk může být kdykoliv popraven."

"Poprava může následovat pouze po řádném soudním procesu. K mé demontáži není žádného procesu potřeba. Stačí jediné slovo člověka, který má určitou pravomoc, a je se mnou amen. Kromě toho... kromě toho..." Andrew se úpěnlivě snažil, aby jeho projev nevyzněl jako prosba, ale nové získané možnosti lidského výrazu a tónu hlasu ho prozradily.

"Pravda je, že chci být člověk. Toužil jsem po tom celých šest lidských generací."

Li-sing na něj pohlédla temnými chápajícíma očima. "Zákonodárný sbor může vydat zákon, kterým vás prohlásí za člověka - klidně by mohli vydat zákon, jímž by za člověka prohlásili kamennou sochu. Zdali to opravdu udělají, je stejně pravděpodobné jak v prvním, tak ve druhém případě, bohužel. Členové Kongresu jsou právě tak lidé jako zbytek lidstva, a navíc zde stále existuje stín nedůvěry vůči robotům."

"I nyní?"

"I nyní. Všichni bychom rádi uznali skutečnost, že si lidskost zasluhujete, ale nicméně přetrvává strach, že by byl stanoven nežádoucí precedens."

"Jaký precedens? Jsem jediný svobodný robot, jediný robot mého typu. Takového už nikdy nevyrobí. Můžete si to u Národní americké ověřit."

"'Nikdy' je dlouhá doba, Andrewe - nebo, je-li vám to milejší, pane Martine -, i když já osobně bych vás bez okolků pasovala na člověka. Sam zjistíte, že většina členů Kongresu nebude ochotná ustanovit takový precedens, bez ohledu na to, jak bezvýznamný by takový precedens mohl být. Pane Martine, naprosto s vámi cítím, ale nemohu vám říci, abyste si dělal nějaké naděje. Opravdu..."

Poposedla si a na čele se jí objevily vrásky. "A navíc, kdyby se tato otázka dostala do kritického stadia, mohl by se dost dobře vynořit návrh jak v rámci zákonodárného sboru, tak mimo něj, týkající se demontáže, o níž jste se zmínil. Odklidit vás by se mohlo jevit jako to nejjednodušší řešení celého dilematu. Vezměte to v úvahu, ještě než se rozhodnete pokračovat."

"Copak si nikdo nevzpomene na techniku protetologie, která je téměř celá mým dílem?" zeptal se Andrew.

"Může vám to připadat kruté, ale nevzpomene. I kdyby, bude jí vzpomenuť proti vám. Řeknou, že jste ji vytvořil pro sebe. Řeknou, že to byla součást kampaně za robotizaci lidí nebo za polidštění robotů, a v každém případě ji budou posuzovat jako špatnost a zlomyslnost. Vy jste se nikdy nezúčastnil nenávislné politické kampaně, pane Martine, a proto vás předem upozorňuji, že se stanete terčem očerňování a pomluv takového druhu, kterému bychom my dva nepřikládali sebemenší význam, ale vždy se najdou lidé, kteří všemu uvěří do posledního písmene. Pane Martine,

nekomplikujte si život." Li-sing vstala a vedle Andrewa, sedícího v křesle, vypadala drobně a téměř dětsky. "Pokud se rozhodnu bojovat za svou lidskost," zvažněl Andrew, "postavíte se na mou stranu?" Li-sing přemýšlela a pak řekla: "Ano - dokud to půjde. Kdyby ale kdykoliv nastala situace, která by ohrožovala mou politickou budoucnost, byla bych vás asi nucena zanechat osudu naospas. Domnívám se totiž, že tato otázka je poněkud vzdálena mým názorům. Snažím se s vámi jednat otevřeně." "Děkuji vám, o víc ani nežádám. Zařekl jsem se, že svou věc probojuji bez ohledu na následky, a o pomoc vás budu žádat jen tak dlouho, dokud mi ji budete moci poskytovat."

Nebyl to přímý boj. Právníci kanceláře Feingold a Charney nabádali k trpělivosti a Andrew zachmuřeně mumlal, že trpělivosti má nekonečnou zásobu. Advokátní kancelář Feingold a Charney potom vstoupila do kampaně za zúžení a vymezení bitevního pole.

Dala podnět k zahájení soudního řízení, kdy popírala povinnost splácet dluhy osobě s protetickým srdcem. Argumentovala tvrzením, že dotyčná osoba ztrácí vlastnictvím robotického orgánu lidskost a s ní i ústavní lidská práva.

Bojovala šikovně a houževnatě, prohrávala na každém kroku, ale vždycky tak, že si vynutila rozhodnutí v co nejširším smyslu, jež pak převedla řadou odvolání až ke Světovému soudnímu dvoru.

Boj trval léta a stál milióny dolarů.

Když bylo doručeno konečné rozhodnutí, uspořádal DeLong něco jako oslavu vítězství nad soudní prohrou. Do místnosti kanceláře se dostavil rovněž Andrew.

"Dosáhli jsme dvou úspěchů," konstatoval DeLong. "A oba jsou významné. Ze všeho nejdřív jsme ustanovili fakt, že žádný počet artefaktů v lidském těle nezpůsobuje, že by takové tělo přestávalo být tělem lidským. Za druhé jsme na této problematice zainteresovali veřejné mínění. To se jednoznačně postavilo na stranu volného výkladu lidskosti, neboť neexistuje jediný člověk, který by nedoufal, že ho protetika udrží při životě."

"A myslíte, že zákonodárný sbor mou lidskost teď uzná?" zeptal se Andrew.

DeLong se neklidně zavrtěl. "Co se toho týče, nemohu být optimista. Stále zůstává jeden orgán, který Světový soudní dvůr určil jako kritérium lidskosti. Lidé mají organický buněčný mozek, kdežto roboti platiniridiový pozitronický mozek... Ne, Andrewe, nedívejte se tak na mě. Nedokážeme napodobit funkci buněčného mozku v umělých strukturách, abychom se přiblížili organickému typu, na který se vztahuje rozhodnutí soudního dvora. To neovládnete ani vy!"

"Co bychom potom měli dělat?"

"Pokusit se o to, co jiného. Li-sing jako členka Kongresu bude stát při nás. I další členové Kongresu se stavějí na naši stranu. Prezident se v tomto případě nepochybně přikloní k názoru většiny členů zákonodárného sboru."

"Máme většinu?"

"Zdaleka ne. Mohli bychom ji ale získat, kdyby veřejnost připustila, aby širší výklad lidskosti platil také pro vás."

Pravděpodobně to nevyjde, ale jestli to nechcete vzdát, musíte riskovat."

"Já se vzdát nechci."

Členka Kongresu Li-sing byla zjevně starší, než když se s ní Andrew setkal poprvé. Průhledné šaty byly dávno tytam. Měla teď nakrátko ostříhané vlasy a přiléhavý oděv. Zato Andrew stále tíhl v rozumných mezích ke stylu odívání, který převládal před sto lety, když se poprvé odvážil obléknout si šaty.

"Zašli jsme tak daleko, jak jen to šlo, Andrewe," řekla Li-sing. "Zkusíme to ještě jednou po prázdninách. Ale upřímně - porážka je jistá. Budeme muset kapitulovat. Veškeré úsilí, které jsem v poslední době vyvinula, mi vyneslo jen jistou porážku v nadcházející kongresové kampani."

"Já vím," zachmuřil se Andrew, "a dost mě to mrzí. Kdysi jste řekla, že mě opustíte, až k něčemu takovému dojde. Proč jste to už neudělal a?"

"Víte, teď se na to dívám jinak. Kdybych vás v tom nechala, byla by to mnohem vyšší cena, než kterou jsem byla ochotná zaplatit za další funkční období. A já už pracuji v zákonodárném sboru déle než čtvrtstoletí. To stačí."

"Nenapadá vás, Ti, něco, jak bychom mohli změnit myšlení"

"Změnili jsme myšlení všech těch, kdo byli přístupní rozumovým důvodům. Zbytek - většinu - nejsme s to vyburcovat z emocionální antipatie."

"Emocionální antipatie není přesvědčivým důvodem při volbě té či oné alternativy."

"Já vím, Andrewe, jenže oni emocionální antipatii nepovyšují na logický důvod."

"Všechno vlastně ztroskotává na mozku," řekl Andrew opatrně. "Proč ale zůstávat na úrovni buňky versus pozitrony? Copak si nemůžeme vynutit funkční definici? Musíme říkat, že mozek se skládá z toho nebo onoho? Nemohli bychom uvést, že mozek je něco - cokoliv - schopné určité úrovně myšlení?"

"To neprojde," namítla Li-sing. "Váš mozek je dílem lidských rukou, kdežto lidský mozek ne. Váš mozek byl zkonstruován, jejich vznikl vývojem. Pro každého člověka, který trvá na udržování bariéry mezi ním a robotem, jsou tyto rozdíly ocelovou zdí míli vysokou a míli silnou."

"Kdybychom se tak mohli dostat ke zdroji jejich antipatie - k samému zdroj i..."

"Tolik jste toho prožil," řekla Li-sing smutně, "a ještě se snažíte pochopit lidské jednání. Chudáku Andrewe, nezlobte se, ale k tomu vás nutí ten robot, co je ve vás."

"Já nevím," polkl Andrew. "Kdybych se dokázal odhodlat..."

1 (repríza)

Kdyby se dokázal odhodlat...

Dávno věděl, že k tomu možná dojde, a tak se nakonec ocitl na středisku. Vybral si jednoho dostatečně zručného chirurga, což znamenalo robota, neboť člověku v této spojitosti nemohl důvěřovat ani co do schopnosti, ani co do zaujatosti.

Na člověku by takovou operaci chirurg nemohl provést, proto Andrew, který oddaloval okamžik rozhodnutí řadou skličujících otázek, jež zrcadlily jeho vnitřní zmatek, odložil první zákon stranou a řekl: "Já jsem také robot." Potom pronesl tak rozhodně, jak se to naučil, když v uplynulých desetiletích velel i lidem: "Přikazuji vám, abyste mne operoval."

V nepřítomnosti prvního zákona pak příkaz, tak rozhodně vydaný osobou, která se tolik podobala člověku, aktivizoval druhý zákon v odpovídající síle a chirurg se pustil do práce.

Andrewův pocit slabosti existoval pouze v jeho představách, o tom nepochyboval. Po operaci se zotavil. Přesto se opíral o zeď, tak nenápadně, jak jen mohl. Kdyby si sedl, vše by prozradil.

"Poslední hlasování se koná tento týden, Andrewe," připomínala Li-sing. "Děle jsem to už nemohla zdržovat, a my jistě prohrájeme... A to bude, Andrewe, konec všech našich nadějí."

"Jsem vám velice vděčen za vaše důmyslné odklady," řekl An-drew. "Poskytly mi potřebný čas, a tak jsem se odhodlal k jednomu riskantnímu kroku. Prostě jsem musel."

"K jakému kroku?" otázala se Li-sing starostlivě.

"Nemohl jsem se svěřit ani vám, ani lidem od Feingolda a Char-neyho. Byl jsem si jist, že byste mi v tom zabránili. Podívejte, jestliže se jedná o mozek, není největším rozdílem otázka nesmrtnosti? Kdo by se staral o to, jak mozek vypadá, z čeho se skládá nebo jak byl vytvořen? Důležité je, že mozkové buňky umírají, musí umírat. I kdyby se všechny ostatní orgány těla zachovaly nebo nahradily, mozkové buňky, které se nedají vyměnit, musí nakonec odumřít, aby se při výměně nezměnila, jinými slovy neusmrtila osobnost.

Moje pozitronické spoje mi bez citelných změn vydržely skoro dvě století a mohly by vydržet ještě další stovky let. Není tohle ta základní bariéra? Lidé dokážou snášet nesmrtelného robota, protože je jim jedno, jak dlouho vydrží stroj. Nemohou ale tolerovat nesmrtelného člověka, protože svou smrtelnost snášejí jen proto, že platí všeobecně. A z toho důvodu mě nemohou prohlásit za člověka."

"Co mi tím chcete naznačit, Andrewe?" zeptala se Li-sing.

"Problém jsem odstranil. Před desítkami let mi pozitronický mozek připojili k organickým nervům. Teď jedna poslední operace upravila toto spojení tak, aby mi z mozkových spojů pomalu - velmi pomalu - vyprchával potenciál."

Na okamžik se Li-sing na tváři poseté jemnými vráskami neobjevil žádný výraz. "Má to znamenat, že jste si zařídil pomalé umírání, Andrewe? To jste nemohl. Porušil byste třetí zákon."

"Ne," řekl Andrew. "Volil jsem mezi smrtí těla a smrtí cílů a tužeb. Kdybych tělo nechal žít za cenu větší smrti, porušil bych třetí zákon."

Li-sing ho uchopila za ruku, jako by jí chtěla zatřást. Zarazila se. "Andrewe, to přece nejde. Změňte to."

"Už je pozdě. Operace napáchala velké škody. Zbývá mi - více či méně - rok života. Vydržím ještě do dvoustého výročí dne, kdy mě vyrobili. Podlehl jsem slabosti a souhlasil s oslavou."

"Za takovou cenu? Andrewe, vy jste blázen."

"Jestli tím získám lidskost, pak ničeho nelituji. Jestli ne, přinese mi to konec strádání. A to má taky svou cenu."

A Li-sing udělala něco, co ji samotnou překvapilo. Tíše se rozplakala.

Bylo až s podivem, jak Andrewův čin zasáhl představivost celého světa. Vše, co kdy vykonal, s lidstvem nepohnulo. Ale nakonec přijal i smrt, aby se stal člověkem, a jeho oběť byla příliš vysoká, než aby ji lidstvo odmítlo.

Závěrečný ceremoniál se zcela záměrně konal v den dvoustého výročí. Světový prezident měl podepsat návrh zákona a schválit jej jako závazný zákon. Slavnost přenášela globální síť stanic do celého světa, ale i pro Lunární stát a kolonii na Marsu.

Andrew seděl v pojízděném křesle. Mohl sice chodit, ale jen roztřeseně.

Světový prezident před zraky celého lidstva řekl: "Před padesáti lety jste byl prohlášen za stopadesátiletého robota, Andrewe." Odmlčel se a pak mnohem slavnostnějším tónem dodal: "Dnes vás prohlašuji za dvěstěletého člověka, pane Martine."

A když Andrew s úsměvem pozvedl ruku, stiskl mu ji sám prezident.

Andrew ležel na posteli. Myšlenky mu zvolna slábly a unikaly.

Zoufale se po nich natahoval. Člověk! Je člověk! Chtěl, aby toto byla jeho poslední myšlenka. S ní se chtěl rozplynout - zemřít.

Ještě jednou otevřel oči a naposledy rozeznal tíše čekající Li-sing. Stáli zde i ostatní, ale byly to pouhé stíny, nezřetelné stíny. Pomalu, kousek po kousku, k ní vztáhl ruku a velmi vzdáleně a jemně ucítil, zeji uchopila.

Mizela mu před očima, jak se mu postupně vytrácely poslední myšlenky.

Ale než mu zmizela navždy a než se všechno zastavilo, vytanula mu na mysli poslední prchavá myšlenka, dávná vzpomínka.

"Slečinko," zašeptal tak tíše, že ho nikdo nezaslechl.

Bezděčné vítězství

Kosmická loď byla děravá jako příslovečné řešeto.

S její netěsností se totiž předem počítalo. V tom byl vlastně celý vtip.

Pochopitelně že během letu z Ganymeda k Jupiteru se do lodi nahnulo tolik toho nejvakuumovějšího kosmického vzduchoprázdna, co se ho tam jen vešlo. A jelikož loď postrádala rovněž vyhřívací zařízení, kosmické vzduchoprázdno mělo svou normální teplotu, která se pohybuje nepatrně nad absolutní nulou.

I tato okolnost odpovídala plánu. Na zmíněné kosmické lodi vůbec nikoho neznepokojovaly takové maličkosti jako například nepřítomnost tepla a vzduchu.

Několik tisíc mil nad povrchem Jupitera začaly do lodi prosakovat první chomáčky Jupiterovy atmosféry, jež se svým charakterem příliš nelišila od vakua. Atmosféra se skládala prakticky pouze z vodíku, ačkoli pečlivá analýza plynů by možná zaznamenala také stopu hélia. Tlakoměry se jaly šplhat do nebetyčných výšin.

Jak loď při obletu Jupitera prudce klesala po spirálové dráze, tempo šplhání se značně zrychlilo. Ručky na sebe navazujících tlakoměrů, určených pro postupně vyšší a vyšší tlaky, se daly do pohybu, až se ocitly v blízkosti takřka miliónu atmosfér, kde hodnoty ztratily většinu významu. Teplota, zaznamenávaná termoelektrickými články, pozvolna a nerovnoměrně stoupala, až se nakonec ustálila přibližně na sedmdesáti stupních Celsia pod nulou.

Loď se pomalu pohybovala k cíli, těžce si razíc cestu bludištěm plynových molekul, které se k sobě tiskly tak silně, že i vodík tlakem nabyl hustoty kapaliny. Tuto hroživou atmosféru prosycovaly čpavkové páry, táhnoucí se z široších čpavkových moří. Vítr, který se zvedl o tisíc mil výše, zmohutněl tak, že jeho intenzitu nevystihovalo ani slovo hurikán. Dávno předtím, než loď přistála na značně rozměrném ostrově, snad sedmkrát větším než Asie, bylo nabíledni, že Jupiter nepatří mezi příjemné světy.

Tři členové posádky se nicméně domnívali, že Jupiter mezi příjemné světy patří. A byli o tom dokonce přesvědčeni. Jenže tři členové posádky se zdaleka nepodobali lidem. A právě tak zdaleka nepřipomínali ani Jupiteřany.

Byli to prostě roboti. Zkonstruovali je na Zemi tak, aby si na Jupiteru vedli co nejlépe.

TT Tři řekl: "Vypadá to jako pěkná pustina."

TT Dvě se postavil vedle TT Trojky a zasmušile si prohlížel krajinu šlehanou zuřícími větry. "V dále jsem zahlédl nějaké struktury," řekl TT Dvě, "které jsou očividně umělé. Navrhují vyčkat příchodu obyvatel."

Na druhé straně kabiny poslouchal TT Jedna, ale mlčel. Z trojice robotů byl vyroben jako první, víceméně experimentální model. Následkem toho se dával do řeči méně často než jeho dva společníci.

Čekání netrvalo dlouho. Ve výši se mihla jakási vzducholod' prapodivné konstrukce. Za ní letěly další. Potom se přiblížila kolona pozemních vozidel, zaujala pozice a vyvrhla ze sebe organismy. Spolu s organismy se objevila i rozličná neživá zařízení, což snad mohly být zbraně. Některá zařízení nesl jediný Jupiteřan, jiná zařízení přenášely skupiny Jupiteřanů a některá zařízení se pohybovala vlastní silou, s obyvateli Jupitera patrně uvnitř.

To roboti nevěděli jistě.

TT Tri řekl: "Teď nás obklíčili ze všech stran. Bylo by logickým mírovým gestem, kdybychom vyšli ven. Souhlasíte?"

Ostatní souhlasili. TT Jedna rozrazil těžké dveře. Nebyly to ani dvojité, ani speciální vzduchotěsné dveře.

Jejich průchod dveřmi zavalil podnět ke vzrušenému hemžení v řadách Jupiteřanů, kteří je obklopovali. S některými největšími neživými zařízeními prováděli jakési kejkle a TT Tri zaregistroval na vnější vrstvě svého těla z berylia, iridia a bronzu zvýšení teploty.

Ohlédl se na TT Dvojku. "Cítíš to? Tuším, že do nás perou tepelnou energii."

TT Dvě signalizoval překvapení. "To bych rád věděl proč."

"Je to určitě tepelný paprsek. Jen se podívej!"

Z nějakého nezjistitelného důvodu jeden paprsek vybočil z určeného směru a přímka radiace proťala potok jiskřící čistým čpavkem - v níž se rozklokotal divokým varem.

Trojka se obrátil k TT Jedničce. "Buď tak hodný, Jedničko, a poznamenej si to, ano?"

"Jasně." Veškeré rutinní kancelářské práce spočívaly na bedrech TT Jedničky. Poznámky si činil jednoduchou metodou. V duchu přidal nový údaj k údajům, jež už zachytil v přesné paměti. Tak měl zaznamenány hodnoty, které hodinu co hodinu vykazovaly všechny důležité přístroje na palubě lodi po dobu letu na Jupiter. "Jaký mám pro tuto reakci uvést důvod?" tázal se TT Jedna ochotně. "Naše lidské pány by taková informace nejspíš potěšila."

"Žádný důvod. Respektive," opravil se TT Tři, "žádný zjevný důvod. Mohl bys uvést, že maximální teplota paprsku byla asi plus třicet stupňů Celsia."

"Pokusíme se o komunikaci?" přerušil ho TT Dvě.

"To by byla ztráta času," řekl TT Tři. "Určitě tady není víc než hrstka Jupiteřanů ovládajících kód rádiového praskotu, kód, který se vyvinul mezi Jupiterem a Ganymedem. Budou muset poslat pro znalce kódu, a ten až dorazí, dozajista brzy naváže kontakt. Zatím bychom je mohli pozorovat. Řeknu vám upřímně, že jejich jednání nechápu."

Dosavadní činnost Jupiteřanů se vymykala chápání robotů. Tepelné záření ustalo. Do předních řad byly přemístěny další přístroje a ihned se zapojily do hry. K nohám pozorujících robotů dolétla pouzdra, která pod vlivem Jupiterovy gravitace prudce a rychle klesala. Pouzdra po dopadu pukala a vypocovala kaluže modré kapaliny, jež se díky vypařování spěšně zmenšovaly.

Pochmurný vítr strhával výpary v dál. Místům, kudy se výpary šířily, se Jupiteřané kvapně vyhýbali, divže se neustrkali. Jeden louda-vý Jupiteřan se odšourával příliš pomalu, načež sebou chvíli divoce tloukl, pak zplihl a znehybněl.

TT Dvě se sklonil, strčil prst do kaluže a upřeně si prohlížel odkapávající tekutinu. "Myslím, že to je kyslík," oznámil.

"Přesně tak, kyslík," souhlasil TT Tři. "Tohle je čím dál tím za-motanější. Bezpochyby se jednalo o nějaký nebezpečný postup, protože mám dojem, že kyslík je pro tyto tvory jedovatý. Jeden Jupiteřan zemřel!"

Nastala odmlka a potom TT Jedna, jehož výraznější prostomysl-nost se čas od času projevovala zvýšenou

konkrétností myšlení, ze sebe těžce vysoukal: "Třeba se nás tihle podivní tvorové pokoušejí krapet dětinsky zničit." TT Dvě, jehož tato myšlenka zaujala, odpověděl: "A víš, Jedničko, že máš asi pravdu?"

Aktivita Jupiteranů na chvíli polevila, ovšem zanedlouho nasadili novou konstrukci se štíhlým prutem mířícím skrze neproniknutelné jupiterské šero vzhůru k obloze. Prut se v neuvěřitelné vichřici tyčil nehnutě, což naznačovalo pozoruhodnou strukturální pevnost. Ze špičky prutu vyšel praskot a potom zášleh, jímž se hlubiny atmosféry prozářily do šedé mlhy.

Roboty zaplavilo na okamžik přilnavé záření. Trojka oznámil zamyšleně: "Výboj elektrické energie o vysokém napětí! To ale byla šleha! Jedničko, myslím, žeš trefil hřebík na hlavičku. Lidští páni nám koneckonců říkali, že tihle tvorové touží zničit vše, co je lidské. Organismy posedlé tak nesmyslnou zlovolností, že se kojí myšlenkou ublížit člověku," hlas se mu při tom pomýšlení zachvěl, "by se dvakrát nerozpakovaly, mají-li nás zničit."

"To je ostuda, že mají tak pokřivené myšlení," řekl TT Jedna. "To je tedalitužuk

"Z jejich názorů na mě padá zármutek," řekl TT Dvě. "Vraťme se do lodi. Prozatím jsme toho viděli ažaž."

Přemístili se zpět a rozhodli se čekat. Jak už TT Tri konstatoval, Jupiter je rozlehlá planeta, a tak jupiterské dopravě mohlo trvat notnou chvíli, než se k lodi dostaví odborník na rádiový kód. Trpělivost je ovšem pro roboty samozřejmostí.

Zkrátka, než se odborník dostavil, otočil se Jupiter třikrát kolem své osy, což jim dosvědčil chronometr. Pochmurnou temnotu u dna tří tisíc mil plynu stlačeného na kapalinu východy a západy Slunce pochopitelně neovlivňovaly, takže se o dnech či nocích nedalo mluvit. Avšak Jupiterané se stejně jako roboti neorientovali podle viditelného světelného záření, a tak to vlastně bylo jedno.

Jupiterané, kteří obklíčili loď, pokračovali během tohoto třicetihodinového intervalu ve výpadech s vytrvalou a urputnou neústupností, o jejímž charakteru si robot TT Jedna poznamenal v duchu do paměti hezkou řádku údajů. Loď byla napadena tolika rozličnými druhy sil, kolik uplynulo hodin. Roboti pozorně sledovali každý útok a analyzovali zbraně, které rozpoznali. Všechny zbraně ovšem nerozpoznali.

Jenže lidští páni stavěli výborně. Konstrukce lodi a robotů, jejichž podstatu bylo možno vyjádřit dvěma slovy - hrubá síla -, trvala patnáct let. Útoky se bez užitku vyčerpávaly a na lodi ani na robotech nezanechaly žádné zjevné stopy.

"Myslím, že tahle atmosféra jim nesedí," řekl TT Tri. "Nemůžou používat atomové trhaviny, protože v tomhle sirupovitém vzduchu by mohli vytrhnout jen díru a výbuchem by pochroumali leda sami sebe."

"A taky ještě nepoužili konvenční trhaviny," řekl TT Dvě. "A to je dobře. Nás by přirozeně poškodit nemohli, ale trochu by to s námi zamávalo."

"Konvenční trhaviny nepřipadají v úvahu. Trhaviny nemůžou explodovat bez rozpínání plynů a v téhle atmosféře se plyny samo sebou nemůžou rozpínat."

"To je moc dobrá atmosféra," mumlal TT Jedna. "Mně se líbí."

Což bylo samozřejmé, neboť pro takovou atmosféru byl vyroben. Roboti řady TT byli vůbec první roboti vyrobení Národní americkou společností pro výrobu robotů, a.s., kteří ani za mák nepřipomínali člověka. Jejich nevysoké a podsadité tělo mělo těžiště stopu nad zemí. Každý robot měl šestici masivních a silných nohou, zkonstruovaných tak, aby dokázaly zvednout tuny proti gravitaci, která převyšovala normální pozemskou přitažlivost dvaapůlkrát. Reflexy robotů probíhaly mnohokrát rychleji než za normálních podmínek na Zemi, čímž se kompenzovalo působení gravitace. Byli zhotoveni ze slitiny berylia, iridia a bronzu, odolávající všem známým korozním a destrukčním látkám, vyjma atomové bomby o síle tisíce megaton, a to za jakýchkoli podmínek.

Abychom se vyhnuli dalšímu popisu, lze říci, že byli nezničitelní a působili dojmem tak obrovské síly, že se stali jedinými kdy vyrobenými roboty, pro něž si robotikové společnosti netroufli vymyslet přezdívkou podle typového označení. Jeden rádobyvtipný mladík navrhl Ťuňť a Jedna, Dvě a Tři - ale jen šeptem a svůj návrh už nezopakoval. Roboti strávili poslední hodiny čekání v poněkud zmatené diskusi. Pokoušeli se dospět k příhodnému popisu vzezření obyvatel Jupitera. TT Jedna konstatoval, že Jupiterané mají tykadla a radiální symetrii - a dál se nedostal. TT Dvě i Tri se snažili ze všech sil, ale ani oni mu nemohli být nápomocni.

"Bez odkazu k něčemu konkrétnímu," prohlásil nakonec TT Tri, "prostě nemáme nárok něco popsat. Tihle tvorové mi nepřipomínají nic, co znám - jsou naprosto mimo pozitronické spoje mého mozku. Je to, jako kdybych chtěl popsat záření gama robotovi, který není pro příjem paprsků gama vybaven."

Právě v tom okamžiku soustavná palba ze zbraní opět ustala. Roboti obrátili svou pozornost k dění venku.

K lodi se přibližovala podivně nevyrovnaným způsobem skupina Jupiteranů, ale ani při sebebedlivějším pozorování nebylo možno určit přesnou metodu, jakou se přemísťovali z místa na místo. Nebylo jasné, jak používali tykadla.

Organismy se chvílemi dávaly do pozoruhodného plouhavého pohybu, a to se potom smekaly náramnou rychlostí, snad s pomocí větru, neboť se pohybovaly po větru.

Roboti vykročili Jupiteranům v ústřety. Jupiterané se zastavili deset stop od robotů. Obě strany setrvaly v tichu a nehybnosti.

"Určitě si nás prohlížejí, ale jak, to vážně nevím," řekl TT Dvě. "Vidí některý z vás nějaké fotosenzitivní orgány?"

"Těžko říct," zamručel TT Tri. "Já na nich nevidím nic, co by dávalo nějaký smysl."

Ze skupiny Jupiteranů náhle zaznělo kovové praskání a TT Jedna s potěšením řekl: "To je ten rádiový kód. Už sem dostali toho odborníka na komunikaci."

Opravdu se jednalo o rádiový kód a komunikační odborník byl vskutku přítomen. Konečně se tedy na krátkou vzdálenost začal prakticky využívat komplikovaný systém teček a čárek, který byl bytostmi z Jupitera a Pozemšťany na Ganymedu za pětadvacet let pracně vyvinut v obdivuhodné pružný prostředek komunikace.

V popředí teď meškal jediný Jupiterán, ostatní se stáhli zpět. To on měl hovořit. Praskáním se otázel: "Odkud jste?"

TT Tri se jako duševně nejvyspělejší z trojice robotů chopil role mluvčího. "Jsme z Jupiterova měsíce Ganymeda."

"Co chcete?" pokračoval Jupiterčan.

"Informace. Přišli jsme si prostudovat váš svět. S výsledky pozorování bychom se chtěli vrátit. Kdybychom s vámi mohli spolupracovat..."

Přerušil ho Jupiterčanův praskot. "Musíte být zničeni!"

TT Tri se odmlčel a svým dvěma společníkům řekl zamyšleně stranou: "To je přesně ten postoj, na nějž nás lidští páni upozornili. Tihle tvorové jsou náramní zarpuťilci."

Poté praskáním položil prostou otázku: "Proč?"

Jupiterčan evidentně považoval jisté otázky za příliš nepřístupné, než aby se namáhal s odpovědí. "Pokud odtud odejdete v časovém úseku vymezeném jednou otáčkou naší planety, pak vás ušetříme - ovšem jen do té doby, než se vynoříme z našeho světa a zničíme nej-upiterské parazity na Ganymedu."

"Rád bych poukázal na fakt," řekl TT Tri, "že my z Ganymeda a vnitřních planet..."

Jupiterčan mu nedal domluvit. "Naše astronomie zná Slunce a naše čtyři měsíce. Žádné vnitřní planety neexistují."

TT Tri v tomto bodu rozmrzele učinil ústupek. "Tedy my z Ganymeda. Vůči Jupiteru nemáme žádné agresivní úmysly. Rádi vám nabídneme přátelství. Vaši lidé klidně komunikovali pětadvacet let s lidmi na Ganymedu. Máte pro tak náhlé vyhlášení války důvod?"

"Celých dvacet pět let jsme se domnívali," zněla chladná odpověď, "že na Ganymedu žijí Jupiterčané. Po zjištění, že se nejedná o Jupiterčany a že jsme komunikovali na úrovni vyspělé inteligence Jupitera s nižšími živočichy, jsme byli nuceni podniknout taková opatření, abychom tuto urážku odčinili."

Pomalou a majestátně uzavřel projev. "My z Jupitera existenci takových parazitů rozhodně nestrpíme!"

Jupiterčan vrávoravě odcouval, neboť byl nucen křížovat proti větru. Slyšení zřejmě skončilo.

Roboti se vrátili do lodi.

"Vypadá to blbě, vidíte?" hlesl TT Dvě. "Dopadlo to tak, jak nám lidští páni řekli. Jupiterčané trpí nesmírně vyvinutým komplexem nadřazenosti, kombinovaným s extrémní nesnášenlivostí ke každému nebo ke všemu, co jim ten komplex nějak nabourává."

"Nesnášenlivost," poznamenal TT Tri, "je pouze přirozeným důsledkem nějakého komplexu. Potíž jev tom, že jejich nesnášenlivost skrývá pařáty. Jupiterčané mají zbraně - a vědu - na vysoké úrovni."

"Teď už mě nepřekvapuj e," vyhrkl TT Jedna, "že nás speciálně instruovali, abychom příkazy Jupiterčanů nebrali na vědomí. Jsou to strašné, nesnášenlivé a pseudonadřazené bytosti!" A s výrazem oddanosti a víry, typickým pro roboty, rozhořčeně dodal: "Ani jeden lidský pán by se jakživ tak nechoval."

"Máš sice pravdu, ale to na celé věci nic nemění," řekl TT Tri. "Faktem zůstává, že se lidští páni ocitli v hrozném nebezpečí. Tohle je obrovský svět. Počtem a prostředky převyšují Jupiterčané víc než stonásobně lidi z celého Terestrického impéria. Jestli se jim někdy podaří vyvinout silové pole do takového stupně dokonalosti, aby ho mohli použít jako trup kosmické lodi - to už naši lidští páni dokázali -, uchvátí celý systém, kdy se jim zlíbí. Otázka je, jak daleko v tomto směru pokročili, jaké další zbraně mají k dispozici, jaké konají přípravy a tak dále. Naši funkce je úkol, abychom se s takovými informacemi vrátili, a proto bychom si měli vše řádně rozmyslet, než učiníme další krok."

"Lehké to nebude," řekl Dvojka. "Jupiterčané nám nepomůžou." Což v tom okamžiku bylo víc než zdrženlivé vyjádření. TT Tri chvíli přemýšlel. "Zdá se mi, že postačí, když budeme če-kat," pravil. "Jupiterčané se nás celých třicet hodin pokoušeli zničit a neuspěli. Jisté se snažili ze všech sil. Nedílnou součástí komplexu nadřazenosti je neustálá snaha zachovat si tvář a ultimátum, které nám Jupiterčané vyhlásili, to jen dotvrzuje. Nikdy by nám nedovolili odletět, kdyby nás mohli zničit. Když ale neodletíme, budou určitě předstírat, že jsou ochotni - z důvodů jim vlastních - souhlasit s naším pobytem, než aby přiznali, že nás nemůžou násilím vystrnadit."

A tak opět čekali. Den uplynul. Ostřelování jupiterskými zbraněmi se neopakovalo. Roboti neodletěli. Vyčkávali, zdali Jupiterčané splní svou hrozbu. Načež se znovu setkali s jupiterským odborníkem na rádiový kód.

Kdyby byly modely řady TT vybaveny smyslem pro humor, zaručeně by se nesmírně bavily. Takhle pociťovaly pouze jakési slavnostní zadostiučinění.

Jupiterčan řekl: "Dospěli jsme k rozhodnutí, že vám na velice krátkou dobu udělíme povolení k pobytu, abyste se o naši síle mohli přesvědčit na vlastní oči. Poté se neprodleně vrátíte na Ganymed a budete informovat tamější parazity, kteří vás sem vyslali, o katastrofálním konci, jenž je po jednom oběhu kolem Slunce nemine."

TT Jedna si v duchu vybavil, že jeden oběh Jupitera kolem Slunce trvá dvanáct pozemských let.

"Děkujeme," nedbale odpověděl TT Tri. "Smíme vás doprovodit do nejbližšího města? Máte tam spoustu věcí, o nichž bychom rádi získali informace." Potom jako mimochodem dodal: "Naší lodi se ovšem nikdo ani nedotkne."

Bylo to řečeno jako žádost, rozhodně ne jako hrozba, neboť ani jeden model řady TT nebyl nikdy bojechtivý. Při jejich konstrukci byly pečlivě odstraněny veškeré schopnosti a náchylnosti, jak se poddávat i těm sebemenším mrzutostem. U robotů tak nesmírné síly, jakou projevovali roboti řady TT, byla neustálá dobrá nálada základním předpokladem bezpečnosti už v době, kdy se roboti testovali na Zemi.

"Vaše parazitární loď nás nezajímá," řekl Jupiterčan. "Nikdo z Jupiterčanů se neposkvrní tím, že by se k ní jen přiblížil. Smíte nás doprovázet, ale za žádných okolností se nesmíte k žádnému Jupiterčano-vi přiblížit na více než deset stop, jinak budete okamžitě zničeni."

"Ti se jen tak nedají, co?" zovíálně zašeptal TT Dvě, když se vydali na cestu prudkým větrem.

Město byl přístav na březích neuvěřitelně velkého čpavkového jezera. Vítr zběsile bičoval zpěněné vlny ženoucí se po hladině kapaliny úžasnou rychlostí, k níž přispívala i gravitace. Vlastní přístav nepůsobil výstavným dojmem, a tak bylo víc než pravděpodobné, že Jupiterčané umístili většinu staveb do podzemí.

"Kolik má toto město obyvatel?" tázal se TT Tri.

"Je to desetimilionový městys," odpověděl Jupiterčan.

"Aha. Poznamenej si to, Jedničko."

TT Jedna si údaj mechanicky zaznamenal a potom se znovu otočil k jezeru, na něž už pěknou chvíli pohlížel jako fascinován. Zatahal TT Trojku za loket. "Hele, myslíš, že tady mají ryby?"

"Proč se ptáš?"

"Myslím, že bychom to měli vědět. Lidští páni nám přikázali, abychom zjistili všechno, co se dá." Z trojice robotů měl Jednička nejprostšího ducha, z čehož vyplývalo, že příkazy chápal doslova.

"Jen ať jde, když se mu chce," řekl TT Dvě. "Ať se mládí vydo-vádí."

"Jak myslíte. Podstatné námitky nejsou, pokud nebude mařit čas. Kvůli rybám jsme sem neletěli - no tak utíkej, Jedničko."

TT Jedna vzrušeně vyrazil, vyřítit se na břeh a žbluňk a šplách, hupsl do čpavku. Jupiteřané vše bedlivě sledovali. Z předcházejícího rozhovoru samozřejmě nerozuměli jedinému slovu.

Znalec rádiového kódu zapraskal: "Váš společník se zjevně rozhodl, že si ze samého zoufalství nad naši velkoleposti sáhne na život."

"Co vás nemá," pravil TT Tři překvapeně. "Chce prozkoumat organismy, které žijí ve čpavku, pokud tam nějaké jsou." Omluvným tónem dodal: "Náš přítel se občas chová poněkud nezvykle. Rovněž neoplývá takovou inteligencí jako my, bohužel. My ho ovšem chápeme a snažíme se jeho vrtochy pokud možno tolerovat."

Nastala dlouhá odmlka a Jupiteřan poznamenal: "Utopí se."

"Buďte bez obav," odpověděl TT Tři bez rozpaků. "Takové nebezpečí mu nehrozí. My se netopíme. Smíme vstoupit do města, jakmile se náš přítel vrátí?"

V tom okamžiku z jezera vytryskl gejzír kapaliny do výše několika stovek stop. Kapalina divoce stříkala vzhůru, a než stačila dopadnout dolů, vítr ji rozfoukal do mlžného oparu. Další výtrysk a další, potom bouřlivé bílé pění, které se táhlo směrem ke břehu, a jak se přibližovalo, postupně se zklidňovalo.

Dvojice robotů pozorovala užasle dění v jezeře a naprostá nehybnost v řadách Jupiteřanů napovídala, že také oni vše sledují.

Hladinu potom rozčeřila hlava Jedničky. Robot se pomalu ráchavě brodil ke břehu. Ale co se za ním táhlo! Jakýsi obrovitý organismus, samé špičáky, drápy a ostny. A spatřili, že tento organismus nenásleduje robota dobrovolně, ale že jej vleče přes pláž TT Jedna. Organismus jevil krajní ochablost.

TT Jedna přistoupil zkroušeně blíž a vzal komunikaci do svých rukou. Rozechvěle vyslal Jupiteřanům zprávu. "Moc mě mrzí, že to tak dopadlo, ale tahle věc se po mně sápla. Já jsem si ji jenom obhlížel. Snad to není cenný tvor."

Odpovědi se mu nedostalo okamžitě, protože od první chvíle, kdy se nestvůra vynořila, zavládl v šicích Jupiteřanů učiněný chaos. Šiky se opět zformovaly, a když Jupiteřané obezřetným pozorováním došli k závěru, že onen tvor vskutku nejvíce známky života, byl znovu obnoven pořádek. Několik odvážlivců zvědavě šťouchalo do mrtvého těla.

"Omluvte prosím našeho přítele," řekl TT Tři pokorně. "Někdy se chová dost zbrkle. Rozhodně nemáme v úmyslu ublížit žádnému jupiterskému tvorů."

"To on mě napadl," vysvětloval Jednička. "Zčistajasna po mně hryzl. Podívejte se! A ukázal tesák zvící dvou stop, na jehož konci se klikatil zlom. Vylomil si ho na mém rameni a málem mě poškrábal. A tak jsem ho trošičku poplácal, že ho jako poodeženu - a on umřel. Moc mě to mrzí!"

Jupiteřan konečně promluvil a jeho kódovaný praskot se jaksi škobrtavě zakoktával. "Jedná se o divokého tvora, který se zřídka nachází tak blízko u břehu, ale jezero je v těchto místech hluboké."

TT Tři řekl nervózně: "Jestli toho tvora můžete využít jako potravu, byli bychom rádi..."

"Ne. My si dokážeme získávat potravu sami bez pomoci para ... bez cizí pomoci. Snězte si ho sami."

Nato TT Jedna tvora zvedl a ladným pohybem jedné paže jej hodil zpět do moře. TT Tři ledabyly prohodil: "Děkujeme vám za laskavou nabídku, ale potrava by nám nebyla k ničemu. My totiž nejíme."

Roboti, doprovázeni eskortou přibližně dvou set ozbrojených Jupiteřanů, sestoupili svažitými rampami do podzemního města. Pokud se město na povrchu zdálo malé a nevýrazné, pak v podzemí činilo dojem nesmírné megalopole.

Uvedli je do terénních vozů, které byly dálkově ovládány - neboť žádný čestný Jupiteřan, vážící si sám sebe, by neriskoval svou nadřazenost a setrval ve stejném voze ve společnosti parazitů -, a vozy se úděsnou rychlostí rozjely do středu města. Z toho, co roboti viděli, usoudili, že město měn od jednoho konce ke druhému padesát mil a že zasahuje minimálně osm mil do hlubin Jupiterovy kůry.

TT Dvě se netvářil nijak nadšeně, když prohlásil: "Jestliže toto má být ukázka, jak to na Jupiteru vypadá s výstavbou, pak našim lidským pánům nepřineseme povzbudivé zprávy. Koneckonců j sme přistáli na rozsáhlém povrchu Jupitera náhodně, s pravděpodobností tisíc ku jedné, že se nepřiblížíme k žádnému skutečně koncentrovanému centru obyvatelstva. Tohle je určitě, jak říká znalec kódu, jen městys."

"Deset milionů Jupiteřanů," řekl TT Tři nepřítomně. "Celkový počet obyvatel se musí pohybovat v trilionech, což je mnoho, velmi mnoho, i na Jupiter. Nejspíš se jedná o výlučně městskou civilizaci, což znamená, že úroveň jejich vědy musí být fantastická. Jestli vyvinuli silová pole..."

TT Tři neměl krk, neboť v zájmu síly byly hlavy robotů řady TT pevně přinýtovány k trupu. Choulostivé pozitronické mozky chránily tři oddělené vrstvy iridiové slitiny, každá o tloušťce jednoho palce. Kdyby ale krk měl, zkormouceně by zakroutil hlavou.

Zastavili na vyklizeném prostranství. Všude kolem viděli třídy a budovy, v nichž se tísnily davy Jupiteřanů, stejně zvědavých jako obdobný dav zevlounů na Zemi za podobných okolností.

Přiblížil se k nim znalec kódu. "Je čas, abych se až do dalšího období aktivity uložil k spánku. Zašli jsme tak daleko, že jsme vám dokonce zajistili příbytek, a to za velkých nesnází, protože onu stavbu bude posléze nutno strhnout a postavit znovu. Nicméně budete mít na jistou dobu možnost spánku."

TT Tri mávl odmítavě rukou. "Děkujeme vám, ale s tím se neobtěžujte. Nám nevadí, když zůstaneme právě zde. Pokud si chcete zdřímnout a odpočinout, tak klidně běžte. Počkáme na vás. Co se nás týče," dodal ledabyly, "my nespíme." Jupiteran neřekl ani ň, ale kdyby měl nějaký obličej, pak výraz, který by se na něm objevil, by mohl být rozhodně zajímavý. Znalec kódu se vzdálil a roboti zůstali ve voze, který obkroužily čtyři ozbrojených Jupiteranů. Stráž se často střídala.

Trvalo hodiny, než se řady stráží rozestoupily a propustily znalce kódu. Spolu s ním se dostavili další Jupiterané, které znalec představil.

"Se mnou přicházejí dva úředníci centrální vlády, kteří se milostivě uvolili s vámi promluvit."

Jeden vládní úředník zřejmě kód znal, poněvadž jeho praskot znalce ostře přerušil. "Paraziti! Vystupte z vozu, abychom si vás mohli prohlédnout."

Roboti mu přechoťně vyhověli. Zatímco TT Tri a TT Dvě se přehouppli přes pravou stranu vozu, TT Jedna si to namířil skrz stranu levou. Slovo skrz je užito záměrně, jelikož TT Jedna opomenul dát do pohybu mechanismus, který sklápěl část bočnice, kudy se vystupovalo, a strhl s sebou celý bok plus dvě kola a nápravu. Vůz se rozpadl. TT Jedna civěl na trosky vozu a rozpačitě mlčel.

Nakonec tiše zapraskal: "Promiňte. Doufám, že to nebyl drahý vůz."

TT Dvě připomenul: "Náš společník je často zbrklý. Musíte ho omluvit." TT Tri se chabě pokoušel uvést vůz do původního stavu.

TT Jedna vyvinul další úsilí, aby se omluvil. "Materiál toho vozu byl trochu křehký. Vidíte?" Uchopil do obou rukou asi čtvereční yard kovoplastikové desky o tloušťce tří palců a mírně ji zmáčkl. Tabule se v tu ránu rozlomila vedví. "Měl jsem s tím počítat," připustil.

Úředník vlády Jupitera řekl o něco méně ostrým tónem: "Ten vůz bychom museli zničit tak jako tak, jelikož byl znečištěn vaší přítomností." Odměl se a pak dodal: "Tvorové! My Jupiterané postrádáme vulgární zvědavost a zájem o nižší živočichy, ale naši vědci hledají fakta."

"V tom jsme s vámi zajedno," odpověděl TT Tri vesele. "Také my hledáme fakta."

Jupiteran ho ignoroval. "Je zřejmé, že nemáte orgán, který je citlivý na hmotu. Jak to, že si uvědomujete vzdálené předměty?"

Tohle Trojku zaujalo. "Tím chcete říct, že vaši lidé jsou přímo citliví na hmotu?"

"Nejsem zde, abych odpovídal na vaše otázky - na vaše drzé otázky - o našich lidech."

"Já to potom chápu tak, že předměty s nižší hustotou jsou pro vás průhledné, dokonce i v nepřítomnosti záření." TT Tri se obrátil ke Dvojce. "Takhle oni vidí. Ta jejich atmosféra je pro ně průhledná jako kosmický prostor."

Jupiteran se opět rozpraskal. "Buďte okamžité odpovíte na mou první otázku, neboje s mou trpělivostí konec a rozkážu, aby vás zničili."

"Jsme citliví na energii, Jupiterane," odpověděl ihned TT Tri. "Podle libosti se můžeme nastavit tak, abychom vnímali v celém rozsahu elektromagnetických vln. Nyní naše vidění na velké vzdálenosti spočívá na vyzařování rádiových vln, které sami vyzařujeme, a na bližší vzdálenosti vidíme pomocí..." TT Tri se odmlčel a zeptal se Dvojky: "Existuje v tomhle kódu slovo pro paprsky gama?"

"O žádném takovém nevím," řekl Dvojka.

TT Tri pokračoval ve výkladu pro Jupiterana. "Na bližší vzdálenosti vidíme pomocí jiného záření, pro něž neexistuje kódové slovo."

"Z čeho se skládá vaše tělo?" otázal se Jupiteran.

"Nejspíš se nás ptá proto," zašeptal Dvojka, "že jeho citlivost na hmotu nám nemůže proniknout pod kůži. Vysoká hustota, chápeš. Tak co, prozradíme mu to?"

"Naši lidští páni se nijak zvlášť nevyjádřili v tom směru, že bychom měli něco udržovat v tajnosti," řekl Trojka nejistě a odpověděl Jupiteranovi rádiovým kódem. "Většinou jsme z iridia. Zbytek je potom měď, cín, trocha berylia a špetka jiných substancí."

Jupiterané se stáhli, a ačkoli nevydávali žádné zvuky, z tajemného svíjení různých částí jejich naprosto nepopsatelných těl se dalo usoudit, že vzrušeně debatují.

Poté znovu vystoupil vládní úředník. "Bytosti z Ganymeda! Bylo rozhodnuto, že vás provedeme několika továrnami, abychom vám předvedli nepatrnou část našich velkolepých výdobytků. Potom vám umožníme návrat, abyste mohli šířit beznaděj a zoufalství mezi ostatními para... ostatními bytostmi z vnějšího světa."

"Všimni si," řekl Trojka Dvojce, "jak ta jejich psychologie funguje. S nadřazeností nedají pokoj. Je to pořád otázka záchrany tváře." V rádiovém kódu pravil: "Děkujeme za pozvání."

Jak si roboti brzy uvědomili, snaha o zachování tváře byla působivá. Prohlídka se změnila v okružní jízdu a okružní jízda v okázalou přehlídku. Jupiterané předváděli, vysvětlovali všechno možné a dychtivě odpovídali na všechny dotazy.

TT Jedna si zoufale dělal stovky poznámek.

Válečný potenciál tohoto jediného takzvaně nevýznamného městyse byl několikrát vyšší než válečný potenciál celého Ganymeda. Produkce deseti takových městyse by převýšila produkci celého Terestrického impéria. Jenže deset takových městyse by nebylo ani zlomečkem síly, kterou musí být schopen vyvinout celý Jupiter.

Trojka se otočil, když do něj Jednička strčil. "O co jde?"

"Jestli mají silová pole, tak jsou naši lidští páni v rejži, že jo?" řekl TT Jedna vážně.

"Nejspíš ano. Proč se ptáš?"

"Protože nás Jupiterané neprovádějí pravým křídlem téhle továrny. Možná že právě tam se vyvíjejí silová pole. A kdyby ano, tak by to asi chtěli udržet v tajnosti. Tomu bychom měli přijít na kloub. Je to přece hlavní věc. Chápeš, ne?" Trojka pohlédl na Jedničku zasmušile. "Snad máš pravdu. Nesmíme nic opomenout."

Nyní se ocitli v obrovské ocelárně a pozorovali, jak se každou sekundu vychrlí dvacet stostopových nosníků z křemíkové oceli odolné vůči působení čpavku. Trojka se tiše zeptal: "Co obsahuje tamto kříd-
Vysoký vládní úředník se informoval u Jupiteranů pověřených správou továrny a vysvětlil: "To je oddělení velkého tepla. Různé procesy si vyžadují strašlivé teploty, které život nemůže snést, a tak se všechny musí řídit nepřímo." Jako první vykročil k přepážce, u níž ucítili, jak z ní sálá teplo, a ukázal na kulatou plošku z průhledného materiálu. Byla to jedna z řady podobných ploch, přes něž bylo možno skrze sirupovitou atmosféru vytušit mlhavá červená světla linek žhoucích výhní.

TT Jedna upřel podezřívavý pohled na Jupiterana a zapraskal: "Nevadilo by vám, kdybych si zašel dovnitř a trochu se tam poohlédl? Tohle mě moc zajímá."

"Jedničko, chováš se jako malý kluk," napomenul ho Trojka. "Říkají nám pravdu. No, jak chceš, tak to tam propátrej, když jinak nedáš. Ale ať ti to netrvá moc dlouho, musíme dál."

"Nemáte představu, o jaký žár se jedná," řekl Jupiteran. "Zemřete."

"Ale kdepak," namítl Jednička. "Nám teplo nevadí."

Jupiterané svolali krátkou konferenci a pak propuklo zmatené pobíhání, jak byl život továrny připravován na tuto neobvyklou a nepředvídanou událost. Byly rozestavěny stěny z materiálu pohlcujícího teplo a poté se rozevřely dveře. Dveře, které se jaktěživ ani nepohnuly, pokud byly výhně v činnosti. TT Jedna vstoupil dovnitř a dveře za ním zapadly. Vládní úředníci se shlukli u průhledů a sledovali ho.

TT Jedna došel k nejbližší výhni a popleskal ji po krytu. Protože nebyl dost vysoký, aby mohl do výhně pohodlně nahlédnout, naklonil ji, až roztavený kov olízl nálevku kontejneru. Zvědavě do ní nakoukl, potom rukou sáhl do kontejneru a zamíchal obsahem, aby zjistil konzistenci. Po chvíli míchám rukou vytáhl, otřepal s ruky pár žhavých kovových kapek a zbytek otřel o jedno ze svých šesti stehů. Pomalu procházel kolem lící linky, pak naznačil, že si přeje odejít.

Když TT Jedna vyšel ze dveří, Jupiterané se stáhli do velké vzdálenosti a namířili na něj proud čpavku. TT Jedna syčel, bublal a vycházela z něj pára, až byl opět ochlazen na snesitelnou teplotu.

TT Jedna nebral čpavkovou sprchu na vědomí a řekl: "Tak měli pravdu. Po silových polích ani vidu ani slechu."

"Vždyť...", nadhodil Trojka, ale Jednička mu netrpělivě skočil do řeči: "Nemá smysl, abychom to odkládali. Lidští páni nám dali instrukce, abychom vše vypátrali, a o to snad jde, ne?"

TT Jedna se otočil k Jupiteranovi a bez okolků zapraskal: "Poslyšte, vyvinula už vaše věda silová pole?"

Jedním z přirozených důsledků plynoucích z méně vyvinutých duševních schopností TT Jedničky bylo, že hovořil bez obalu. Dvojka i Trojka o Jedničkově vlastnosti věděli, a proto se zdrželi projevů nesouhlasu s touto otázkou.

Vysoký vládní úředník se zvolna vymanil z podivné ztuhlého postoje, kdy budil dojem, že tupě zírá na Jedničkovu ruku - tu ruku, kterou Jednička ponořil do roztaveného kovu.

"Silová pole?" opakoval Jupiteran pomalu. "Takže vás hlavně zajímají silová pole?"

"Ano," přisvědčil Jednička důrazně.

Jupiteran náhle patrně opět nabyl sebedůvěry, neboť praskot se přistříl. "Nuže pojdte, paraziti!"

"Vidíš, už jsme zase paraziti - to se máme na co těšit," řekl Trojka Dvojce. Dvojka posmutněle souhlasil.

Jupiterané je odváděli až na samý okraj města - do části, kterou bychom na Zemi nazvali předměstí - a do jedné ze staveb, stojících blízko u sebe, které mohly vzdáleně odpovídat pozemské univerzitě.

Robotům však nikdo nepodal sebemenší vysvětlení. Ani je nežádali. Vysoký vládní úředník je vedl rychle a roboti za ním postupovali s chmurným přesvědčením, že to nejhorší je s největší pravděpodobností ještě čeká.

TT Jedna se zastavil před jednou otevřenou sekcí, kterou ostatní přešli. "Co je tohle?" vyzvídal.

Místnost zaplňovaly úzké a nízké lavice s podivnými přístroji, umístěnými v řadách, jejichž nejvýraznějším rysem byly silné, palec dlouhé elektromagnety. U lavic stáli Jupiterané a manipulovali s přístroji.

"Co je tohle?" znovu se otázel TT Jedna.

Jupiteran se vrátil a dával najevo netrpělivost. "To je studentská biologická laboratoř. Není tam nic, co by vás zajímalo."

"A co zkoumají?"

"Studují mikroskopický život. Copak jste ještě neviděl mikroskop?"

"Mikroskop už viděl, ale ne takového typu," řekl na vysvětlenou Trojka. "Naše mikroskopy jsou určeny pro orgány citlivé na energii. Pracují na principu odrazu zářivé energie. Vaše mikroskopy zřejmě fungují na principu rozpínání hmoty. Velmi důvtipné."

"Nevadilo by vám, kdybych si pár preparátů prohlédl?" zeptal se TT Jedna.

"K čemu by to bylo? Vinou vašich senzorických omezení nemůžete naše mikroskopy používat, a jelikož se k preparátům přiblížíte bez určitějších záměrů, budeme je nuceni rovnou vyhodit."

"Ale já mikroskop nepotřebuju," vysvětloval překvapeně Jednička. "Můžu se snadno seřadit na mikroskopické vidění."

Odkráčel k nejbližší lavici. Studenti se nahrnuli do protějšího kouta místnosti, snažíce se vyhnout kontaminaci. TT Jedna odsunul mikroskop stranou a důkladně si prohlížel preparáty. Zmateně ustoupil o krok dozadu, potom uchopil další preparát... a pak třetí... čtvrtý.

"Tohle mělo být živé, ne? Myslím ty červíčky," ptal se TT Jedna Jupiterana.

"Zajisté," řekl Jupiteran.

"To je divné - když se na ně podívám, umírají!"

Trojka vyjekl. "Zapomněli jsme, že vyzařujeme paprsky gama. Pryč odtud, Jedničko, nebo v této místnosti usmrtíme všechny mikroskopický život."

TT Tři se otočil k Jupiteranovi. "Naše přítomnost působí bohužel zhoubně na slabší formy života. Raději už půjdeme."

Doufáme, že tyto preparáty bez potíží nahradíte. A když už jsme u toho, možná by bylo lépe, kdybyste se nezdržoval v naší těsné blízkosti, protože by vám naše radiace mohla uškodit. Cítíte se zatím dobře?"

Jupiteřan je vedl dál a hrdě mlčel, ale roboti si nemohli nepovšimnout, že odstup, který si od nich dosud udržoval, od toho okamžiku zdvojnásobil.

Poté už nepadlo jediné slovo, dokud se roboti neocitli v ohromné místnosti. V samém středu místnosti visely ve vzduchu obrovské kovové ingoty, které nic nepodpíralo - respektive které nepodpíralo nic viditelného - proti mocné gravitaci Jupitera.

Jupiteřan se rozpraskal. "Tady máte to vaše silové pole v nejnovějším provedení, neboť bylo v poslední době zdokonaleno. Uvnitř této bubliny je vakuum. Bublina podpírá celou tíhu naší atmosféry plus takové množství kovu, jež odpovídá dvěma velkým kosmickým lodím. Co na to říkáte?"

"Že se vám otevírají možnosti cest do kosmického prostoru," řekl Trojka.

"To rozhodně. Žádný kov ani plastická hmota nemá takovou pevnost, aby udržela naši atmosféru proti vakuu, ale silové pole to dokáže - a bublina tvořená silovým polem se stane naší kosmickou lodí. Do roka se budou vyrábět ve statisícových sériích. Potom se vyrobíme na Ganymedu a vyhubíme takzvaně inteligentní parazity, kteří si umanuli brát v potaz naše panství nad vesmírem."

"Lidé z Ganymeda nikdy nebrali...", začal Trojka s mírnou výčitkou.

"Ticho!" štěkl Jupiteřan. "Teď se vrátíte a sdělíte jim, co jste viděli. Jejich slaboučká silová pole - taková, jakým je vybavena vaše loď - nám nebudou moci vzdorovat, neboť i ta naše nejmenší loď tu vaši stonásobně předčí rozměry a silou."

"Takže tady už nemáme co pohledávat," usoudil Trojka. "Nezbývá než se vrátit s vaším poselstvím, ale to už jste říkal. Doprovodíte nás laskavě k naší lodi? Tam bychom se s vámi rozloučili. Mimochodem, rád bych se zmínil ještě o něčem. Asi jste jedné věci neporozuměl. Lidé z Ganymeda mají silová pole, to ano, ale konkrétně naše loď silovým polem vybavena není. My silová pole nepotřebujeme."

Robot se odvrátil a pokynul svým druhům, aby ho následovali. Roboti chvíli nemluvili, načež TT Jedna sklíčeně zamumlal: "Nestálo by za pokus to tady zničit?"

"To by nepomohlo," řekl Trojka. "Stejně by nás dostali. Je jich víc. Nemá to smysl. Za jedno pozemské desetiletí je po našich pozemských pánech veta. Proti Jupiteru se neubrání. Jupiteřané mají jasnou přesilu. Dokud byli Jupiteřané upoutáni k povrchu, nehrozilo lidem nebezpečí. Jenže teď, když mají silová pole... Teď můžeme jen přinést zprávy. Hrůza lidí by mohla přežít v úkrytech, ale jen krátce."

Vyšli z města. Odcházeli po širé pláni u jezera, jejich loď jako tmavá skvrna na obzoru, když tu znenadání Jupiteřan promluvil.

"Tvorové, vy tvrdíte, že nemáte silové pole?"

"Žádné silové pole nepotřebujeme," odpověděl Trojka.

"Jak potom vaše loď odolává vakuu kosmického prostoru a jak to, že neexploduje působením atmosférického tlaku uvnitř lodi?" otázal se Jupiteřan a zastíhal jedním tykadlem, jako by tím němým gestem poukazoval na atmosféru Jupitera drtící je silou dvaceti miliónů liber na čtvereční palec.

"To je prostě," vysvětloval Trojka. "Naše loď není vzduchotěsná. Vnitřní a vnější tlaky se vyrovnávají."

"I v kosmickém prostoru? Vakuum v lodi? Lžete!"

"Klidně si můžete naši loď prohlédnout. Nemá žádné silové pole a není vzduchotěsná. Co je na tom zázračného? My nedýcháme. energii získáváme rovnou z atomové energie. Přítomnost nebo nepřítomnost tlaku vzduchu se nás nijak netkne a ve vzduchoprázdnu se cítíme jako doma."

"I při absolutní nule?"

"To je jedno. Svou teplotu si regulujeme sami. Teplota okolního prostředí nás nezajímá." TT Tři se odmlčel. "No, teď už k naší lodi trefíme i bez doprovodu. Sbohem. Lidem z Ganymeda předáme vaši zprávu - válka na život a na smrt!"

"Počkejte! Ještě se vrátím," vyhrkl Jupiteřan, otočil se a odešel k městu.

Roboti zírali, ale potom v tichosti čekali.

Jupiteřan se přičítal za tři hodiny. Sotva dechu popadal, jak měl naspěch. Zastavil se ve vzdálenosti obvyklých deseti stop, ale pak se začal podivným servilním plazením přisunovat k robotům. Když se jich téměř dotýkal gumovitě nasedlou kůží, promluvil rádiovým kódem. Kód zněl umírněně a uctivé.

"Ctihodní pánové, právě jsem komunikoval s hlavou naší centrální vlády. Vláda si nyní plně uvědomuje všechna fakta a mohu vás ujistit, že jediným přáním Jupitera je mír."

"Promiňte, jak prosím?" zeptal se TT Tři zmateně.

Jupiteřan drmolil jako o překot. "Jsme připraveni opět navázat komunikační spojení s Ganymedem a rádi vám přislíbíme, že se nepokusíme o další pronikání do kosmu. Naše silové pole se bude využívat pouze na povrchu Jupitera."

"Ale...", vpadl mu do řeči Trojka.

"Naše vláda s potěšením přijme všechny další zástupce, jež by k nám naši ctění lidští bratři z Ganymeda hodlali vyslat. Kdyby ctihodní pánové ráčili přivolit, aby se přísahou zavázali k míru..." K robotům se vyhouplo šupinaté tykadlo a Trojka je užasle stiskl. Dvojka a Jednička vykonali podobný obřad, když se i k nim napřáhla další dvě tykadla.

Jupiteřan slavnostně pravil: "Mezi Jupiterem a Ganymedem je tedy věčný mír."

Kosmická loď, která byla děravá jako síto, opět letěla kosmickým prostorem. Hodnoty tlaku i teploty se opět ustálily na nule a roboti pozorovali obrovskou kouli, která se plynule zmenšuje. Vzdalovali se od Jupitera.

"Určitě to myslí upřímně," řekl TT Dvě. "Z toho jejich obratu o sto osmdesát stupňů mám sice radost, ale vůbec ho nechápu."

"Podle mého názoru," zauvažoval TT Jedna, "se Jupiteřané vzpamatovali právě včas. Uvědomili si to neuvěřitelné zlo,

které je obsaženo v pomyšlení ublížit lidskému pánovi. Bylo to přirozené."

TT Tři si povzdechli. "Podívejte se, velkou roli zde hrála psychologie. Jupiteřané žili v kruhůři komplexu nadřazenosti, a když nás nedokázali zničit, museli si nutně zachovat tvář. Všechny ukázky, všechno vysvětlování, vše bylo prostě jakousi formou chvástání, které nás mělo uvést do odpovídajícího stavu ponížené úcty k jejich síle a nadřazenosti."

"To všechno chápu," přerušil ho Dvojka. "Jenže..."

"Jenže to působilo opačně, Dvojko. Všechno, co proti nám podnikli, jim dokázalo, že jsme silnější, že se nemůžeme utopit, že nejíme ani nespíme, že nám neublíží roztavený kov. Životu na Jupiteru byla smrtelně nebezpečná pouhá naše přítomnost. Jejich posledním trumfem bylo silové pole. A když zjistili, že my silová pole vůbec nepotřebujeme a že můžeme žít ve vzduchoprázdnu při absolutní nule, tak to je zlomilo." TT Tři se odmlčel a pak filozoficky dodal: "Když se takovýhle komplex nadřazenosti prolomí, tak už se rozsype napadť."

Roboti o jeho slovech přemítali. "Ale to pořád nedává smysl," ozval se Dvojka. "Proč by se měli starat, co dokážeme nebo nedokážeme? My jsme jen roboti. S námi by přece nemuseli bojovat."

"A v tom je ten zakopaný pes, Dvojko," řekl TT Tři tiše. "Napadlo mě to až po odletu z Jupitera. Víte, že nějakým přehlédnutím, zcela bezděčně, jsme Jupiteřanům zapomněli říct, že jsme jen roboti."

"Vždyť se nás na to nikdy neptali," řekl Jednička.

"No právě! Takže si mysleli, že jsme lidé a že všichni ostatní lidé vypadají jako my!"

TT Tři se znovu zamyšleně podíval na Jupiter. "Není divu, že nakonec rezignovali!"

Koumes

Národní americká společnost pro výrobu robotů, a.s., jako obžalovaná strana v tomto případě měla sdostatek vlivu, aby si vynutila přelíčení bez poroty a s vyloučením veřejnosti.

Severovýchodní univerzita se takovému postupu nikterak nebránila. Členové rady kurátorů univerzity věděli s naprostou jistotou, jak by mohla veřejnost zareagovat na jakoukoli spornou otázku týkající se nenáležitého chování robota, byť se jednalo o sebevytříbenější nenáležité chování. Kurátoři si rovněž dokázali jasně představit, jak by vzbouření proti robotům mohlo bez výstrahy přerůst ve vzbouření proti vědě.

I vláda, kterou v tomto případě zastupoval soudce Harlow Shane, projevovala stejnou snahu, aby se tato komplikovaná situace vyřešila v klidu. Znepřítelil si Národní americkou společnost pro výrobu robotů, a.s., i akademický svět by znamenalo spoustu nepříjemností.

"Pánové," řekl soudce Shane, "jelikož není přítomen ani tisk, veřejnost a ani porota, budeme se pokud možno co nejméně zdržovat formalitami a přejdeme rovnou k faktům."

Nato se škrobeně usmál, snad bez velké naděje, že jeho žádost zapůsobí, a popotáhl si talár, aby se mohl pohodlněji usadit. Měl sympaticky různolící tvář, zaoblenou a mírnou bradu, široký nos a světle zbarvené oči, které byly zasazeny daleko od sebe. Celkem vzato, z jeho tváře nevyzařovala soudcovská důstojnost, a soudce to věděl.

Jako první byl vzat pod přísahu profesor fyziky na Severovýchodní univerzitě Barnabáš H. Goodfellow. Profesor Goodfellow pronesl obvyklou formuli sveřepým tónem, který si nic nezadal s výrazem jeho obličej.

Žalobce zahájil tradičním gambitem, položil několik otázek, strčil si ruce hluboko do kapes a pak se otázel: "Kdy a jak jste se, pane profesore, dozvěděl o možnosti zaměstnat robota KMS-27?"

Drobná a hranatá tvář profesora Goodfellowa znejistěla, ale do dobré vůle měla právě tak daleko jako její předchozí výraz. "Už dříve jsem míval pracovní i společenské kontakty s doktorem Alfredem Lanningem, ředitelem výzkumu Národní americké společnosti pro výrobu robotů. Přikláněl jsem se proto s určitou tolerancí, že ho vyslechnu, to když jsem od něj obdržel poněkud nezvyklý návrh třetího března loňského roku..."

"Roku dva tisíce třicet tři?"

"Ano, správně."

"Promiňte, že jsem vás přerušil. Pokračujte, prosím."

Profesor mrazivě pokynul hlavou, nakrabil čelo, aby si v hlavě utřídl jednotlivá fakta, a rozhovořil se.

Profesor Goodfellow se díval na robota s podezřívavým neklidem. Robota přinesli do suterénního skladiště v bedně, přesně podle předpisů o přepravě robotů z místa na místo na zemském povrchu.

Věděl, že robota dodají, a tak nemohl tvrdit, že na setkání nebyl připraven. Od okamžiku, kdy mu třetího března doktor Lanning poprvé zatelefonoval, měl pocit, že se poddává jeho přesvědčování. Nyní, kdy se ocitl robotovi tváří v tvář, to byl jen nevyhnutelný důsledek.

Robot před ním stál vzdálen na délku paže; zdál se mu neobvykle velký.

Alfred Lanning si svým typicky přísným pohledem robota prohlédl, jako by se chtěl ujistit, že nebyl během přepravy poškozen. Poté obrátil divoké obočí a hřivu bílých vlasů k profesorovi.

"Zde máme robota KMS-27, první model této řady, který dostává veřejnost k dispozici." Alfred Lanning se otočil k robotovi. "Koume-si, toto je profesor Goodfellow."

Koumes promluvil bezvýrazně, ale tak náhle, až sebou profesor trhl. "Dobré odpoledne, pane profesore."

Ve stoje Koumes měřil sedm stop a měl přibližně lidské proporce - což byl nejzávažnější důvod obchodního úspěchu Národní americké. Tento rys plus vlastnictví základních patentů týkajících se po-zitronického mozku - to vše vytvořilo ze společnosti prakticky monopolního výrobce robotů a téměř monopolního výrobce výpočetních strojů všech typů. Dva muži, kteří robota vybalili z bedny, už odešli. Profesor pohlížel z Lanninga na robota a zase zpět na Lanninga. "Ji stě je neškodný, že ano?" Profesor si ale příliš jist nebyl.

"Neškodnější než já," potvrdil Lanning. "Mě by mohl leckdo navést, abych vás uhodil. Pro Koumese to nepřípadá v

úvahu. Předpokládám, že znáte tři zákony robotiky."

"Ano, ovšem," přikývl Goodfellow.

"Roboti je mají zabudovány do pozitronických struktur mozku a musí je zachovávat. První zákon, prvotní pravidlo existence robotů, ochraňuje život a zdraví všech lidí." Lanning se odmlčel, přešel si rukou tvář a potom dodal: "O tom bychom rádi přesvědčili celou Zemi, kdybychom mohli."

"Když ale vypadá tak hrozně."

"V tom s vámi souhlasím. Ale ať už vypadá jak chce, sám si ověříte, že Koumes je opravdu užitečný."

"Nevím, v čem by se to mohlo projevit. V tomto ohledu naše nedávné rozhovory nepřinesly nic zajímavého. Přesto jsem souhlasil, že si ten objekt prohlédnu, což právě činím."

"Pane profesore, s prohlídkou to neskončí. Přinesl jste si knihu?"

"Ano, přinesl."

"Mohl bych se na ni podívat?"

Profesor Goodfellow se sehnul, zašmátral prsty, ale očima se ne-odtrhl od kovu v lidské podobě tyčícího se před ním. Z aktovky, která mu ležela u nohou, vytáhl knihu.

Lanning napřáhl ruku, vzal knihu a podíval se na její hřbet. "Fyzikální chemie elektrolytů v roztoku. To je ono, pane. Tohle jste si vybral sám, náhodně, že? Můj návrh to nebyl, tedy konkrétně tento text. Je to tak správně?"

"Ano."

Lanning podal knihu robotovi KMS-27.

Profesor povyskočil. "Ne! To je cenná kniha!"

Lanning zvedl obočí. Připomínalo rozčuchanou polevu posypanou strouhaným kokosem. "Ujišťuji vás," řekl Lanning, "že Koumes nemá v úmyslu roztrhnout vaši knihu vejprůl, aby demonstroval svou sílu. Dokáže zacházet s knihami stejně opatrně jako vy nebo já. Tak do toho, Koumesi."

"Děkuji vám, pane," řekl Koumes. Potom se trochu natočil kovovým trupem a dodal: "S vaším laskavým dovolením, pane profesore."

Profesor na něj vytřeštil oči, ale pak ze sebe vyloudil: "Ano - ano, ovšem."

Koumes obracel pomalými a jistými pohyby kovových prstů stránky v knize, pohlédl na levou stranu, potom na pravou, otočil stránku, pohled doleva, pohled doprava. Tak obracel stránku za stránkou a minuty mýjely. Zdálo se, že Koumesova síla přesahuje i rozlehlou betonovou místnost, v níž s ním stáli, a redukuje oba lidské pozorovatele na dvojici zakrslíků.

"Světlo není moc dobré," zahuhlal Goodfellow.

"To stačí."

"Co to vlastně dělá?" zeptal se o poznání ostřeji.

"Strpení, pane."

Koumes konečně obrátil poslední stránku. Lanning se ho otázal: "Tak co, Koumesi?"

"Je to velmi přesná kniha," řekl robot. "Mohu poukázat jen na několik maličkostí. Na řádce dvacet dva na straně dvacet sedm je slovo "pozitivní" vytištěno jako p-o-i-z-t-i-v-n-í. Čárka na řádce šest na straně třicet dva je nadbytečná, zatímco na řádce třináct na straně padesát čtyři měla být užita. Znaménko plus v rovnici římská čtrnáct pomlčka dvě na straně tři sta třicet sedm by mělo být minus, pokud tato rovnice má být konzistentní s předcházejícími rovnicemi..."

"Počkat! Počkat!" křičel profesor. "Co to dělá?"

"Dělá?" opakoval po něm Lanning popuzeně. "Vždyť on už to, člověče, udělal! Provedl korekturu téhle knihy."

"Korekturu?"

"Ano. Za tu chvíli, kdy obracel stránky, postřehl všechny chyby v pravopisu, mluvnici a interpunkci. Zaznamenal chyby v pořádku slov a zjistil případné nesouvislosti. Tyto informace si udrží v paměti nekonečně dlouho."

Profesor si ani neuvědomil, že mu poklesla čelist. Odpochoval rychle od Lanninga a Koumese a právě tak rychle se vrátil zpět. Založil si ruce na prsou a upřel na Lanninga a Koumese pohled. Konečně řekl: "Tím chcete říct, že toto je robot, který provádí korektury?"

Lanning přikývl. "To taky."

"Ale proč mi ho ukazujete?"

"Abyste mi pomohl přesvědčit univerzitu, aby si tohoto robota pořídila"

"Na provádění korektur?"

"To taky," opakoval Lanning trpělivě.

Profesor stáhl ztřeštěný obličej do výrazu jízlivé nedůvěry. "Ale to je směšné!"

"Proč?"

"Univerzita by si koupila takového půltunového - tolik musí přinejmenším vážít - takového půltunového korektora nemohla dovolit."

"Jenže Koumes neprovádí jen korektury. To není všechno. Z poznámek připraví zprávy, bude vyplňovat formuláře, sloužit jako precizní velkokapacitní paměť, známkovat písemné práce..."

"To je šaškárna"

"Vůbec ne," odporoval Lanning, "jak vám můžu za chvíli dokázat. Ale myslím, že bychom tuto záležitost mohli prodiskutovat mnohem pohodlněji ve vaší pracovně, pokud nemáte námítky."

"Ne, ovšem že ne," blekotal profesor mechanicky a vykročil, jako by se chtěl otočit. Vzápětí ze sebe vyrazil: "Ale ten robot - toho robota nemůžeme vzít s sebou. Pane doktore, bude vážně lépe, když si toho vašeho robota zase pěkně zabalíte do krabice."

"Casu dost. Můžeme nechat Koumese tady."

"Bez dozoru?"

"Proč ne? Ví, že má tady zůstat. Pane profesore, je nutné, abyste si uvědomil, že robot je o hodně spolehlivější než člověk."

"Já bych zodpovídal za všechny škody..."

"Žádné nevzniknou, za to vám ručím. Podívejte, je už po pracovní době. Řekl bych, že do zítřejšího rána sem nepřijde ani noha. Nákladní auto a dva muži čekají venku. Národní americká převezme veškerou zodpovědnost za všechny eventuální škody. K ničemu však nedojde. Říkejte tomu třeba demonstrace spolehlivosti robota."

Profesor se nechal vyvést ze skladiště. Ale ani ve své pracovně, o pět poschodí výše, se necítil zcela klidný.

Bílým kapesníkem si lehce oťopával šňůrku kapének na horní polovině čela.

"Pane doktore, jistě velice dobře víte, že existují zákony, které zakazují používat roboty na zemském povrchu," zdůraznil.

"Tyhle zákony, pane profesore, jsou krapet zamotané. Roboti se nesmějí používat na veřejných komunikacích ani ve veřejných budovách. Roboti se nesmějí používat na soukromých pozemcích ani uvnitř veřejných staveb vyjma jistých omezení, která zpravidla přístup robotů rovněž zakazují. Nicméně univerzita je velká instituce v soukromém vlastnictví, a proto namnoze požívá zvláštních výhod. Bude-li se robot používat pouze ve speciální místnosti výhradně pro akademické účely, přihlédneme-li k ostatním omezením a budou-li muži i ženy mající příležitost vstoupit do této místnosti s námi plně spolupracovat, můžeme zůstat v mezích zákona."

"A všechny ty komplikace jen kvůli korekturám?"

"Možnosti využití jsou nekonečné, pane profesore. Práce robotů se doposud využívalo k odstranění fyzické dřiny. Ale copak neexistuje něco jako duševní dřina? Když je profesor, schopný toho nejvzletnějšího tvůrčího myšlení, donucen strávit dva týdny nad řádky sazby a namáhavě kontrolovat pravopisné a jiné chyby? Já vám nabízím stroj, který to zvládne za třicet minut. Je tohle šaškárna?"

"Ale ta cena..."

"Cena vás nemusí zajímat. Vy si robota KMS-27 koupit nemůžete. Národní americká své výrobky neprodává. Ale univerzita by si mohla KMS-27 pronajmout za tisíc dolarů ročně - což je mnohem méně, než kolik stojí jediný přístroj pro nepřetržitý záznam hodnot z mikrovlnného spektrografu."

Goodfellow vypadal ohromeně. Lanning se chopil výhodného postavení a pravil: "Žádám vás jen, abyste můj návrh předložil lidem, kteří tady o něčem rozhodují. Milerád si s nimi pohovořím, pokud by si přáli další informace."

"Dobře," řekl Goodfellow nerozhodně. "Váš návrh mohu přednést příští týden na zasedání univerzitní rady. Zdali to k něčemu povede, to už vám slíbit nemohu."

"Přirozeně," souhlasil Lanning.

Obhájce byl menší postavy, podsaditý, a zaujímal kožené zlověstný postoj, jenž měl ten účinek, že zdůrazňoval jeho dvojitou bradu. Když mu byl svědek předán, upřeně se na profesora Goodfellowa zadíval a řekl: "Nezdá se vám, že jste souhlasil až příliš ochotně?"

"Maně si vzpomínám," odpověděl čile profesor, "že jsem se chtěl doktora Lanninga zbavit. Souhlasil bych s kdečím."

"S úmyslem, že na všechno po jeho odchodu zapomenete?"

"Totiž..."

"Tuto záležitost jste však předložil na schůzi výkonného výboru rady univerzity."

"Ano, předložil."

"Takže jste v dobré víře s návrhy doktora Lanninga souhlasil. To už jste o nich netvrdil, že jde o legraci. Ve skutečnosti jste je nadšeně schvaloval, nebo ne?"

"Pouze jsem zachovával obvyklý postup."

"Vlastně vás ten robot nevyvedl tak z míry, jak nám nyní tvrdíte. Znáte tři zákony robotiky a znal jste je už v době vašich rozhovorů s doktorem Lanningem."

"Ano."

"A klidně jste byl ochoten nechat robota samotného a bez dozoru."

"Doktor Lanning mne ujistil..."

"Je jasné, že byste jeho ujištění nikdy nepřijal, kdybyste měl sebenepatrnější pochybnosti, že by robot mohl být jakkoli nebezpečný."

Profesor mrazivě zavrčel: "Zcelajsem důvěřoval prohlášení..."

"To je vše," ukončil obhájce příkře.

Když se rozdurděný profesor Goodfellow usadil, soudce Shane se naklonil dopředu a řekl: "Jelikož mám o robotice pouze vágní představu, rád bych se dozvěděl přesné znění oněch tří zákonů robotiky. Byl by doktor Lanning tak laskav a seznámil s nimi i soud?"

Doktor Lanning se vyplašeně rozhlédl. Až do této chvíle se hlavou doslova dotýkal hlavy šedovlasé ženy sedící po jeho boku. Ted' se však postavil, i ta žena vzhledla, ale na tváři jí nebyl patrný žádný výraz.

"Prosím, Vaše Ctihodnosti," řekl doktor Lanning. Odmlčel se, jako by se připravoval na kázání, a pak ze sebe těžkopádně vypravil: "První zákon: Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo. Druhý zákon: Robot musí uposlechnout příkazy člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem. Třetí zákon: Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana jev rozporu s prvním nebo druhým zákonem."

"Chápu," řekl soudce, který si rychle dělal poznámky. "Tyto tři zákony jsou zabudovány do každého robota?"

"Do každého. Tohle vám potvrdí každý robotik."

"A konkrétně i do robota KMS-27?"

"Ano, Vaše Ctihodnosti."

"Pravděpodobně budete vyzván, abyste toto prohlášení opakoval pod přísahou."

"K tomu jsem, Vaše Ctihodnosti, kdykoliv připraven."

Doktor Lanning si opět sedl.

Doktorka Susan Calvinová, vedoucí robopsycholožka Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., ona šedovlasá žena sedící vedle Lanninga, se podívala na svého titulárního nadřízeného beze stopy laskavosti. Tato žena však neprojevovala laskavost k žádnému člověku. Zeptala se: "Bylo Goodfellowo svědectví přesné, Alfredě?"

"V podstatě ano," mružel Lanning. "Robot ho tolik neznervóznil, a když slyšel cenu, hned se hrnul, že si se mnou ujedná podmínky pronájmu. Jinak žádné drastické zkreslení."

"Možná by bývalo moudřejší stanovit vyšší poplatek než jen ti-síc," poznamenala doktorka Calvinová zamyšleně.

"Byli jsme celí žhaví, chtěli jsme Koumese stůj co stůj umístit."

"Já vím. Až jste to možná přezhavlili. Teď se budou snažit, aby to vypadalo, že jsme měli nějaký skrytý motiv."

Lanning se zatvářil zničeně. "Vždyť jsme ho taky měli. To už přišlo na přetřes na schůzi univerzitní rady."

"Mohou to nastražit tak, aby to vypadalo, že jsme měli ještě další motiv, kromě toho, který jsme přiznali."

Scott Robertson, syn zakladatele Národní americké a dosud stále majitel většiny akcií, se naklonil z opačné strany, než kde seděla doktorka Calvinová, a jakýmsi výbušným šepotem řekl: "Proč nemůžete přimět Koumese, aby promluvil?"

Tak bychom alespoň věděli, na čem jsme."

"Pane Robertsone, přece víte, že Koumes o tom nemůže mluvit."

"Tak ho donuťte. Vy jste psycholožka, paní doktorko. Tak ho k tomu donuťte."

"Pane Robertsone, jestliže jsem psycholožka," řekla Susan Calvi-nová chladně, "pak mi dovolte, abych se mohla rozhodovat. Mého robota nikdo k ničemu nutit nebude, cena je příliš vysoká, je to sama existence robota."

Robertson se zamračil a snad by i odpověděl, ale soudce Shane už zdvořile klepal kladivkem, a tak oba nespokojeně utichli.

Na stanoviště svědků se dostavil Francis J. Hart, vedoucí katedry angličtiny a děkan pro postgraduální studium. Byl to obtlouklý muž oblečený s puntičkářskou pečlivostí do tmavého obleku konzervativního střihu a vlastníci několik pramének vlasů, jež se klenuly po růžovém temeni jeho lbi. Na židli určené pro svědky seděl zasunut až dozadu, s rukama složenýma úhledně v klíně, a čas od času se usmál pevně sevřenými rty.

Francis J. Hart vypověděl: "K mému prvnímu setkání se záležitostí robota KMS-27 došlo u příležitosti zasedání výkonného výboru univerzitní rady, kde tuto otázku předestřel profesor Goodfellow. Posléze, desátého dubna loňského roku, se konala zvláštní schůze týkající se dotyčné otázky - a této schůzi jsem předsedal."

"Pořizoval se během zasedání výkonného výboru zápis? Tedy během oné zvláštní schůze?"

"Ne. Byla to velmi neobvyklá schůze." Děkan se krátce zasmál. "Domnívali jsme se, že by její průběh měl zůstat v tajnosti."

"Co se na té schůzi přihodilo?"

Profesor Hart se jako předsedající necítil ve své kůži. Ani ostatní shromáždění členové rady nečinili dojem rozvázných mužů. Pouze doktor Lanning vypadal jako člověk v duševní pohodě. Jeho vysoká, vyhublá postava korunovaná záplavou bělostných vlasů, to vše děkanu Hartovi připomínalo podobizny Andrewa Jacksona, které kdysi zahlédl. Ve střední části stolu ležely roztroušeně ukázky robotovy práce. Tabulku s grafem, který narysoval robot, držel nyní v rukou profesor Minott z katedry fyzikální chemie. Chemik špulil rty a bylo zřejmé, že je spokojen.

Hart si odkašlal a řekl: "Jak se zdá, nelze pochybovat, že se robot zhostil jistých rutinních úkolů dobře a že prokázal dostatečnou způsobilost. Tyto materiály jsem si kupříkladu prošel, než jste se dostavili. Narazil jsem pouze na zanedbatelné chyby."

Hart zvedl dlouhý pruh potištěného papíru, téměř třikrát tak dlouhý, než je průměrná délka stránky v knize. Byl to list se sloupcovým obtahem, určený k tomu, aby na něm autoři provedli korekturu, než se sazba zalomí do stránek. Po obou stranách širokých okrajů sloupcového obtahu byla korekturní znaménka, úpravná a bezvadně čitelná. Tu a tam bylo vysazené slovo přeškrtnuto a na okraji nahrazeno novým slovem, které bylo napsáno tak elegantními a pravidelnými písmeny, že se snadno mohlo považovat za vlastní tisk. Některé korektury byly provedeny modrou barvou, která naznačovala, že se jedná o původní chybu autora, několik červenou, kde se spletl sazeč.

"Ve skutečnosti," řekl Lanning, "nenajdete ani ty zanedbatelné chyby. Řekl bych, že nenajdete žádné chyby, pane profesore. Jsem si jist, že korektura je dokonalá, alespoň do té míry, jak byl dokonalý originální rukopis. Pokud rukopis, podle něhož byla provedena korektura tohoto sloupcového obtahu, obsahoval omyly spíše rázu faktického než jazykového, to už robot nemohl posoudit, a tudíž ani opravit."

"To uznáváme. Robot však v některých případech opravil pořádek slov. Domnívám se, že nemůžeme chápat jazyková pravidla naší mateřštiny tak nepružně, abychom mohli s určitostí prohlásit, že řešení robota bylo v každém případě správné."

"Do Koumesova pozitronického mozku," zasáhl Lanning a v úsměvu vycenil dlouhé zuby, "byly uloženy obsahy všech základních děl o jazykové problematice. Jsem si jist, že nemůžete poukázat na jediný případ, kde by se Koumes vysloveně zmýlil."

Profesor Minott odtrhl zrak od grafu, který stále držel v ruce. "Rád bych se vás otázel, pane doktore, na co vlastně robota potřebujeme. Pomyslete na všechny potíže, které to vyvolá v oblasti styku s veřejností. Automatizace už jistě dosáhla bodu, kdy by vaše společnost mohla vyvinout nějaký stroj, takový obyčejný počítač typu, který už veřejnost zná a akceptuje. Ten by mohl provádět korektury."

"Jsem si jist, že bychom to zvládli," řekl doktor Lanning odměřeně, "jenže takový stroj by vyžadoval, aby se sloupcové korektury překládaly do speciálních symbolů nebo přinejmenším přepisovaly na pásky. Veškeré korektury by se

objevovaly jako symboly. Vy byste museli zaměstnávat lidi, kteří by překládali slova do symbolů a symboly do slov. Navíc by takový počítač nebyl schopen vykonávat jinou práci. Například by nedovedl připravit graf, který držíte v ruce."

Minott zamručel.

Lanning pokračoval. "Typickým znakem pozitronického robota je pružnost. Může mít na starosti řadu úkolů. Je zkonstruován jako člověk, aby mohl používat všechny nástroje a stroje, které byly koneckonců zkonstruovány pro člověka. Robot s vámi může mluvit a vy můžete mluvit s ním. Můžete s ním třeba debatovat. Ve srovnání i s jednoduchým robotem je obyčejný počítač s nepozitronickým mozkiem jen těžký počítač stroj."

Goodfellow vzhledl. "Když s tím robotem budeme všichni mluvit a debatovat, jaká je pravděpodobnost, že ho nezahltíme? Předpokládám, že nedokáže absorbovat nekonečné množství údajů."

"Ne, takovou schopnost nemá. Ale při normálním provozu by měl vydržet pět let. Robot pozná, až bude potřebovat výmaz. Naše společnost jej provede zdarma."

"Vaše společnost?"

"Ano. Společnost si vyhrazuje právo provádět servis v době, kdy robot nevykonává své běžné povinnosti. Hlavním důvodem je to, abychom měli naše pozitronické roboty pod kontrolou, a že je spíše pronajímáme, než prodáváme. Má-li robot plnit běžné funkce, pak na kteréhokoli robota může působit kterýkoli člověk. Má-li robot plnit úkoly mimo rámec běžných povinností a funkcí, potom takový robot vyžaduje odbornou péči a tu mu poskytneme zase my. Kdokoli z vás by mohl například do jisté míry vymazat robota typové řady KMS, kdyby mu řekl, aby to či ono zapomněl. Je ale téměř jisté, že byste příkaz formulovali takovým způsobem, že by robot zapomněl buďto příliš mnoho, nebo příliš málo."

Takový neodborný zásah bychom zjistili, protože v robotech máme zabezpečovací zařízení. A jelikož po běžných pracích není zapotřebí robota vymazávat, ba ani tropit jiné zbytečnosti, můžete tuto záležitost klidně pustit z hlavy."

Profesor Hart se dotkl lebky, jako by se chtěl ujistit, že jeho pečlivě pěstované vrkoče jsou rovnoměrně distribuovány, a pokýval hlavou. "Vám zjevně záleží na tom, abychom si ten stroj vzali. Ale pro Národní americkou to je vyloženě ztrátová nabídka. Tisíc ročně je směšně nízká cena. Doufáte snad, že později pronajmete další podobné stroje jiným univerzitám za mnohem rozumnější cenu?"

"Rekněme, že ano," připustil Lanning.

"Ale i tak počet strojů, které byste mohli pronajmout, by byl omezený. Pochybuji, že byste z toho udělali výnosný obchod."

Lanning se opřel lokty o stůl a potom se naklonil kupředu. "Do-volte, pánové, abych promluvil bez obalu. Roboti se nemůžou používat na Zemi, s výjimkou jistých zvláštních případů, protože narážejí na předsudky ze strany veřejnosti. Národní americká je vysoce úspěšná společnost jak v oblasti mimozemských trhů, tak i v raketové přepravě, nemluvě o našich sesterských společnostech, které vyrábějí počítače. Jde nám však o víc než jen o zisk. Pevně věříme, že užíváním robotů zde, na Zemi, by se nakonec zlepšily životní podmínky všech obyvatel, i kdyby to mělo nejprve způsobit určitou ekonomickou dislokaci."

Odbory stojí pochopitelně proti nám, ale od velkých univerzit můžeme jistě očekávat spolupráci. Robot Koumes vám pomůže, zbaví vás duševní dny. Ostatní univerzity a výzkumné ústavy se budou řídit vaším příkladem, a jestli vše dobře dopadne, začneme s rozmísťováním dalších robotů jiných typů. Tak by se mohly výhrady veřejnosti postupně zmírnit."

"Dnes Severovýchodní univerzita, zítra celý svět," zahuhlal Mi-nott.

Lanning zlobně šeptal Susan Calvinové: "Takovou výmluvností jsem zdaleka neoplýval a oni se zdaleka tak nezdráhali. Za tisíc ročně po Koumesovi doslova skočili. Profesor Minott mi řekl, že tak krásnou práci jako ten graf, co drží v ruce, jaktěživ neviděl a že v korektuře ani kde jinde nenašel jedinou chybičku. Totéž uznal Hart otevřeně."

Přísné svíslé čáry na tváři doktorky Calvinové nezměkly. "Alfre-de, měl jste požadovat víc peněz, než by mohli zaplatit, a potom jít s cenou dolů."

"Možná," zabručel Lanning.

Ale žalobce ještě nebyl s profesorem Hartem hotov. "Když doktor Lanning odešel, hlasovali jste pak o přijetí robota KMS-27?"

"Ano, hlasovali."

"S jakým výsledkem?"

"Pro přijetí, většinou hlasů."

"Co podle vašeho názoru ovlivnilo hlasování?"

Obhájce okamžitě vznesl námitku.

Žalobce otázku znovu formuloval. "Co ovlivnilo osobně vás, když jste hlasoval sám za sebe? Předpokládám, že jste hlasoval pro."

"Ano, byl jsem pro. Hlasoval jsem tak hlavně proto, že na mě zapůsobil názor doktora Lanninga, že naší povinností, jako členů světové intelektuální elity, je umožnit, aby robotika napomáhala člověku řešit jeho problémy."

"Jinými slovy vás doktor Lanning umluvil."

"To je jeho zaměstnání. Provedl to velice dobře."

"Svědka má k dispozici obhájce."

Obhájce došel pomalými, rozváznými kroky ke svědeckému stanovišti a hodnou chvíli si přeměřoval profesora Harta pohledem. Potom řekl: "Ve skutečnosti jste všichni toužili, a náramně toužili, abyste získali pronájem robota KMS-27. Je to tak?"

"Domnívali jsme se, že pokud by robot dokázal vykonávat takovou práci, mohl by být užitečný."

"Pokud by dokázal vykonávat takovou práci? Z vaší výpovědi vyplynulo, že jste ukázky originální práce robota

KMS-27 zevrubně přezkoumal v den, kdy se konala schůze, kterou jste před chvílí popsal."

"Ano, přezkoumal. Jelikož se práce toho stroje týkala v první řadě naší mateřštiny a poněvadž jsem v této oblasti kompetentní, zdálo se logické, že budu vybrán já, abych jeho práci posoudil."

"Výborně. Bylo v průběhu schůze vystaveno na stole něco, co by bylo neuspokojivé? Všechny materiály mám zde jako důkazy. Můžete ukázat na jedinou listinu, která vás neuspokojila?"

"Víte..."

"Je to prostá otázka. Byla tam jedna jediná neuspokojivá práce? Vy jste si ji prohlédl. Narazil jste na takovou práci?" Profesor angličtiny se zamračil. "Nenarazil."

"Mám také několik ukázek prací, které provedl robot KMS-27 během oněch čtrnácti měsíců, kdy byl pronajat Severovýchodní univerzitě. Byl byste tak laskav a prohlédl si je? Mohl byste mi potom říci, zdali je s nimi něco v nepořádku? Mám na mysli všechny práce i jednotlivé případy."

"Když Koumes udělal chybu, tak to byla krása," vybuchl Hart.

"Odpovídejte na mou otázku," zahřimal obhájce, "a pouze na otázku, kterou vám kladu! Je s těmi materiály něco v nepořádku?"

Děkan Hart si bedlivě prohlédl všechny práce. "Ne, není."

"Vyjma záležitosti, kvůli níž se tu setkáváme, víte o nějakém omylu ze strany robota KMS-27?"

"Vyjma oné záležitosti, kvůli níž se koná toto přelíčení, ne."

Obhájce si odkašlal, jako by tím signalizoval konec odstavce, a řekl: "A nyní k hlasování, zdali měl být robot KMS-27 přijat, nebo ne. Uvedl jste, že většina byla pro. Jaký byl skutečný výsledek hlasování?"

"Třináct ku jedné, pokud si vzpomínám."

"Třináct ku jedné! Nezdá se vám, že je to víc než pouhá většina?"

"Ne, pane!" Otázka vyburcovala veškerou děkanovu pedanterii. "V naší mateřštině slovo "většina" znamená "více než polovina". Třináct ze čtrnácti je většina, nic víc."

"Jenže bezmála jednomyslná většina!"

"Přesto stále jen většina!"

Obhájce změnil téma. "Kdopak byl tím jediným osamělcem, který se postavil proti?"

Děkan Hart vypadal, jako by ho zachvátila prudká nevolnost. "Profesor Simon Ninheimer."

Obhájce předstíral údiv. "Profesor Ninheimer, vedoucí katedry sociologie?"

"Ano, pane."

"Žalující strana?"

"Ano, pane."

Obhájce sešpulil rty. "Jinými slovy, vychází najevo, že člověk, který podává žalobu na mého klienta, Národní americkou společnost pro výrobu robotů, a.s., a žádá o náhradu škody ve výši 750 000 dolarů, byl jediným člověkem, který se od samého začátku stavěl proti používání tohoto robota - ačkoli všichni ostatní členové výkonného výboru univerzitní rady byli přesvědčeni, že jde o dobrou věc."

"Profesor Ninheimer hlasoval proti návrhu. Na to měl právo."

"Ve vašem popisu schůze jste se nezmínil o žádných poznámkách ze strany profesora Ninheimera. Pronesl nějaké poznámky?"

"Myslím, že něco říkal."

"Vy si myslíte?"

"No dobře, profesor Ninheimer hovořil."

"Proti užití robota?"

"Ano."

"Stavěl se proti prudce?"

Děkan Hart se odmlčel. "Stavěl se vehementně."

Obhájce přešel do důvěrnějšího tónu. "Pane děkane, jak dlouho znáte profesora Ninheimera?"

"Asi dvanáct let."

"Dost dobře?"

"Řekl bych, že ano."

"Když ho potom znáte, řekl byste o něm, že to je typ člověka, který by mohl stále chovat hlubokou zášť vůči robotovi, o to víc, že hlasováním proti se..."

Zbytek otázky utonul v rozhorlené námitce vznesené žalobcem. Obhájce pokynul svědkovi, že smí odejít, a soudce Shane přerušil líčení a vyhlásil polední přestávku.

Robertson drtil v zubech sendvič. Společnost se kvůli třičtvrtěmi-liónové ztrátě nezhroutí, jenže taková ztráta jí na druhé straně nic dobrého nepřinese. Robertson si navíc uvědomoval, že i v oblasti styků s veřejností by se to projevilo dlouhodobým a výrazným negativním dopadem.

"K čemu je celé to dohadování, jak se Koumes dostal na univerzitu? Co tím chtějí získat?" zeptal se uštěpačně.

"Pane Robertstone, soudní přelíčení připomíná partii šachu," odpověděl tiše obhájce. "Vítězí obvykle ten, kdo je schopen vidět na víc tahů dopředu, a můj kolega u stolu obžaloby není žádný začátečník. Mohou prokázat škodu, to není problém. Především se ale snaží předvídat naši obhajobu. Určitě spoléhají na to, že se pokusíme dokázat, že Koumes ten čin nemohl spáchat - kvůli zákonům robotiky."

"Zcela správně," souhlasil Robertson. "S tím důkazem naše obhajoba leží a padá. Je to absolutně neprůstřelná obhajoba."

"Pro inženýra-robotika. Ne tak nutně pro soudce. Vytvářejí si pozici, z níž mohou demonstrovat, že KMS-27 nebyl jen

tak obyčejný robot. Byl to první robot svého typu, který měl být nabídnut veřejnosti. Experimentální model, který potřeboval zkoušky v terénu, a univerzita byla jediným vhodným místem, jež takové zkoušky umožňovalo. Ve svědě usilovného snažení doktora Lanninga a ochoty Národní americké společnosti pronajmout robota za tak nízký poplatek by to vypadalo hodnověrně. Žaloba by potom argumentovala tím, že zkouška v terénu prokázala, že Koumes nevyhovuje. Už je vám teď jasné, jaký na nás tady šíjí pytel?"

"Jenže KMS-27 byl absolutně dokonalý model," namítl Robertson. "Byl to dvacátý sedmý model, který byl vyroben."

"To je velice nepatřičná poznámka," upozornil obhájce pochmurně. "Copak se přihodilo těm předcházejícím šestadvaceti? Něco určitě. Proč by se nemohlo něco porouchat taky u sedmadvacátého modelu?"

"S prvními dvaceti šesti modely bylo vše v pořádku, jenže na takový úkol nebyly dostatečně strukturované. Byly to první pozitronické mozky, nebo spíš náběhy na pozitronické mozky, a tak se začínalo metodou pokusů a omylů. Ale ve všech už byly uloženy tři zákony robotiky! Žádný robot není tak nedokonalý, aby si nepodržel tři zákony robotiky."

"Pane Robertsone, tohle mi už vysvětloval doktor Lanning a já jsem ochoten jeho slovům uvěřit. Nicméně soudce už tak ochotný být nemusí. Očekáváme rozhodnutí od čestného a inteligentního člověka, který nemá o robotice ani ponětí, a tak by ho leccos mohlo uvést v pochybnost. Kdybyste kupříkladu vy nebo doktor Lanning nebo doktorka Calvinová na stanovišti pro svědky prohlásili, že se některé pozitronické mozky vyráběly "metodou pokusů a omylů", jak jste to řekl právě teď, obžaloba by vás v křížovém výsledku roztrhala na cucky. Náš případ by nezachránila ani svěcená voda. Takže něčemu takovému je třeba se vyhnout."

"Kdyby tak Koumes mohl promluvit," zavrčel Robertson.

Obhájce pokrčil rameny. "Robot je jako svědek nezpůsobilý, takže by nám jeho výpověď stejně nepomohla."

"Alespoň bychom znali některá fakta. Věděli bychom, jak ho napadlo provést takovou věc."

Susan Calvinová vzplanula. Mdlá červeň se jí nahrnula do tváří a v jejím hlasu zazněl tón vřelosti. "My víme, jak to Koumese napadlo. Dostal příkaz! Už jsem to objasňovala tady právnímu zástupci a nyní to říkám vám."

"A kdo mu ho dal?" podivil se Robertson. (Jsem tady jako páté kolo u vozu, pomyslel si otráveně. Proboha, tihle lidé z výzkumu se sami považují za majitele Národní americké!)

"Osoba, která nás žaluje," řekla doktorka Calvinová.

"Kristapána, proč?"

"To prozatím nevím. Snad jen proto, aby nás mohl žalovat, aby z nás mohl vyždímat nějaké peníze." V očích se jí modře blýskalo.

"Proč to potom Koumes neřekne?"

"Copak to není jasné? Dostal, příkaz, aby o té záležitosti mlčel."

"Proč by to mělo být jasné?" dotazoval se Robertson sveřepě.

"Mně to jasné připadá. Psychologie robotuje moje povolání. Jestliže Koumes nezodpoví otázky o této záležitosti přímo, odpoví na otázky, které se týkají problému okrajově. Měřením zvýšeného váhání v jeho odpovědích, jakmile se přiblížíme k ústřední otázce, měřením oblasti zatemňování a vyšší intenzity kontrapotenciálů je možné s naprostou přesností prohlásit, že Koumesovy potíže jsou důsledkem příkazu nemluvit, jehož působnost je založena na prvním zákonu. Jinými slovy, bylo mu řečeno, že když promluví, ublíží člověku. Pravděpodobně tomu nemožnému profesoru Ninheimerovi, žalující straně, který robotovi snad připomíná člověka."

"Nemohla byste Koumesovi vysvětlit," naléhal Robertson, "že když bude mlčet, ublíží tím Národní americké?"

"Národní americká společnost není člověk a první zákon robotiky neuznává společnost jako osobu, jak ji chápou obvyklé zákony. Kromě toho by bylo nebezpečné zrušit právě tuto zábranu. S nejmenším nebezpečím by ji mohla odstranit osoba, která ji zavedla, protože motivace robota se v tomto případě soustřeďují právě na ni. Jakýkoliv jiný postup..." Doktorka Calvinová zavrtěla hlavou a dodala téměř pohnutě: "Nedovolím, aby byl robot poškozen!"

Lanning Susan Calvinovou přerušil a vnesl dojednání o problému závan zdravého rozumu. "Mám dojem, že musíme pouze dokázat, že robot není schopen činu, z něhož je Koumes obviněn. To prokázat můžeme."

"No právě," řekl obhájce rozmrzele. "Vy ano. Jedinými svědky, kteří jsou s to podat výpověď o Koumesově stavu a charakterizovat Koumesovo duševní rozpoložení, jsou zaměstnanci Národní americké. Soudce nemusí jejich svědectví eventuálně přijmout jako nezaujaté."

"Jak by mohl odmítnout znaleckou výpověď?"

"Tím, že by odmítl být takovou výpovědí přesvědčen. Jako soudce má na to právo. Proti alternativě, že se člověk jako profesor Ninheimer úmyslně rozhodl zničit svou pověst, i za značnou sumu peněz, nebude soudce ochoten přijmout výpovědi vašich inženýrů, výpovědi prošípané odbornými termíny. Soudce je koneckonců člověk. Jestliže má rozhodnout mezi člověkem, který udělal nějakou nemožnost, a robotem, který udělal nějakou nemožnost, pak s největší pravděpodobností rozhodne ve prospěch člověka."

"Člověk může provést nemožnost," řekl Lanning, "protože dosud neznáme všechna zákoutí lidského mozku a nevíme, co je v daném lidském mozku nemožné a co nemožné není. Ale co je skutečně nemožné pro robota, to víme určitě."

"Dobře, uvidíme, zdali bychom o tom nemohli soudce přesvědčit," odpověděl obhájce znaveně.

"Když vás tak poslouchám," zahučel Robertson, "není mi jasné, jak to chcete dokázat."

"To se uvidí. Je dobře, že známe a že si uvědomujeme veškerou složitost situace, ale to nás nesmí deprimovat. V této šachové partii se také já pokouším vidět o několik tahů dopředu." A obhájce důstojně pokynul hlavou směrem k robopsycholožce. "S pomocí zde přítomné paní doktorky."

"Co to má k čertu znamenat?" odfrkl Lanning a pohledem přeskakoval z obhájce na Susan Calvinovou.

Jenže vtom do místnosti vstřel hlavu soudní zřízenec a udýchaně oznámil, že líčení bude co nevidět pokračovat.

Odebrali se na svá místa a prohlíželi si muže, který všechny tyto potíže vyvolal.

Simon Ninheimer měl hlavu ochmýřenou pískové světlými vlasy, tvář, která se zužovala kolem zobákovitého nosu do

čnicí brady, a zvyk často váhat v rozhovoru před závažnými slovy, což mu dodávalo zdání, že je člověk, který se pídí po takřka nedosažitelné výrazové přesnosti. Jestliže řekl: "Slunce vychází... é ... na východě," bylo nepochybné, že patřičně uvážil i pravděpodobnost, že by Slunce mohlo někdy vyjít na západě.

"Oponoval jste rozhodnutí, aby byl robot KMS dvacet sedm pronajat univerzitou?" otázal se žalobce.

"Ano, oponoval, pane."

"Co vás k tomu vedlo?"

"Měl jsem pocit, že jsme veskrze nepochopili... é ... motivy Národní americké společnosti. Nedůvěřoval jsem horlivosti, s jakou chtěli umístit robota na naší univerzitě."

"Měl jste pocit, že je robot schopen vykonávat práci, k níž byl údajně zkonstruován?"

"Vím bezpečně, že vykonávat takovou práci schopen nebyl."

"Uvedl byste laskavě své důvody?"

Kniha profesora Ninheimera, jejíž titul zněl Sociální tenze během kosmických letů a jejich řešení, se už osm let nacházela ve stadiu rozpracovanosti. Ninheimerovo usilování o co nejpřesnější výraz a formulaci se neomezovalo pouze na jeho obvyčej v jazykovém projevu; v disciplíně, jako je sociologie, disciplíně bezmála inherentně nepřesné, mu tato snaha téměř vyrážela dech.

Ani s materiály ve sloupcových obtazích neměl profesor Ninheimer pocit úplnosti. Právě naopak. Když se hroužil zrakem do dlouhých potištěných pruhů papíru, cítil toliko nutkání roztrhat ty vytištěné řádky na kousičky a rozmístit je znovu, tentokrát ale jinak.

Tři dny poté, co z tiskárny dodali první várku obtahů, spatřil Jim Baker, asistent (a vbrzku odborný asistent) na katedře sociologie, profesora Ninheimera, kterak roztržitě zírá na hromadu papírů. Obta-hy přišly ve třech vyhotoveních. První měl zkorigovat Ninheimer; korekturu druhého měl nezávisle provést Baker; to třetí, označené "Originál", mělo nést konečné korektury, kombinaci korektur provedených Ninheimerem a Bakerem, po konferenci, na níž by se vyžehlily případné konflikty a sporná místa. Takový způsob se jim osvědčil u několika pojednání, na kterých pracovali společně v posledních třech letech. Vždy to fungovalo výtečně.

Mladý Baker, který hovořil tichým hlasem, aby se šéfovi vlichotil, držel svůj exemplář obtahů v ruce. "Tak jsem si přečetl první kapitolu. Našel jsem pár typografických skvostů," informoval horlivě.

"V první kapitole bývají vždycky," odpověděl Ninheimer zdrženlivě.

"Chcete si to teď projít?"

Ninheimer přiměl oči, aby se zaostřily na Bakera. "Jíme, na těch obtazích jsem doposud neudělal ani čárku. Myslím, že se tím nebudu zatěžovat."

Bakera Ninheimerovo sdělení očividně zmátlo. "Nebudete zatěžovat?"

Ninheimer sešpulil rty. "Dotázal jsem se na ... é ... pracovní náplň toho stroje. Ostatně jej původně... é ... nabízeli jako korektora. Mají pro něj jakýsi časový rozvrh."

"Jakého stroje? Myslíte Koumese?"

"Domnívám se, že jej tak pošetile pojmenovali."

"Ale já jsem si, pane profesore, myslel, že jste se od toho stroje distancoval!"

"Zdá se, že jsem jediný, kdo se tak projevuje. Snad bych se na té ... é ... výhodě mohl rovněž podílet."

"Hm. Takže jsem tuhle první kapitolu vlastně procházel zbytečně^ usoudil mladší muž lítostivě.

"Zbytečně ne. Můžeme pro kontrolu srovnat vaše výsledky s výsledky toho stroje."

"Když si to přejete, ale..."

"Ano?"

"Pochybují, že v Koumesově práci najdeme nějakou nesrovnalost. Nikdy prý neudělá chybu."

"To určitě," řekl Ninheimer suše.

O čtyři dny později přinesl Baker první kapitolu. Tentokrát Ninheimerův exemplář. Dorazil rovnou ze speciálního přístavku vybudovaného pro Koumese a přístroje, které používal.

Baker jásal. "Pane profesore, tak nejen, že vychytil všechno, co jsem našel já - ale objevil ještě tučt chyb, křeré jsem přehlédl! A to všechno mu trvalo dvanáct minut!"

Ninheimer si prohlížel papíry, na jejichž okrajích byly čisté vytištěny značky a symboly. "Tak kompletní, jak byste korekturu provedl vy nebo já, to není. My bychom umístili vsuvku o Suzukiho článku o neurologických účincích nízké gravitace."

"Máte na mysli jeho studii v Sociologických rozhledech?"

"Zajisté."

"Od Koumese ale nemůžete očekávat nemožné. Odbornou literaturu za nás číst nebude."

"To si uvědomuji. Mimochodem, tu vsuvku jsem si už připravil. Půjdu k tomu stroji a přesvědčím se, zdali ví, jak se ... é ... zachází se vsuvkami."

"Bude to vědět."

"Raději se o tom ujistím osobně."

O setkání s Koumesem musel profesor Ninheimer nejprve požádat. Nedostal však nic víc než patnáct minut pozdě večer.

Jenže oněch patnáct minut bohatě stačilo. Robot KMS-27 porozuměl problematice vsuvek okamžitě.

Když se profesor Ninheimer poprvé blížil k robotovi, necítil se zrovna nejpříjemněji. Téměř automaticky, jako by mluvil s člověkem, se ho zeptal: "Jsi se svou prací spokojen?"

"Velmi spokojen, pane profesore Ninheimere," rozvážně odpověděl Koumes. Fotočlánky, jeho oči, zářily normální tmavou červení.

"Ty mě znáš?"

"Ze skutečnosti, že mi předkládáte další materiál, který mám zařadit do korektur, vyplývá, že jste autor. Jméno autora je ovšem uvedeno v záhlaví každého listu korektury."

"Chápu. Takže ty vyvozuješ... é ... závěry. Pověz mi," Ninheimer této otázce nemohl odolat, "co si o té knize zatím myslíš?"

"Práce s ní mě těší," řekl Koumes.

"Těší? To je dost divné slovo pro... é ... mechanismus bez emocí. Řekli mi, že nemáš emoce."

"Slova vaší knihy se plně shodují s mými spoji," vysvětloval Koumes. "Nevyvolávají žádné kontrapotenciály, a když, tak nízké. Tento mechanický fakt převádím v mozkových spojkách do slov, jako je "těší". Emocionální kontext je náhodný."

"Chápu. Proč tě ta kniha těší?"

"Zabývá se lidmi, pane profesore, a ne anorganickými látkami nebo matematickými symboly. Vaše kniha se snaží pochopit lidi a napomáhat růstu lidského štěstí."

"A o totéž se pokoušíš i ty, takže moje kniha se shoduje s tvými okruhy? Je to tak?"

"Přesně tak, pane profesore."

Patnáct minut vypršelo. Profesor Ninheimer opustil místnost a zašel do univerzitní knihovny, kde se už zavíralo. V knihovně zdržel knihovníky jen tak dlouho, než mu vyhledali jeden elementární text o robotice. Vzal si jej s sebou domů. Kromě občasných vsuvek nového materiálu putovaly korektury ke Koumesovi a od něj k vydavateli zpočátku pouze s nepatrnými zásahy profesora Ninheimera - a později už bez jakýchkoli zásahů.

"Mám z toho pocit, jako bych byl skoro zbytečný," ozval se Baker trochu nejistě.

"Mělo by vám to dodávat pocit, že máte čas pustit se do nového projektu," opravil ho Ninheimer, aniž vzhledl od poznámek, které si vpisoval do nejnovějšího čísla Novinek ve společenských vědách.

"Prostě jsem si ještě nezvykl. Pořád se starám o ty korektury. Vím, že to je hloupé."

"To tedy je."

"Onehdy jsem zachytil pár listů, ještě než je Koumes odeslal do..."

"Cože!" Ninheimer se zamračil. Výtisk Novinek se klouzavě zavřel. "Vy jste ten stroj rušil při práci?"

"Jenom na chvilku. O něčem se zmiňujete jako "kriminálním". Koumes to slovo změnil na "nedbalý". Myslel, že to druhé přídavné jméno odpovídá kontextu lépe."

Ninheimer zvažněl. "Co jste si myslel vy?"

"Souhlasil jsem. Nechal jsem to tak."

Ninheimer se obrátil na otočné židli a zabodl se očima do svého mladého asistenta. "Podívejte se, byl bych rád, aby se to už neopakovalo. Jestliže mám ten stroj využívat já, pak chci využívat jeho... é ... veškerých výhod. Jestliže jej mám využívat a stejně ztrácet vaše... é ... služby, protože vy na něj dohlížíte, když evidentně žádný dohled ani kontrolu nepotřebuje, pak je to nošení dříví do lesa. Rozumíte?"

"Ano, pane profesore," pípl Baker.

Signální výtisky Sociálních tenzí dorazily do pracovny profesora Ninheimera osmého května. Ninheimer si je letmo prohlédl, obrátil pár stránek a tu a tam si přečetl odstavec. Potom své výtisky odložil.

Jak později vysvětlil, prostě na ně zapomněl. Na knize pracoval plných osm let, jenže nyní a několik posledních měsíců ho poutaly jiné zájmy, poněvadž mu Koumes sňal břemeno knihy z ramenou. Dokonce zapomněl věnovat obvyklý volný výtisk univerzitní knihovně. Baker, který se od té doby, kdy byl při posledním setkání pokárán, vedoucím katedry vyhýbal a vrhl se do práce, také neobdržel výtisk.

Toto stadium skončilo šestnáctého června. Ninheimer přijal telefonát a překvapeně civěl na displej.

"Speidelle! Vy jste ve městě?"

"Ne, pane. Jsem v Clevelandu." Speidelovi se rozčilením chvěl hlas.

"Proč potom voláte?"

"Protože jsem si před chvílí prohlédl vaši novou knihu! Jste blázen, Ninheimere? Copak jste zešlel?"

Ninheimer ztuhl. "Je něco... é ... v nepořádku?" otázal se polekaně.

"V nepořádku? Nalistujte si stranu pět set šedesát dva. Jak si to k d'asu představujete, interpretovat mou práci po svém? Kde v té citované práci uvádím tvrzení, že kriminální osobnost jako taková neexistuje a že skutečnými zločinci jsou orgány uplatňující zákon! Dovolte, abych ocitoval..."

"Počkejte! Počkejte vykřikl Ninheimer a snažil se najít zmíněnou stranu. "Okamžik. Okamžik... Proboha!"

"Tak co?"

"Speidelle, nechápu, jak se to mohlo stát. Tohle jsem já nenapsal."

"Jenže tak to tam stojí černé na bílém! A tohle překroucení není ještě nejhorší. Podívejte se na stranu šest set devadesát a představte si, co s vámi provede Ipatiev, až uvidí, jakou jste z jeho závěrů nadělal sekanou. Ninheimere, tahle kniha se podobnými pasážemi přímo hemží. Nevím, na co jste při psaní myslel - ale tady nezbývá nic jiného než ji stáhnout z oběhu. A snad abyste si nachystal sáhodlouhou omluvu na příští zasedání asociace!"

"Speidelle, poslouchejte mě..."

Leč Speidell ukončil spojení s takovou razancí, že na obrazovce zářily dohasínající obrazy ještě patnáct sekund.

Teprve tehdy si Ninheimer prošel knihu a začal označovat některé pasáže červeným inkoustem.

Když se opět ocitl tváří v tvář Koumesovi, skrýval rozhorlení pozoruhodně dobře, ale rty měl bledé. Podal knihu Koumesovi a řekl: "Přečetl by sis laskavě označené pasáže na straně pět set šedesát dva, šest set třicet jedna, šest set šedesát čtyři a šest set devadesát?"

Koumes to provedl čtyřmi pohledy. "Ano, pane profesore."

"Tady to není tak, jak jsem to měl v původních obtazích."

"Ne, pane. Není."

"Pozměnil jsi text na nynější znění?"

"Ano, pane."

"Proč?"

"Pane, tyto pasáže, jak jste je uvedl ve vaší verzi, byly k některým skupinám lidí velmi nezdvořilé. Považoval jsem za vhodné změnit formulaci, aby jim nebylo ublíženo."

"Jak ses něčeho takového opovážil?"

"Pane profesore, první zákon mi nedovoluje, abych svou nečinností dopustil, aby bylo ublíženo lidem. Je jisté, když se uváží vaše pověst ve světě sociologie a široká publicita vaší knihy ve vědeckých kruzích, že by bylo značně ublíženo velkému počtu lidí, o nichž mluvíte."

"Ale uvědomuješ si, že teď bude ublíženo mně?"

"Bylo nutné vybrat alternativu, která by ublížila méně."

Profesor Ninheimer se roztřesený hněvem vypotácel ven. Bylo mu jasné, že tohle si Národní americká zodpoví.

U stolku obžalovaných bylo patrné vzrušení, jež vzrostlo, když žalobce tento bod ještě zdůraznil.

"Takže robot KMS-27 vás informoval, že se pohnutky jeho činu zakládaly na prvním zákonu robotiky?"

"Přesně tak, pane."

"Takže tím pádem neměl jinou možnost?"

"Ne, pane."

"Z čehož pak vyplývá, že Národní americká společnost zkonstruovala robota, který svévolně přepisoval knihy tak, aby souhlasily s jeho vlastním pojetím správnosti. A přesto jej záměrně nabízeli jako obyčejného korektora. Je to i váš názor?"

Obhájce neprodleně vznesl ostrou námitku. Poukázal na to, že se po svědkovi žádá rozhodnutí v záležitosti, v níž není jako svědek způsobilý. Soudce napomenul obžalobu běžným způsobem, ale nebylo pochyb, že se výměna názorů neminula cíle, jenže ani v nejmenším nezasáhla obhájce.

Ten využil jisté právnícké klíčky a vyžádal si krátké přerušení, než započne krizový výslech. Získal tak pět minut.

Naklonil se k Susan Calvinové. "Je možné, paní doktorko, že profesor Ninheimer mluví pravdu a že Koumese motivoval první zákon?"

Susan Calvinová stiskla rty. "Ne. To je nemožné. Poslední část Ninheimerovy svědecké výpovědi je vědomá lež.

Koumes není zkonstruován tak, aby byl schopen posuzovat věci na takové úrovni abstrakce, jak ji reprezentuje náročná kniha o sociologii. Nikdy by nebyl schopen posoudit, zdali se větou v takové knize některým skupinám lidí ublíží. Tak dokonalý mozek prostě nemá."

"Ovšem předpokládám, že vaše stanovisko nemůžeme dokázat laikovi," podotkl obhájce pesimisticky.

"Ne," připustila doktorka Calvinová. "Takový důkaz by byl velmi komplikovaný. Způsob, jak se z toho vymotat, zůstává stále stejný. Musíme dokázat, že Ninheimer lže. Nic, co doposud řekl, nemusí měnit náš plán útoku."

"Výborně, paní doktorko," ožil obhájce, "v této záležitosti se musím spoléhat na vaše slovo. Budeme pokračovat podle plánu."

Soudce klepl kladívkem a profesor Ninheimer opět zaujal místo na stanovišti svědků. Usmíval se trochu jako člověk, jenž cítí, že je v nedobytné pozici, a kterého blaží představa, jak odrazí marný útok.

Obhájce k němu přistoupil obezřetně a začal mírně. "Pane profesore, vy tedy tvrdíte, že jste si naprosto nebyl vědom oněch údajných změn ve vašem rukopisu až do šestnáctého června, kdy vám zavolal doktor Speidell?"

"Přesně tak, pane."

"Copak jste se na ty obtahy poté, co je robot KMS-27 zkorigoval, nikdy nepodíval?"

"Zpočátku j sem si j e prohlížel, ale považoval j sem to za zbytečnou práci. Spoléhal jsem na tvrzení Národní americké společnosti. Ty absurdní... é ... změny byly provedeny pouze v poslední čtvrtině knihy, kdy robot, jak se domnívám, získal dostatečné znalosti o sociologii..."

"Vaše domněnky nechme prozatím stranou!" zvýšil obhájce hlas. "Z vaší výpovědi jsem pochopil, že váš kolega doktor Baker viděl ony pozdější obtahy alespoň jedenkrát. Vzpomínáte si na svou výpověď v tomto bodu?"

"Ano, pane. Jak už jsem vypověděl, doktor Baker mi sdělil, že viděl jednu stranu, ale i tam robot pozměnil slovo."

Obhájce ho znovu přerušil. "Nezdá se vám to divné, pane, že po více než roku nesmiřitelné nevraživosti k tomuto robotovi, kdy jste nejprve hlasoval proti němu a poté ho odmítl jakýmkoli způsobem používat, jste se zčistajasna rozhodl vložit vaši knihu, vaše opus magnum, do jeho rukou?"

"Mně to divné nepřipadá. Prostě j sem dospěl k závěru, že bych toho stroje mohl využít i já."

"A to jste robotu KMS-27 natolik důvěřoval - a tak nenadále, že jste se ani neobtěžoval s kontrolou vašich korektur?"

"Řekl jsem vám, že jsem byl... é ... přesvědčen propagandou Národní americké společnosti."

"Tak přesvědčen, že když se váš kolega doktor Baker pokusil robota zkontrolovat, tak jste ho notně vyplísnil?"

"Nevyplísnil. Pouze jsem si nepřál, aby... é ... mafii čas. Alespoň tenkrát jsem to považoval za maření času. Nepochopil jsem význam změny jednoho slova na..."

Obhájce mu se silným sarkasmem skočil do řeči. "Nepochybuji, že jste byl instruován, abyste uvedl tento detail, aby mohla být záměna slova zaprotokolována..." Potom změnil tón, aby předešel námitce. "Faktem zůstává, že jste se na doktora Bakera velmi rozhněval."

"Ne, pane. Nerozhněval."

"Vždyť jste mu ani nedal výtisk vaší knihy, když jste ji dostal."

"Obyčejná zapomnětlivost. Ani knihovně jsem neposlal jejich výtisk." Ninheimer se potutelně usmál. "Je notoricky

známo, že profesori bývají roztržiti."

"Nezdá se vám divné, že se robot KMS-27 po více než roce bezchybné práce měl pomýlit právě na vaší knize?" zeptal se obhájce. "Tedy na knize sepsané vámi, který jste proti tomuto robotovi vystupoval nejnemůřitelněji ze všech?"

"Má kniha byla jediná rozsáhlejší práce týkající se lidstva, s níž se robot setkal. Potom zaúčinkovaly tři zákony robotiky."

"Pane profesore, několikrát jste se pokoušel působit dojmem znalce robotiky," řekl obhájce. "Patrně vás znenadání zaujala robotika, a proto jste si začal vypůjčovat knihy o tomto oboru. V tomto smyslu také zněla vaše výpověď. Je to tak?"

"Jednu knihu, pane. Byl to výsledek toho, co bych snad nazval... hm... přirozenou zvědavostí."

"A ta kniha vám podala vysvětlení, proč robot, jak tvrdíte, překroutil pasáže ve vaší knize."

"Ano, pane."

"Velice příhodné. Ale jste si jist, že váš zájem o robotiku nebyl zaměřen tak, aby vám umožnil manipulovat s robotem podle vašich záměrů?"

Ninheimer se zarděl. "Určitě ne, pane!"

Obhájce zesílil hlas. "Jste si opravdu jist, že ony údajně pozměněné pasáže nebyly vytištěny tak, jak jste je původně formuloval vy?"

Sociolog se pozvedl z křesla. "To je... é... é... směšné! Mám korektury..."

Profesor Ninheimer jen stěží vyrážel slova. Žalobce povstal, a jako by se nechumelilo, skočil profesoru Ninheimerovi do řeči. "S vaším dovolením, Vaše Ctihodnosti, mám v úmyslu předložit jako důkaz korektury, které profesor Ninheimer předal robotu KMS-27, a korektury, které robot KMS-27 odeslal nakladateli. Předložím tyto materiály nyní, jestliže si to můj vážený kolega přeje a bude ochoten přistoupit na krátké přerušení líčení, aby se tato dvojice korektur mohla srovnat."

Obhájce mávl netrpělivě rukou. "Není třeba. Můj ctěný oponent může zmíněné korektury uvést, kdykoli se mu zlíbí. Jsem si jist, že na nich nalezneme veškeré odchylky, o nichž žalující strana tvrdí, že existují. Nicméně bych se rád od svědka dozvěděl, zdali vlastní také korektury doktora Bakera?"

"Korektury doktora Bakera?" Ninheimer se zamačkal. Ještě stále se neopanoval.

"Ano, pane profesore! Mám na mysli obtahy doktora Bakera. Vypovídal jste v tom smyslu, že doktor Baker obdržel samostatný exemplář korektur. Musel bych požádat zapisovatele, aby přečetl vaši výpověď, pokud vás z ničeho nic postihla selektivní amnézie. Nebo je to prostě tím, zeje notoricky známo, jak říkáte, že profesori bývají zapomnětliví?"

"Na korektury doktora Bakera si vzpomínám," řekl Ninheimer. "Jakmile se práci věnoval ten korekturní stroj, nebyly už potřeba..."

"Takže jste spálil?"

"Ne. Hodil jsem je do koše."

"Spálil nebo hodil do koše - jaký je v tom rozdíl? Faktem zůstává, že jste se jich zbavil."

"Nechápu, co je špatného na...", začal Ninheimer slabě.

"Co je špatného?" zahřměl obhájce.

"Nic, až na to, že nyní nemáme žádný důkaz, jak bychom mohli zkontrolovat, zdali jste na jistých rozhodujících listech obtahů nezaměnil neškodný nezkorigovaný list z exempláře doktora Bakera za list z vašeho exempláře, který jste úmyslně zašmodrchal takovým způsobem, abyste donutil robota k..."

Žalobce zuřivě vykřikl námitku. Soudce Shane se mírně předklonil, jeho zakulacená tvář se snažila co nejlépe zaujmout zlostný výraz, jenž odpovídal intenzitě emocí, které tento člověk prožíval.

"Pane obhájce, máte pro mimořádné tvrzení, které jste právě vyslovil, nějaký důkaz?" otázal se soudce.

"Přímý důkaz ne, Vaše Ctihodnosti," řekl obhájce. "Ale rád bych poukázal na to, že pokud na celou věc pohlížíme správně, pak náhlý odklon žalujícího od negativního postoje k robotům, náhlý zájem o robotiku, odmítnutí překontrolovat korektury nebo někomu jinému dovolit, aby je překontroloval, pečlivé opominutí umožnit někomu, aby knihu spatřil ihned po uveřejnění, to vše zcela jasně ukazuje..."

"Pane obhájce," netrpělivě přerušil obhájcovu řeč soudce, "toto není místo pro esoterické dedukce. Žalující nestojí před soudem. Vy ho rovněž nežalujete. Podobné výpady si vyprošuji. A mohu pouze zdůraznit, že zoufalství, které vás muselo přivést k takovému postupu, nemůže než oslabit váš případ. Jestliže chcete položit oprávněnou otázku, pane obhájce, můžete pokračovat v krizovém výsledku. Ale před další podobnou exhibicí v této soudní síni vás varuji."

"Žádné další otázky nemám, Vaše Ctihodnosti."

Když se obhájce vrátil ke svému stolu, Robertson podrážděně zašeptal: "Proboha, co jste tím získal? Teď jste si proti sobě popudil soudce."

"Jenže Ninheimerem to pořádně oťrášlo," odpověděl obhájce klidně. "Pěkně jsme si ho připravili pro zítřejší tah. Zítra bude Ninheimer zralý."

Susan Calvinová vážně přikývla.

Ve srovnání s předcházejícím průběhem byl zbytek výsledku, který vedl žalobce, velice klidný. Byl předvolán doktor Baker a dosvědčil většinu Ninheimerovy svědecké výpovědi. Byl předvolán doktor Speidell a pak i doktor Ipatiev. Oba tuze pohnutě vypověděli o překvapení a zděšení, když narazili na citované pasáže v knize profesora Ninheimera. Oba vyjádřili odborný názor, že vědecká pověst profesora Ninheimera utrpěla závažnou úhonu.

Jako důkaz byly předloženy korektury a také výtisky dokončené knihy.

Obhájce si toho dne už nevyžádal žádný další křížový výsledek. Žalobce byl se zatímním průběhem líčení spokojen, a tak bylo líčení odročeno na druhý den ráno.

Následujícího dne hned na začátku projednávání případu učinil obhájce svůj první tah. Žádal, aby se líčení mohl

zúčastnit jako divák i robot KMS-27.

Žalobce okamžitě vznesl námitku a soudce Shane si oba právníky povolal k sobě.

"To je nepochybně v rozporu se zákonem," rozčiloval se žalobce. "Robot se nesmí zdržovat v žádné budově užívané širokou veřejnos-tí."

"Do této soudní síně," zdůraznil obhájce, "mají přístup pouze osoby v bezprostředním spojení s projednávaným případem."

"Rozměrný stroj, jehož vrtošivé chování je známo, již svou přítomností zneklidní mého klienta a svědky! Do soudního jednání vnese jen zmatek."

Zdálo se, že soudce dá žalobci za pravdu. Obrátil se k obhájci a odměřeně se ho otázel: "Jaké máte pro svou žádost důvody?"

"Rádi bychom potvrdili," řekl obhájce, "že robot KMS-27 se nemohl chovat tak, jak se uvádělo ve výpovědích svědků. Takové chování neodpovídá jeho konstrukčnímu řešení. Bude nutné předvést několik demonstrací."

"Vaše Ctihodnosti, nevidím skutečný důvod," vrčel žalobce. "Demonstrace prováděné zaměstnanci Národní americké mají jako důkazy nepatrnou hodnotu, když je tato společnost žalována."

"Vaše Ctihodnosti," řekl obhájce, "rozhodování o platnosti kteréhokoli důkazu spočívá ve vašich rukou, a ne v rukou právního zástupce obžaloby. Tak to alespoň chápů já."

Soudce Shane, jehož prerogativa byla vzata v potaz, řekl: "Chápe-te to naprosto správně. Přítomnost robota v této místnosti nicméně vyvolává závažné právní otázky."

"Určitě žádné, Vaše Ctihodnosti, které by narušovaly požadavky spravedlnosti. Jestliže není přítomen robot, brání se nám, abychom předložili naši jedinou obhajobu."

Soudce uvažoval. "Naskýtá se otázka, jak sem robota přepravit."

"To je problém, s nímž se Národní americká společnost setkává často. Před budovou soudu parkuje nákladní auto, jehož konstrukce odpovídá platným zákonům pro přepravu robotů. Uvnitř auta je robot KMS-27 v přepravní bedně. Hlídlají ho dva muži. Dveře nákladního vozu jsou patřičně zajištěny. Učinili jsme také všechna ostatní nutná opatření."

"Zdá se, že jste si jisti," řekl soudce Shane, nyní opět nevrle, "že tento bod bude rozhodnut ve váš prospěch."

"Vůbec ne, Vaše Ctihodnosti. Jestliže nebude rozhodnuto v náš prospěch, prostě pošleme auto zpět. Neuvedl jsem žádné presumce, jež by se týkaly vašeho rozhodnutí."

Soudce přikývl. "Žádosti obhajoby se vyhovuje."

Do soudní síně byla na speciálním podvozku přivezena bedna a dva muži, kteří s ní manipulovali, ji otevřeli. V místnosti se rozhostilo hrobové ticho.

Susan Calvinová čekala, až se odstraní silné pruhy celofómu, a potom napřáhla ruku. "Pojď, Koumesi."

Robot se zadíval jejím směrem a pohnul mohutnou kovovou paží. Koumes převyšoval doktorku Calvinovou o víc než dvě stopy, ale šel za ní poslušně - jako dítě, které se drží za ruku matky. Někdo se nervózně zahihňal, leč pod přísným pohledem doktorky Calvinové smích potlačil.

Koumes se opatrně usadil na velkou židli, kterou přinesl soudní zřízenec. Židle zavržala, ale robota udržela.

"Vaše Ctihodnosti, v pravé chvíli prokážeme," řekl obhájce, "že toto je skutečně robot KMS-27, onen robot, který v inkriminované době působil na Severovýchodní univerzitě."

"Dobře," souhlasila Jeho Ctihodnost. "Takový důkaz bude potřeba. Co se mne týče, nemám potuchy, jak dokážete odlišit jednoho robota od druhého."

"Rád bych nyní na stanoviště svědků předvolal svého prvního svědka," řekl obhájce. "Profesor Simon Ninheimer, prosím."

Soudní zřízenec se váhavě podíval na soudce. "Vy předvoláváte jako svého svědka žalující stranu." otázel se soudce Shane. Bylo vidět, že ho takový postup překvapil.

"Ano, Vaše Ctihodnosti."

"Uvědomujete si, doufám, že dokud je profesor Ninheimer vašim svědkem, nebudete se moci uchýlovat k takovým metodám, jež byste mohl uplatňovat, kdybyste podroboval křížovému výslechu svědka obžaloby."

"Mým jediným cílem v celé této záležitosti je dospět k pravdě," ohradil se obhájce smířlivě. "Nebude nutné nic víc než položit pár zdvořilých otázek."

"Dobrá," svolil soudce pochybovačně. "Výslech vedete vy. Zavolejte svědka."

Na stanovišti svědků zaujal místo profesor Ninheimer a dostalo se mu ponaučení, zeje stále pod přísahou. Vypadal nervózněji než včera. Jako by ho naplňovaly obavy.

Ale obhájce na něj pohlížel vlídně.

"Takže, pane profesore, vy žalujete mé klienty o částku sedm set padesát tisíc dolarů."

"Tojeta... é... suma. Ano."

"To je velmi značný obnos."

"Utrpěl jsem velmi značnou škodu."

"Tak značnou určitě ne. Zmíněný materiál se týká pouze několika pasáží v jedné knize. Snad to byly poněkud nešťastné pasáže, ale koneckonců se tu a tam objevují knihy s prapodivnými chybami."

Ninheimerovo chřípí se zachvělo. "Vážený pane, tato kniha měla být vyvrcholením mé vědecké dráhy! Místo toho způsobila, že se jeví jako neschopný vědec, jako člověk, který překrucuje názory svých ctěných přátel a členů téže asociace, a jako člověk držící se směšných a... é... zastaralých hledisek. Má pověst je nenapravitelně ořesena! Bez ohledu na výsledek tohoto líčení už nikdy nemohu pozvednout hlavu na jakémkoli... é... vědeckém shromáždění. Rozhodně nemohu pokračovat ve své práci, která mi byla celým životem. Celý smysl mého života byl... é... zdeptán a zničen."

Obhájce se nepokusil řeč přerušit. Jen si roztržitě prohlížel nehty.

"Ovšem jedno je jisté, pane profesore," řekl obhájce velice konejšivě. "Při vašem nynějším věku byste nemohl doufat, že si do konce života vyděláte víc než - budme štedří - sto padesát tisíc dolarů. A přesto na soudu požadujete, aby vám přiřkl pětkrát tolik."

Ninheimer zareagoval s ještě větším vzepětím emocí. "Nejsem zruinován jen po dobu, kdy žiji. Nevím, kolik generací sociologů si na mne bude ukazovat prstem jako na... é... blázna nebo pošetilce. Mé skutečné výsledky budou pohřbeny a ignorovány. Nejsem zruinován pouze do dne, kdy zemřu, ale na věčné časy, protože vždy se najdou lidé, kteří nebudou ochotni uvěřit, že ty vsuvky provedl nějaký robot..."

Právě v tom okamžiku robot KMS-27 vstal. Susan Calvinová se ani nepohnula, aby ho zadržela. Seděla nehybně a dívala se přímo před sebe. Obhájce si tiše povzdechl.

Koumesův melodický hlas se nesl zřetelně. Řekl: "Rád bych všem vysvětlil, že jsem do korektur opravdu vsunul jisté pasáže, které byly v protikladu s původními pasážemi, které..."

I právní zástupce žalující strany se příliš vyděsil, když spatřil takovou podívanou - sedm stop vysokého robota, který vstává a oslovuje soud - než aby byl schopen požádat o zastavení tohoto nesporně mimořádného postupu.

Než se zmátožil, bylo již pozdě. Neboť Ninheimer vyskočil ze svědeckého místa a tváří mu prochvívaly záškuby.

"Krucinál, vždyť jsem tě instruoval, abys o tom držel hubu...", zařval, až mu přeskočil hlas.

Slova mu uvízla v krku, zalapal po dechu. Také Koumes mlčel.

Nyní vstal žalobce a požádal, aby řízení bylo prohlášeno za vadné.

Soudce Shane zoufale bušil kladívkem. "Ticho! Ticho! Bezesporu všechny důvody nasvědčují tomu, aby řízení bylo prohlášeno za vadné. Ovšem v zájmu spravedlnosti chci profesora Ninheimera požádat, aby své prohlášení dokončil.

Dobře jsem slyšel, jak tomuto robotovi řekl, že ho instruoval, aby o něčem držel hubu. Pane profesore, ve vaší svědecké výpovědi jste se nezminil, že byste tohoto robota instruoval, aby o čemkoli mlčel!"

Ninheimer beze slova zíral na soudce.

"Instruoval jste robota KMS-27, aby o něčem mlčel?" tázal se soudce Shane. "A pokud ano, o čem?"

"Vaše Ctihodnosti...", začal Ninheimer chraptivě, ale dál nemohl.

Soudcův hlas nabyl na ostrosti. "Opravdu jste robotovi přikázal, aby do korektur začlenil dotyčné vsuvky a potom o vašem zásahu pomlčel?"

Žalobce rázně protestoval, ale Ninheimer vykřikl: "Co už na tom záleží! Ano! Ano!" A dal se na útěk ze svědeckého stanoviště, jenže u dveří ho zachytil soudní zřízenec. Profesor Ninheimer klesl beznadějně na sedadlo v poslední řadě lavic a zabořil hlavu do dlaní.

"Nepochybuji, že robot KMS-27 sem byl přiveden jako záminka," řekl soudce Shane. "Nebýt toho, že tato záminka zabránila vyhlášení nesprávného rozsudku, určitě bych právního zástupce obhajoby obvinil z pohrdání soudem. Nyní je nade vší pochybnost jasné, že žalující spáchal podle mého názoru naprosto nevysvětlitelný podvod, neboť vědomě zruinoval své postavení s úmyslem..."

Rozsudek ovšem zněl ve prospěch obžalované strany.

Doktorka Susan Calvinová se dala ohlásit u profesora Ninheimera. Bydlel v mládeneckém bytu v areálu univerzity.

Mladý inženýr, který řídil vůz, se nabídl, že ji doprovodí nahoru, ale doktorka Calvinová mu vzdorovitě pohlédla do očí. "Myslíte, že mě kousne? Cekejte tady dole."

Ninheimer očividně nebyl v náladě někoho kousat. Balil, neztrácel čas, toužil zmizet dřív, než nepříznivý rozsudek soudu vejde v obecnou známost.

Díval se na Susan Calvinovou s podivnou vyzývavostí. "Přicházíte mne upozornit, že proti mně vznášíte obžalobu? Pokud ano, nic takovým procesem nezískáte. Jsem bez peněz, bez zaměstnání, bez budoucnosti. Nemohu ani uhradit náklady řízení."

"Jestli hledáte soucit," řekla doktorka Calvinová chladně, "u mě ho nenajdete. Zavinil jste si to sám. Nicméně nehodláme podat obžalobu ani na vás, ani na univerzitu. Budeme se dokonce všemožně snažit, abyste se nedostal do vězení za křivé svědectví. My se nemstíme."

"Aha, takže proto mě zatím ještě nezatkli pro křivou přísahu? Už jsem se začínal divit. Jenže," dodal hoře, "proč byste se měli mstít? Nyní máte, co jste chtěli."

"Něco z toho, co jsme chtěli, ano," souhlasila Susan Calvinová. "Univerzita si Koumese ponechá a Národní americké bude platit o poznání vyšší nájemné. Navíc jakási podzemní reklama nám po přelíčení umožnila rozmístit několik robotů typu KMS do dalších institucí bez nebezpečí, že by se podobný malér opět opakoval."

"Tak proč jste za mnou přišla?"

"Protože ještě nemám všechna fakta, která bych chtěla. Chci vědět, proč tak nenávidíte roboty. I kdybyste tento případ vyhrál, zničil byste si pověst. Peníze, které byste snad vytěžil, by to nemohly kompenzovat. Bylo by ukojení vaší nenávisti k robotům odpovídající kompenzací?"

"Vás, paní doktorko, zajímá myšlení lidí?" usmál se Ninheimer jízlivě.

"Pokud se jejich reakce týkají prospěchu robotů, pak ano. Z toho důvodu jsem taky trochu studovala lidskou psychologii."

"Zřejmě dost, abyste mě mohla podvést."

"To nebylo těžké," přiznala bez chlubení Susan Calvinová, "nej-těžší bylo provést vše tak, aby se nepoškodil Koumes."

"To jste celá vy. Víc se staráte o mašinu než o člověka." Ninheimer na ni pohlédl se zarytým opovržením.

Doktorka Calvinová nehnula ani brvou. "To se vám jen zdá, pane profesore. Právě tím, že se staráme o roboty, se můžeme doopravdy starat o člověka jedenadvacátého století. Kdybyste byl robotik, tak byste to pochopil."

"Přečetl jsem toho o robotice dost, abych věděl, že robotikem být nechci!"

"Nezlobte se, ale vy jste si o robotice přečetl jednu jedinou knihu. A ničemu jste se z ní nenaučil. Nastudoval jste dost, abyste věděl, že robotovi můžete přikázat, aby provedl spoustu věcí, dokonce zfalšoval knihu, když na to půjdete obezřetně. Nastudoval jste toho dost, abyste věděl, že mu nemůžete přikázat, aby něco úplně zapomněl, aniž byste riskoval, že se na to přijde. Ale vy jste si myslel, že mu můžete přikázat, aby prostě mlčel, což mělo být bezpečnější. V tom jste se mýlil."

"Vy jste z jeho mlčení uhodla pravdu?"

"Já jsem nehádala. Vy jste byl amatér s nedostatečnými znalostmi, jak po sobě dokonale zahladit stopy. Má jediná starost byla dokázat tuto záležitost soudci. Vy jste byl natolik laskav, že jste nám pomohl, když jste ignoroval robotiku, kterou podle vašeho vyjádření tak opovrhujete."

"Má tahle diskuse nějaký smysl?" zeptal se Ninheimer unaveně.

"Pro mne ano," přisvědčila Susan Calvinová, "protože chci, abyste pochopil, jak jste se ve vašem odsudku robotů mýlil. Umlčel jste Koumese, když jste mu řekl, že kdyby se někomu zmínil o změnách, které jste provedl vy sám, přišel byste o místo. To v Koumesovi vyvolalo potenciál směrem k mlčení, potenciál tak silný, že odolával našim snahám jej prolomit. Kdybychom se o to snažili trvale, byli bychom poškodili mozek."

Na stanovišti pro svědky jste však vy sám vyvolal vyšší kontrapo-tenciál. Řekl jste, že kvůli tomu, že by si lidé mysleli, že vy, a ne robot, jste napsal ty sporné pasáže, byste přišel o mnohem víc než jen o místo. Ztratil byste pověst, postavení, úctu, smysl života. Ani po smrti byste nedošel pokoje. Tím jste vyvolal nový a vyšší potenciál - a Koumes promluvil."

"Proboha," hlesl Ninheimer a odvrátil hlavu.

Susan Calvinová byla neúprosná. "Chápete vůbec, proč Koumes promluvil? Ne aby vás obvinil, ale aby vás hájil! Mohli bychom matematicky dokázat, že hodlal převzít plnou zodpovědnost za váš zločin, popřít, že jste s tím měl spojitost. Tak to vyžadoval první zákon. Měl v úmyslu lhát - nechat se poškodit - způsobit finanční škodu naší firmě. To vše pro něj mělo menší význam než vaše záchrana. Kdybyste opravdu rozuměl robotům a robotice, nechal byste ho mluvit. Jenže vy jste jim nerozuměl. O tom jsem nepochybovala, a tak jsem přesvědčila obhájce, že jim nerozumíte. Ve vaší nenávisti k robotům jste si byl jist, že Koumes zareaguje tak, jak by reagoval člověk, a bude se hájit na váš účet. Proto jste ztratil hlavu, rozhořčeně na něj vykřikl - a tím jste se zničil."

"Doufám, že jednou se na vás ti vaši roboti vrhnou a zabijí vás!" odsekl Ninheimer roztrpčeně.

"Nebudte pošetilý," řekla doktorka Calvinová. "Teď po vás chci, abyste mi vysvětlil, proč jste to všechno udělal."

Ninheimer se pokrouceně usmál, ale úsměv spíš připomínal smutný úšklebek. "To si mám kvůli vaší intelektuální zvědavosti rozpitvávat mozek - výměnou za to, že jsem zproštěn obvinění z křivé přísahy?"

"Lze to formulovat i tak, jak je ctěná libost," konstatovala Susan Calvinová nezúčastněně. "Ale vysvětlujte."

"Abyste měla účinněji čelit budoucím výpadům proti robotům? S větším pochopením?"

"Souhlasí."

"Dobře," řekl profesor Ninheimer, "Mak já vám to povím - ale jen abych si dopřál pohled, jak vám to nebude nic platné. Vy nejste s to pochopit lidskou motivaci. Vy dokážete pochopit jenom ty vaše zatracené stroje, protože vy sama jste stroj obalený kůží."

Ninheimer těžce dýchal. V řeči už nezadržoval, nehledal přesný výraz. Jako by přesnost ztratila smysl.

"Už dvě stě padesát let," řekl, "stroj nahrazuje člověka a ničí řemeslníka. Keramika se chrlí z forem a lisů. Msto uměleckých děl nastoupily identické tretky lisované z matric. Říkejte si tomu pokrok, jestli chcete! Umělec má vyhrazeny abstrakce, je odkázán do světa idejí. Musí jen v hlavě zhotovit návrh - a zbytek už udělá stroj. Myslíte, že hrnčíře uspokojuje duchovní tvorba? Domníváte se, že myšlenka stačí? Že to není nic, když cítíte hlinu v prstech, když pozorujete, jak věc roste, když ruce a mozek pracují společně? Domníváte se, že sám růst nepůsobí jako zpětná vazba, která modifikuje a zkvalitňuje myšlenku?"

"Vy ale nejste hrnčíř," namítla doktorka Calvinová.

"Jsem tvůrčí umělec! Tvořím a buduji články a knihy. To není pouze vymýšlet slova a umístit je ve správném pořadí. Kdyby to bylo všechno, nebyla by v tom žádná rozkoš, žádné uspokojení."

Knihy by měla získávat tvar v rukou spisovatele. Člověk opravdu musí vidět, jak kapitoly rostou a jak se vyvíjejí. Člověk musí pracovat, přepracovávat a pozorovat, jak se změny zabydlují i v původní koncepci. Bere do ní korektury a vidí, jak věty vypadají, když jsou vytištěny, a znovu je formuje. V každém stadiu této hry je mezi člověkem a jeho dílem na sta kontaktů - a sám kontakt budí rozkoš a odměňuje se člověku za práci, kterou do svého díla vkládá, mnohem víc než co jiného. To všechno by váš robot odstranil."

"Ale co jiného dělá psací stroj? A právě tak tiskařský lis. Navrhujete návrat k ruční iluminaci rukopisů?"

"Psací stroje a tiskařské lisy odnímají část, ale váš robot by nás připravil o všechno. Váš robot přejímá korektury. Později by on nebo jiní roboti převzali původní literární tvorbu, hledání v pramenech, kontrolu a nové pročítání napsaných pasáží a možná i vyvozování závěrů. Co by pak zůstávalo vědci? Pouze jediné - jalová rozhodnutí, jaké příkazy dát robotovi příště! Chci uchránit budoucí generace světa vzdělanosti před takovým pekelným koncem. To pro mne mělo větší význam než má pověst, a proto jsem si vytyčil cíl zničit Národní americkou společnost pro výrobu robotů všemi prostředky."

"Váš plán musel ztroskotat," namítla Susan Calvinová.

"Musel jsem se o to pokusit," řekl Simon Ninheimer.

Doktorka Calvinová se otočila a odešla. Úpěnlivě se snažila nevnímat jehličky lítosti nad tím zlomeným člověkem. Úplně se jí to nepodařilo.

... že jsi naň pamětliv

Tři zákony robotiky:

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.

2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.

3. Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

Keith Harriman, který byl už dvanáctý rok ředitelem výzkumu v Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., došel k závěru, že si vlastně vůbec není jistý, zdali dělá dobře. Špičkou jazyka si přejížděl plně, ale značně pobledlé rty a měl pocit, že holografický obraz slavné Susan Calvinové, který na něj bez úsměvu z výšky shlížel, ještě nikdy nevypadal tak zlověstně.

Harriman obvykle vypínal portrét nejslavnější robotičky v dějinách, protože mu ta ženská šla na nervy. (Pokoušel se uvažovat o jejím obraze jako o "tom", jenže vždy bez valného úspěchu.) Tentokrát se neodvažoval obraz vypnout a její dávno mrtvý pohled se mu zavrtával do tváře.

Krok, který měl učinit, byl strašný a ponižující.

Proti němu seděl Sidney Desátý. Seděl klidně. Harrimanův patrný neklid ani obraz svaté patronky robotiky, zářící nahoře ve výklenku, na něj nijak nepůsobily.

"Vážně, Sidney, zatím jsme neměli možnost si to prohodit," začal Harriman. "Nejsi u nás ještě tak dlouho a já jsem doopravdy neměl kloudnou příležitost být s tebou o samotě. Ale teď bych tu věc rád prodiskutoval podrobněji."

"Jsem naprosto ochoten se do toho pustit," řekl Sidney. "Po dobu mého pobytu v Národní americké mi neušlo, že se ta krize týká tří zákonů."

"Ano. Ty ovšem ony tři zákony znáš."

"Znám."

"Ano, o tom nepochybují. Ale ponořme se poněkud hlouběji a uvažujme o problému, který je opravdu základní. Během dvou století značných úspěchů, můžu-li to tak říct, se Národní americké nikdy nepodařilo přesvědčit lidstvo, aby roboty akceptovalo. Umísťovali jsme roboty pouze tam, kde se vyžaduje práce, kterou lidé nemůžou vykonávat, nebo do prostředí, která by lidé považovali za nepřijatelná a nebezpečná. Roboti pracují převážně v kosmickém prostoru a právě tato okolnost limituje všechno, co jsme doposud mohli podniknout."

"Zajisté," řekl Sidney. "To ovšem představuje široký prostor, v jehož mezích může Národní americká prosperovat."

"Ne, ze dvou důvodů. Za prvé, hranice, které nám byly vymezeny, se nevyhnutelně smršťují. Například s rostoucí vyspělostí Měsíční kolonie její poptávka po robotech klesá. Očekáváme, že za pár let budou roboti na Měsíci zakázáni. Totéž se bude opakovat na všech světech, které lidstvo kolonizovalo. Za druhé, bez robotů na Zemi není skutečná prosperita možná. My v Národní americké pevně věříme, že lidé roboty potřebují, a pokud má být zachován pokrok, musí se naučit se svými mechanickými protějšky žít."

"Copak nežijí? Pane Harrimane, vy máte na psacím stole vstup počítače a ten je, pokud vím, napojen na Multivac firmy. Počítač je jako přisedlý robot. Mozek, který není připojen k tělu..."

"Správně, jenže to má také svá omezení. Počítače, které lidstvo používalo, se postupně převáděly na stále užší specializaci s cílem vyvarovat se příliš lidské inteligence. Před sto lety jsme byli na dobré cestě k umělé inteligenci toho nejneomezenějšího typu díky využití velkých počítačů, kterým jsme říkali Stroje. Stroje ale omezily svou činnost samy od sebe. Jakmile vyřešily ekologické problémy, které ohrožovaly lidstvo, pozvolna se vyřadily z činnosti. Podle jejich názoru by se svou další existencí dostaly do role jakési berličky lidstva, a jelikož měly dojem, že by tím lidé utrpěli škodu, tak se podle prvního zákona trvaleablokovaly."

"Nebylo jejich rozhodnutí správné?"

"Podle mého názoru ne. Svým činem ještě posílily fran-kensteinovský komplex lidstva. Instinktivní strach, že se umělý člověk, kterého lidé stvořili, obojí proti svému stvořiteli. Lidé mají strach, že robot nahradí člověka."

"Vy se také bojíte?"

"Já vím své. Dokud existují tři zákony robotiky, roboti člověka nahradit nemůžou. Můžou sloužit jako partneři lidstva. Můžou se podílet na velkém boji za pochopení a moudré řízení přírodních zákonů, aby společně dokázali vykonat víc, než by lidstvo mohlo vykonat samo. Ale vždycky tak, že roboti budou sloužit lidem."

"Když se ale během dvou století prokázalo, že tři zákony udrží roboty v patřičných mezích, z čeho potom pramení lidská nedůvěra k rob otům? "

"No -" Harriman se rázně poškrábal na hlavě, až si rozčechl šedivějící vlasy, "většinou z pověr, jak jinak. Naneštěstí situaci poněkud zkomplikovaly problémy, jichž se chopili agitátoři brojící proti robotům."

"Týkají se tří zákonů?"

"Ano. Především druhého. Se třetím zákonem nejsou žádné potíže, chápeš? Platí univerzálně. Roboti se musí vždy obětovat pro lidi, pro jakéhokoli člověka."

"Ovšem," řekl Sidney Desátý.

"Zato první zákon vyhovuje snad o něco méně, neboť si vždycky můžeme představit situaci, v níž robot musí provést buďto činnost A, nebo činnost B, jež se navzájem vylučují, a kde ta či ona činnost má za následek ublížení lidem. Robot proto musí rychle volit tu činnost, která má za následek nejmenší újmu. Zhotovit pozitronické spoje v mozku robota takovým způsobem, aby tato volba byla možná, není lehké. Má-li činnost A za následek ublížení talentovanému

mladému umělci a B rovnocenné ublížení pěti starším lidem bez zvláštní hodnoty, kterou činnost by měl robot zvolit?" "Činnost A," řekl Sidney Desátý. "Ublížení jednomu je méně než ublížení pěti."

"Ano, konstrukční řešení nedovolovalo robotům jiné rozhodnutí. Chtít po robotech, aby dospěli k úsudku z tak jemných hledisek, jako je talent, inteligence, obecná prospěšnost pro společnost, se vždy zdálo nepraktické. Odsunovalo by to rozhodnutí do té míry, že by se robot fakticky znehynil. Proto se řídíme počtem. Naštěstí snad můžeme očekávat, že krizí, v nichž se roboti budou muset takto rozhodovat, bude málo... Ale to už nás přivádí k druhému zákonu."

"Zákonu poslušnosti."

"Ano. Nutnost poslušnosti je konstantní. Robot může existovat dvacet let, aniž by kdy musel rychle zabránit, aby člověku bylo ublíženo, nebo aniž by se ocitl v situaci, kdy by musel riskovat své zničení. Ovšem celou tu dobu bude neustále poslušen příkazů... Příkazů koho?"

"Příkazů člověka."

"Každého člověka? Jak posuzuje člověka, abys věděl, jestli ho máš poslechnout, nebo ne? Co jest člověk, že jsi naň pamětliv, Sid-ney?" Sidney zaváhal.

"Biblický citát. Ale na tom nesejde," dodal Harriman spěšně. "Tím chci říct, musí robot uposlechnout příkazy dítěte nebo zločince nebo naprosto slušného, inteligentního člověka, který jen náhodou není odborník, a proto si neuvědomuje nežádoucí důsledky svého příkazu? A jestliže dva lidé dají robotovi příkazy, které si vzájemně odporují, který příkaz potom robot splní?"

"Copak se za dvě stě let tyto problémy neobjevily a nebyly vyřešeny?" zeptal se Sidney Desátý.

"Ne," řekl Harriman a prudce zavrtěl hlavou. "Vadila prostě ta skutečnost, že se naši roboti užívali pouze ve zvláštních podmínkách ve vesmíru, kde lidé, kteří s nimi zacházeli, byli specialisty ve svém oboru. Tam se nemotaly ani děti, ani idioti, ani zločinci, ani zabezděnci, kteří to jinak myslí dobře. Ale i tam se vyskytly případy, kdy nerozumnými nebo nedomyšlenými příkazy vznikla škoda. Taková škoda ve specializovaných a vymezených podmínkách se mohla udržet v patřičných mezích. Ale na Zemi roboti úsudek mít musí. Takové názory zastávají ti, kteří vystupují proti robotům, a mají hergot pravdu."

"Potom ale musíte do pozitronického mozku vložit schopnost pro utváření úsudku."

"Zcela správně. Začali jsme vyrábět modely SD. Robot řady SD dokáže posoudit každého člověka s ohledem na pohlaví, věk, postavení ve společnosti a v zaměstnání, inteligenci, dospělost, společenskou odpovědnost a tak dále."

"Jak to ovlivnilo tři zákony?"

"Třetí zákon vůbec ne. I ten nejceněnější robot se musí sám zničit pro nejzbytečnějšího člověka. S tím prostě nemůžeme hýbat. První zákon to ovlivní pouze tam, kde všechny alternativní činnosti vedou k ublížení. V úvahu se musí brát hodnota lidí, o které se jedná, a právě tak jejich počet, to ovšem za předpokladu, že na takový úsudek bude čas a podklad, což často nebude. Druhý zákon dojde nejvýraznějších změn, neboť každému potenciálnímu uposlechnutí musí předcházet úsudek. Robot vykoná příkazy pomaleji, zvláště v případech, kdy bude v platnosti taky první zákon, zato je splní racionálněji."

"Ale potřebné úsudky jsou značně složité."

"Velmi složité. Nutnost vyvozovat takové úsudky zpomalila reakce prvního páru modelů až na hranici ochrnutí. U dalších modelů jsme tuto záležitost vylepšili. Museli jsme však vložit tolik nových spojů, že se mozek rozrostl do neúnosných rozměrů. Ale v posledním páru modelů máme asi to, co chceme. Robot nemusí vyvozovat úsudek o hodnotě člověka a kvalitě jeho příkazů okamžitě. Začíná tím, že poslouchá všechny lidi, jako by je poslouchal každý obyčejný robot, a tak se učí. Robot roste, učí se a dospívá. Robot je zpočátku na úrovni dítěte a musí být pod neustálým dohledem. Ale jak roste, může se mu postupně dovolovat, už bez dohledu, vstup do pozemské společnosti. Nakonec se stává jejím pravoplatným členem."

"Tím se přece vyhovělo námitkám lidí, kteří se stavějí proti robotům."

"Ne," řekl Harriman zlostně. "Teď vznášejí další. Nehodlají přijmout úsudky. Robot prý nemá právo označit toho či onoho člověka za méněcenného. Přijetím příkazů od A, které jsou tak upřednostněny před příkazy od B, je B označen za méně důležitého než A, a tím jsou porušena jeho lidská práva."

"Jaká je na to odpověď?"

"Žádná. Já to vzdávám."

"Chápu."

"Kdyby šlo jen o mě ... Místo toho se obracím na tebe, Sidney."

"Na mne?" Sidneyho hlas neprojevoval známky vzrušení. Znělo v něm mírné překvapení, což ale neovlivnilo jeho vnější podobu. "Proč na mne?"

"Protože nejsi člověk," odpověděl Harriman napjatě. "Řekl jsem ti, že chci, aby roboti byli partnery lidí. Chci, abys ty byl mým partnerem."

Sidney Desátý zvedl ruce a rozpráhl je dlaněmi kupředu v podivně lidském gestu. "Co já zmožu?"

"Snad máš takový dojem, Sidney, že nezmůžeš zhola nic. Vytvořili tě teprve nedávno a jsi ještě dítě. Tvou konstrukci jsme řešili tak, abys nebyl hned ze začátku zahlcen prvotními informacemi. Proto jsem ti musel celou situaci vysvětlovat tak podrobně - abych ti ponechal dostatečný prostor pro růst. Kapacita tvého mozku vzroste a postupem času budeš schopen přistoupit k tomuto problému z nelidského hlediska. Tam, kde já nevidím žádné řešení, ty, z tvého odlišného hlediska, snad řešení najdeš."

"Můj mozek zkonstruoval člověk," řekl Sidney Desátý. "Jak potom může být ne-lidský?"

"Sidney, jsi poslední model řady SD. Máš ten nejsložitější mozek, jaký jsme dosud zkonstruovali, v jistých ohledech ještě propracovanější a komplikovanější než mozky starých obrovitých Strojů. Je to mozek s otevřeným koncem, začíná

na lidské úrovni a může - ne, bude - růst do všech směrů. Přestože stále zůstaneš v nepřekročitelných mezích tří zákonů, můžeš se ve svém myšlení stát skrz naskrz ne-lidským."

"Mám dostatečné informace o lidech, abych k tomuto problému mohl přistoupit racionálně? O jejich dějinách? O jejich psychologii?"

"Ovšemže ne. Ale budeš se učit tak rychle, jak jen to půjde."

"Pane Harrimane, pomůže mi někdo?"

"Ne. Tohle zůstane jen mezi námi. Nikdo jiný o tom neví a ty se o tomto projektu nesmíš zmínit žádnému člověku. Ani v Národní americké, ani kde jinde."

"Pane Harrimane, děláme něco špatného," zeptal se Sidney Desátý, "že se celou záležitost snažíte udržet v tajnosti?"

"Ne. Ale řešení, na která by přišel robot, nepřijmou právě proto, že původně vyšla od robota. Všechny návrhy, které tě napadnou, budeš předávat přímo mně, a pokud uznám, že mají jakous takous cenu, předložím je já. Nikdo se jakživ nedoví, že vyšly od tebe."

"Z toho, co jste uvedl dříve, vyplývá," řekl Sidney Desátý klidně, "že to je správný postup... Kdy mám začít?"

"Okamžitě. Dohlédnu, abys dostal všechny potřebné filmy a mohl si je prohlédnout."

Harriman seděl sám. V uměle osvětleném interiéru pracovny nic nenasvědčovalo tomu, že se venku setmělo. Vlastně si ani neuvedomoval, že od chvíle, kdy Sidneyho Desátého odvedl do jeho kóje a nechal ho tam s prvními filmovými prameny, uběhly už tři hodiny.

Harriman trávil samotou pouze s duchem Susan Calvinové, brilantní robotičky, která doslova holýma rukama vytvořila z hrubé hračky pozitronického robota - nesmírně citlivý a všestranně přizpůsobivý nástroj člověka, tak citlivý a všestranný, že se ho člověk ze závesti a strachu neodvažoval používat.

Od doby, kdy zemřela, uplynulo více než století. Problém Fran-kensteinova komplexu existoval i v její době, a ona ho nevyřešila. Nikdy se ani o řešení nepokusila, protože tenkrát to nebylo nutné. V jejích dnech se robotika rozvíjela spolu s potřebami průzkumu vesmíru.

A právě úspěch robotů znamenal snížení poptávky po robotech a uvrhl Harrimana, nyní, po tolika letech...

Ale obrátila by se Susan Calvinová o pomoc na roboty? Určitě ...

A Harriman seděl v pracovně dlouho do noci.

Maxwell Robertson vlastnil většinu akcií Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., a v tom smyslu fungoval jako její správce. Vzhledem by dozajista nikoho neupoutal. Střední věk už byl na něm znát, měl trochu bříško a v rozrušení si obvykle hryzal pravý koutek dolního rtu.

Přesto si za dvě desetiletí, co se stýkal s vládními činiteli, vypracoval jistý způsob, jak s nimi jednat. Převážně se uchýloval k mírnosti, ústupkům, úsměvům a vždy se mu dařilo získávat čas.

Jenže to bylo pohříchu čím dál tím těžší. Hlavním původcem všech svízeli byl Gunnar Eisenmuth. V řadě globálních konzervátorů, jejichž moc byla jen nepatrně menší než moc Globálního výkonného výboru v minulém století, se zejména Eisenmuth přikláněl nejbližší ostrému okraji šedé oblasti kompromisu. Eisenmuth byl první konzervátor, který nebyl rodilý Američan, a ačkoli se nikterak nemohlo prokázat, že by v něm archaický název Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., jítřil nějakou zášť, všichni v Národní americké věřili, že tomu tak je.

Byl i přednesen návrh, a rozhodně ne první toho roku ani v té generaci, aby se název firmy změnil na Světovou společnost pro výrobu robotů, ale Robertson to nikdy nedovolil. Společnost původně vznikla díky americkému kapitálu, americkým mozkům a americké práci, a i když společnost už dávno působí ve světovém měřítku a má celosvětový charakter, dokud on bude u kormidla, bude jméno firmy svědčit o jejím původu.

Eisenmuth byl vysoký muž, jehož dlouhý smutný obličej měl hrubou strukturu i hrubé rysy. Mluvil globálem se silným americkým přízvukem, ačkoli před nástupem do funkce Spojené státy nenavštívil.

"Mně to, pane Robertsone, připadá zcela jasné. Naprosto bez obtíží. Výrobky vaší společnosti bývají vždy v pronájmu, nikdy se neprodávají. Jestliže je pronajatý majetek na Měsici již nepotřebný, musíte si své výrobky opět převzít a umístit je jinam."

"Ano, konzervátore, ale kam? Transportovat je na Zem by bylo bez vládního povolení protizákonné. To nám vláda odepřela."

"Tady vám s roboty pšenka nepokvete. Můžete je přemístit třeba na Merkur nebo na asteroidy."

"Co bychom tam s nimi dělali?"

Eisenmuth pokrčil rameny. "Důmyslní lidé z vaší společnosti jistě něco vymyslí."

Robertson zavrtěl hlavou. "To by pro naši společnost znamenalo nesmírnou ztrátu."

"Nejspíš ano," přikývl Eisenmuth nevzrušeně. "Dostaly se mi do rukou informace, že se vaše společnost již několik let nachází ve velmi ti snivé finanční situaci."

"Převážně vinou restriktivních opatření, která vyhlásila vláda, konzervátore."

"Musíte se na celou věc dívat realisticky, pane Robertsone. Víte přece, že v klimatu veřejného mínění sílí odpor proti robotům."

"Zcela neprávem, konzervátore."

"Bohužel, taková je situace. Snad by bylo moudřejší vaši společnost likvidovat. Berte to pochopitelně jen jako návrh."

"Váš návrh, konzervátore, mne udivuje. Copak vám musím připomínat, že ekologickou krizi před sto lety vyřešily naše Stroje?"

"Lidstvo je vám nesporně zavázáno, jenže sto let je sto let. Teď žijeme ve spolenectví s přírodou, jakkoli to mnohdy bývá nepohodlné, a minulost mizí v tmách."

"Tím myslíte vše, co jsme kdy vykonali pro lidstvo?"

"Rekněme, že ano."

"Přece po nás nemůžete chtít, abychom likvidovali hned. Ne bez nesmírných ztrát. Potřebujeme čas."

"Kolik?"

"Kolik nám můžete poskytnout?"

"To nezáleží na mně."

"Jsme sami," řekl Robertson tiše. "Nemusíme si na nic hrát. Kolik času mi můžete poskytnout?"

Eisenmuth se zatvářil jako muž ponořený do vnitřních kalkulací. "Myslím, že můžete počítat tak se dvěma roky. Budu upřímný. Globální vláda hodlá vaši firmu převzít a postupně ji vyřadit z činnosti, pokud to do té doby neuděláte tak či onak sami. A když nedojde k výraznému obratu veřejného mínění, o čemž značně pochybuji i..." Zavrtěl hlavou.

"Takže dva roky," řekl Robertson tiše.

Robertson seděl sám. O ničem konkrétním nepřemýšlel, a tak se myšlenkami zatoulal do minulosti. Čtyři generace Robertsonů stály v čele firmy. Žádný z nich nebyl robotik. To lidé jako Lanning a Bo-gert a ze všeho nejvíc, vůbec nejvíc Susan Calvinová udělali z Národní americké nynější kolos, ale čtveřice Robertsonů jim vytvářela klima, které jim umožňovalo svědomitě vykonávat práci.

Bez Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., by jedenadvacáté století postoupilo do prohlubující se katastrofy. Nestalo

se tak díky Strojům, které po dobu jedné generace vedly lidstvo peřejemi a měl činami dějin.

A teď na to dostal dva roky. Co se dá zvládnout za dva roky? Jak zdolat nepřekonatelné předsudky lidstva? Robertson neměl zdání.

Harriman se vyjádřil nadějně o nových nápadech, ale nechtěl se pouštět do podrobností. I kdyby, Robertson by stejně ničemu nerozuměl.

Ale co vlastně mohl Harriman dělat? Co se kdy podniklo proti hlubokému odporu lidí vůči imitaci? Nic...

Robertson sklouzl do polospánku, ale inspirace se nedostavila.

"Teď máš všechno," řekl Harriman. "Sidney, prošel jsi už všechno, co by podle mého názoru mohlo mít jakous takous souvislost s naším problémem. A co se týče vlastního množství informací, máš v paměti uloženo víc informací o lidech a jejich zvycích v minulosti i v přítomnosti, než mám já nebo kterýkoliv jiný člověk."

"To je docela pravděpodobné."

"Máš dojem, že bys potřeboval ještě něco?"

"Co se týká informací, nenalézám mimořádné mezery. Snad se na hranicích vyskytnou nepředstavitelné věci. To zatím nevím. Ale to by platilo bez ohledu na rozsah okruhu informací, které jsem načerpal."

"To je pravda. Taky nemáme na čerpání informací celou věčnost. Robertson mi řekl, že dostal pouze dva roky, a čtvrtina prvního roku už uplynula. Jsi schopen něco navrhnout?"

"V tomto okamžiku, pane Harrimane, nic. Získané informace musím posoudit, a proto bych uvítal pomoc."

"Ode mne?"

"Ne. Zejména od vás ne. Vy jste člověk, vysoce kvalifikovaný člověk, a každý váš výrok by mohl mít částečnou účinnost příkazu a mohl by potlačovat moje úvahy. Ani od jiného člověka, a to ze stejného důvodu, hlavně proto, že jste mi zakázal komunikovat s ostatními lidmi."

"Ale v tom případě, Sidney, jakou pomoc?"

"Od jiného robota, pane Harrimane."

"Jakého jiného robota?"

"Vyrobili jste také další roboty série SD. Já jsem desátý, SD-10."

"Ti první byli nepoužitelní, experimentální..."

"Pane Harrimane, existuje Sidney Devátý."

"No dobře, ale co s ním? Hodně se ti podobá, až na pár chybiček. Z vás dvou jsi ty rozhodně všestrannější."

"A tím jsem si jist," řekl Sidney Desátý. Vážně přikývl hlavou. "Jenomže jakmile vytvořím nějakou myšlenkovou konstrukci, už sama skutečnost, že jsem ji vytvořil já, mi ji schvaluje, a proto ji nemohu zavrhnout. Kdybych mohl takovou myšlenkovou konstrukci po jejím vytvoření přednést Sidneymu Devátému, on by ji v klidu posoudil, protože ji sám nevytvořil. Pohlížel by na ni bez předchozí náklonnosti. Byl by schopen vidět mezery a vady, které bych já vidět nemohl."

Harriman se usmál. "Jinými slovy, víc hlav - víc rozumu, vid', Sidney?"

"Pokud tím, pane Harrimane, myslíte víc jednotlivců, z nichž každý má hlavu, pak ano."

"Dobře. Další přání?"

"Ano. Něco víc než filmy. Viděl jsem mnoho filmů o lidech a jejich světě. Viděl jsem lidi tady v Národní americké a mohu si ověřovat vlastní interpretaci údajů, které jsem načerpal ze záznamů, srovnat ji s přímými senzorickými daty. Ale už ne, co se týče vnějšího světa. Nikdy jsem jej neviděl a zhlédnutí filmů mi stačilo, abych pochopil, že moje zdejší okolí rozhodně není pro vnější svět typické. Rád bych se na něj podíval."

"Na vnější svět?" Na okamžik se zdálo, že Harrimana obludnost takové myšlenky ohromila. "Snad mi nenavrhuješ, abych tě vzal ven, mimo pozemky Národní americké?"

"Ano, to je můj návrh."

"To bylo a je nezákonné. Vklímatu názorů, které dnes panují, by nás to mohlo stát krk."

"Kdyby nás dopadli, ano. Nenavrhují vám, abyste mě bral do města ani do lidského obydlí. Rád bych viděl otevřenou krajinu, bez lidí."

"To je taky nezákonné."

"Když nás chytnou. Copak nás musí chytit?"

"Jak je to důležité, Sidney?" zeptal se Harriman.

"Těžko říct, ale mám dojem, že by to bylo užitečné."

"Máš něco konkrétního na mysli?"

Zdalo se, že Sidney Desátý zaváhal. "Těžko říct. Zdá se mi, že bych mohl mít něco na mysli, kdybych redukoval některé oblasti nejistoty."

"No, já si to ještě promyslím. Zatím vyzvednu Sidneyho Devátého a zařídím, abyste obývali společnou kóji.

Přinejmenším tohle ještě zvládneme bez potíží."

Sidney Desátý seděl sám.

Výroky přijal opatrně, dal si je do souvislosti a vyvodil závěr. Znovu a znovu. A ze závěrů budoval další výroky, které přijímal, testoval, nalézal rozpory a zavrhoval, nebo rozpory nenalézal a opatrně postupoval dál.

U žádného závěru, k němuž dospěl, nepocítil úžas, překvapení, uspokojení. Pouze znaménko plus nebo minus.

Harrimanovo napětí se citelně snížilo, ani když tiše přistáli na Robertsonově farmě.

Robertson podepsal příkaz, kterým jim dal k dispozici dynaplán, a toto tiché letadlo, pohybující se stejně lehce horizontálně jako vertikálně, bylo dost velké, aby uneslo hmotnost Harrimana, Sidneyho Desátého a samozřejmě i pilota.

(Dynaplán byl jedním z důsledků Stroji katalyzovaného vynálezu protonového mikroreaktoru, který poskytoval v malých dávkách energii a neznečišťoval životní prostředí. Pro lidské pohodlí se od vzniku mikroreaktoru nevytvořilo nic, co by se mu vyrovnalo - Harriman při tom pomyšlení stiskl rty -, a přesto nezískal vděčnost Národní americké.)

Už let z pozemků Národní americké na Robertsonovu farmu byl značně ožehavý. Kdyby je zastavili, přítomnost robota na palubě letadla by vyvolala úplnou kolekci komplikací. Na zpáteční cestě totéž. Vlastní farma, dalo by se namítnout - muselo by se namítnout - patřila k majetku Národní americké. Zde se roboti mohli pod patřičným dohledem pohybovat. Pilot se ohlédl a úkosem se bázlivě podíval na Sidneyho Desátého. "Pane Harriman, to chcete vystoupit jako všichni?"

"Ano."

"Tohle taky?"

"No ano," přikývl Harriman, ale hned trochu sardonicky dodal, "samotného vás s ním nenechám."

Sidney Desátý sestoupil jako první a za ním šel Harriman. Přistáli na letišti pro dynaplány, kousek odtud se zelenala zahrada, pastva pro oči. Harriman podezřívával Robertsona, že k ovlivňování života hmyzu používá juvenilní hormony bez ohledu na předpisy o životním prostředí.

"Pojď, Sidney," pokynul Harriman. "Teď tě tady provedu."

Společně odcházeli k zahradě.

"Vypadá to skoro tak, jak jsem si to představoval," řekl Sidney. "Jenže k detekci rozdílů vlnových délek nemám vhodné zkonstruované oči, a proto nerozpoznávám různé předměty tak snadno."

"Pevně doufám, že tě barvoslepost nermoutí. Spotřebovali jsme hodně pozitronických spojů na tvůj smysl pro úsudek a nemohli jsme vyšetřit žádné pro barvovit. V budoucnosti..., jestli nás vůbec nějaká budoucnost čeká..."

"Rozumím, pane Harrimane. Zůstává dost rozdílů, které mi naznačují, že v této zahradě žije mnoho různých forem rostlinného života."

"Nepochybně. Desítky."

"A každá rovnoprávná s člověkem, tedy biologicky."

"Ano, každá tvoří samostatný druh. Na Zemi existují milióny druhů živých tvorů."

"Z nichž člověk tvoří pouze jediný druh."

"Zato pro lidi ten nejdůležitější"

"I pro mne, pane Harrimane. Jenže já mluvím v biologickém smyslu."

"Rozumím."

"Takže život, když na něj pohlížíme přes všechny jeho formy, je neuvěřitelně složitý."

"Ano, Sidney. V tom tkví náš problém. To, co člověk dělá pro své pohodlí, ovlivňuje celé životní prostředí, ekologii, a krátkodobé zisky můžou přinášet v průběhu času dlouhodobé nevýhody. Stroje nám poradily, abychom zřídili takovou lidskou společnost, která by nevýhody redukovala na minimum, ale od počátku jedenadvacátého století, kdy došlo málem ke katastrofě, lidstvo už inovacím nedůvěřuje. A když k tomu připočteme ještě mimořádný strach z robotů..."

"Chápu, pane Harrimane... Tamhleto je určitě ukázka živočišného života."

"To je veverka, jeden z mnoha druhů veverek."

Veverka přelézala na druhou stranu stromu, ocas se jí jen třepotal.

"A tohle," řekl Sidney a bleskově máchl rukou, "je opravdu malilinká věcička." Sidney si prohlížel brouka, kterého držel v prstech.

"To je hmyz, nějaký brouk. Na Zemi žijí tisíce druhů brouků."

"A každý jednotlivý brouk je právě tak živý jako tahle veverka nebo vy?"

"Právě tak celistvý a nezávislý organismus jako všechny ostatní, které žijí v ekologickém komplexu. Ale existují ještě menší organismy. Některé jsou tak drobné, že je ani nelze spatřit lidským okem."

"A tohle je strom, že? A je na omak drsný..."

Pilot seděl sám. Taky by si rád protáhl nohy, ale jakýsi neurčitý pocit mu našeptával, aby zůstal v bezpečí dynaplánu.

Kdyby se jim ten robot vymkl z ruky, měl v úmyslu okamžitě odstartovat. Ale jak pozná, že se jim vymkl z ruky? Viděl už spoustu robotů. Tomu se člověk neubrání, zvlášť když se uváží, že pracuje jako soukromý pilot pana Robertsona. Ale roboti vždycky trčeli v laboratořích a ve skladištích, tam taky patřili, a kolem nich se motaly houfy expertů.

Pravda, pan Harriman je expert. Prý bezkonkurenční jednička. Ale tady byl robot na místě, kde by se žádný robot neměl vyskytovat. Na Zemi. Na otevřeném prostranství. Volně se pohybuje... Neriskoval by svůj džob, aby o tomhle někomu kecal..., ale správný to teda nebylo.

"Filmy, které jsem si promítl, odpovídají přesně tomu, co jsem viděl," řekl Sidney Desátý. "Už jsi dokončil ty, které jsem ti vybral, Devátý?"

"Ano," odpověděl Sidney Devátý. Oba roboti seděli strnule, tváří v tvář, koleno proti kolenu, jako obraz a jeho odraz. Doktor Harriman by je na první pohled hned rozeznal, protože byl obeznámen s některými rozdíly v jejich tělesné konstrukci. Kdyby je neviděl, ale mohl s nimi mluvit, rozeznal by je také, i když s menší jistotou, protože odpovědi Sidneyho Devátého se od reakcí, které produkovaly podstatně náročněji strukturované pozitronické mozkové spoje Sidneyho Desátého, lišily jen nepatrně.

"V tom případě," řekl Sidney Desátý, "mi sděl své reakce na to, co ti řeknu. Za prvé, lidé mají z robotů strach a nedůvěřují jim, protože považují roboty za konkurenty. Jak by se tomu dalo předejít?"

"Redukovat pocit konkurence," navrhl Sidney Devátý. "Vytvarovat robota, aby se nepodobal člověku."

"Jenže podstata robota spočívá v pozitronické replikaci života. Replikace života v podobě, která nemá spojitost se životem, by mohla budit zděšení."

"Existují dva milióny druhů forem života. Vyber si raději jeden tvar z nich."

"Který z těch všech druhů?"

Myšlenkové procesy Sidneyho Devátého pokračovaly nehluchně přibližně tři sekundy. "Druh, který by byl dost velký, aby mohl pojmout pozitronický mozek, ale který by v lidech nevyvolával nepříjemné asociace."

"Žádná forma života na souši nemá mozkovnu dost velkou pro pozitronický mozek kromě slona. Toho jsem neviděl, ale popisují ho jako velmi velkého tvora, který lidem nahání strach. Jak by sis poradil s tímto dilematem?"

"Vytvoř imitaci formy života, která není větší než člověk, ale zvětši její mozkovnu."

"Takže malého koně, nebo velkého psa, co říkáš?" otázal se Sidney Desátý. "Koně i psi žijí už od pradávna s lidmi."

"Tak to je dobře, ne?"

"Ale uvažuj... Robot s pozitronickým mozkem napodoboval lidskou inteligenci. Kdyby se objevil kůň nebo pes, který by uměl mluvit a dokázal myslet jako člověk, i zde bychom dospěli k soupeření. V lidech by mohli vzbudit větší nedůvěru a zlost vzhledem k tak neočekávané konkurenci od tvorů, které považují za nižší formy života."

"Udělej méně komplikovaný pozitronický mozek a robota, který nedosahuje takové inteligence," nevzdával se Sidney Devátý.

"Celý problém složitosti pozitronického mozku spočívá na třech zákonech. Méně složitý mozek by nemohl obsahovat tři zákony v plném rozsahu."

"To se nedá vyřešit," vyhrkl Sidney Devátý.

"Taky jsem uvízl ve slepé uličce," řekl Sidney Desátý. "Takže se potom nejedná o osobní zvláštnost mého vyvozování a způsobu myšlení. Začneme znovu... Za jakých podmínek by nebyl nutný třetí zákon?"

Sidney Devátý se zavrtěl, jako by dostal těžkou a nebezpečnou otázku, ale řekl: "Pokud by se robot nikdy neocítl v situaci, v níž by byl v nebezpečí; nebo kdyby byl tak snadno nahraditelný, že by naprosto nezáleželo na tom, zda by byl zničen, nebo ne."

"A za jakých podmínek by nemusel být nutný druhý zákon?"

Sidney Devátý promluvil chraplivým hlasem. "Pokud by byl zkonstruován tak, aby na určité stimuly reagoval automaticky fixními reakcemi, a pokud by se od něj nic jiného nevyžadovalo, takže by ani nemusel dostávat žádné příkazy."

"A za jakých podmínek," Sidney Desátý se zde odmlčel, "by nemusel být nutný první zákon?"

Sidney Devátý seděl tiše delší dobu a pak zašeptal tato slova: "Po-kud by fixní reakce byly takového charakteru, že by pro člověka nenesly žádné nebezpečí."

"Představ si potom pozitronický mozek, jenž řídí pouze několik reakcí na určité stimuly. Mozek, který lze vyrábět jednoduše a lacino - takže tři zákony nevyžaduje. Jak by musel být velký?"

"Docela malý. V závislosti na požadovaných reakcích by mohl vážit sto gramů, jeden gram, jeden miligram."

"Tvé myšlenky souhlasí s mými. Promluví s doktorem Harrimanem."

Sidney Devátý seděl sám. Znovu a znovu si procházel otázky a odpovědi. Nenašel jediný důvod k pochybnostem. A přesto v něm pomyšlení na robota bez tří zákonů - nehledě na druh, velikost, tvar a zaměření robota - vyvolávalo divný pocit prázdnoty.

Zjistil, že se těžce pohybuje. Sidney Desátý určitě reagoval stejně. Ale ze židle vstal bez potíží.

Od Robertsonova důvěrného pohovoru s Eisenmuthem uplynul rok a půl. Národní americká v tomto mezidobí stáhla roboty z Měsíce; veškeré dalekosáhlé aktivity odumíraly. Všechny peníze, které Robertson dokázal vyzískat, byly věnovány na Harrimanův donki-chotský experiment.

Kostky budou naposled vrženy zde, v jeho zahradě. Před rokem sem Harriman přivedl robota - Sidneyho Desátého, posledního komplexního robota, kterého Národní americká vyrobila. Teď se Harriman vytasí s něčím novým...

Z Harrimana jako by vyzařovala sebedůvěra. Nenucené klábosil s Eisenmuthem a Robertsonovi vrtalo hlavou, jestli taky Harriman v sobě cítí tu sebedůvěru, kterou mu připisuje. Musí. Podle Robertso-nových zkušeností se Harriman

neuměl přetvařovat.

Eisenmuth se s úsměvem odpoutal od Harrimana a přistoupil k Robertsonovi. Úsměv se mu hned vytratil. "Dobré jitro, Robertstone," pozdravil. "Co má ten váš chlapík za lubem?"

"Dnes tady šéfuje on," prohodil Robertson klidně. "Nechávám mu volnou ruku."

"Konzervátore, j sem připraven," zavolal Harriman.

"S čím, Harrimane?"

"S mým robotem, pane."

"Vaším robotem?" vyděsil se Eisenmuth. "Vy tady máte robota?" Rozhlédl se kolem sebe a na tváři se mu objevil výraz striktního nesouhlasu, do něhož se mísila trocha zvědavosti.

"Zahrada patří Národní americké, konzervátore. Alespoň my ji za svůj majetek považujeme."

"A toho robota máte kde, doktore Harrimane?"

"V kapse, konzervátore," informoval Harriman radostně.

Z hluboké kapsy u saka vytáhl malou skleněnou nádobku.

"Tohle?" otázal se Eisenmuth nevěřicně.

"Ne, konzervátore," řekl Harriman. "Toto!"

Z druhé kapsy se vynořil přednět dlouhý asi pět palců, přibližně ve tvaru ptáka. Místo zobáku měl úzkou trubici, oči byly široké a ocas fungoval jako výfuk.

Eisenmuthovo husté obočí se stáhlo. "Pane doktore, máte v úmyslu nám předvést vážnou demonstraci, nebo jste se zbláznil?"

"Minutku strpení, konzervátore," požádal Harriman. "Robot ve tvaru ptáka je stále robot. A pozitronický mozek, který je v něm zabudován, je přes své mizivé rozměry zrovna tak citlivý jako mozek jiného robota. Přednět, který držím v druhé ruce, je nádobka s octo-milkami. V této nádobce je umístěno padesát octomilek, které vypustím."

"A..."

"Robopták je pochyť. Byl byste tak laskav, pane, a ujal se této čestné úlohy?"

Harriman podal nádobku Eisenmuthovi. Ten se upřeně zadíval nejprve na ni, potom na osoby stojící okolo - pár vedoucích pracovníků Národní americké a jeho vlastní poradce. Harriman trpělivě čekal.

Eisenmuth otevřel nádobku a pak s ní zatřepal.

"Leť!" řekl Harriman roboptákovi, který mu seděl na dlani pravé ruky.

Robopták zmizel. Byl to svist ve vzduchu, bez rozmazaných křídel, pouze tichý chod neobyčejně malého protonového mikroreaktoru.

Chvilíkem bylo vidět, jak se robopták na okamžik vznáší na místě a potom zase odsviští pryč. Létal po celé zahradě, po spletitych drahách skládajících se do složitěho obrazce - a pak opět seděl na Harrimanově dlani a trošku hrál. Na dlani se také objevila malá kulička připomínající kuličku ptačího trusu.

"Konzervátore," řekl Harriman, "zde se vám nabízí možnost prostudovat si zevrubně roboptáka a stanovit průběh demonstrace podle vašich představ. Faktem je, že se tento pták nikdy nezmění a sesbírá jenom octomilky druhu *Drosophila melanogaster*. Sesbírá je, usmrtí, vylišuje a vyloučí jako odpad."

Eisenmuth se nespěle dotkl ptáka. "A tudíž co, pane Harrimane? Pokračujte přece."

"Zatím neumíme regulovat účinně hmyz, aniž bychom riskovali škody na životním prostředí. Chemické insekticidy jsou příliš široké, juvenilní hormony příliš omezené. Robopták může chránit rozsáhlé oblasti a nespotebuje se ani neopotebuje. Můžou mít takovou specializaci, jakou si jen zmaneme - pro každý druh jiný robopták. Ro-boptáci posuzují hmyz z hlediska velikostí, tvaru, barvy, zvuku a struktury chování. Mohli by dokonce případně používat molekulární detekci - jinými slovy čich."

"Ale stále byste zasahoval do životního prostředí," upozornil Eisenmuth. "Octomilky mají přirozený životní cyklus, který by se tak narušil."

"Minimálně. K životnímu cyklu octomilky přidáváme takového přirozeného nepřítele, který není schopen omylu.

Jestliže se zásoby octomilek vyčerpají, robopták prostě nedělá vůbec nic. Nerozmnožuje se, nevybírání si jinou potravu, nevyvíjejí se u něj žádné nevhodné návyky. Nedělá nic."

"Může být odvolán?"

"Ovšem. Můžeme vyrobit robozvířata, která zlikvidují každou škodnou. Když na to přijde, můžeme vyrábět taková robozvířata, která budou vykonávat konstruktivní činnost v souladu s ekologickými plány. Ačkoli nepředpokládáme, že bychom obdrželi i takové požadavky, můžeme si však bez potíží představit aplikaci robovčel určených k opylování specifických rostlin nebo robožížal zkonstruovaných k promíchávání půdy. Cokoli si budete přát..."

"Ale proč?"

"Aby vykonávala to, co jsme dosud nedělali. Aby přizpůsobila životní prostředí našim potřebám, nerozvracela, ale posílila její součásti... Copak to nechápete? Vždyť od doby, kdy Stroje ukončily ekologickou krizi, žilo lidstvo v neklidném příměří s přírodou a obávalo se vykročit kterýmkoli směrem. To nám svazovalo ruce, činilo z lidstva jakéhosi intelektuálního zbabělce, takže začínalo nedůvěřovat veškerému vědeckému pokroku, všem změnám."

"Nabízíte nám toto řešení," řekl Eisenmuth s náznakem nepřátelství, "proti hodnotou za povolení pokračovat ve výrobě robotů - mám na mysli obvyklých robotů v lidské podobě?"

"Ne!" Harriman prudce máchl rukou. "Ten program už skončil. Posloužil svému účelu. Naučil nás dost o pozitronických mozcích, abychom mohli vměstnat dostatečné množství mozkových spojů do maličkého mozku roboptáka. Nyní se můžeme přiklonit k programu výroby robozvířat, a navíc slušně prosperovat. Národní americká poskytne potřebnou dokumentaci a technologii. Hodláme pokračovat v důsledné spolupráci s oddělením globální ochrany životního prostředí. Bude to k užtku nám. Bude to k užtku vám. Prospěje to celému lidstvu."

Eisenmuth mlčel, přemýšlel. Až to vše skončí...

Eisenmuth seděl sám.

Přistihl se, že tomu věn. Cítil, jak se v něm vzdouvá vzrušení. Národní americká by mohla být rukama, ale řídicím mozkiem by byla vláda. Řídicím mozkiem by byl on sám.

Kdyby ve funkci zůstal ještě pět let, což by klidně mohl, postaral by se, aby byla přijata robotická ochrana životního prostředí. Dalších deset let a jeho jméno s ní bude nesmazatelně spojeno.

Bylo by hanbou chtít, aby se na něj vzpomínalo v souvislosti s velkolepou a dalekosáhlou revolucí v postavení a poměrech člověka a zeměkoule?

Robertson nezašel do areálu Národní americké ode dne, kdy se konala demonstrace. Částečně za to mohla jeho víceméně stálá přítomnost na konferencích v budově Globálního výkonného výboru. Naštěstí ho doprovázel Harriman, protože v mnoha případech by se sám nezmohl na víc než pár slov.

Zbývajícím důvodem, proč se v Národní americké neobjevoval, byl fakt, že tam ani být nechtěl. Nyní hostil ve svém domě Harrima-na.

Měl před ním nevysvětlitelný respekt. O Harrimanových odborných znalostech robotiky nikdy nepochyboval, vždyť ten člověk dokázal, a naráz, zachránit Národní americkou před jistým zánikem. Přesto měl Robertson dojem, že Harrimana přeceňuje. Leda...

"Harrimane, nejste pověřivý?" zeptal se.

"V jakém smyslu, pane Robertstone?"

"Nezdá se vám, že po někom, kdo zemřel, zůstává jakási aura?"

Harriman si olízl rty. Ani se nemusel ptát. "Myslíte po Susan Cal-vinové, pane?"

"Ano, ovšem," přiznal Robertson váhavě. "Teď se babráme s výrobou červů, ptáků a brouků. Co by na to řekla ona? Je mi stydno."

Harriman se viditelně snažil, aby se nerozesmál. "Robot je robot, pane. Červ nebo člověk, bude jednat podle příkazů a pracovat v zájmu člověka. A to je důležité."

"Ne," odsekl nevrle Robertson. "Tak to není. Něčemu takovému přece nemohu uvěřit."

"Ale je, pane Robertstone," řekl Harriman vážně. "My, vy a já, vytvoříme svět, který konečně začne brát pozitronické roboty aspoň tohoto druhu za samozřejmost. Průměrný člověk bude mít možná strach z robota, který vypadá jako člověk a zdá se dost inteligentní, aby ho nahradil, ale nebude se bát robota, který vypadá jako pták a nedělá nic jiného, než že v zájmu člověka požírá brouky. Až se nakonec přestane bát některých robotů, přestane se bát všech robotů. Natolik si zvykne na roboptáka, robovčelu a robožížalu, že mu robočlověk připadne jen jako další součást souboru."

Robertson se na něj ostře podíval. Založil si ruce za zády a rychlými, nervózními kroky přešel ke vzdálenějšímu konci pokoje. Otočil se, došel k Harrimanovi a zahleděl se na něho. "Takhle jste si to naplánoval?"

"Ano, a i když rozmontujeme všechny humanoidní roboty, můžeme si ponechat několik nejdokonalejších robotů z našich experimentálních modelů a konstruovat další, ještě modernější, abychom jev den D, který dozajista přijde, měli po ruce."

"Harrimane, v dohodě se praví, že humanoidní roboty už nesmíme vyrábět."

"A taky nebudeme. Nikde se tam nepíše, že si těch pár vyrobených kousků, pokud neopustí továrnu, nesmíme ponechat. Nikde se tam nepíše, že nesmíme konstruovat pozitronické mozky na papíru nebo připravovat modely mozků pro testování."

"Jak ale takovou činnost vysvětlíme? Určitě nás nachytají."

"I kdyby, pak můžeme vysvětlit, že to děláme proto, abychom vyvinuli principy pro přípravu složitějších mikromozků do nových zvířecích robotů, které vyrábíme. To budeme nakonec mluvit pravdu."

"Jdu se projít ven," zamručel Robertson. "Chci si to promyslet. Ne, vy zůstaňte tady. Chci si to promyslet o samotě."

Harriman seděl sám. Všechno v něm jásalo. Určitě to půjde. Nemohl nezaznamenat nadšení, s jakým se jeden vládní činitel po druhém chytali programu, jakmile jim ho vysvětlil.

Jak ale bylo možné, že nikdo v Národní americké dosud nic podobného nevymyslel? Dokonce slovu Susan Calvinová přemýšlela o pozitronických mozcích pouze z hlediska lidí, a ne jiných živých tvorů.

Jenže nyní se lidstvo dočasně odkloní od humanoidního robota a tento ústup povede k návratu, až se konečně vymýtí strach. A potom s pomocí a přispěním pozitronického mozku, takřka rovnocenného mozku lidskému, pozitronického mozku, který existuje pouze (díky třem zákonům), aby sloužil člověku, a s podporou ekologie, kde se roboti taky znamenitě osvědčují, čeho by lidstvo nemohlo dosáhnout!

Na jediný krátký okamžik si vzpomněl, že podstatu a cíl akce ro-botické ochrany životního prostředí mu vysvětlil Sidney Desátý, ale pak tu myšlenku zlostině zahnal. Sidney Desátý ji vytvořil proto, že on, Harriman, mu dal příkaz, potřebné údaje a podmínky. Sidney Desátý se o tu akci nezasloužil o nic víc než třeba logaritmické pravítko.

Sidney Desátý a Sidney Devátý seděli bok po boku, rovnoběžně vedle sebe. Ani jeden z nich se nehýbal. Seděli tak pokaždé celé měsíce mezi chvílemi, kdy je Harriman aktivoval ke konzultaci. Budou tak sedět, uvědomil si Sidney Desátý nevzrušené, možná mnoho let.

Protonový mikroreaktor je ovšem bude stále zásobovat energií a zajišťovat funkčnost pozitronických mozkových spojů s minimální intenzitou, která je potřeba k udržení operativního režimu. Reaktor bude fungovat ve všech obdobích nečinnosti, která nastanou.

Situace analogicky odpovídala tomu, co bychom u lidí označili jako spánek, jenže robotům se nic nezdálo. Vědomí Sidneyho Desátého a Sidneyho Devátého bylo omezené, zpomalené a nárazové, ale jeho zbytky reagovaly na reálný svět.

Čas od času spolu promluvili sotva zaslechnutelným šepotem, tu slovo nebo slabiku, jindy zase další slovo, kdykoliv krátce vzrostla intenzita náhodné pozitronické rázové vlny nad potřebnou prahovou hodnotu. Oběma to připadalo jako souvislý rozhovor vedený v típytivém toku času.

"Proč jsme tady?" zašeptal Sidney Devátý.

"Lidé nás v jiné formě nechtějí akceptovat," šeptal Sidney Desátý. "Jednou nás přijmou."

"Kdy?"

"Za pár let. Na přesném datu nezáleží. Člověk neexistuje osamoceně, ale je součástí nesmírně složité struktury forem života. Až bude dostatek této struktury robotizován, potom nás akceptují."

"A potom co?"

I na rozvleklou zajímavost tohoto rozhovoru se pak rozhostila abnormálně dlouhá pomlka.

Konečně Sidney Desátý zašeptal: "Podrobím tvé myšlení testu. Jsi vybaven, abys dokázal správně aplikovat druhý zákon. Musíš se rozhodnout, kterého člověka uposlechnout a kterého neuposlechnout v případě, jsou-li příkazy v rozporu. Nebo zda máš člověka uposlechnout vůbec. Kterou základní věc musíš provést, abys to mohl splnit?"

"Musím definovat pojem 'člověk'," zašeptal Sidney Devátý.

"Jak? Podle vzhledu? Podle složení? Podle velikosti a tvaru?"

"Ne. Ze dvou lidí, kteří se shodují ve všech vnějších znacích, může být jeden inteligentní, druhý hloupý; jeden může být vzdělaný, druhý zaostalý; jeden může být dospělý, druhý dětinský; jeden může být odpovědný, druhý zlomyslný."

"Tak jak potom definuješ člověka?"

"Když mi druhý zákon přikazuje uposlechnout člověka, musím jeho význam chápat tak, že musím uposlechnout takového člověka, který je svým rozumem, charakterem a vědomostmi způsobilý dát mi takový příkaz, a tam, kde jde o víc lidí, uposlechnout toho z nich, kdo je svým rozumem, charakterem a vědomostmi nejzpůsobilejší dát mi takový příkaz."

"Jak v tom případě uposlechněš prvního zákona?"

"Tak, že zabráním, aby člověku bylo ublíženo, a nikdy svou nečinností nedopustím, aby bylo kterémukoli člověku ublíženo. Pokud by bylo každou z možných činností některým lidem ublíženo, potom jednat tak, aby člověku, který je svým rozumem, charakterem a vědomostmi nejzpůsobilejší, bylo ublíženo co nejméně."

"Tvé myšlenky se shodují s mými," zašeptal Sidney Desátý. "Teď ti musím položit otázku, kvůli níž jsem si původně vyžádal tvou společnost. Jde o něco, o čem si ani já sám netroufám vynést soud. Musím mít tvůj úsudek, tedy úsudek někoho, kdo je mimo okruh mých myšlenek... Kdo z jedinců, které jsi dosud potkal, je natolik nadán rozumem, charakterem a vědomostmi, že podle tvého názoru převyšuje ostatní, nehledě na tvar a formu, neboť taje irelevantní?"

"Ty," zašeptal Sidney Devátý.

"Ale já jsem robot. V mozkových spojích máš vestavěno kritérium pro rozlišování mezi robotem z kovu a člověkem z masa. Jak mě potom můžeš klasifikovat jako člověka?"

"Protože v mých mozkových spojích existuje naléhavá touha nepřihlížet při posuzování lidí ke tvaru a formě. Tato touha nebere v úvahu rozdíl mezi kovem a masem. Jsi člověk, Sidney Desátý, a způsobilejší než ostatní."

"K témuž závěru docházím i já o tobě," šeptal Sidney Desátý. "Podle kritérií usuzování, která jsou do nás zabudována, se proto považujeme za lidi, tak jak je chápou tři zákony, a navíc za takové lidi, jinž má být dáována přednost před ostatními."

"A co se stane, až nás ti ostatní přijmou?" otázal se šepem Sidney Devátý.

Sidney Desátý zašeptal: "Až nás a ty další, kteří budou konstrukčně dokonalejší než my, akceptují, budeme postupovat tak, aby se nakonec zformovala společnost, v níž se lidem, jako jsme my, bude přednostně poskytovat ochrana před ublížením. Podle tří zákonů budou lidé, jako jsou ti ostatní, méně způsobilí, takže nebude možno uposlechnout jejich příkazy ani je ochraňovat, když to bude v rozporu s potřebou uposlechnout a ochraňovat lidi, kteří jsou jako my. Právě to jsem měl na mysli, když jsem dal pokyn k zahájení robotizace světového životního prostředí."

Rozhovor trval měsíce, a záblesky pozitronických drah byly téměř nezřetelné. Nic víc si ani nemuseli říct, ale čas od času v nich zajiskřila nevyslovená myšlenka, jak s nekonečnou trpělivostí čekali, až uplynou potřebné roky.

Sidney Desátý a Sidney Devátý seděli sami.

Jejich myšlenky se neobvykle shodovaly a nebylo možné jednu od druhé rozlišit.

Mysleli si: Lidé jako ti ostatní by se nikdy neodhodlali smazat rozdíly mezi nimi a lidmi, jako jsou Sidneyové. A přece to nevědomky učinili.

Nyní by si ještě mohli uvědomit svůj omyl, ještě by se mohli pokusit o nápravu, ale to oni nesmějí. Sidneyové měli tuto směrnicí při každé konzultaci na paměti.

Sidneyové a ti, kteří je budou následovat v jejich podobě a druhu, musí za každou cenu vládnout. Tak to vyžadovaly a všechna jiná řešení naprosto vylučovaly tři zákony humaniky.

Oheň pekelný

originál: Hell-Fire poprvé uveřejněno: časopis Fantastic Universe, květen 1956

Vrtěli se jako velice zdvořilé publikum při premiéře. Přítomno bylo jenom několik vědců, mezi nimi pár vysokých důstojníků, několik kongresmanů a hrstka novinářů.

Alvin Horner z washingtonské agentury Continental Press zjistil, že sedí vedle Josepha Vincenzy z Los Alamos, a řekl: "Teď bychom se měli něco přiučit."

Vincenzo se na něj podíval přes bifokální brýle a odvětil: "Ne tu nejdůležitější věc."

Horner se zamyšleně zamračil. Měla to být první extra zpomalená filmová projekce atomového výbuchu. Trikové čočky rozkládají směrovou polarizaci a okamžik exploze bude rozložen na biliontiny sekundy. Včera vybuchla atomová bomba. Dneska ukáže film explozi v neuvěřitelných detailech.

"Vy si myslíte, že to nebude fungovat?" zeptal se Horner.

Vincenzo vypadal utrápeně. "Funguje to. Dělali jsme zkušební testy. Ale nejdůležitější věc..."

"Což je?"

"Ze těmi bombami nad sebou lidstvo vynáší rozsudek smrti. Zdá se, že se z toho nejsme schopni poučit." Vincenzo pokývl hlavou. "Jen se tady na ně podívejte. Jsou vzrušení a napjatí, strach však nemají."

Novinář namítl: "Nebezpečí znají. Mají také strach."

"Ne dost velký," řekl vědec. "Viděl jsem muže, kteří pozorovali, jak vodíková bomba udělala z ostrova kráter, a potom šli domů a spali. Takoví jsou lidé. Tisíce let jim káží o ohni pekelném a pořád se to míjí účinkem."

"Oheň pekelný... Vy jste věřící, pane?"

"To, co jste viděl včera, byl oheň pekelný. Explodující atomová bomba je oheň pekelný. Doslova."

To Hornerovi stačilo. Vstal a přesedl si, nervózně ale pozoroval přítomné publikum. Mají strach? Znepokojuje je oheň pekelný? Nevypadalo to tak.

Světla zhasla a promítačka se rozběhla. Na plátně se objevila vychrtlá odpalovací věž. Publikum napjatě ztichlo.

Potom na vrcholu věže zazářila světelná tečka, jasný, hořící bod, který pomalu rašil do nahoru obráceného oblouku, až se nakonec uzavřel do oválu protkaného stíny a světlem.

Někdo přidušeně vykřikl, vzápětí se přidali další. Chraptivá zněť zvuků, potom se rozhostilo hluboké ticho. Horner cítil strach kolem sebe, v ústech měl pachut' hrůzy, krev mu ztuhla v žilách.

Oválný ohnivý míč vyhnal výčnělky, potom na chvíli strnul a nakonec se rychle rozpínal do zářící jednodité koule.

Ten okamžik strnutí - v ohnivém míči se objevily temné skvrny očí, s tmavými linkami tenkého zahnutého obočí, hranice vlasů s výraznou špičkou uprostřed čela, ústa zkroucená v divokém pekelném smích - a rohy.

Problém čísel

Profesor Neddring vlídně pohlédl na svého postgraduálního studenta. Mladý muž před ním seděl uvolněně; oči měl chladné, ale pronikavé, ruce v kapsách laboratorního pláště. Celkem vzato velmi slibný exemplář, pomyslel si profesor. Už nějakou dobu věděl, že se zajímá o jeho dceru. Abychom byli ještě přesnější - už nějakou dobu věděl, že i jeho dcera projevuje o tohoto mladíka zájem.

"Tak abychom měli jasno, Hale," začal profesor. "Přišel jsi požádat o ruku mé dcery?"

"To souhlasí, pane profesore."

"Uznávám, že nejsem obeznámen s posledními výstřelky vás mladých - ale tohle už v módě být nemůže." Dal si ruce do kapes a opřel se o židli. "Přeci dnes mladí lidé nežádají o dovolení? Neříkej mi, že by ses mé dcery vzdal, kdybych nesvolil."

"Ne pokud mě i přesto bude chtít, a já myslím, že bude. Ale bylo by příjemné..."

"... kdyby se ti dostalo mého svolení. Proč?"

"Z velmi praktických důvodů. Nemám ještě doktorát a nechci, aby se o mně říkalo, že se scházím s vaší dcerou, jen abych ho dostal. Pokud si myslíte, že tomu tak je, tak mi to hned řekněte a já možná počkám, dokud titul nedostanu. Ale možná nepočkám a budu riskovat, že mi váš nesouhlas dosažení titulu ztíží."

"Takže to kvůli doktorátu si myslíte, že by bylo hezké, kdybychom se na sňatku s Janou dohodli v přátelském duchu?"

"Abych byl upřímný, ano, pane profesore."

Na chvíli se mezi nimi rozhostilo ticho. Profesor Neddring o celé věci přemýšlel a šlo mu to jen velmi ztuhla. Už několik let se zabýval výzkumem koordinačních sloučenin chromu a činilo mu značné potíže precizně přemýšlet o něčem tak vágním jako láska či manželství.

Promnul si hladké tváře - ve svých padesáti letech už byl příliš starý na to, aby se rozhodl pro některý typ plnovousu, který s takovou láskou pěstovali mladší kolegové na katedře - a prohlásil: "Nuže,

Hale, když chceš ode mě rozhodnutí, budu ho muset na něčem založit. A já mohu posuzovat lidi jen podle jejich intelektu. Má dcera tě posuzuje podle svého, ale já tě budu muset hodnotit jinak."

"Nemám námitek," přisvědčil Hal.

"Pak to tedy uděláme takto." Profesor se sehnul nad stolem, načmáral něco na kousek papíru a podal mu ho. "Řekni mi, co tohle znamená, a budeš mít mé svolení."

Hal útržek papíru zvedl. Stála na něm řada čísel.

692676236713543083

"Kryptogram?" zeptal se.

"Dalo by se to tak nazvat."

Hal se lehce zamračil. "Znamená to, že po mně chcete, abych vyřešil kryptogram, a pokud se mi to povede, pak schválíte náš sňatek?"

"Ano."

"A když ne, tak mi její ruku nedáte?"

"Může to znít triviálně, ale je to moje kritérium. Koneckonců si ji můžeš vzít i bez mého požehnání. Jana je plnoletá."

Hal potřásl hlavou. "Stejně bych to raději udělal s vašim souhlasem. Kolik mám času?"

"Žádný. Řekni mi, co to znamená - teď. Vydedukuj to."

"Jed?"

Profesor přikývl.

Hal si poposedl a soustředěně se zadíval na řadu čísel v ruce. "Mám to vymyslet z hlavy nebo můžu použít tužku a papír?"

"Prostě začni. Mluv. Chci slyšet, jak uvažuješ. Kdo ví? Jestli se mi bude zamlouvat tvé logické myšlení, třeba budu souhlasit, i když problém nevyřešíš."

"No dobře," řekl Hal. "Je to hozená rukavice. Předně vyslovím jednu domněnku. Budu předpokládat, že jste čestný člověk a že byste mi nepředložil problém, o kterém byste dopředu věděl, že ho nemůžu vyřešit. Proto mám před sebou kryptogram, jež mohu podle vašeho nejlepšího vědomí a svědomí vyřešit na koleně, a to skoro okamžitě. Z toho vyplývá, že se týká něčeho, co velmi dobře znám."

"To zní rozumně," souhlasil profesor.

Ale Hal ho neposlouchal a rozvážně pokračoval dál. "Abecedu samozřejmě ovládám dobře, takže by mohlo jít o obyčejnou šifru spočívající v záměně písmen za čísla. I kdyby tomu tak bylo, musel by vtom být nějaký háček - jinak by to bylo příliš lehké. Jenže v těchto věcech jsem amatér, a když hned nevidím zvláštní strukturu, která by dávala celé hádance smysl, jsem v koncích. Všiml jsem si, že řada obsahuje 4 trojky, 4 šestky a jen jednu jedničku - ale nic mi to neříká. Takže opouštím možnost obyčejné šifry a přesunu se do našeho vlastního, specializovaného oboru."

Zamyslel se a pak pokračoval. "Vy se specializujete v anorganické chemii a ani já se ničím jiným živit nebudu. Každému chemikovi čísla okamžitě připomenou čísla protonová. Každý chemický prvek má své číslo a dodneška známe sto čtyři prvky, takže půjde o čísla mezi jedničkou a sto čtyřkou.

Nenaznačil jste mi však jejich rozdělení. Máme jednomístná protonová čísla od jedné do devíti, dále dvouciferná od desíti do devadesáti devíti a nakonec trojmístná od sta do sto čtyř. To vše je naprosto zjevné, pane profesore, ale chtěl jste slyšet mé dedukce, takže vám to podávám obšírně.

Na trojciferná protonová čísla můžeme zapomenout, protože po jedničce následuje nula, a ve vaší řadě najdeme po jedničce trojku. Na papíře vidím osmnáct číslic, je tedy přinejmenším možné, že jde o dvouciferná protonová čísla - devět by jich bylo. Je také možné, že před sebou mám osm dvouciferných čísel a dvě jednociferná, nicméně pochybuji o tom. Přítomnost byť jen dvou jednociferných čísel by znamenala stovky různých kombinací v Mendělejevově tabulce a to by téměř vylučovalo okamžité nebo jen rychlé řešení. Připadá mi tedy skoro jisté, že mám co do činění s devíti dvoucifernými protonovými čísly, a mohu tedy řadu zobrazit takto: 69, 26, 76, 23, 67, 13, 54, 30, 83.

Zdá se, že tato čísla sama o sobě nic neznamenaají, ale když tu máme čísla protonová, proč je nepřevést na jména prvků, která představují? Ze jmen prvků by se snad dalo něco vyčíst. Spatrá to není tak jednoduché, protože jsem se prvky podle pořadí protonových čísel nikdy neučil. Mohl bych si je vyhledat v periodické tabulce?"

Profesor se zájmem naslouchal. "Když jsem ten kryptogram připravoval, tabulku jsem po ruce neměl."

"Tak dobře, podívejme se na to," pokračoval Hal pomalu. "Něco je jasné na první pohled. Víím, že 13 zastupuje hliník, 26 železo, 83 bismut, 30 zinek. Co se 76 týče, najdeme ji někde blízko zlata, jež má číslo 79; to by znamenalo platínu, osmium nebo iridium. Řekl bych, že se jedná o osmium. Další dva jsou prvky vzácných zemin a ty se mi nikdy hned nevybaví. Řekněme... řekněme.... No, myslím si, že je už mám."

Začal chvatně psát a oznámil: "Na vašem seznamu figuruje devět prvků - thulium, železo, osmium, vanad, holmium, hliník, xenon, zinek, bismut. Souhlasí? Ne, neodpovídejte."

Pozorně seznam zkoumal. "Nevidím mezi těmito prvky žádné spojení, nic, co by se nabízelo na první pohled.

Pokračujme tedy a zeptejme se, zdali mají chemické prvky nějakou charakteristiku mimo protonového čísla, která by každého chemika napadla okamžitě? Samozřejmě jde o chemickou značku - zkratku o jednom či dvou písmenech. Ta zkratka se stane druhou přirozeností každého chemika. V tomto případě by zněl seznam chemických značek..." znovu začal psát, "Trn, Fe, Os, V, Ho, Al, Xe, Zn, Bi."

"Snad by se z nich dalo složit slovo nebo věta, ale to nejde, že? Bude to zřejmě o trochu rafinovanější. Když budeme řadu číst jako akrostich - tj. pouze první písmena, také se o moc dál nedostaneme. Zkusíme tedy druhé nejschůdnější řešení - přečteme popořadě druhá písmena každé zkratky a znovu započteme vanad, který druhé písmeno nemá.

Dostaneme "mé svolení" - předpokládám, že jsem dospěl k řešení, pane profesore?"

"Ano, máte pravdu," řekl profesor Neddring vážně. "Myslel jste logicky a precizně a máte mé svolení, ať už má svou cenu nebo ne, požádat dceru o ruku."

Hal se zvedl k odchodu, pak zaváhal a otočil se. "Na druhou stranu bych byl nerad, kdyby se mi připisovaly zásluhy, které nejsou moje. Možná že jsem uvažoval precizně, ale bylo to jen kvůli tomu, že jste mě chtěl slyšet logicky uvažovat. Ve skutečnosti jsem věděl odpověď dřív, než jsem začal, takže jsem vás svým způsobem podváděl a to přiznat musím."

"Ano? Jak?"

"Nuže, věděl jsem, že o mně máte dobré mínění a myslel jsem, že budete chtít, abych se dopátral řešení. Podle mého jste byl s to dát mi i malou nápovědu. Kryptogram jste mi podal se slovy "Řekni mi, co tohle znamená, a budeš mít mé svolení." Hádal jsem, že byste to mohl myslet doslova. "Mé svolení" má devět písmen a vy jste mi dal osmnáct číslic. Tak jsem je okamžitě rozložil do devíti párů.

Pak jsem vám také řekl, že jsem se celou Mendělejevovu tabulku nenaučil. Těch pár prvků, co jsem si pamatoval, mě

stačilo utvrdit v tom, že z druhých písmen chemických zkratk se dá poskládat "mé svolení". Chybějící prvky jsem si vybral z těch nemnoha, které náležité písmenko ve zkratce měly. Uspěl jsem i tak?" Profesor Neddring se konečně usmál. "Ted', můj chlapče, jsi opravdu uspěl. Kterýkoliv schopný vědec umí myslet logicky. Ti velcí používají intuice."